

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI
KOD: 10.3100.000.104

35865

ÖNEMLİ ZEYTİN ÜRETİCİSİ
ÜLKELERİN ZEYTİNCİLİĞİ İLE TÜRKİYE
ZEYTİNCİLİĞİNİN BAZI YÖNLERDEN
KARŞILAŞTIRILMASI

35865

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan : Renan TUNALIOĞLU

Danışman : Prof.Dr.Emin IŞIKLI

Bu tez,

Prof.Dr.Emin IŞIKLI

Prof.Dr.Erdoğan OKTAY

Doç.Dr. Kezban KONAK'tan oluşan jüri tarafından
oybirliği ile başarılı olarak değerlendirilmiştir.

Bornova-İZMİR

1994

ÖNSÖZ

Zeytincilik; hem tarımdaki mevcut konumundan hem de alternatifli değerlendirilebilirliği nedeniyle sanayiine hammadde katkısından dolayı zeytin tarımı yapılabilen ülkelerin ekonomilerinde önemli bir yer taşımaktadır. İşte bu araştırmayla Türkiye ile üç önemli zeytin üreticisi ülke olan İspanya, İtalya ve Yunanistan'ın zeytincilik ekonomilerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi düşünülmüştür. Türkiye'nin bu karşılaştırma ile diğer ülkelerle olan rekabetinde kazançlı veya daha üstün duruma gelebilmesi hususunda görüşler getirilerek, bu görüşler doğrultusunda önerilere yer verilmiştir.

Türkiye zeytincilik ekonomisi için gerekli olduğuna inandığım ve ayrıca da ilgi duyduğum bu konuda çalışmama olanak sağlayan, destek ve katkıları yanında bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım değerli hocam Sn. Prof.Dr. Emin IŞIKLI'ya, istatistikî değerlendirmelerde önerileri ve fikirleri ile yardımını esirgemeyen Sn. Prof.Dr.Latif ÇAĞLAYAN'a, özellikle Türkiye Bölümünde her an yakinen desteklerini gördüğüm Zeytincilik Araştırma Enstitüsü Teknoloji, Ekonomi-İstatistik, Bitki Sağlığı ve Yetiştirme Bölümlerinin değerli elemanlarına borcum teşekkürün ötesindedir. Türkiye dışındaki ülkelerle ilgili bilgilendirmelerde daima desteklerini gördüğüm Uluslararası Zeytinyağı Konseyi Müdür Yardımcısı Sn. İrfan BERKAN'a, İspanya Ekonomi ve Ticaret Müşaviri Sn.Melek KAYACAN'a, İtalya ile ilgili bilgilendirmelerin her aşamasında yardımlarını esirgemeyen İtalya Ekonomi ve Ticaret Müşaviri Sn.Can TAŞPINAR'a teşekkür etmek isterim.

İstatistik verilerin hızlı bir biçimde ulaştırılmasındaki gayretlerinden Ankara Devlet İstatistik Enstitüsü Tarım Şube Müdürü Sn.Ali TOPÇU'ya, Kambiyo işlemlerine ilişkin bilgi akışını sağlayan babam Sn. Celâl TUNALIOĞLU'na, sanayi sektörü ile ilgili bilgilendirmelerden dolayı Sn. Mehmet TUNCER'e, Ege İhracatçı Birlikleri ve Tarış Zeytin-Zeytinyağı Bölümünün değerli yetkililerine, İspanyolca tercümelerle önemli katkılarda bulunan Sn.Pınar SERİM'e, bilgisayarla ilgili özverili çalışmaları ile Sn.Ahmet ÇALIŞKAN'a ve eşime, araştırmaya kaynak toplanan tüm kütüphanelerin görevlilerine ve özellikle Sn Hanife KASAPOĞLU'na, yazım aşamasındaki içten çabalarından dolayı da Sn.Aynur ÇELİK'e, çalışmamda daima desteğini gördüğüm sevgili annem ve kardeşime teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca, çalışmamın başlangıcından bitişine dek geçen sürede gerek teşvik, gerek destek ve gerekse yakın ilgisinden dolayı eşim Sn.Dr.Cemal TUNALIOĞLU ile onlara ayıramadığım zamanı büyük bir olgunluk, sabır ve özveriyle karşılayan biricik oğlum ve kızıma her zaman minnettaar kalacağımı ifade etmek isterim.

Renan TUNALIOĞLU
İzmir, Aralık 1994

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
ÇİZELGE LİSTESİ.....	VIII
ŞEKİL LİSTESİ.....	XV
GRAFİK LİSTESİ.....	XVII
EKLER.....	XXI
ABSTRAKT-ABSTRACT.....	XXVII

I. BÖLÜM
GENEL BİLGİLER

1 GİRİŞ.....	1
1.1 Konunun Önemi.....	1
1.2 Araştırmanın Önemi.....	3
1.3 Araştırmanın Amacı.....	6
1.4 Araştırmanın Kapsamı ve Anahatları.....	7
2 KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR.....	9
3 MATERYAL ve YÖNTEM.....	15
3.1 Materyal.....	15
3.2 Yöntem.....	16
3.2.1 Verilerin Toplanmasında	
Kullanılan Yöntem.....	16
3.2.2 Verilerin Analizinde	
Kullanılan Yöntem.....	17

II. BÖLÜM

ARAŞTIRMA SONUÇLARI

1 DÜNYA'DA ZEYTİNCİLİĞİN GENEL DURUMU.....	18
2 TÜRKİYE'DE ZEYTİNCİLİK.....	25
2.1 Zeytinciliğin Genel Durumu.....	25
2.2 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı.....	32
2.2.1 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi.....	32
2.2.2 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağında Değerlendirme-Pazarlama.....	37
2.2.3 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Tüketimi.....	54
2.2.4 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Fiyatları.....	58
2.2.5 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Sektöründe Ortaya Çıkan Sorunlar....	67
2.3 Sofralık Zeytin.....	70
2.3.1 Sofralık Zeytin Üretimi.....	70
2.3.2 Sofralık Zeytinde Değerlendirme- Pazarlama.....	76
2.3.3 Sofralık Zeytin Tüketimi.....	86
2.3.4 Sofralık Zeytin Fiyatları.....	88
2.3.5 Sofralık Zeytin Sektöründe Ortaya Çıkan Sorunlar.....	98
2.4 Pirina ve Pirina Yağı.....	99
2.4.1 Pirina ve Pirina Yağı Üretimi.....	99
2.4.2 Pirina ve Pirina Yağında Değerlendirme-Pazarlama.....	105
2.4.3 Pirina ve Pirina Yağı Tüketimi ve Kullanımı.....	112
2.4.4 Pirina ve Pirina Yağı Fiyatları.....	114
2.4.5 Pirina ve Pirina Yağı Sektöründe Ortaya Çıkan Sorunlar.....	116

3 İSPANYA'DA ZEYTİNCİLİK.....	119
3.1 Zeytinciliğin Genel Durumu.....	119
3.2 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı	124
3.2.1 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi.....	124
3.2.2 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağında Değerlendirme-Pazarlama.....	129
3.2.3 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Tüketimi.....	134
3.2.4 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Fiyatları.....	139
3.2.5 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Sektöründe Ortaya Çıkan Sorunlar....	143
3.3 Sofralık Zeytin.....	144
3.3.1 Sofralık Zeytin Üretimi.....	144
3.3.2 Sofralık Zeytinde Değerlendirme- Pazarlama.....	148
3.3.3 Sofralık Zeytin Tüketimi.....	153
3.3.4 Sofralık Zeytin Fiyatları.....	155
3.3.5 Sofralık Zeytin Sektöründe Ortaya Çıkan Sorunlar.....	157
3.4 Pirina ve Pirina Yağı.....	158
3.4.1 Pirina ve Pirina Yağı Üretimi.....	158
3.4.2 Pirina ve Pirina Yağında Değerlendirme-Pazarlama.....	160
3.4.3 Pirina ve Pirina Yağı Tüketimi ve Kullanımı.....	167
3.4.4 Pirina ve Pirina Yağı Fiyatları.....	167
3.4.5 Pirina ve Pirina Yağı Sektöründe Ortaya Çıkan Sorunlar.....	170
4 İTALYA'DA ZEYTİNCİLİK.....	171
4.1 Zeytinciliğin Genel Durumu.....	171
4.2 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı	175
4.2.1 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi.....	175

4.2.2 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağında Değerlendirme-Pazarlama.....	178
4.2.3 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Tüketimi.....	186
4.2.4 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Fiyatları.....	188
4.2.5 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Sektöründe Ortaya Çıkan Sorunlar....	194
4.3 Sofralık Zeytin.....	195
4.3.1 Sofralık Zeytin Üretimi.....	195
4.3.2 Sofralık Zeytinde Değerlendirme- Pazarlama.....	197
4.3.3 Sofralık Zeytin Tüketimi.....	201
4.3.4 Sofralık Zeytin Fiyatları.....	203
4.3.5 Sofralık Zeytin Sektöründe Ortaya Çıkan Sorunlar.....	205
4.4 Pirina ve Pirina Yağı.....	205
4.4.1 Pirina ve Pirina Yağı Üretimi.....	205
4.4.2 Pirina ve Pirina Yağında Değerlendirme-Pazarlama.....	206
4.4.3 Pirina ve Pirina Yağı Tüketimi ve Kullanımı.....	211
4.4.4 Pirina ve Pirina Yağı Fiyatları.....	212
4.4.5 Pirina ve Pirina Yağı Sektöründe Ortaya Çıkan Sorunlar.....	215
5 YUNANİSTAN'DA ZEYTİNCİLİK.....	216
5.1 Zeytinciliğin Genel Durumu.....	216
5.2 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı	220
5.2.1 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi.....	220
5.2.2 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağında Değerlendirme-Pazarlama.....	223
5.2.3 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Tüketimi.....	227

5.2.4 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı	
Fiyatları.....	228
5.2.5 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı	
Sektöründe Ortaya Çıkan Sorunlar....	230
5.3 Sofralık Zeytin.....	231
5.3.1 Sofralık Zeytin Üretimi.....	231
5.3.2 Sofralık Zeytinde Değerlendirme-	
Pazarlama.....	233
5.3.3 Sofralık Zeytin Tüketimi.....	238
5.3.4 Sofralık Zeytin Fiyatları.....	238
5.3.5 Sofralık Zeytin Sektöründe Ortaya	
Çıkan Sorunlar.....	241
5.4 Pirina ve Pirina Yağı.....	244
5.4.1 Pirina ve Pirina Yağı Üretimi.....	244
5.4.2 Pirina ve Pirina Yağında	
Değerlendirme-Pazarlama.....	246
5.4.3 Pirina ve Pirina Yağı Tüketimi.....	248
5.4.4 Pirina ve Pirina Yağı Fiyatları.....	248
5.4.5 Pirina ve Pirina Yağı Sektöründe	
Ortaya Çıkan Sorunlar.....	249
6 AVRUPA BİRLİĞİ İLE ULUSLARARASI ZEYTİNYAĞI	
KONSEYİ'NİN ZEYTİNCİLİK MEVZUATI VE TÜRKİYE	
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	250
6.1 Avrupa Birliği (AB) ile Uluslararası	
Zeytinyağı Konseyinin (UZK) işlevleri	
ve ilişkileri.....	250
6.2 Avrupa Birliği ve Uluslararası Zeytin-	
yağı Konseyinin Zeytincilikle ilgili	
Politikaları.....	253
6.3 İtalya, Yunanistan ve İspanya'nın	
Avrupa Birliği Mekanizmalarından	
Yararlanma Olanakları.....	260
6.4 Türkiye'nin UZK üyeliği ve AB'ne Muhtemel	
Üyeliği Durumunda Zeytinciliğindeki	
Beklentiler.....	264

III. BÖLÜM

ÜLKELERİN ZEYTİNCİLİKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI İLE TESPİT
EDİLEN FARKLILIKLAR, BAZI SORUNLAR VE ÖNERİLER

1 ÖNEMLİ ZEYTİN ÜRETİCİSİ ÜLKELERİN ZEYTİNCİLİĞİ İLE TÜRKİYE ZEYTİNCİLİĞİNİN KARŞILAŞTIRILMASI..	268
1.1 Zeytinciliğin Genel Durumunun Karşılaştırılması.....	268
1.2 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Sektörünün Karşılaştırılması.....	272
1.3 Sofralık Zeytin Sektörünün Karşılaştırılması.....	281
1.4 Pirina ve Pirina Yağı Sektörünün Karşılaştırılması.....	287
2 KARŞILAŞTIRMA SONUNDA TESPİT EDİLEN SORUNLAR ve BAZI ÖNERİLER.....	295
ÖZET.....	302
SUMMARY.....	305
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	309
EKLER.....	318

ÇİZELGE LİSTESİ

ÇİZELGE NOSAYFA NO

1	Önemli Zeytin Üreticisi Ülkelerin Durumu (1988-1992 Ort.).....	3
2	Dünya Toplam Zeytin Ağaç Sayısı ve Sofralık Zeytin Elde Edilen Ağaç Sayısı.....	20
3	Dünyada Zeytin Üretimi Yapan Önemli Ülkelerin Dane Üretim Miktarları ve Toplam içindeki Payları.....	21
4	Türkiye'de Zeytin Üreten İşletmelerin Büyüklükleri, Sayıları ve 1980 ile 1990 Yılları Arasındaki Değişimler.....	27
5	Türkiye'de Zeytin Alan Varlığı, Ağaç Sayısı ve Üretimdeki Artışlar.....	29
6	Türkiye Zeytinyağı Üretiminin Son 12 Yıl içindeki Değişimi.....	35
7	Türkiye Zeytinyağı Fabrika ve Sistemlerinin Değişimi.....	39
8	Türkiye'de Zeytinyağı Sektöründe Kurulu Kapasite Durumu.....	41
9	Türkiye'de Zeytinyağı Üretimine Göre Kapasite ve Kapasite Kullanım Oranı.....	41

10	Türkiye ve Üretici Ülkelerin Zeytinyağı İhracatları ve Dünya İhracatındaki Payları (1980-1991)	49
11	Türkiye'nin Farklı Kalite Sınıflarına Göre Zeytinyağı İhracat Miktar ve Değerleri.....	51
12	Türkiye Zeytinyağı İthalatının Ülkelere Göre Miktar ve Değerleri.....	53
13	Türkiye'de Zeytinyağı Üretim-Tüketim ve Stok Miktarları (1000 Ton).....	55
14	Türkiye'de Zeytinyağı Maliyet ve Destek- leme Alım Fiyatlarının İncelenmesi (1982/93).....	60
15	Ham Zeytinyağı, Ham Ayçiçekyağı ve Ham Pamuk Yağının Fiyat İlişkileri (TL/kg).....	64
16	Türkiye'de Dane Zeytin Üretimi ve Sofralığa Ayrılan Zeytin Oranı.....	74
17	Türkiye'de Kapasiteleri İtibariyle Sofralık Zeytin İşletmelerinin Bölgesel Dağılımı (Adet).....	79
18	Türkiye Sofralık Zeytin Dış Satımının Ülkelere Göre Dağılımı.....	85
19	Marmarabirlik ve Tariş'in Sofralık Dane Zeytin Alımında Uyguladığı Taban Fiyatlarının Toptan Eşya Fiyatları İndeksi ile Karşılaştırılması.....	92

20	Marmarabirlik ve Tariş'in Sofralık Dane Zeytin Alım Fiyatları ile İşlenmiş Sofralık Zeytin Toptan Fiyatlarının Karşılaştırılması.....	94
21	Türkiye'de Yağlığa Ayrılan Zeytin, Zeytinyağı, Pirina ve Pirina Yağı Üretim Durumu (Ton).....	102
22	Türkiye'de Pirina Fabrikalarının İllere Göre Dağılımı ve Kapasite Durumları.....	109
23	Türkiye'nin Pirina Yağında Ülkelere Göre İhracatı (Dolar/Ton).....	111
24	Türkiye Pirina ve Pirina Yağı Satış Fiyatlarının Değişimi ile Ham Pirina ile Ayçiçek Yağı Fiyatlarının Karşılaştırılması..	115
25	İspanya'da Zeytin Üretilen Alan ve Üretim Miktarlarının Bölgelere Göre Dağılımı (1988).....	121
26	İspanya'da Yağlık Zeytin, Zeytinyağı Üretimi, Birim Alana Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi ve Zeytinyağı Randımanı.....	126
27	İspanya'da Yağlık Zeytin Alanları Üretim ve Verim (1980/1988).....	128
28	İspanya Zeytinyağı İhracatında Paketleme Durumu(Ton).....	133
29	İspanya'nın Kalite Sınıflarına Göre Zeytinyağı İhracat Miktarı (Ton).....	135

30	İspanya'da Zeytinyağında Üretici Eline Geçen Fiyatlar (Peseta/kg).....	140
31	İspanya'da Zeytinyağı ve Ayçiçekyağı Parakende Satış Fiyatlarının İlişkileri (Peseta/kg).....	142
32	İspanya'da Sofralık Zeytin Alanları, Üretimi ve Verimi (1980/1988).....	145
33	Dünya Pirina Üretimi (1000 Ton).....	159
34	İspanya'da Bölgeler İtibariyle Pirina ve Pirina Yağı Üretimi (1980/1988).....	162
35	İspanya'da Pirina Yağı ve Zeytinyağının Üretim Durumu	163
36	İtalya'da Zeytincilik Yapılan Bölgelerin Zeytin Alan Durumları.....	173
37	İtalya'da Bölgeler İtibariyle Zeytinyağı Üretim ve Verimi (1981/1989).....	177
38	İtalya'nın Son Yıl İçindeki Zeytinyağı İhracat ve İthalatı (Ton).....	184
39	İtalya'da Zeytinden Elde Edilen Ürünlere Göre İhracat Miktarları ve Değerleri (1985/1990).....	184
40	İtalya'da İhraç ve İthal Edilen Zeytin-yağlarının Kalite İtibariyle Durumu(Ton)....	185

41	İtalya'da Zeytinyağında Üretici Eline Geçen Fiyatlar (Liret/kg).....	189
42	İtalya'da Zeytinyağı Tiplerine Göre Fabrika Çıkış Fiyatları (Liret/kg).....	189
43	İtalya'da Naturel Sızma ve Rafine Zeytinyağı Arasındaki Fiyat Değişimi.....	189
44	İtalya'da Kampanya Dönemi İtibariyle Birlik Fiyatı ve Verilen Yardımlar (Liret/ 100 kg).....	191
45	İtalya'da Zeytinyağı Tiplerine Göre İhracat Fiyatları Değişimi (Liret/kg).....	193
46	İtalya'da Zeytinyağı Tiplerine Göre İthalat Fiyatları Değişimi (Liret/kg).....	193
47	İtalya'da Pirina Yağı ve Zeytinyağının Üretim Durumu (1980/1992).....	208
48	İtalya'da Rafine Pirina Yağı Fabrika Çıkış Fiyatları (Liret/kg).....	214
49	İtalya'da Ham ve Rafine Pirina Yağı İhracat ve İthalat Fiyatları(Liret/kg).....	214
50	Yunanistan'da Zeytin Üretim Bölgeleri ve Ürünler İtibariye Üretim Değerleri.....	219
51	Yunanistan'ın Birliğe Katılımından Sonra Zeytinyağı İhracatının Değişimi (1000 Ton).....	226

52	Yunanistan'da Farklı Kalitedeki Zeytin-yağlarında Üretici Eline Geçen Fiyatlar (Drahmi/kg).....	229
53	Yunanistan'da Sofralık Zeytin Alanlarının Dağılımı.....	232
54	Yunanistan'da Sofralık Zeytinde Ü.E.G. Fiyatlar ile Fabrika Çıkış Fiyatları (Drahmi/kg).....	241
55	Yunanistan'da Pirina Yağı ve Zeytinyağının Üretim Durumu.....	246
56	Türkiye ile Önemli Zeytin Üreticisi Ülkelerin Zeytincilikle ilgili Bazı Kriterlerinin Karşılaştırılması.....	269
57	Türkiye ile Ö.Z.Ü. Ülkelerin Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Üretim, Değerlendirme-Pazarlama, Tüketim ve Fiyat Durumunun Karşılaştırılması (1981/82-1992/93).....	273
58	Ö.Z.Ü. Ülkeler ile Türkiye'nin Farklı Uç Kalite Tipindeki Zeytinyağlarında Üretici Eline Geçen Fiyatlarının Karşılaştırılması (Dolar/TL).....	279
59	Türkiye ile Ö.Z.Ü. Ülkelerin Sofralık Zeytin Üretim, Değerlendirme-Pazarlama, Tüketim ve Fiyat Durumunun Karşılaştırılması (1981/82 - 1992/93 Ort.).....	282

60	Türkiye ile Ö.Z.Ü. Ülkelerde Sofralık Zeytin için Üreticiye Ödenen Fiyatlar Arasındaki Farklar (Dolar/kg).....	287
61	Türkiye ile Ö.Z.Ü. Ülkelerin Pirina- Pirina Yağı Üretim-Değerlendirme- Pazarlama, Tüketim-Kullanım ve Fiyat Durumlarının Karşılaştırılması (1981/82 - 1992/93 Ort.).....	288
62	Ülkelerin Pirina Yağı Fiyatları Farklarının Seyri (Dolar/kg).....	292
63	Ö.Z.Ü. Ülkeleri ile Türkiye'nin Pirina Yağı ve Zeytinyağı Fiyatlarının Karşılaştırılması.....	294

ŞEKİL ve HARİTA LİSTESİ

ŞEKİL NOSAYFA NO

1	Dünya Üzerindeki Zeytincilik Yapılan Bölgelerin Dağılımı.....	19
2	Türkiye'de Zeytin Üretimi Yapılan Bölgeler.....	26
3	Türkiye Zeytinciliğın Kurumsal Yapısı.....	31
4	Türkiye'de Zeytinyağı Pazarlama Organizasyonu.....	46
5	Türkiye'de Sofralık Zeytin Pazarlama Organizasyonu.....	81
6	Dünya'da ve Türkiye'de Zeytinden Elde Edilen Ürünlerin Üretilme Aşamaları.....	100
7	Ulusal Zeytin Alanlarının Dağılımı (İspanya).....	120
8	Ö.Z.Ü. Ülkelerde Zeytinciliğın Kurumsal Yapısı.....	123
9	İspanya'da Zeytinyağı Pazarlama Organizasyonu.....	131
10	İtalya'da Zeytincilik Yapılan Bölgeler....	172
11	İtalya'da Zeytinyağı Pazarlama Organizasyonu.....	181

12	Yunanistan'da Zeytincilik Yapılan Bölgeler.....	218
13	Yunanistan'da Zeytinyağı Pazarlama Organizasyonu.....	224
14	Yunanistan'da Sofralık Zeytinde Pazarlama Organizasyonu	236

GRAFİK LİSTESİ

GRAFİK NOSAYFA NO

1	Dünya Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Üretiminde UZK'ne Üye Ülkelerin Payı (1980-1990 Ort.).....	24
2	Türkiye'de 5 Asit Zeytinyağının Destekleme-Borsa Reel Fyatlari (TL/kg).....	63
3	Türkiye'de Farklı Tipteki Zeytinyağlarının iç Piyasa Satış Fiyatları (TL/kg).....	66
4	Türkiye'de Farklı Tipteki Zeytinyağlarının ihraç Fiyatları (Dolar/1000 kg).....	66
5	Dünya Sofralık Zeytin Alanlarının Ülkeler itibariyle Dağılımı (1980/1990 Ort).....	72
6	Dünya Sofralık Zeytin Üretiminin Önemli Üretici Ülkeler itibariyle Dağılımı (1981/82-1992/93 Ort.).....	72
7	Türkiye'de Tipler itibariyle Sofralık Zeytin Üretimi (1981/1982-1992/93).....	77
8	Türkiye'de Sofralık Zeytin Üretimi ile ihracatının Karşılaştırılması (1981/1993).....	83
9	Türkiye'de Tiplerine Göre Sofralık Zeytin ihracatı (1986/1993).....	83
10	Dünya Sofralık Zeytin Tüketiminin Ülkeler itibariyle Dağılımı (1981/1993 Ort.).....	87

11	Türkiye'de Sofralık Zeytinin Üretim ve Tüketim Durumu (1981/1993).....	87
12	Türkiye'de Farklı Tiplere İşlenmiş Sofralık Zeytinin Tüketimleri (1981/1993)....	89
13	Türkiye'de İşlenmiş Sofralık Zeytinde Marmarabirlik ve Tariş'in Parekende Satış Fiyatlarının Karşılaştırılması (1000 Tl/Kg)..	95
14	Marmarabirlik'in Farklı Kalitedeki Sofralık Zeytin Çeşitlerinde Parekende Satış Fiyatları (1000 Tl/Kg).....	97
15	Türkiye'de Yeşil ve Siyah İşlenmiş Sofralık Zeytinlerin İhraç Fiyatları (Dolar/Ton).....	97
16	Türkiye'de Pirina Yağı ve Zeytinyağı Üretiminin Karşılaştırılması (1981/1993).....	103
17	Dünya Pirina Üretiminde Türkiye'nin Yeri (1980/1990 Ort.).....	103
18	Dünya Pirina Yağı Üretiminde Türkiye'nin Yeri (1980/1990 Ort.).....	104
19	Dünya Pirina Yağı Tüketim.-Kullanımında Türkiye'nin Yeri (1980/1989 Ort.).....	113
20	Türkiye Pirina Yağı Bilançosu (1986/1993)....	113
21	Türkiye'de Pirina, Pirina Yağı ve 5 Asit Zeytinyağı Fiyatlarının Karşılaştırılması (1000 Tl/Kg).....	117

22	İspanya Zeytinyağı Bilançosu (1981/1993).....	127
23	İspanya'da Zeytinyağı ve Diğer Bitkisel Yağların Tüketim Durumları (1980/1989).....	138
24	İspanya Sofralık Zeytin Bilançosu(1981/1993)..	147
25	İspanya'da Farklı Tiplere İşlenen Sofralık Zeytinin Üretim Durumu (1985/1993).....	149
26	İspanya'da Farklı Tiplere İşlenmiş Sofralık Zeytinde Tüketim Durumu(1985/1993)...	154
27	İspanya'da Pirina Yağı ve Zeytinyağı Üretiminin Karşılaştırılması (1980/1992).....	161
28	İspanya Pirina Yağı Bilançosu (1981/1993).....	166
29	İspanya Ham-Rafine Pirina Yağı ve Rafine Zeytinyağı Fiyatları' (1980/1993).....	169
30	İtalya Zeytinyağı Bilançosu (1981/1993).....	176
31	İtalya Zeytinyağı Sektöründe Paketleme Şirketlerinin Payı (%).....	182
32	İtalya Sofralık Zeytin Bilançosu(1981/1993)...	196
33	İtalya'da Farklı Tiplere İşlenmiş Sofralık Zeytin Üretimi (1985/1993).....	198
34	İtalya'da Farklı Tiplere İşlenmiş Sofralık Zeytin Tüketim Durumu (1985/1993).....	202
5	İtalya'da Sofralık Zeytinde Üretici Eline Geçen Fiyatlar (1981 / 1988)	204

36	İtalya'da Sofralık Zeytinde İthalat ve İhracat Fiyatlarının Karşılaştırılması (1985/1989).....	204
37	İtalya'da Pirina Yağı ve Zeytinyağı Üretiminin Karşılaştırılması(1981/1993).....	207
38	İtalya'da Rafine Pirina Yağı ve Rafine Zeytinyağı İç Piyasa Fiyatlarının Karşılaştırılması (1980 / 1993)	213
39	Yunanistan Zeytinyağı Bilançosu (1981/1993)...	221
40	Yunanistan Sofralık Zeytin Bilançosu (1981/1993).....	234
41	Yunanistanda Sofralık Zeytinin Tiplere Göre Üretimi (1986/1993).....	234
42	Yunanistan'da Sofralık Zeytinin Tiplere Göre Tüketimi (1986/1993).....	239
43	Yunanistan'da Sofralık Zeytin İhraç Fiyatları (1983/1993)	242
44	Yunanistan'da Pirina Yağı ve Zeytin Yağı Üretiminin Karşılaştırılması (1981/1993).....	245
45	Türkiye ile Ö.Z.Ü. Ülkelerde Lampant Zeytinyağı Fiyatlarının Karşılaştırıl- ması (Dolar/kg).....	280
46	Türkiye ile Ö.Z.Ü. Ülkelerde Sofralık Zeytinde Üretici Eline Geçen Fiyatların Karşılaştırılması (Dolar/kg).....	286
47	Türkiye ile Ö.Z.Ü. Ülkelerde Sofralık Zeytin İhraç Fiyatlarının Karşılaştırılması (Dolar/kg).....	286
48	Türkiye ile Ö.Z.Ü. Ülkelerde Pirina Yağı Fiyatlarının Karşılaştırılması (Dolar/kg)....	291

EK ÇİZELGE LİSTESİ

EK ÇİZELGE NOSAYFA NO

1	AB Ülkelerinin Zeytin Plantasyon Alanları.....	318
2	Ö.Z.Ü. Ülkelerin Zeytinyağı Üretimleri ve Üretimdeki Payları (1981/1993)	318
3	Ö.Z.Ü. Ülkelerin Sofralık Zeytin Üretimleri ve Üretimdeki Payları.....	319
4	Ö.Z.Ü. Ülkelerin Pirina Yağı Üretimleri...	319
5	Türkiye Zeytinciliğinde Son 10 Yıl içindeki Genel Durumu.....	320
6	Türkiye’de Mevcut Zeytinyağı Fabrikalarının Bölgelere Göre Dağılımındaki Değişimler.....	320
7	Türkiye’de Zeytinyağı Gıda Mevzuatının Tarihsel Gelişimi.....	321
8	Zeytinyağının Uluslararası Ticarete Sınıflandırma Sistemi.....	321
9	Türkiye Zeytinyağı ihracat Mevzuatının Değişimi.....	322
10	Türkiye Zeytinyağı ihracatının Önemli Ülkeler itibariyle Dağılımı.....	324

11	Türkiye Zeytinyağı İthalat Mevzuatının Değişimi.....	325
12	Türkiye’de Sofralık Zeytin Gıda Mevzuatının Tarihsel Gelişimi.....	326
13	Türkiye’de Sofralık Zeytin İçin Uygulanan Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonları ve İthalatta Uygulanan Gümrük Vergileri.....	326
14	Önemli Zeytin Üreticisi Ülkelerin Sofralık Zeytin İhracatları.....	327
15	Sofralık Zeytinde İlk Kez 1991 Yılında Yürürlüğe Konulan Destekleme Alımı Hakkındaki Tebliğ.....	328
16	Türkiye Pirina Yağında Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonları ve İthalatta Uygulanan Gümrük Vergisi Oranları.....	328
17	Ö.Z.Ü. Ülkelerde Zeytin Üreten İşletmelerin Ortalama İşletme Sayıları ve İşletme Büyüklüklerine Göre Payları.....	329
18	İspanya Zeytinyağı İhracatının Ülkelere Göre Dağılım Miktarı (Ton).....	329
19	İspanya Zeytinyağı İthalatının Ülkelere Göre Dağılım Durumu.....	330
20	İspanya’da Zeytinyağı Ev Tüketiminin Bölgelere Göre Dağılımı.....	330

21	İspanya Zeytinyağında Tüketici Fiyatlarının (PF) Durumu (Peseta).....	331
22	İspanya'da Zeytinyağında Farklı Parakende Satış Dükkanlarına Göre Fiyatların Değişimi.....	331
23	İspanya'da Sofralık Zeytin Üretiminin ve Alanının Bölgeler İtibariyle Dağılımı.....	332
24	İspanya Sofralık Zeytin İhracatının Ülkelere Göre Dağılım Durumu.....	333
25	Ö.Z.Ü.Ülkelerin Sofralık Zeytinde AB'ne İthalat ve İhracatları (1000 /Ton).....	333
26	İspanya'da Sofralık Zeytin Fiyatlarının Son 12 Yıl İçindeki Gelişim Durumu.....	333
27	İspanya'da Pirina Yağı Ekstrakte Eden Fabrikaların Sayılarına Göre Bölgesel Dağılımı.....	334
28	İspanya Pirina Yağı İhracatının Ülkeler İtibariyle Durumu (Ton).....	334
29	İtalya'da Zeytinyağı İşletmelerinin Bölgesel Dağılımı ve Üretimleri.....	335
30	İtalya'nın Zeytinyağı İhraç Ettiği Önemli Ülkeler.....	335
31	İtalya'nın Zeytinyağı İthal Ettiği Önemli Ülkeler.....	336

32	İtalya'da Sofralık Zeytin Üretimi ve Alanının Bölgelere Göre Dağılımı.....	336
33	İtalya'nın Ülkelere Göre Sofralık Zeytin İthalat ve İhracatı (Ton).....	337
34	İtalya'da Son 10 Yıl İçinde Yemeklik Pirina Yağı İthalat ve İhracatı.....	337
35	İtalya'nın Ülkeler İtibariyle Pirina Yağı İthalatı (Ton).....	338
36	İtalya'nın Ülkeler İtibariyle Pirina Yağı İhracatı (Ton).....	338
37	Yunanistan'da Zeytinyağı Paketlemesinde Özel Sektör ve Kooperatiflerin Payı.....	339
38	Yunanistan'ın Zeytinyağında Ülkelere Göre İhracat Durumu (Ton).....	339
39	Yunanistan'ın Zeytinyağında Ülkelere Göre İthalat Durumu.....	340
40	Avrupa Topluluğu Pazar Fiyatları ve Yardımlar.....	340
41	Yunanistan'ın Sofralık Zeytin İhraç Ettiği Ülkeler (Ton).....	341
42	Yunanistan'ın Pirina Yağı İhracatında Ülkeler İtibariyle Durumu.....	341

EK ŞEKİL LİSTESİ

EK ŞEKİL NOSAYFA NO

1	Türkiye’de Pirinanın Üretilme ve Kullanılma Aşamaları.....	342

EK GRAFİK LİSTESİ

EK GRAFİK NOSAYFA NO

1	Dünya Zeytin Ağaç Varlığının Dağılımı (%)... 343
2	Dünya Zeytin Alan Varlığının Dağılımı (%)... 343
3	Türkiye'de Bitkisel Yağ Üretimi (1989/92 Ort.)..... 344
4	Türkiye Zeytinyağı Bilançosu (1981/1993)... 344
5	Önemli Zeytinyağı Üreticisi Ülkelerin Zeytinyağı Tüketimleri (1980/1990 Ort.).... 345
6	Türkiye Sofralık Zeytin Bilançosu (1981/1993)..... 345
7	İspanya'da Sofralık Zeytinde Üretici Eline Geçen ve İhracat Fiyatlarının Karşılaş- tırılması (1980/1992)..... 346
8	İtalya Pirina Yağı Bilançosu (1985/1993).... 347
9	Yunanistan Pirina Yağı Bilançosu (1985/1993)..... 347

ABSTRAKT

Türkiye ve önemli zeytin üreticisi ülkeler olarak ele alınan İspanya, İtalya ve Yunanistan'ın zeytinyağı, sofralık zeytin ve pirina ekonomilerinin etüd edilmeye çalışıldığı bu araştırmayla, az sayıdaki zeytincilik ekonomisi ile ilgili çalışmalara bir basamak daha ilave edilmiştir.

Ayrıca, Türkiye ve Önemli zeytin üreticisi ülkelerin bu ürünler bazında karşılaştırılmasıyla analitik değerlendirmelerin de yapılmasına çalışılmıştır. Böylece Türkiye'nin diğer ülkelere göre ayrıcalıkları, üstünlükleri ve eksiklikleri ortaya konulmuş, sorunlara ilişkin çözüm önerileri getirilmiştir.

ABSTRACT

With this research as Türkiye and the other important olive growing countries like Spain, Italy and Greece; we have added a stage to the studies on olive economy by dealing with olive oil, table olive and olive pomace.

Except that it has been studied on analytic evaluation of the base of these productions by Türkiye and the other important olive growing countries. Thus, the privileges, superiorities and shortages of Türkiye in comparison with other countries have been put forth and some suggestions related to the problems have been made.

1 GİRİŞ

1.1 Konunun Önemi

Beslenme, insanın yaşaması ve neslinin devamı için bir zorunluluktur. Bu nedenle, insanoğlunun geçmişten bugüne değin verdiği mücadelelerde, beslenmede tarımsal ürünlerin yeri ve önemi daima vazgeçilmez olmuştur.

İşte bu konum, dünya ülkelerinde tarıma stratejik bir önem kazandırmanın yanı sıra, güncelliğinin devamını da sağlamaktadır.

Türkiye'de de aynı özellikleri taşıyan tarım sektörünün son istatistik verilere göre Gayri Safi Yurt İçi Hasıladaki payı % 17.4, istihdamdaki payı % 49.6, dış satımdaki payı % 18 aynı ihracatın AB ve EFTA'ya ait kısmının payı ise % 22.2 olmaktadır (1). Ayrıca, yılda % 2.4 gibi bir nüfus artış hızına sahip Türkiye için, tarım sektörü daima özel bir konumda bulunmaktadır (2).

Bu özel konum ise ancak tarımsal üretimi miktar olarak arttırmanın yanında kaliteyi de istenilen seviyeye getirmeyi gerektirmektedir. Tarımsal ürünler arasında da, işlenerek birkaç alternatifli olarak tüketime sunulabilen zeytin gibi bazı ürünler daha çok katma değer sağlayarak ekonomik kalkınmaya da yardımcı olabilecek özelliktedir.

Zeytin dünya'da olduğu gibi, Türkiye'de de farklı sektörlerle hammadde kaynağı oluşturmaktadır. Doğasından gelen özellikleri nedeniyle ham dane olarak tüketilemeyen zeytinde, sofralığa ve yağa işlenerek birkaç alternatifli kullanım şekli söz konusudur.

(1) T.C., D P T., "Başlıca Ekonomik Göstergeler-Türkiye-AT-EFTA ve Önemli Projeler" Ekim 1991, Ankara, Çeşitli Sayfalar.

(2) T.C. D P T., ".....", a.g.e., s.22.

Tüm bu özelliklerine karşın iklim açısından seçicilik gösteren zeytin, dünyada ağaç sayısı, alanı, üretim ve üretim kapasitesi itibarıyla Türkiye'nin en önde gelen ülkeler arasında bulunmasını sağlamaktadır.

Dünya'da açlık ve dengesiz beslenme söz konusu iken, uygarlıklara ışık tutmuş olan bu tarımsal ürünün, Türkiye'deki durumunun net bir şekilde ortaya konulmaya çalışılması ve bu arada, diğer bazı zeytin üreticisi ülkelerle olan ilintilerin incelenmesi son derece önemli görülmektedir.

Öyleki, zeytin yetiştiriciliğinin ekonomik ve sosyal önemi nedeni ile onun başlıca ürünü olan zeytinyağı üzerinde diğer hiçbir bitkisel ve hayvansal yağ sektöründe, mevcut olmayan, milletlerarası bir müdahale anlaşmasının yapılması sağlanmış ve 1959 yılında Uluslararası Zeytinyağı Konseyi kurulmuş (UZK) (1), Türkiye ise 1963 yılında bu organizasyona katılmıştır(2).

Gelecekte de Avrupa Birliği (AB) gibi ekonomik entegrasyonlara tam üye olmak isteyen Türkiye açısından; belli bir zaman dilliminde, bu entegrasyonda zeytin ve zeytinyağı ekonomisini elinde tutan önemli zeytin üreticisi ülkelerle (Ö.Z.Ü.Ü), Türkiye'nin zeytinciliğinin karşılaştırılmasının, bazı olumlu katkılar sağlayacağı düşünülmektedir, bu yönüyle de konunun, ayrıca, önem arzettiği kolaylıkla görülmektedir.

(1) Bu çalışmada Uluslararası Zeytinyağı Konseyi, (International Olive Oil Council), UZK=IOOC olarak kısaltılmıştır.

(2) UZK, "Zeytinyağı Konseyi Bilgi Tanıtım Broşürü" Türkçe Basım, 1993.

1.2 Araştırmanın Önemi

Dünya'da son istatistik verilere göre 9 milyon hektar alanda, 898 milyon zeytin ağacı mevcuttur. Bu ağaç varlığının yaklaşık % 94'ü Akdeniz'e kıyı olan ülkelerde bulunmaktadır.

Türkiye'de Akdeniz'e kıyı olma özelliğine sahip olması yanında, zeytin ağaç sayısı ve zeytin üretimi ile de önemli zeytin üreticisi bir ülkedir. Türkiye ile değerlendirilmeye alınan önemli zeytin üreticisi ülkeler (Ö.Z.Ü.Ü) İspanya, İtalya ve Yunanistan'ın durumu Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1: Önemli Zeytin Üreticisi Ülkelerin Durumu (1988/1992 Ort)

ÜLKELER	Zeytin Alanı (Hektar) (1)	Zeytin Ağaç sayısı (1000 adet) (1)	Z.yağı Üretimi (Ton) (2)	Sofralık zeytin üretimi (Ton) (2)	Ağaç başına z.y. verimi (kg)
İspanya	2 086 907	218 000	515 675	230 000	2.73
İtalya	1 100 000	189 000	440 325	95 300	2.36
Yunanistan	760 100	123 000	282 500	72 500	2.26
Türkiye	871 000	87 088	66 250	112 500	1.05

(1) : Türkiye'de Devlet İstatistik Enstitüsü, diğer ülkelerde ülkelerin Ulusal İstatistik Kurumlarının son verileri dikkate alınmıştır.

(2) : 1988/89 - 1991/92 Yılları ortalamalarından hesaplanmıştır.

KAYNAK: Uluslararası Zeytinyağı Konseyi, ilgili yıllar.

- Devlet İstatistik Enstitüsü, ilgili yıllar.

Türkiye toplam zeytin üretiminin yaklaşık % 74'ünü yağlığa, % 26'sını sofralık zeytine ayırmakta ve bu oran, hergeçen yıl sofralık lehine artmaktadır.

Görüldüğü gibi, yıllara göre değişmekle beraber Türkiye, zeytin ağaç varlığı, alanı zeytinyağı ve sofralık zeytin üretiminde İspanya, İtalya ve Yunanistan ile birlikte ilk dört sırayı paylaşmaktadır.

Türkiye'de mevcut potansiyele rağmen, ağaç başına yıllık zeytin veriminin düşük olması, bunun üretim düşüklüğüne sebebiyet vermesi, sofralık zeytin işleme üniteleri ve zeytinyağı fabrikalarının modern teknolojiye uyum sağlayamamaları, pirina gibi yan ürünlerin yeterince değerlendirilememesi gibi sorunlar ile karşılaşilmektedir. 10 yıl önce dünya üretiminde % 8'lik pay alan Türkiye'nin son yıllarda konuda ancak % 4'lük bir paya sahip olduğu görülmektedir.

Ülke ekonomisi için gerçekten önem taşıyan bu sektörün 323 986 aileye (1) doğrudan geçim kaynağı sağlaması yanında, zeytinyağı, sofralık zeytin ve pirina sanayileri ile de yaklaşık 1 milyon kişiye istihdam olanağı yarattığı da bilinmektedir.

Bir yandan hızlı nüfus artışına dengeli beslenme kolaylıkları aranırken, diğer yandan artan bu nüfusa yeni istihdam olanakları yaratılması gerekmektedir. Hal böyle iken, üretimini birkaç yönlü olarak değerlendirebilen bu sektörün ülke içinde ve dünyada bulunması gereken konumu koruyamadığı görülmektedir.

(1) D.İ.E., 1990 Genel Tarım Sayımı Hane Halkı Anket Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsünden 14.9.1993 tarih ve B.02.1.DİE. 01600.03.906.kşl.a.12948 Sayılı yazıları ile alınmıştır.

Oysa, önemli üretici ülkelerde zeytincilik ulusal politika içerisinde yer alabilmekte ve belki bu da mevcut gelişmeleri olanaklı kılmaktadır.

Türkiye’de ise, muhtemel gelişmelerin engellenmesine, zeytincilik politikalarındaki eksik ve yetersiz uygulamaların etken olduğunu ifade etmenin yalnış olmayacağı düşünülmektedir. İşte bu araştırma, zeytincilik sektörünü bir bütün olarak incelemek suretiyle, sektörün Türkiye içindeki mevcut durumunu, sorunları ile sergileyebildiği için ve sorunların çözümlenmesinde getirilen önerilerle, diğer önemli zeytin üreticisi ülkelerle ürün bazında yapılabilen karşılaştırmaları gerçekleştirmesi yönünden önemli görülmektedir.

Ayrıca, karşılaştırmanın yapıldığı ülkelerin Avrupa Birliğine üye olmaları ve ortak tarım politikası olanaklarından yararlanmaları da dikkate alınırsa Türkiye’nin de mevcut zeytin potansiyeliyle bu ülkelerle aynı niteliklere sahip olması ve Avrupa Birliğine tam üye olma isteminde bulunması açısından araştırma önemli görülmektedir.

Yapılan karşılaştırmaların, konunun bu yönüyle de ele alınması ve Türkiye zeytinciliğinin hedeflerinin belirlenmesi ile yönlendirilmesi bakımından da önemli olduğu düşünülmektedir.

1.3 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, Önemli Zeytin Üretici Ülkelerin zeytinciliği ile Türkiye zeytinciliğinin ekonomik ve teknik bazı yönlerden karşılaştırılmasıdır. Çalışmanın diğer yan amaçları da aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

- Dünya zeytinciliğinde Türkiye'nin yerinin ve öneminin belirlenerek, Türkiye Zeytinciliğinin gelişimini, incelenen dönem, boyunca analiz etmek,

- Dünya zeytinciliğinde Önemli Zeytin Üreticisi olarak nitelenen bazı ülkelerin, zeytinciliğinin çeşitli yönlerden genel karakterini ortaya koymak;

- Türkiye ve incelenen Ülkelerde zeytincilik sektörünün gelişmelerini belirlenen zaman dilimi içinde karşılaştırmak,

- Önemli Zeytin Üreticisi Ülkelerde, zeytin üretiminden tüketimine dek yapılan uygulamaları ve üretim-pazarlama düzenleri içinde kullanılan yöntemleri ve zeytinciliğin kurumsal yapısını mukayese etmek,

- Karşılaştırmanın yapıldığı Ülkelerde zeytincilik sektörü ile ilgili politikaların analiz edilerek, etkilerini karşılaştırmak,

- Türkiye'de zeytincilik sektörünün mevcut sorunlarının diğer üç ülkeye göre farklılık gösteren yönlerini, uygulamalarını ve eksikliklerini saptamaya çalışmak,

- Türkiye'de zeytincilik sektörünün geliştirilmesi bakımından dünya pazarlarında önemli yeri olan diğer üç

ülkenin başarılı uygulamalarının, Türkiye'de ne denli uygulanabilirliğine ilişkin bazı öneriler getirmeye çalışmaktır.

1.4 Araştırmanın Kapsamı ve Anahatları

Bu çalışma, 4 ülkeyi ve bu ülkelerde zeytin ile ilgili 3 ürün grubunu kapsamaktadır. İncelenen ürünler arasında zeytin danesinin teknolojik işlenmesinden sonra gıda maddesi olarak tüketilen zeytinyağı ve sofralık zeytin ile çeşitli amaçlarla kullanılabilen pirina yağı-kuru pirina düşünülmüştür. Ülkeler bazında ise, dünya zeytinciliğinde önemli yeri bulunan İspanya, İtalya ve Yunanistan ile Türkiye ele alınmıştır. Çünkü; İspanya, İtalya ve Yunanistan dünya zeytin alan varlığının % 43'üne, ağaç varlığının % 59'una ve üretiminin de % 69'una sahiptir (1).

Ele alınan ürün gruplarının, incelenen ülkelerde ve Türkiye zeytin ekonomisindeki yeri genel hatları ile ortaya konulmaya gayret edilmişse de, bazen ayrıntılara inilmek zorunluluğu da doğmuştur. Çalışmada, incelenen bu ürünlerin ülkelerdeki son yıllardaki durumu incelenerek, Türkiye zeytinciliğinin bunlara göre, farklılıkları ve eksiklikleri irdelenmeye gayret edilmiştir. Ülkelerin ve ürünlerin karşılaştırılmasında zeytincilik sektörünün bir bütün halinde ele alınarak, zeytin ekonomisi ve zeytincilikle ilgili politikalar ve programlar itibarıyla makro düzeyde incelenmesine özen gösterilmiştir.

(1) Uluslararası Zeytinyağı Konseyi İstatistiklerinin, 1981-1991 yılları verilerine göre hesaplanmıştır.

Araştırmada inceleme dönemi olarak 1981-1991 yılları arasında kalan son on yıl hedeflenmiştir. Fakat elde edilebilen verilerin durumuna bağlı olarak, dönem içinde bazı kaydırmaların yapılması zorunluluğu ile de karşılaşmıştır.

Bu kapsam içinde, çalışma üç bölüm halinde kaleme alınmıştır. İlk bölümde Genel Bilgiler başlığı altında Konunun Önemi, Araştırmamanın Önemi, Araştırmamanın Amacı, Araştırmamanın Kapsamı ve Anahatları verildikten sonra, çalışmanın materyali ve analizlerde izlenen yöntem açıklanmıştır. Bu bölümde ayrıca bu konu ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalar da özetlenmiştir.

İkinci bölümde, Araştırma Sonuçları verilmiştir. Burada Türkiye, İspanya, İtalya ve Yunanistan'da zeytincilik sektörünün genel durumu adı altında her ülkede 3 grup ürünün ekonomisi aynı düzen içinde verilmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise Türkiye ile diğer incelenen ülkelerin zeytincilik sektörünün karşılaştırılması, Türkiye'nin durumunun değerlendirilmesi ile, belirlenebilen sorunlar ile bunların çözümüne yönelik öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

2 KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Bu konu ile doğrudan ya da dolaylı şekilde ilgili olan Türkçe ve yabancı dilde yayınlanmış çalışmalardan ulaşılabilenler incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Türkiye'de zeytincilikle ilgili çalışmaların daha çok teknik konuları incelediği, mevcut ekonomik çalışmaların ise daha çok zeytinyağı ekonomisi ile ilgili olduğu saptanmıştır.

Bu çalışmaların da, daha ziyade, zeytin ve zeytinyağı işletmelerinin yapısal durumunu, ekonomik sorunlarını, üretim maliyetlerini, zeytin ve zeytinyağında destekleme politikalarını incelemeye yönelik olduğu görülmüştür. Yurt dışındaki çalışmalarda ise, her ülkenin kendi içinde değerlendirmesini yapan çalışmalara rastlanılabilmektedir. Zeytin ve zeytin ürünleri ile önemli zeytin üreticisi ülkeleri bir arada makro düzeyde inceleyen ve karşılaştıran kapsamlı bir çalışmaya da rastlanamamıştır.

Avrupa Birliği'nin içinde ve dışında Akdeniz ülkelerinde zeytinyağının pazarlanmasını inceleyen D.GREGORIO (1985) ⁽¹⁾, dünya zeytinyağı üretim ve dış ticaretinin gelişimini 1968/69 yıllarından başlayarak 1983/84 yıllarına dek irdelenmiş, birliğe üye olan ve üye olmayan ülkelerin pazar payları hakkında bilgiler vermiştir.

AB'ye üye zeytinci ülkelerde zeytin ve zeytinyağında topluluk fiyatları adı altında üretici fiyatı, üretim yardımı, pazar fiyatı, müdahale fiyatı v.b. uygulamaların bulunduğunu, üye ülkelerin zeytinyağ ihracat ve ithalatında bu uygulamalardan yararlandığını belirtmiştir.

(1) Pasquale DI GREGORIO, "Marketing of olive oil in the Mediterranean Area and Inside and Outside of the ECC" OLIVAE, II nd Year-N.º8 MADRID, 1985.

ERAKTAN (1986) çalışmasında (1), diğer ürünlerde olduğu gibi, zeytin ve zeytinyağı konusunda da üretim ve arzı yönlendirmede fiyat politikasının en etken araç olduğu, ürününü değeri pahasına satan üreticinin Türkiye zeytinliklerine daha iyi bakacağını, girdi kullanımı ve mekanizasyona özen göstereceğini belirterek, zeytinciliğimizin ülkemiz için taşıdığı önem düşünülerek, AB'ine tam üyelikten önce sorunlarımızı çözüp üreticiye rekabet gücü kazandırmamız gerektiğini belirtmiştir.

Uygulanmakta olan destekleme politikasının Türkiye'de ve özellikle Ege bölgesinde zeytin ve zeytinyağı ekonomisindeki çeşitli etkilerini çok detaylı olarak analiz eden OLGUN (1988) (2) uygulanan destekleme politikasının ekonomik etkilerini incelemiştir. Çalışmada Türkiye'de son 19 yılda zeytinyağı üretim, pazarlama, örgütlenme durumu ile mevcut potansiyelden ne ölçüde yararlanıldığı ortaya konulmaya çalışılarak, zeytinyağında uygulanan destekleme politikalarının üreticiyi destekleme açısından devamlılık göstermediği ve pek başarılı olduğunun söylenemeyeceğini belirtmiştir.

IŞIKLI (1989) (3) çalışmasında pirina yağının ileri tekniğe ulaşmış ülkelerde bazı kritik noktalara dikkat edilerek üretildiğinde rafinajlık vasıfları kazanmakta,

(1) Gülcan ERAKTAN, "Topluluk ve Türkiye'de Ürün Bazında Genel Çizgiler ve Uygulanan Politikalar" Basılmamış Seminer Notları, A.Ü.Zir.Fak. Tarım Ekonomisi Böl., Ankara, 1986.

(2) Akın OLGUN, "Uygulanmakta olan destekleme politikasının Türkiye'de ve özellikle Ege Bölgesinde Zeytin ve Zeytinyağı Ekonomisindeki Çeşitli Etkileri Üzerine Bir Araştırma", Basılmamış Doktora Tezi E.Ü.Fen Bil. Ens. Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, İzmir, 1988.

(3) Tamay IŞIKLI, "Türkiye Pirina Sanayii ve Pirina Yağının Yemelik Olarak Değerlendirme Olanakları Üzerinde Bir Araştırma", T.O.K.B., ZAEM Yayınları, No:46, İzmir, 1989.

rafine edilerek yemeklik yağ sınıfına dahil edildiğini, bu durumun göz önüne alınarak bitkisel yağ talebi gittikçe artan ülkemizde bu potansiyel kaynakların kullanılması gerektiğine dikkat çekmektedir.

VILLALTA (1990) (1) İspanya'nın 1986 yılında Avrupa Birliğine üye olması sırasında zeytinyağının adaptasyonu için çalışmalar yapıldığı, bu çalışmaların zorunluluğuna inanıldığı, çünkü birliğe giriş sırasında özellikle zeytinyağında İspanya ile AB (10'lu) arasında oldukça fazla fiyat farklılığı olduğu, 1985/86 yıllarında birliğe göre İspanya'nın zeytinyağı müdahale fiyatlarında % 57'lik bir oranda düşüş olmasına rağmen, bir yıllık geçiş periyodu sonunda fiyatta yumuşama sağlandığını belirtilmektedir.

Bu durumun pazar fiyatı ve 1992'de ilk kez uygulanacak olan tüketim yardımı için de söz konusu olacağı, böylece 5 yıl sonunda İspanya zeytin üreticilerini ilgilendiren yeni projeleri aktif hale getirilebilen, sektördeki kısa ve uzun dönemi kapsayan ekonomik ve sosyal problemlerin çözümlenebileceği ifade edilmiştir.

İtalyan zeytinyağı sektörünü inceleyen LEONE(2) 1990, ise dünya zeytinyağı üretiminin % 40'dan fazlasına sahip İtalya'nın büyük bir üretici, tüketici, ithalatçı ve ihracatçı olduğunu, dünyada bu konuda yerinin evrensel boyutlar taşıdığını vurgulamaktadır.

-
- (1) LUIS CIVANTOS LOPEZ-VILLALTA, "Regulating the Olive Marketing Years" OLIVAE/E/No:33, Oktober-Madrid, 1990.
 - (2) Francesco G.LEONE, "The Dynamics of Demand and the Structure of Supply, The Italian Olive Oil Market", OLIVAE/E/No:34, Desember-Madrid, 1990.

ARIKBAY ve YILDIRIM (1990) (1) zeytinin değerlendirilmesindeki kayıpları, sorunları ve çözüm yollarını araştırarak, Türkiye zeytinciliğinin performansı bir bütün olarak değerlendirildiğinde teknolojik açıdan geriliğin ve yalnış uygulamaların sonuçlarının çarpıcı bir biçimde ortaya çıktığını bunun da, Türkiye zeytinciliğinde kalitesizliğin maliyeti olarak değerlendirilebileceğini belirtmişlerdir.

İspanya'daki zeytinyağı talebini ekonometrik bir yaklaşımla inceleyen MİLİ ve ESCRIBANO (1991) (2) zeytinyağı talebini derinliğine irdelleyerek parekende fiyatların gelecekteki tahminine ulaşmaya çalışmışlardır. Aylık ve yıllık verilerin kullanıldığı bu çalışmada 1980-1990 yılları arasındaki dönem ele alınmıştır. Sonuçta Naturel zeytinyağında talebin fiyat elastikiyeti -1.12, lampant veya asidi yüksek zeytinyağlar için -0.59, talebin gelir elastikiyeti naturel zeytinyağ için 1.96, rivyera zeytinyağı için 1.03 olarak belirlenmiştir. Zeytinyağı ile ayçiçek yağının çapraz talep elastikiyetleri de 0.30 olarak bulunmuştur.

Manuel AVAREZ (1991) (3) İspanya'da sofralık zeytin tüketimini incelemiş, bu tüketimin 1989 yılına özgü olmak üzere çok fazla miktarda düştüğünü belirterek bu düşüşü üretim maliyetindeki artışa bağlamıştır. İspanya'da gıda maddeleri ev tüketiminde sofralık zeytin payı % 0.57, otel ve restoranlar için payı % 0.66, kurum ve kuruluşlardaki payında % 0.22 olduğu saptanmıştır. Böylece, bu genellemeden gidilerek, sofralık zeytin tüketimin tahmininin gelecek yıllar için kolaylaşacağı belirtilmiştir.

-
- (1) Canan ARIKBAY, Şevket YILDIRIM, "Zeytin Değerlendirilmesinde Kayıplar ve Önlenme Yolları", MPM Yayın, No:410, Ankara, 1990.
 (2) Samir MİLİ; J.Briz ESCRIBANO, "The Behaviour of Olive Oil Demand and Prices in Spain: An Econometric Approach", Unpublished Master Thesis, June-Madrid, 1991.
 (3) Manuel AVAREZ, "Table Olive Consumption in Spain" 1989, OLIVAE, No:35, February-Madrid, 1991.

Türkiye ve Avrupa Topluluğun'da zeytinyağı için uygulanan destekleme politikalarının karşılaştırılmasını inceleyen AKAY (1991) (1) önce bu sektörün Türkiye ve Topluluk ekonomisindeki yeri ve önemine değinmiş, sonra Türkiye ve Toplulukta bu sektöre yönelik destekleme politikasını uygulayan politikanın yarattığı etkileri ortaya konmuş, bazı öneriler getirilmiştir.

G.LEONE (1992) (2)'nin İtalyan Zeytinyağı Sektöründe Küçük ve Orta Büyüklükteki Teşebbüslerin Durumunu inceleyen çalışmasında; İtalya'da Zeytinyağ Üretim Sektörünün paylaşımında Küçük ve Orta Boy İşletmelerin sayısının oldukça fazla olduğu, aile işgücünün özellikle küçük işletmelerde değerli bulunmasına rağmen, pazarlama ve dağıtımda büyük şirketlerin söz sahibi olduğunu belirtmektedir.

Deneyimleri, alt yapıları ve pazar stratejileri ile diğer şirketlere yön verebilen bu şirketlerden özellikle 5 tanesinin zeytinyağı pazar payının % 40'nı elinde bulundurduğu (naturel zeytinyağında bu oranın % 15 olduğu) kalan % 60'nın da 200'den fazla küçük ve orta büyüklükte işletmeye ait olduğunu vurgulamaktadır. Bugün büyük bu 5 şirketin dış ticarete özel markalarla tanınması da sağlanabilmiştir.

Yunanistan'ın son 20 yılda değişkenlik gösteren zeytinyağı sektörünü inceleyen G.K KOPSİDAS (1992) (3) ayrıca

-
- (1) Zeynep AKAY, "Türkiye'de ve Avrupa Topluluğunda Zeytinyağı İçin Uygulanan Destekleme Politikalarının Çeşitli Yönlerden Karşılaştırılması" Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, E.Ü. Fen Bil.Ens. Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Bornova-İzmir, 1991.
 - (2) Francesco G.LEONE, "Small and Medium Size a Enterpires (Sme) in the Italian Olive Oil Sector". OLIVAE, No:41, April-Madrid,1992.
 - (3) Gerassimos C.KOPSİDAS, "The Olive Oil Balance in GREECE", OLIVAE, No:45, October-Madrid, 1992.

Yunanistan'ın Avrupa Birliğine katılımı ile zeytinyağı dengesinde büyük değişikliklerin ortaya çıktığını, talep ile arz dengesinin güçlükle sağlanabildiği, bunda da en büyük etkenin AB'nin ihracatta getirdiği sınırlamalardan kaynaklandığı, topluluğun zeytinyağı ihracatı için teşvikler getirmesi ile bu sorunların çözümlenebileceğini vurgulamaktadır.

AKSU (1992)(1) çalışmasında zeytin ağacının yetiştirildiği bazı ülkelerde benimsenen milli politikalar sonucu büyük gelişme kaydederken, ne yazık ki Türkiye'de zeytin ağaç sayısı artmadığı gibi üretimin düşmekte ve ağaç başına verimin gelişme göstermediğine dikkat çekmektedir. Üretimin arttırılmasının yanısıra zeytin yağhanelerine ve salamurahanelerine yasal zorunlulukların giderilerek teşviklerden yararlanmalarını sağlamak suretiyle yenilenmeleri gerektiğini vurgulamaktadır.

Zeytinyağının diğer bitkisel yağlarla kıyaslandığında üretim, tüketim ve dünya ticaretinde önemli bir paya sahip olmadığını belirten GAZANFER (1992)(2) ancak, diğer yağlara göre bilinen üstünlüklerinin onun ulusal ve uluslararası piyasalarda özel bir konuma gelmesini sağladığını belirtmektedir. Ayrıca bu üstünlükler ve üretim maliyetinin yüksek olması nedeniyle de kaliteli zeytinyağları ticari değerinin her zaman yüksek olduğunu ifade etmektedir.

-
- (1) Süleyman AKSU, "Zeytin ve Zeytinyağının Türkiye Ekonomisindeki Yeri", Standart Dergisi, Aralık - Ankara, 1992.
- (2) Sebahattin GAZANFER, "Zeytinyağında Kalitenin Ticari Önemi ve Üretici Ülkelerin Uyguladığı Politikalar", Standart Dergisi, Aralık-Ankara, 1992.

3 MATERYAL ve YÖNTEM

3.1 Materyal

Bu araştırmada materyal olarak çeşitli kaynaklardan yararlanılmıştır. Bazı veriler, konu ile doğrudan veya dolaylı şekilde ilgili Türkçe ve yabancı dilde yayınlanmış çalışma ve dergilerden toplanmıştır. Bir takım veriler de ilgili kurumlarla yazışmalar yoluyla temin edilmiştir. Diğer bir grup veri ise karşılıklı görüşmeler yoluyla toplanmıştır.

Türkiye ile ilgili veriler Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsalar Birliği, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Merkezi, Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Milli Prodüktivite Merkezi, Devlet İstatistik Enstitüsü (D.İ.E.), Ege Zeytin ve Zeytinyağı İhracatçı Birlikleri, Marmara Zeytin Tarım Satış Kooperatifleri Birliği, İzmir Ticaret Borsası, Ege Bölgesi Sanayi Odası, İzmir Ticaret Odası, Tarih, E.Ü. Tarım Ekonomisi Bölümü Avrupa Dökümantasyon Merkezi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Gıda-Kontrol Genel Müdürlüğü, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, Yükseköğretim Kurulu, T.C.Merkez Bankası Kambiyo Kayıtlarından elde edilmiştir. Bu arada zeytinyağı, sofralık zeytin ve pirina ile ilgili olarak daha önce yapılmış olan araştırma ve incelemelerin verilerinden de büyük ölçüde yararlanılmıştır.

Diğer ülkelerle ilgili veriler ise; Uluslararası Zeytinyağı Konseyi (UZK), Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), İspanya, İtalya ve Yunanistan Ekonomi ve Ticaret Müşavirlikleri, İtalya Ulusal Zeytin Üreticileri Birliği (UNAPROL) ve Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü'nden (HWWA-Hamburg-Federal Almanya) elde edilmiştir.

Araştırmmanın materyali olarak, ülkelerin ağaç ve alan varlıkları, ürün grublarında üretim, tüketim, dış satım, dış alım miktar ve değerleri, işletme sayıları, fiyatlarla ilgili veriler yanında pazarlama organizasyonları, kurumsal yapı gibi konulara ilişkin sektörü analiz edebilecek tüm ekonomik nitelikli veriler kullanılmaya çalışılmıştır.

3.2 Yöntem

Araştırma ele alınan ülkelerin zeytinciliğini ortaya koyabilecek bir yaklaşımla, zeytinyağı, sofralık zeytin ve pirina sektörünü irdeleyen başka bir ifadeyle zeytinciliğin tüm konularını kapsayan bir çalışma olarak düşünülmüştür. Bu nedenle de çeşitli aşamalarda farklı yöntemler kullanılmıştır.

Araştırmanın, bu konuda uygulanan politikalarla ilgili verileri ekonomi prensipleri çerçevesinde değerlendiren istatistiksel bir çalışma olduğunu söylemek mümkündür.

3.2.1 Verilerin Toplanması Sırasında Kullanılan Yöntem

Çalışma ülkelerin zeytinciliğini karşılaştırmaya yönelik makro düzeyde bir araştırma olduğu için veriler yurtiçi ve yurtdışından doğrudan ya da dolaylı olarak toplanmıştır.

Öncelikle konuya ilişkin verilerin nerelerden ve nasıl toplanabileceği belirlenmiş, yurtiçi ve yurtdışı yazışmalar yapılmıştır. Ayrıca, Türkiye ile ilgili verilerin toplanmasında bizzat taramalar yapmak mümkün olabilmişse de diğer ülkeler için bu şans her zaman mevcut olamamıştır.

Fakat İtalya'da katılma imkanı bulunabilen bir toplantı süresince büyük zeytinyağı kooperatiflerinin yetkililerinden bazı bilgiler temin edilebildiği gibi görüşleri de alınmıştır. Ayrıca incelenen ülkelerdeki teknik geziler ile kurslara katılan ve UZK ile işbirliğinin görevli elemanların katkı ve destekleri de değerlendirilmiştir. Hatta konu ile ilgili her türlü bilimsel toplantılara katılan yabancı ve Türk Bilim adamlarının katkıları ile eksik verilerin tamamlanmasına çalışılmıştır.

3.2.2 Verilerin Analizinde Kullanılan Yöntem

Araştırmanın amacı gereği, önce ülkeler tek tek ele alınarak incelenmiş, sonra bu incelemeler karşılaştırma bölümünde bütünleştirilmiştir. Bu nedenle de her aşamada farklı analizler uygulanmıştır.

Genel zeytinciliğin incelendiği bölümlerde ülkelerin zeytinciliğini görselleştiren haritalar çizilmiştir. Sektörün anlatıldığı bölümlerde ise tüm sayısal veriler çizelgeler halinde verilmiş, analitik ortalamalar (aritmetik ve geometrik ortalamalar), bileşik faiz ve yüzde hesaplamaları kullanılmıştır. Ayrıca ele alınan dönemdeki değişmelerin analizinde sabit esaslı index yöntemi ile istatistik verilerin gözle anlaşılabilirlik şeklinde gösteriminde grafiklerden yararlanılmıştır. Tüm bu yöntemlere üretim-değerlendirme-pazarlama, tüketim ve fiyatları anlatan bölümlerde yer verilmiş, bunun yanında fiyatların değerlendirilmesinde sabit fiyat ve parite yöntemleri de kullanılmıştır.

Karşılaştırma bölümünde ise karşılaştırmanın net olarak yapılabilmesi için sektör ekonomisini ifade edebilecek birtakım parametreler geliştirilmiş, fiyatların karşılaştırılmasında ise ülke para birimleri Türk lirası ya da Amerikan Dolarına çevrilmiştir. Karşılaştırmalar bu parametrelerden yararlanılarak yapılmıştır.

II. BÖLÜM

ARAŞTIRMA SONUÇLARI

1 DÜNYA'DA ZEYTİNCİLİĞİN GENEL DURUMU

Halen, Dünyada 33 ülkede yetiştirilen zeytin, iklim özellikleri açısından seçicilik gösteren bir üründür (Şekil 1). Bu nedenle ağaç sayısının bir çoğu Akdeniz havzasında yoğunlaşmıştır (Çizelge 2). Dünyada ağaç yoğunluğu dane üretiminde olduğu kadar sofralık zeytin ve zeytinyağı üretim ve tüketiminde de Akdeniz ülkeleri ön planda yer almaktadır (Ek Grafik 1-2).

Gerçekten de, bölge de 8.5 milyon hektar alanda 846 milyon ağaç sayısı ile zeytincilik önemli bir sektör durumundadır. Dünya'da 1987/88-1990/91 yılları ortalamalarına göre, üretilen 9 789 000 ton dane zeytinden 1 700 000 ton zeytinyağı, 880 000 ton sofralık zeytin, 170 000 ton pirina yağı elde edilmiştir (1).

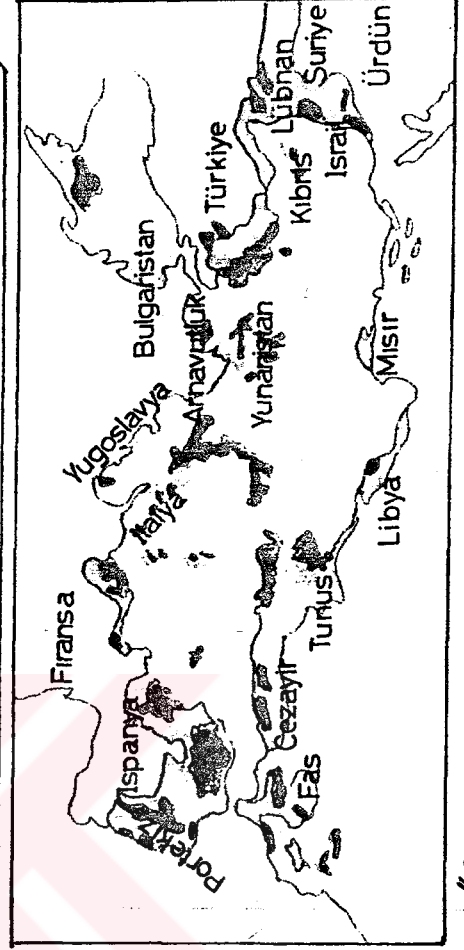
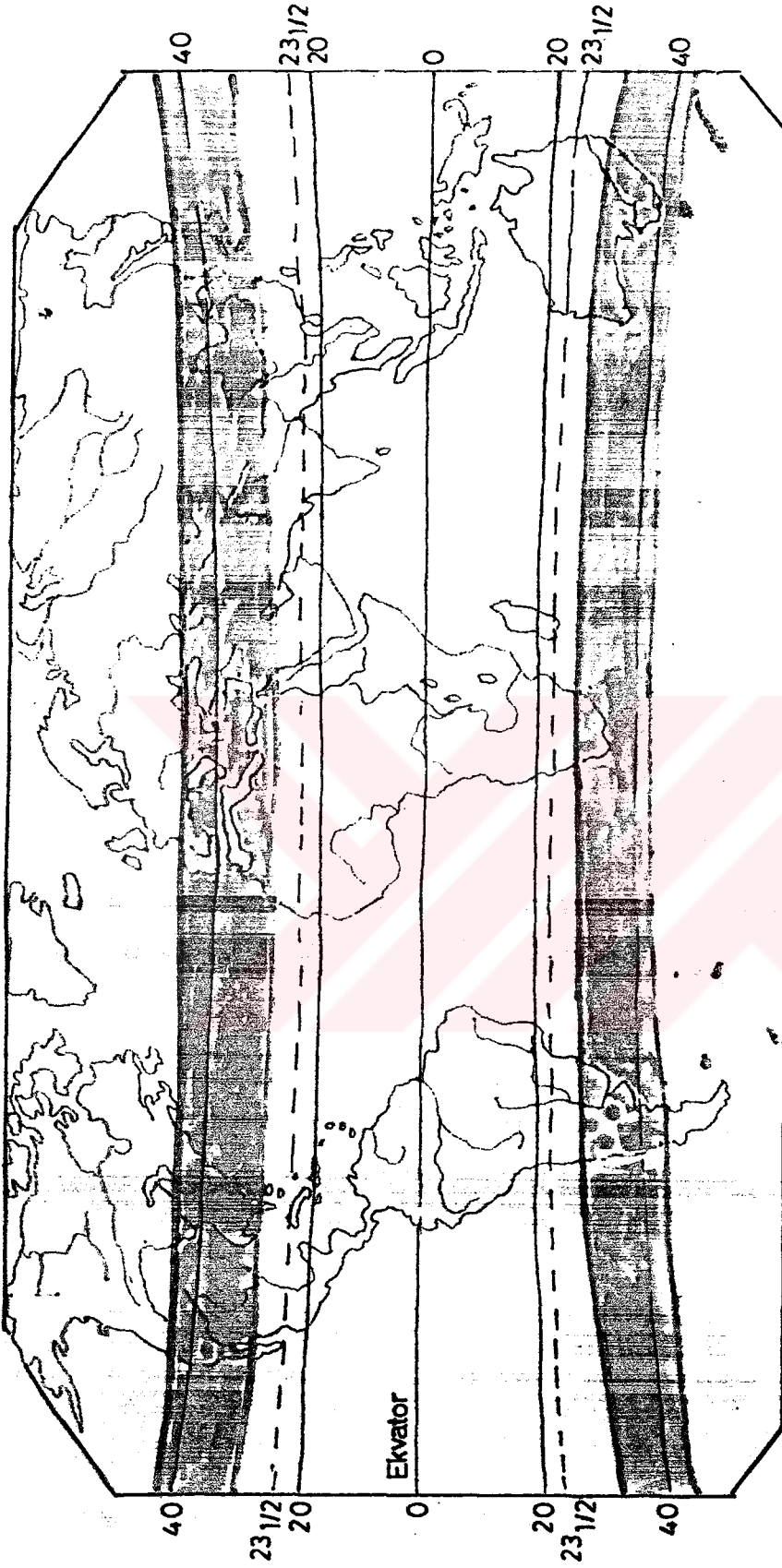
1980/1991 yılları ortalamalarına göre zeytin üretiminin % 25.8'ini İtalya, % 26.3'ünü İspanya, % 14.3'ünü Yunanistan, % 8.0'ını Türkiye, % 4.9'unu Tunus, % 3.6'sını Fas gerçekleştirmiştir (Çizelge 3).

Avrupa Birliği ülkelerin bazıları Akdeniz ülkeleri içinde yer almaktadır. Birliği oluşturan 12 ülkeden İspanya, İtalya, Yunanistan, Portekiz ve Fransa'da zeytincilik yapılmakta ve bu ülkeler toplam zeytin alanının % 45.2'sini, ağaç varlığının ise % 65.4'üne sahip bulunmaktadırlar (Ek Çizelge 1).

Avrupa Birliği ülkelerinde 2 milyon ailenin geçim kaynağını oluşturan zeytinciliğin, İspanya, Yunanistan ve İtalya tarımında da özel bir yeri bulunmaktadır (2).

-
- (1): Uluslararası Z.yağı Konseyi Kayıtları, Çeşitli Yıllar
 (2): Commission of the European Communities, "The Agricultural Situation in the Community 1991 Report" Brussels Luxemburg, 1992, s.54.

ŞEKİL 1 : DÜNYA ÜZERİNDEKİ ZEYTİNCİLİK YAPILAN BÖLGELERİN DAĞILIMI

- Zeytin yetiştirilen limit alanlar
- Zeytin yetiştirilen alanlar
- Yoğun zeytin yetiştiriciliği yapılan alanlar

Çizelge 2: Dünya'da Toplam Zeytin Ağaç Sayısı ile Sofralık Zeytin Elde Edilen Ağaç Sayısı

ÜLKELER	Toplam Ağaç Sayısı (Milyon Adet)	Sofralık Zeytin Elde Edilen Ağaç Sayısı (Milyon Adet)
A AVRUPA		
1.İspanya	218.0	17.0
2.İtalya	189.0	2.0
3.Yunanistan	123.0	23.0
4.Portekiz	53.0	2.0
5.Fransa	5.6	1.5
6.Yugoslavya	6.0	0.5
7.Arnautluk	2.0	0.3
TOPLAM (A)	596.6	46.3
B AFRIKA		
8.Tunus	55.0	1.0
9.Fas	40.0	1.0
10.Cezayir	22.0	2.5
11.Libya	4.8	0.5
12.Mısır	2.0	0.2
TOPLAM (B)	123.8	5.2
C ASYA		
13.Türkiye	85.0	10.0
14.Suriye	27.0	2.5
15.Filistin	13.0	1.0
16.Kıbrıs	0.2	0.2
17.İrak	0.1	-
18.İran	0.1	-
TOPLAM (C)	126.1	13.7
D AMERİKA		
19.Arjantin	8.0	2.0
20.ABD	2.6	2.6
21.Meksika	2.0	0.3
22.Şili	0.8	0.1
23.Peru	0.7	0.1
24.Uruguay	0.2	0.1
TOPLAM (D)	14.3	5.2
E. DİĞER ÜLKELER (E)	37.8	1.5
DÜNYA TOPLAM (A)+(B)+(C)+(D)+(E)	898.6	72.0

KAYNAK: Georges-Theodore Doutsias "The production of table olives as an alternative to the production of olive oil" OLIVAE, V.Year, No:20,1988, s.9.

Çizelge 3: Dünya'da Zeytin Üretimi Yapan Önemli Ülkelerin Danc Üretim Miktarları (1000 Ton) ve Toplam İçindeki Payları

	1980		1981		1982		1983		1984		1985		1986		1987		1988		1989		1990		1991		1992		Ortalama	%
	Üretim Miktarı	%	Üretim Miktarı	%	Üretim Miktarı	%	Üretim Miktarı	%	Üretim Miktarı	%	Üretim Miktarı	%	Üretim Miktarı	%	Üretim Miktarı	%	Üretim Miktarı	%	Üretim Miktarı	%	Üretim Miktarı	%	Üretim Miktarı	%	Üretim Miktarı	%		
Dünya Toplamı	11 526	100.0	11 526	100.0	11 121	100.0	8 992	100.0	9 211	100.0	9 412	100.0	9 267	100.0	11 062	100.0	9 154	100.0	10 157	100.0	10 034	100.0	12 318	100.0	10 669	100.0	10 124	100.0
Yunanistan	1 590	13.4	1 467	12.3	1 783	16.0	1 052	11.6	1 590	16.0	1 440	15.2	1 205	13.0	1 113	10.0	1 531	16.7	1 622	15.9	1 050	10.4	1 800	14.6	1 700	15.9	1 454	14.3
İtalya	3 690	32.0	3 024	27.8	2 132	19.1	2 050	22.7	1 845	18.6	3 388	35.9	1 904	20.5	3 457	31.2	2 281	24.9	2 991	29.4	913	9.0	3 946	32.0	2 430	22.7	2 619	25.8
Portekiz	250	2.1	160	1.4	550	4.9	115	1.2	362	3.6	272	2.8	356	3.8	291	2.6	162	1.7	221	2.1	198	1.9	296	2.4	221	2.0	265	2.6
İspanya	2 255	19.5	1 512	13.1	3 338	30.0	1 328	14.7	3 525	35.5	1 990	21.1	2 557	27.5	3 879	35.0	2 224	24.2	2 946	29.0	3 369	33.5	2 983	24.2	2 831	26.5	2 672	26.3
Fas	300	2.6	145	1.3	433	3.8	210	2.3	327	3.2	290	3.0	480	5.1	450	4.0	360	3.9	400	3.9	445	4.4	390	3.1	500	4.6	365	3.6
Tunus	837	7.2	400	3.0	275	2.4	750	8.3	475	4.7	525	5.5	570	6.1	400	3.6	350	3.8	600	5.9	330	3.2	330	2.6	630	5.9	498	4.9
Türkiye	1 350	11.7	400	3.0	1 320	11.8	400	4.4	800	8.0	600	6.3	1 010	10.8	600	5.4	1 100	12.0	500	4.9	1 100	10.8	640	5.1	750	7.0	813	8.0
Diğerleri	1 294	11.4	877	7.6	1 290	12.0	3 074	34.6	987	10.4	907	10.2	1 185	13.1	872	8.2	1 146	12.8	877	8.9	2 629	26.7	1 933	16.0	1 607	15.4	1 438	14.2

(*): 1992 yılı verileri tahminidir.

KAYNAK: F.A.O Production Year Book, Çeşitli Yıllar.

Dünya ülkelerinde olduğu gibi, Avrupa Birliği ülkelerinde de zeytin ürünleri içinde ilk sırayı zeytinyağı almaktadır. 1980 yılı itibariyle tarımsal ürünler üretim değerleri içinde zeytinyağının payı İtalya'da % 3.8, İspanya'da % 5.0, Yunanistan'da % 9.3'dür (1). Bu oranın 1992 yılı verilerine göre de fazla değişmediği gözlenmektedir.

Genel zeytincilik panoramasında zeytin ürünlerinin herbiri için Birliğin önemli ülkeleri ile Türkiye'nin üretimlerinin birbirini izleyen düzeylerde oldukları görülmektedir (Ek Çizelge 2-3-4).

Zeytinin doğasından gelen özellikleri nedeniyle bir takım seçicilikleri ve sorunları mevcuttur. Geç verime yatması, ürünün periyodisite göstermesi, fiyat istikrarsızlıkları v.b. sorunlar hemen hemen her ülkenin ulusal nitelikteki sorunları durumundadır.

Bu özelliği dolayısıyla; Uluslararası anlaşmalara konu olan zeytin ağacının verimini arttırmak, her yıl düzenli ürün elde etmek, istikrarlı bir fiyat ile üreticinin zarara uğramasını önlemek, zeytinci ülkelerin ekonomisinde zeytinyağının üretim, tüketim, ihracat ve ithalatında bir denge kurarak haksız rekabeti ortadan kaldırmak, Ulusal zeytinyağı politikalarının koordinasyonu ve dünya zeytinyağı ekonomisinin düzenlenmesini sağlamak amacıyla, 1955 yılında Birleşmiş Milletler bünyesinde bir "Milletlerarası Zeytinyağı Anlaşması" imzalanmış, anlaşma 1959 yılında işlemeye başlanmıştır. Türkiye de "Uluslararası Zeytinyağı Konseyi"ne 1963 yılında katılmıştır (2).

(1): Commission of the European Communities, The Agricultural Situation in the Community, 1990 Report, Luxembourg 1991, s.22-23.

(2): T.C.Resmî Gazete, 2 MAYIS 1988, S:19802, s.2, Karar sayısı 88/12833.

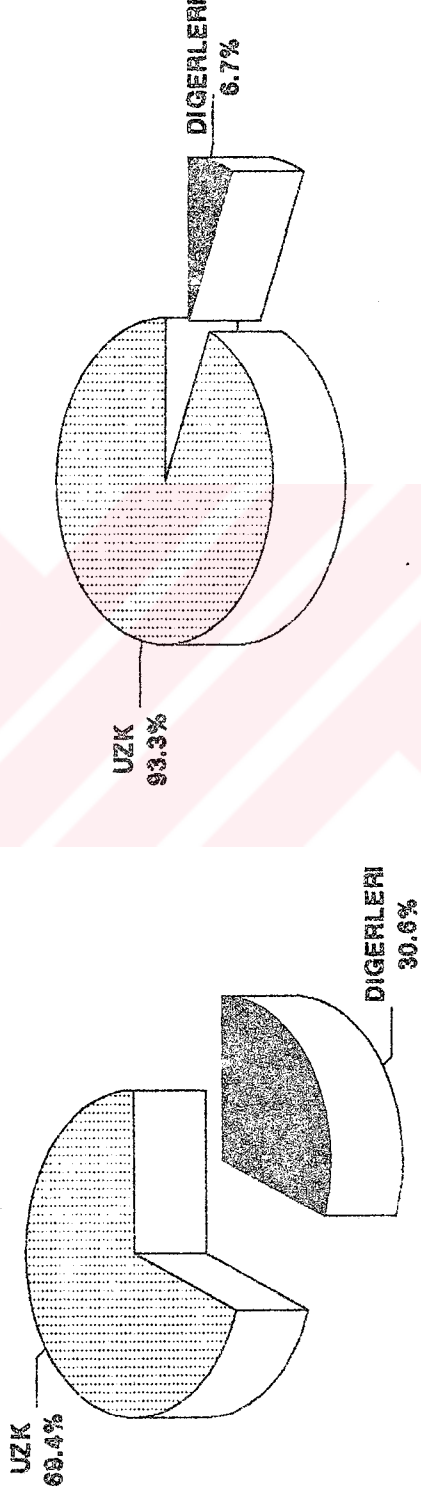
Halen bu Konseye Cezayir, Mısır, 12'li Avrupa Birliği Ülkeleri ve Fas, Tunus, Türkiye ve Yugoslavya üyedir. Gözlemci olarak ise 38 ülke bulunmaktadır. Merkezi İspanya'nın başkenti Madrid'tedir.

Konseye üye olan ülkeler gerek zeytinyağı gerekse sofralık zeytin üretim ve tüketiminde en fazla payı almaktadırlar (Grafik 1).

Dünya zeytinciliği genel olarak incelendiğinde, zeytinci Akdeniz ülkelerinin çoğunun Uluslararası Zeytinyağı Konseyine üye oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca, bunların içinde yer alan önemli zeytin üreticisi ülkelerin ise Avrupa Birliğine üye oldukları böylece de konseyin ve hem de Birliğin imkanlarını zeytönciliklerinin gelişmesi yönünde kullanabildikleri görölmektedir. Bu durumun Türkiye açısından bazı özellikler arz ettiği düşünölmektedir (1).

(1) Bu konu 6. kısımda daha detaylı ele alınmıştır.

GRAFIK 1:DÜNYA ZEYTİNYAĞI VE SOFRALIK ZEYTİN ÜRETİMİNDE UZK'NE ÜYE ÜLKELERİN PAYI (1980-1990 ORT.)

DÜNYA SOFRALIK ZEYTİN ÜRETİMİ

DÜNYA ZEYTİNYAĞI ÜRETİMİ

2 TÜRKİYE'DE ZEYTİNCİLİK

2.1 Zeytinciliğin Genel Durumu

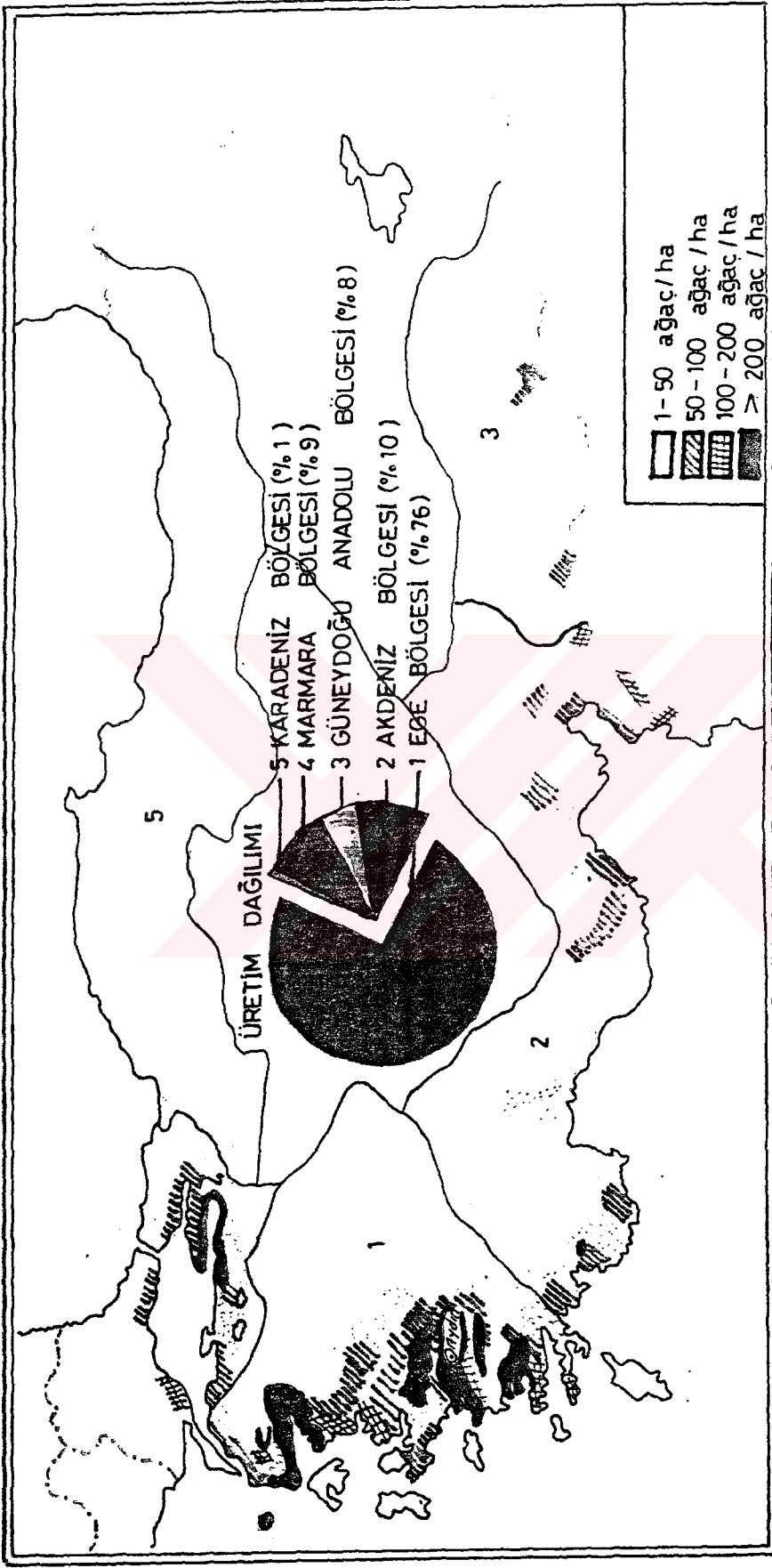
Türkiye'de mevcut 21 103 247 hektar işlenen tarım alanının % 4.1'inde ve 2 337 291 hektar meyve ve uzun ömürlü bitkilerin yetiştiği alanın ise % 37'sinde zeytincilik yapılmaktadır (1). Tarımla uğraşan 4 milyon ailenin ise yaklaşık % 8'i zeytincilikle uğraşmaktadır(2).

Halen Türkiye'de ürün çeşidi ve nitelikleri açısından 5 bölgede, 35 ilde zeytincilik yapılmaktadır. Üretimin % 76'sı Ege, % 14'ü Akdeniz, % 4'ü Güneydoğu Anadolu, % 5.7'si Marmara, % 0.3 'ü Karadeniz bölgelerinde gerçekleşmektedir. Ağaç sayısı ve üretim alanı açısından da bölgeler aynı sırayı izlemektedirler (3). (Şekil 2).

Dünya'da olduğu gibi, Türkiye'de de, farklı sektörlerle hammadde kaynağı oluşturan zeytinin, doğasından gelen özellikleri nedeniyle hamdane olarak tüketilmesi mümkün olamamaktadır. Yağa ve sofralığa işlenmesinin yanı sıra yan ürünler sanayiine de destek veren zeytinin, çok yönlü değerlendirilmesi ülke ekonomisi için her zaman önem taşımaktadır (4).

-
- (1) D.İ.E., Genel Tarım Sayımı, Köy Bilgi Anketi Sonuçları, T.C. Başbakanlık, 1991, Ankara, Çeşitli sayfalar.
 - (2) D.İ.E., 1990 Genel Tarım Sayımı Hanehalkı Anketi Sonuçlarına dayanılarak D.İ.E. 14.9.1993 tarih ve B.02.1.D.İ.E.0.1600.03.906 kşl.0/2948 sayılı yazıları ile alınmıştır.
 - (3) Zeynep AKAY, Renan TUNALIOĞLU, "Rakamlarla Türkiye Zeytinciliği" Zeytincilik Araştırma Enstitüsü, 1993 Yayın No: 57, s.46-47-48.
 - (4) 1989 Yılı Verilerine göre Zeytinciliğin Meyveler Üretim Değeri İçerisindeki Payı % 7.45 olmuştur.

ŞEKİL 2 : TÜRKİYE'DE ZEYTİN ÜRETİMİ YAPILAN BÖLGELER

KAYNAK: Devlet İstatistik Enstitüsü

Türkiye’de 1990 yılı tarım sayımına göre 4 milyon tarım işletmesi bulunmaktadır. Tarım işletmelerinde sayı ve genişlik olarak birtakım gelişmeler olmakta, bu durum zeytin işletmelerinde de gözlenmektedir. Nitekim 1980 yılında zeytin üreten işletme sayısı 221 bin iken, 1990 yılında bu sayı 324 bine ulaşmış ve % 38’lik bir artış göstermiştir. Çizelge 4’de görüldüğü gibi zeytincilikte işletmelerin çoğunluğunu 1 ile 10 hektar alana sahip işletmeler oluşturmakta iken, 1990 yılında bu oran daha da artmaktadır.

Çizelge 4: Türkiye’de Zeytin Üreten İşletmelerin Büyüklükleri, Sayıları ve 1980 ile 1990 Yılları Arasındaki Değişimler

İşletme Büyüklük Grupları	1980	%	1990	%
	İşletme sayısı (Adet)		İşletme sayısı (Adet)	
Toplam işletme	220 949	100.0	323 986	100.0
1 ha’dan küçük	21 942	10.0	53 337	16.2
1-2 ha arasında	37 346	16.9	67 666	20.9
2-10 ha arasında	131 876	59.7	177 347	54.9
10-50 ha arasında	29 366	13.3	24 967	7.9
50-100 ha arasında	262	0.1	256	0.1
Büyük işletmeler (100-500 ha’dan fazla)	157	-	413	-

KAYNAK: -D.İ.E. 1980 Genel Tarım Sayımı Hane Halkı Anket Sonuçları, Yayın No: 1028, Ankara, s. 230-231-239.
 -D.İ.E. 1990 Genel Tarım Sayımı Hane Halkı Anket Sonuçları, Basılmamış Yayın (D.İ.E.’nin 14.9.1993 tarih ve B.02.1.D.İ.E. 01600.03.908.kşl.a/0948 sayılı yzıları ile bildirilmiştir).

Türkiye’de zeytin işletmelerinin ürettiği ürünler ve yapıları çok farklılıklar göstermektedir. İşletmelerin bir kısmı sofralık bir kısmı yağlık üretime yönelmişlerdir. Bu işletmelerde sofralık ve yağlık zeytin karışık olarak yetiştirilmekte olup, bazende zeytinden başka zeytinle iç içe veya ayrı olarak, şeftali, incir, bağ, satsuma ve antepfistiğine yer verilmektedir (1). Türkiye zeytinciliğinin genel görünümünü ortaya koyabilmek amacıyla son 12 yıl ele alınarak Çizelge 5 oluşturulmuştur. Söz konusu bu yıllarda zeytin alanı ve ağaç sayısında % 0.95’lik bir artış karşısında toplam zeytin dane üretimindeki artış % 0.69 olmuştur. Toplam daneden yağlığa ayrılan üretim % 0.20 artar iken bu artış sofralık üretimde % 0.67 olmuştur. Nüfus artış hızının % 2.4 olduğu Türkiye’de zeytin üretiminin bu artış hızına ulaşamadığı üretimin kendi içindeki dağıtımında ise sofralık zeytine doğru bir yönelim olduğu görülmektedir. Son beş yıllık ortalamaya göre Türkiye’de dekarda 10 adet zeytin ağacı olduğu, ağaç başına verimin 9.6 kg olduğu hesaplanabilmektedir (2).

Türkiye’de zeytinciliğin tarımsal ürünlere özgü yerini alışış ise 1929 yılına uzanmaktadır. Atatürk’ün direktifleri ile Tarım Bakanlığının "Tarımda Tedrisatı Islah Kanunu" ile başlayan zeytincilik seferberliği, 1929-1950 yıllarını kapsayan Teşkilatlı Birinci Dönemde ağaç sayısı ve zeytinyağı üretimindeki gelişmelerle devam etmektedir. Bunu izleyen 1950-1960 döneminde ise başlayan bu gelişme durmamakla birlikte, ele alınan kriterlerdeki artış birinci döneme göre daha da

(1) Zeynep AKAY, "AT" a.g.e., s.26.

(2) D.P.T., 7. 5 Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu "Zeytin" Raporu, s.10.,1993.

Çizelge 5 : Türkiye'de Zeytin Alan Varlığı, Ağaç Sayısı ve Üretimlerdeki Artışlar

YILLAR	Alan (1000 Ha)	1980/86 Yılları Ort. ($\bar{X}$)	Ağaç Sayısı (1000 Adet)	1980/86 Yılları Ort. ($\bar{X}$)	Toplam Dane (1000 Ton)	1980/86 Yılları Ort. ($\bar{X}$)	Yağlık Dane (1000 Ton)	1980/86 Yılları Ort. ($\bar{X}$)	Sofralık Dane (100 Ton)	1980/86 Yılları Ort. ($\bar{X}$)
1980/81	813	818.0	81 250	$\bar{X}_1 = 81\ 782$	1 350	811.6	1 060	606.5	290	205.1
1981/82	833		83 300		400		285		115	
1982/83	811		81 100		1 320		1 015		305	
1983/84	814		81 385		400		274		126	
1984/85	816		81 600		800		555		245	
1985/86	821		82 060		600		450		150	
		1986/92 Ort. ($\bar{X}$)				1986/92 Ort. ($\bar{X}$)		1986/92 Ort. ($\bar{X}$)		1986/92 Ort. ($\bar{X}$)
1986/87	835	858.0	93 500	85 784	1 100	840.0	808	612.6	202	212.1
1987/88	856		85 385		600		426		173	
1988/89	856		85 646		1 100		882		218	
1989/90	857		85 710		500		338		162	
1989/91	866		86 560		1 100		763		337	
1991/92	877		87 705		640		459		181	
Ort. Yıllık (*) Artış (%)		0.95		0.95		0.69		0.20		0.67

(*) : Yıllık Artış Oranlarının Hesaplanmasında ($r = \sqrt[n]{\frac{P_n}{P_0}} - 1$) Formülü Kullanılmıştır.

r : Ortalama Yıllık Artış

n : Yıl

P_0 : Başlangıç Yılı Değeri

P_n : n Yıl Sonraki Değer

KAYNAK: DİE

yavaşlamıştır. Bu dönemden sonra gelen 1. Beş Yıllık Kalkınma Plan Döneminde ise Türkiye ilk kez ihracatçı ülkeler arasına girerek zeytinyağı ihraç eder duruma ulaşmıştır (1) (2). Fakat zeytinciliğin ikinci ve üçüncü plan dönemlerinde aynı başarıyı gösteremeyerek adeta plan dışında kaldığı görülmektedir. Bu durgunluk dördüncü, beşinci ve altıncı ve hatta yedinci plan dönemlerinde de devam etmiştir.

Bu durgunluğun kuşkusuz birçok sebepleri vardır. Teknik, ekonomik sorunların yanısıra bir de sosyal bir sorun vardır ki; bu da Türkiye’de zeytincilikle ilgili kurum ve kuruluşlar arasındaki ilişkilerin ancak karşılıklı iyi niyet ile yürütülmeye çalışılmasıdır. Oysa, kurumsal ilişkilerin, kişisel gayretin dışında bizzat sorumluluk ile yürütülebilmesi ile hem ürün bazında hemde bölgesel bazda birçok sorunun çözümlenebileceğine inanılmaktadır Şekil 3’de görülen kurumsal yapının işlerliği ve verimliliği tartışma konusudur.

Zeytinciliğin daha yakından incelenebilmesi bakımından ürünler itibariyle ele alınmasının daha yararlı olacağı düşünüülerek, çalışmanın bundan sonraki kısmının ürün bazında ele alınmasına gayret edilmiştir.

-
- (1) Süleyman AKSU, Akdeniz Zeytinciliğinin Tanımı”
 ”Türkiye’de Zeytincilik Nasıl Canlandırılır?”
 TURYAG Yayınları No:2, 1984, Çeşitli Sayfalar.
- (2) 1962/63 Yılında Türkiye ilk kez 14 443 ton zeytinyağı ihraç etmiştir.

2.2 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı

Bu kısımda yağlık zeytin ve zeytinyağı bütün olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Zeytinyağı üretimi değerlendirme ve pazarlaması ile tüketimi ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ayrıca bu ürünlerle ilgili fiyatlarla, karşılaşılan sorunlara da yer verilmiştir.

2.2.1 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi

Yağlık zeytinin ayrılarak işlenmesindeki amaç ZEYTİNYAĞI üretmektir. Çünkü zeytin en fazla yağ içeren meyvelerdendir. Ve ağırlığının % 20-30'u kadar yağ içermektedir (1). Zeytin ağacının meyvesi zeytin danesinin, normal iriliğini aldığı ve yağ teşekkülünün en yüksek seviyeye ulaştığı dönemde hasat edilerek çeşitli fiziksel metodlarla yağın çıkarılması ise ZEYTİNYAĞI ALT SEKTÖRÜNÜ oluşturmaktadır. Alt sektör, tarımsal bir ürün olan zeytin danesini hammadde olarak işlediği için, tarıma dayalı bir teknolojik yapıya da sahiptir (2).

Zeytinyağı sanayinde esas, daha kaliteli ve ekonomik ürün elde edilmesidir. İşleme esnasında zeytinyağında kalite kayıpları oluşması, yağın rafine edilmesine, paçal veya sabunluk olarak kullanılmasına neden olmaktadır (3).

Türkiye, yağ üretiminin % 80'ni bitkisel yağlardan bitkisel yağ üretiminin ise % 10.7'sini zeytinden elde edilmektedir (4). Nitekim 1990-1991 yılında yapılan bir

-
- (1) Komili, "Diyet ve Yağlar" Zeytinyağı Broşürü, 1992, s.5
 - (2) D.P.T. VII. 5 Yıllık Kalkınma Planı, Bitkisel Yağlar Sanayi Özel İhtisas Komisyonu, Zeytinyağı Sanayi Özel İhtisas Alt Komisyonu, s.1.
 - (3) Hikmet ACAR, "Türkiye'de Zeytin İşleme Teknolojisi" Standart Ekonomik ve Teknik Dergi, Sayı 372, Aralık 1992, s.67
 - (4) Mehmet DEMİRCİ, Mehmet ALPASLAN, "Türkiye'de Bitkisel Yağ Sanayinin Durumu" AGRO-TEKNİK, Aralık Ocak 1991, s.34.

çalışmada da Rafine ve tip zeytinyağının Türkiye yağ üretiminin % 8'ini karşıladığı belirtilmektedir (Ek Grafik 3).

Türkiye dünya zeytinyağı üretiminde uzun yıllar dünya üretiminin % 6'sını karşılayarak dördüncü sırada yer alabilirken, son yıllarda aynı yerini koruyamamaktadır.

Türkiye'de zeytin ürününün büyük bir kısmı yağlık olarak değerlendirilmektedir. En önemli yağlık çeşitler Ayvalık, Çakır, Erkence, Kilis Yağlık, Memecik, Memeli, Nizip Yağlık, Savrani ve Yağ Çelebidir (1). En fazla yağlık zeytin dolayısıyla da en fazla zeytinyağı üreten bölge Ege bölgesidir (2).

Türkiye'de son 12 yıllık dönemde zeytin alanlarında kayda değer önemli bir değişiklik olmamış, 1980/1981 döneminde 813 bin hektar olan zeytin alanının, 1992/93 döneminde 874 bin hektar olmasıyla alanda % 0.5 bir artış olduğu, yine aynı dönemde 81 250 000 adet olan zeytin ağacı sayısının 87 088 000 adet olması ile ağaç sayısında da aynı düzeyde bir artışa ulaşıldığı görülmektedir. Sonuçta bu artışın zeytinciliğin gelişmesi için yeterli olamayacağı belirtilebilir (3).

Alan ve ağaç sayısının artışıdaki yetersizlikler, doğal olarak dane üretimine de yansımaktadır. Ek Çizelge 5'de görüldüğü gibi, üretimdeki istikrarsızlık alan ve ağaç varlığı ile ilgili olduğu kadar, zeytin üretiminin bir yıl çok bir yıl az olmasından da kaynaklanmaktadır.

-
- (1) Özgül CANÖZER, "Standart Zeytin Çeşitleri Kataloğu" T.C. Tarım ve Köyişleri Bak., No:334/16, Ankara, 1991. Çeşitli Sayfalar.
 - (2) Ege Bölgesi, Üretiminin % 86'sı yağlık olarak değerlendirilmektedir ve Türkiye yağlık zeytin üretiminin % 82.5'ini bu bölge üretmektedir.
 - (3) Oysa Kalkınma Plan döneminin ilk üçünde zeytin ağaç varlığındaki artış daima % 10 ve daha fazla olmuştur.

Zeytin üretimindeki bu düzensizlik zeytinyağı üretimini de doğrudan ilgilendirmekte ve bu durum zeytinin periyodisite eğilimi olarak açıklanabilmektedir. Üretimi doğrudan etkileyen bu olay, doğal olarak, az ürün yılında miktarda farklılıklara sebebiyet vermektedir.

UZK ve DİE verilerine göre, iki yıllık hareketli ortamlarla hazırlanan (Çizelge 6)'da, 1980 yılı sonrası zeytinyağı üretimindeki azalış; periyodisitenin yanı sıra, 1984 ve 1987 yıllarındaki kötü hava koşulları ve sofralığa ayrılma oranındaki artış ile açıklamak mümkün görülmektedir (Ek Çizelge 5).

Türkiye'de zeytinyağı üretimi hernekadar son 10 yılda azalma eğilimi içindeyse de, incelemenin planlı kalkınma dönemleri başından itibaren yapıldığı bir çalışmada, zeytinyağı üretiminin 1960-1970 dönemlerindeki artış indeksinin % 37'lere ulaştığı saptanmıştır (1).

Ayrıca, üretimdeki düşüş devreden zeytinyağı stoklarının sadece emniyet ve denge stokları düzeyinde olması ile de ilgilidir. Zeytin üreticilerinin kendi gereksinimlerini karşılamak üzere aile düzeyinde yapılan stoklama dışında Türkiye'de zeytinyağı stoklamasının önemli bir kısmı devlet adına Tarih tarafından yürütülmektedir. Ne yazık ki, zeytinyağı stoklama olanaklarının bu elverişliliğine rağmen, ülkemizdeki stok politikasının tam anlamıyla bir açıklık arzettiği ve yeterlilik gösterdiği söylenememektedir (Ek Grafik 4).

(1) Süleyman AKSU; "Türkiye'de" a.g.e., s.28.

Çizelge 6: Türkiye Zeytinyağı Üretiminin Son 12 Yıl İçindeki Değişimi

Yıllar	Türkiye Zeytinyağı Üretimi (1000 ton)		İki Yılın Ortalaması Olarak Zeytinyağı Üretimi (1000 Ton)			
	D.İ.E	U.Z.K	D.İ.E. İndeks U.Z.K. İndeks			
1980	215.0	170.0	139	100	112.5	100
1981	63.0	55.0				
1982	190.0	160.0	122.5	88.1	100.0	88.0
1983	55.0	40.0				
1984	105.0	80.0	92.5	66.5	75.0	66.6
1985	80.0	70.0				
1986	150.0	120.0	118.9	85.5	87.5	77.7
1987	87.9	55.0				
1988	152.0	90.0	109.5	78.7	62.5	57.7
1989	67.0	35.0				
1990	105.0	80.0	82.5	59.3	70.0	62.2
1991	60.0	60.0				

KAYNAK: D.İ.E, Tarımsal Yapı ve Üretim Çeşitli Yıllar.

: Süleyman AKSU, "Zeytin ve Zeytinyağının Türkiye Ekonomisindeki Yeri" Standart Ekonomik ve Teknik Dergi, Aralık, 1992, s.111

: Uluslararası Zeytinyağı Konseyi, Çeşitli Yıllar.

Türkiye’de her yıl zeytinyağı stok miktarında düzensizlikler görülmektedir. Oysa bir sonraki yıla belli oranlardaki stok miktarı ile girilebilmesi halinde, fiyat belirsizliklerinden ve dış alıma başvurma zorunluluğundan kurtulma mümkün olabilecektir.

Diğer taraftan, 1963-1966 dönemindeki istisnai durum dışında, ağaç başına elde edilen zeytinyağı miktarının verimde olmayan ağaçlar nedeniyle 1.5 kg’dan 1.3 kg’ma düştüğü, 1979-1982 periyodunda ise tekrar 1.7 kg’ma yükseldiği tespit edilmiştir (1). Son verilere göre ise, bu miktar dünya ortalaması olan 1.66 kg’dan daha düşük düzeye 1.05 kg’a ulaşmıştır (2).

Zeytinyağı üretiminde olduğu gibi randımanda da aynı azalış ve artışlar görülmüştür. 1963-1966 döneminde 5.9 kg zeytinden 1 kg zeytinyağı elde edilirken, 1975-1978 döneminde 4.9 kg’dan, günümüzde ise en iyi şartlarda 5.2 kg’dan 1 kg zeytinyağı elde edilmektedir (3).

-
- (1) Muammer KAYAHAN, "Türkiye Zeytinciliğinin Ekonomik Durumu", Türkiye’de Zeytincilik Nasıl Canlandırılır? TURYAĞ Yayınları, No:2, 1984, s.80.
- (2) Zeynep AKAY; "AT’da" a.g.e., s.30.
- (3) Bu oran 1986/87 - 1989/90 Yılları Devlet İstatistik Enstitüsü İstatistiklerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

2.2.2 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağında Değerlendirme-Pazarlama

Mevcut istatistiksel kaynaklardan Türkiye’de yağlık zeytin üreten işletmelerin sayısını tam olarak belirleyebilmek mümkün olmamaktadır. Çünkü, yağlık zeytine yönelik üretim yapan bazı özel yöreler haricinde, çeşit de elveriyorsa, üretici sağlıklı ve kaliteli zeytinini sofralığa ayırmakta, geri kalanını zeytinyağına işlemektedir. Öyle ki; sofralık zeytin üreten işletmelerde dahi, sofralık işlemeye uygun olmayan ürün yağlığa işlenmek üzere ayrılmaktadır.

Türkiye’de yağlık zeytin üretiminin yoğun olduğu Ege bölgesinde yapılan bir araştırmada, zeytin alanlarının % 91.6’sını özel mülkiyette, ortalama zeytin arazisi genişliğinin 34.55 da olduğu, arazilerin % 84.7’sinin sulanmaya, % 73.93’ünün kır arazide olduğu ve toplam tarım işletmesi sayısı içindeki paylarının ise % 53.65 - olduğu tespit edilmiştir. Yine bu araştırma sonucuna göre, Türkiye tarımının en önemli sorunu olan arazilerin çok parçalı olmasının zeytin de de geçerli olduğunu, parsel sayısı artışına paralel parsel genişliğinin de arttığı görülmüştür (1).

Ele alınan işletmelerde ağaç başına ortalama zeytin veriminin 13.22 kg/ağaç, 1 dekara mevcut zeytin ağaç sayısının ise 14 olduğu ifade edilirken (2) bu göstergelerin Türkiye genelinden daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

(1) Akın OLGUN, "Uygulanmakta" a.g.e., s.69-77.

(2) Akın OLGUN, "Uygulanmakta" a.g.e., s.77.

Yağlık zeytinin hasat edilmesinden sonra devreye giren zeytinyağı üreten işletmeler, ticari yapıdaki işletmeler, köylü aile işletmeleri diye nitelendirilen küçük işletmeler ile bunların arasında kalan orta büyüklüklerdeki işletmelerden oluşmaktadır. Türkiye'de zeytinyağı işletmeleri tümüyle yerli sermayeden oluşmuştur (1) ve yerleşim birimleri arasında yer alan yağhane olarak adlandırılan küçük fabrikalar zeytinyağı üretiminden önemli ölçüde kalite ve kontrol kayıplarına sebebiyet vermektedir. Teknolojideki aksaklıklar naturel zeytinyağı eldesini mümkün kılamamakta ve ikinci bir teknoloji olan rafinasyona gereksinme duyulmaktadır. Nitekim Türkiye'de üretilen zeytinyağlarının % 70'nin rafinajlık, % 3'nün sızma, % 12'sinin Ekstra-Ekstra, % 15'nin yemeklik olduğu bildirilmektedir (2).

Türkiye'de zeytinyağı işleme tesisleri iki grup altında incelenmektedir. Bunlar Klasik Sistem (Hidrolik) ve Kontinü Sistem (Santrifüj) olarak adlandırılmaktadırlar. Hidrolik Sistemler ise Sulu (Torbalı) ve Kuru (Diskli) Sistem olarak ikiye ayrılmaktadırlar.

Sektörde yer alan bu tesislerin son 10 yılda gösterdiği değişim ise Çizelge 7 ile incelenmeye çalışılmıştır.

-
- (1) Zeytinyağı işletmelerinin % 90'ı Özel Teşebbüs, % 10'u Kamu (VAKIFLAR) ve Yarı Kamu (Tariş ve Köy Kalkınma Kooperatifleri) olarak örgütlenmişlerdir.
 - (2) Sabahattin GAZANFER, "Türkiye'de Zeytinyağlarında Kalitenin Ticari Önemi" Uluslararası Zeytinyağ Konseyinin Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsünde 9-13 Aralık 1991 tarihinde sunulan bildiri metni, s.18.

Çizelge 7: Türkiye Zeytinyağı Fabrika ve Sistemlerinin Değişimi

Yıllar	Fabrika sayısı (Adet)	Hidrolik Pres Adedi	Süper Pres Adedi	Mengene Adedi	Kontinü Sistem Adedi
1982	986	1329	217	340	1
1993	1141	1100	465	-	84

KAYNAK: Zeytincilik Araştırma Enstitüsü Kayıtları

Zeytini yağ haline getiren ve yağhane adı verilen işletme sayısı son 10 yılda 986 adetten, 1141 adete çıkmış, hidrolik pres adedi 1329'dan 110 adete düşmüş, buna karşılık süper pres adedi iki katına ulaşmıştır. Ayrıca kontinü sistem sayısı da artış göstererek 84 adede yükselmiştir (1). En ilkel sistem olarak bilinen mengene sayısı ise tamamen ortadan kalkmıştır. Zeytin hamuruna sıcak su verilerek çalışan hidrolik pres sayısındaki azalmaya karşın kontinü sistem sayısındaki artış zeytinyağı teknolojisinin gelişimi için ümit vericidir. Çünkü hidrolik presle çalışan yağhanelerde karasuda önemli miktarda yağ kalmakta, bunu ayıracak ekipmanın tüm yağhanelerde bulunmayışı kayıpları arttırmaktadır (2).

- (1) 1986 yılında yapılan bir araştırmada kontinü sistemle mevcut üretimin % 8'i işlenir iken, 1991/92 yılı baz alındığında % 10.6'sının işlenebildiği, bunun da naturel zeytinyağı üretimine doğru artı yönde başarı çizdiği görülmektedir.
- (2) Tamay IŞIKLI, "Farklı Teknoloji Uygulayan Zeytinyağı Fabrikalarından Elde Edilen Karasuyun Analitik Özelliklerinin Tespiti Üzerine Bir Araştırma" T.C. T.O.K.B. ZAEK, Basılmamış Proje Sonuç Raporu, İzmir, 1989. s.35.

Bölgelere göre zeytinyağı fabrikalarının ve sistemlerinin dağılımının yer aldığı Ek Çizelge 6'da ise Türkiye'deki mevcut zeytinyağı fabrikalarının da üretime paralel olarak Ege bölgesinde yoğunlaştığının bir göstergesi olmaktadır. Bilinen odur ki; zeytinyağı sektörü kendini yeniledikçe, naturel yemeklik zeytinyağı üretimi artabilecektir. Her ne kadar, son 10 yıl içinde sanayide gelişme kaydedilmiş ise de bunun yeterli olduğunu söylemek güçtür. Çünkü, çoğunluğun küçük aile işletmeleri tipinde olması, beraberinde birtakım teknolojik noksanlıkları getirmenin yanı sıra, kapasite kullanımında da olumsuzluklar yaratmaktadır.

Zeytinyağı üretim dönemi (1) başında fabrikalar tek presle aralıklı olarak çalışmakta, sonraki günler fabrikaya gelen ürün miktarı arttıkça kullanımına giren pres sayısı ve vardiyeye sayısı artmaktadır.

Kapasite kullanımı ürünün bol olduğu yıllarda 90 iş günü, az olduğu yıllarda 30 iş günü kabul edilerek, ortalama 60 gün/yıl kabul edilmektedir. Kapasitenin modern teknolojiye geçişle birlikte artmasına karşın (Çizelge 8) üretimin bu artışa paralellik gösterememesi ve zeytinyağı fabrikalarının başka bir amaçla kullanılamaması kapasite kullanım oranını düşürmektedir (Çizelge 9).

(1) Zeytinyağında kampanya her yılın Kasım ayının başında başlamakta ertesi yılın 31 Ekim tarihinde bitmektedir.

Çizelge 8: Türkiye'de Zeytinyağı Sektöründe Kurulu Kapasite Durumu

Ana mal	Z.yağı Kapasitesi (Birim)	Kapasite Ortalama 60 gün/ton	
		1987/88	1992/93
Zeytin	Ton	1 086 960	1 222 200
Zeytinyağı	Ton	217 392	244 440

KAYNAK: D.P.T. 7. 5 Yıllık Kalkınma Planı, Bitkisel Yağlar Sanayi Özel İhtisas Komisyonu, Zeytinyağı Sanayi Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporundan yararlanılarak hesaplanmıştır.

Çizelge 9: Türkiye'de Zeytinyağı Üretimine Göre Kapasite ve Kapasite Kullanım Oranı

YILLAR	Mevcut Kapasite (Ton)	Zeytinyağı Üretimi (Ton) (UZK)	Kapasite Kullanımı (%)
1982/83	176 952	160 000	90.4
1983/84	190 000	40 000	21.1
1984/85	195 000	80 000	41.0
1985/86	200 000	70 000	35.0
1986/87	210 000	120 000	57.1
1987/88	217 392	55 000	27.6
1988/89	233 112	90 000	38.6
1989/90	234 352	35 000	14.9
1990/91	237 160	80 000	33.7
1991/92	238 600	60 000	25.1
1992/93	244 440	85 000	34.7
ORTALAMA	216 056	79 500	38.1

KAYNAK: Uluslararası Zeytinyağı Konseyi ile D.P.T.7. 5 Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporlarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Zeytinyağı üreten işletmelerin birçoğunun küçük aile işletmeleri yapısında olması, yağın bir kısmının aile içinde tüketilmesine ve geri kalanı için ise, bir pazarlama yapısı oluşturulmasını gerektirmektedir. Zeytinyağı pazarlama sistemi, birbirinden farklı yapıdaki küçük ve dağınık zeytin işletmelerinin ürettikleri birtakım işletmelerden geçtikten sonra zeytinyağı haline getirilip, çok sayıdaki ve çeşitli yerlerdeki tüketicilere istenilen yer, fiyat ve zamanda ulaştırılmasını içeren hizmet ve faaliyetlerin tümü olarak ifade edilmekte ve üreticilerle tüketiciler arasında köprü görevi görmektedir (1).

Farklı zeytinyağı fabrika sistemlerinde işlenerek zeytinyağı haline getirilen yağlık zeytinin, sistemlere göre randımanı, pirina ve kara suda kalan yağ miktarında farklılık göstermektedir.

Ayrıca zeytinyağı üretimi periyodisite nedeniyle bir yıldan diğer yıla değişim gösterdiğinden zeytinyağının bir kısmı, hemen satışa sunulurken, bir kısmı da yıllık gereksinimin garanti altına alınması için depolanmaktadır. Başlangıçta üretici aileler düzeyinde yapılan bu uygulama zeytinyağı sanayinin oluşumu ile büyük depolama kapasitesi gerektiren bir sorun haline dönüşmüştür.

Halen yeraltı tankları zeytinyağı depolanması için en yaygın olarak kullanılan depolama sistemleridir. Bu sistemden başka oksitlenmeyen çelik kaplarında yaygın

(1) Akın OLGUN, "Uygulanmakta", a.g.e., s.156

olarak kullanılması önerilmektedir. Zeytinyağı teknolojisine gereken önemi vermek ve teknik esaslara uygun modern stokaj ünitelerini tesis ederek, zeytinyağı sektörünün uğradığı ekonomik kayıpları önlemenin mümkün olabileceği de bildirilmektedir (1).

Zeytinyağı kolay bozulan bir madde olduğu için kullanılan ambalaj materyali onun yapısını az veya çok etkilmektedir (2).

Türkiye'de gerek TARİŞ gerekse Özel Sektör Kuruluşları tarafından piyasaya sürülen kutulanmış ve ambalajlanmış zeytinyağlarında T.Ş.E tarafından hazırlanmış zeytinyağı standardına uyulma zorunluluğu vardır.

Zeytinyağının modern beslenme fizyolojisi yönünden taşıdığı üstün nitelikler nedeniyle ulusal ve uluslararası piyasalarda diğer yemeklik yağlara kıyasla daha yüksek ekonomik değer bulmaktadır. Bu üstünlük iç ve dış piyasayada zeytinyağının haksız kazancı amaçlayan eylemlere konu olmasına da neden olmaktadır. Bu yağın doğal niteliklerinin en iyi bir biçimde korunarak ticaretini sağlamak için ulusal ve uluslararası anlaşmalar (UZK) yapıldığı gibi, kalite kriterlerinin daha etkin ve duyarlı hale getirilmesi konusundaki çalışmalar yoğun olarak sürdürülmektedir.

Türkiye'de zeytinyağında ilk mevzuat düzenlemesi 1942 yılında başlamış, 1984 yılında son kez revize edilen TS 341 Yemeklik Zeytinyağı Standardı ile şimdilik

-
- (1) Halen Türkiye'de Tarışın 65 bin ton depolama tesisi mevcuttur. Türkiye'nin yılda ortalama 80 bin ton zeytinyağı üretimi olduğu düşünülürse, bu durumun memnuniyet verici olduğu kabul edilebilir.
- (2) Ayşe ÇOLAKOĞLU, "Zeytinyağlarının Depolanması", Standart Dergisi, Aralık 1992, s.77-79.

bekleme dönemine girmiştir. Ancak hala TS 341 standardı için farklı kesimlerden gelen revizyon taleplerinin değerlendirilmesi düşünülmektedir (Ek Çizelge 7).

Yemeklik zeytinyağları Türk Standartları Enstitüsü'nün TS 341 no'lu standardında, elde ediliş ve üretim de uygulanan metodlara göre aşağıdaki sınıflara ayrılmaktadır(1).

Uluslararası ticarete ise farklı bir sınıflandırma görülmektedir. Ek Çizelge 8'de görülen bu sınıflandırmaya Türkiye, Avrupa Birliğine üye olma isteminden bu yana uyum göstermeye çalışmaktadır (2).

(1) A) Naturel Zeytinyağı: İçerdiği serbest yağ asitleri miktarı ve duyuşal özelliklere göre tadına göre;

	Serbest Yağ Asidi (%)
A ₁ Naturel Sızma	≤ 1
A ₂ Naturel Ekstra-Ekstra	≤ 1.5
A ₃ Naturel Birinci	≤ 3.3
A ₄ Naturel İkinci	≤ 4.5

B) Rafine Zeytinyağı

C) Tip (Rafine + Naturel) Zeytinyağı : İçerdiği serbest yağ asitleri miktarına göre;

	Serbest Yağ Asidi (%)
C ₁ Riviera	≤ 1
C ₂ Tip A	≤ 1.5
C ₃ Tip B	≤ 2

(2) 1994 yılı Nisan ayında Ankara'da yapılan "Standartta AB'ne Uyum ile ilgili Toplantıda" yukarıda bahsedilen bazı sınıflar, etiketleme, analiz metodları, limitler hakkında uyuma yönelik çalışmalar başlatılmıştır.

Türkiye'de zeytinyağının pazara çıkma oranı periyodisiteye göre değiştiği, üretici ve tüketicilerin henüz etkin bir örgütlenmeye gidememeleri sebebiyle pazarlık gücünün aracılarda olduğu söylenebilir. Her ne kadar amaç; iyi işleyen bir pazarlama düzeninin sağlanması, ürünün üreticiden tüketiciye geçişi sırasında izlediği yolun mümkün olduğu ölçüde kısaltılarak, pazarlama marjının minumuma indirilmesi ise de henüz bu amaç gerçekleştirilememiştir (1). Türkiye'de zeytinyağında pazarlama marjı yüksek olmakla beraber bu her zaman aracının çok kazandığı anlamında değildir. Çünkü, marjın içerisinde aracılar tarafından yapılan pazarlama ve hizmetlerin karşılığı da bulunmaktadır.

Türkiye'de zeytinyağının üreticiden tüketiciye ulaşılmasında izlenen yolun iki şekilde incelenmesi mümkündür.

Birincisi üretimin bol olduğu illerde rastlanan şekildir. Burada küçük üreticilerin ürünlerini yağhanelerde sattırdıktan sonra kendi ihtiyaçlarını ayırarak, kalanını mahalli pazarlarda satmaları söz konusudur. Bu üretim yörelerinde yağın rafine edilmeden tüketilebilme alışkanlığı olduğu için ürün mahalli pazarda rahatça pazarlanabilmektedir (2).

İkincisi ise Şekil 4'de gösterilmeye çalışıldığı gibi, bu sistemde 4 tercih söz konusudur. Birinci tercihte üretici ürünü birim zeytinyağı kooperatifine satmakta, birim satış kooperatifi kalite unsurlarına göre yağı ayırdıktan sonra gerekenleri rafinasyona tabi tutarak ambalajlamaktadır. Ambalajlama işleminden sonra

(1) Akın OLGUN, "Uygulanmakta", a.g.e., s.171.

(2) Akın OLGUN, "Uygulanmakta", a.g.e., s.158.

ya kendi satış yerinde ya bölge bayilikleri-perakendeciler yoluyla tüketiciye ulaştırmakta ya da satıma göndermektedir (1). ikinci tercihte üretici ürününü direk borsaya getirmekte, borsada işlem gören yağı tüccar satın almakta, rafine tesisinde işledikten sonra ambalajlayarak yine bölge bayilikleri-parakendeci yoluyla tüketiciye yada dış satıma göndermektedir.

Üçüncü tercihte üretici ürününü direk tüccara satmakta, tüccar rafine tesisinde işleyerek ya dış satıma ya da tüketiciye ulaştırmaktadır.

Dördüncü tercihde ise, üretici ile tüccar arasına küçük toplayıcılar dahil olmakta ve aynı yolları izleyerek zeytinyağı iç piyasaya gönderilmektedir. Bazen de Borsada üreticiden zeytinyağını alan Tüccar ve özel zeytinyağı fabrikaları rafine ettirmeden ürünü bekletmekte, borsadaki fiyat oluşumunu izleyerek fiyatın arttığı dönemde elindeki yağı tekrar borsada satmaktadır.

Görüldüğü gibi, ürün üreticiden tüketiciye çok farklı yollardan geçerek ulaşmakta ve bu durum da üreticinin eline geçen veya tüketicinin ödeyeceği fiyatları etkilemektedir.

(1) Türkiye’de zeytinyağı fabrikaları özel işletmeler, Vakıf işletmeleri ve Kooperatifler olarak 3 grup altında toplanmaktadır. Kooperatiflerden TARIŞ Ege Bölgesinde, Güneydoğu Birlik Güneydoğu’da işlerlik kazanmıştır. Fakat Türkiye zeytinyağı sektöründe Tarih’in önceliği bulunmaktadır. 1994 yılı itibariyle Tarih 32 birim kooperatife, 7400 ortağa sahiptir.

Türkiye'nin önemli dış satım ürünlerinden kabul edilen zeytinyağı 1962 (1) yılından sonra ihracatta yer almaya başlamıştır. Zeytinyağı dışsatımının toplam tarım ürünleri dışsatımı içindeki payı yıllara göre çok değişmektedir. Bazı yıllar toplam dışsatım değeri içindeki payı % 5.45'e çıkarken bazı yıllar % 0.05'e kadar düşmektedir (2).

Aynı durum, Türkiye zeytinyağı dışsatımının dünya zeytinyağı dışsatımındaki payı incelendiğinde de dikkati çekmektedir. Son 12 yıllık ortalamaya göre %6.8 olan bu payın, bazı yıllar %20.2'ye, bazı yıllar %0.4'e kadar düşmesinde değişik sebeblerin olduğu söylenebilir (Çizelge 10).

Önemli zeytinyağı üreticisi ve ihracatçısı ülkeler arasında yer alan Türkiye'nin, üretiminde yıldan yıla görülen değişimler, arz-talep dengesini sağlayacak stok sisteminin rantabl kullanılmayışı, pazarlama organizasyonunun tam olarak yapılamaması, dış alımcı ülkelerin taleplerinin statik ve dengeli olmamasına ilaveten uygulamada bulunan teşviklerin kaldırılması ihracatta istikrarsızlıklara sebep olmaktadır. Nitekim ihracat mevzuatındaki kısa süreli ve kalıcı olmayan değişimler de bunun sebepleri arasındayer almaktadır (Ek Çizelge 9).

Türkiye dış satımının ülkelere göre dağılımı incelendiğinde ise, son on yıllık dönemde dış satımının en fazla yapıldığı ülkelerin % 56.6 ile Libya, % 15 ile Rusya, % 8 ile Lübnan, % 5 ile Suriye ve % 4.4 ile Irak olduğu görülmektedir (Ek Çizelge 10). Fakat bu alıcılardan Libya'nın payının giderek azaldığı hatta yok olduğu görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ve

(1) Muammer KAYAHAN, "Türkiye", a.g.e., s.84.

(2) Akın OLGUN, "Uygulanmakta", a.g.e., s.220.

Çizelge 10: Türkiye ve Üretici Ülkelerin Zeytinyağı İhracatları (1000 Ton) ve Dünya İhracatındaki Payları (%)

ÜLKELER	YILLAR	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	% ORT.
İSPANYA		131.0	50.9	31.2	66.9	50.9	260.0	109.7	240.7	221.4	146.6	189.9	350.0	<u>41.1</u> 154.1
YUNANİSTAN		16.3	13.9	26.8	98.8	99.6	60.8	80.0	95.7	39.0	107.5	90.3	80.0	<u>17.0</u> 67.3
İTALYA		27.8	33.5	40.5	44.4	45.2	65.6	83.6	72.5	81.2	92.0	109.7	66.0	<u>16.0</u> 63.5
PORTEKİZ		2.1	3.4	2.9	3.9	3.4	2.6	5.0	10.7	10.4	11.2	17.0	9.0	<u>1.6</u> 6.8
TUNUS		48.6	70.6	62.1	36.1	70.7	51.3	44.4	56.0	54.0	46.5	50.0	130.0	<u>16.0</u> 60.0
FAS		13.6	11.5	0.2	0.8	0.0	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	26.5	5.0	<u>2.2</u> 8.2
TÜRKİYE		4.2	35.0	20.0	69.8	20.3	25.0	17.2	34.0	35.0	35.0	2.5	10.0	<u>6.8</u> 25.6
Türkiye'nin yıllara göre dünya içindeki payı (%)		1.5	14.2	9.5	20.2	6.7	5.2	4.7	5.1	7.7	7.4	0.4	1.4	7
DÜNYA TOPLAMI		279.6	245.2	210.3	345.4	302.5	474.0	360.4	357.2	453.0	469.8	505.8	672.6	<u>100</u> 372.5

KAYNAK: Uluslararası Zeytinyağı Konseyi, İlgili Yıllar

Azerbaycan'ın yeni pazarlar olduğu izlenmektedir. A.B.D'nin diğerlerine göre gittikçe artan ihracatı dikkati çeker iken, İtalya'ya olan ihracatın 1970'li ve 1980'li yılların başında önemli iken son yıllarda tersine gelişen eğiliminde Türkiye zeytinyağı ihracatının lampant (dökme) olarak değil de, işlenmiş ve ambalajlanmış olarak yapılması zorunluluğu nedeni ile giderek düştüğüdür.

Nitekim Çizelge 11'de görüleceği gibi Türkiye'nin son 7 yıllık zeytinyağı ihracatında Naturel Lampantın payı % 0.1 iken, Karma (Riviera) zeytinyağının % 59.5, Rafine zeytinyağının % 26.3, Ekstra Naturel (Naturel Sızma) ve Naturel ince (Naturel Ekstra-Ekstra) zeytinyağının ise % 14'lük payı olduğu görülmektedir.

Zeytinyağı ihtacatında miktar olarak görülen değişimin değer olarak da gözleendiği, bazı yıllar 3 523 746 dolar gelir, bazı yıllarda 42 671 211 dolarlık bir gelir sağladığı görülmektedir. Fakat ülkeler arasında farklı sistemlere göre ticaret yapılmasından dolayı 1991 yılında Rusya 1 kg zeytinyağı için 1864 dolar öderken, Suriye'nin 1242 dolar ödediği de tespit edilmiştir.

Halen Türkiye'de zeytinyağı dış satımını destekleme organı durumunda olan İzmir Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği TARİŞ'in dış satımdaki payı ise ancak % 11.17 ile sınırlı kalmaktadır (1).

Fakat, Türkiye'nin de üye olduğu Uluslararası Zeytinyağı Konseyi'nin A.B.D., Japonya, Kanada ve Avusturya'da yürüttüğü tanıtım kampanyalarının bir sonucu olarak anılan ülkelere tüketimin giderek artması nedeniyle, bu pazarların hedef pazar konumunda olması ileriye dönük olarak, bu ülkelere yönelik dış satımda da artış beklenmesini düşündürebilmektedir.

(1) Akın OLGUN, "Uygulanmakta", a.g.e., s.224.

Çizelge 11: Türkiye'nin Farklı Kalite Sınıflarına Göre Zeytinyağı İhracatı, Miktar ve Değerleri

Kal. Sınıfları Yıllar	1985		1986		1987		1988		1989		1990		1991		1992		1993		ORT.	PAY
	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Miktar (TON)	%
Elasira Natural (15.09.10.1)	1783.5	1 998 831	1618.7	183 314	1864.3	2 212 013	3 631.3	4 895 176	769.7	812 863	431.1	574 372	1108.0	1 314 907	2078.2	3 200 795	1 277.4	1 912 436	1596.6	7.5
Natural İnce (15.09.10.22)	1825.1	2 025 980	517.8	576 097	3028.8	3 476 841	2 479.9	3 389 62	777.0	207 177	276.6	301 484	1262.3	1 652 190	877.6	1 383 809	466.3	834 320	1366.7	6.5
Natural Lampant (15.09.10.10)	29.5	29039	-	-	18.7	19 656	-	-	48.8	38 700	1.0	740	19.6	36 000	2.4	1 567	-	-	23.5	0.1
Rafine Zeytinyağı (15.09.10.23)	4459.5	4 985 057	8 882.0	10 918 422	5 983.5	6 600 278	1181.6	1 933 242	12 300.3	17 455 350	1342.5	2 563 788	4717.0	8 652 425	4 544.7	426 119	2 318.3	5 245 697	5581.6	26.3
Karma Zeytinyağı (15.09.10.24)	15853.6	17 39679	13 606.2	15 124 733	19 766.1	29 281 181	13 485.2	21 253 996	20 674.9	30 893 433	295.8	631 805	4716.2	8 131 840	2 102.7	4 028 885	941.7	1 786 882	12 632.2	59.6

KAYNAK: T.C. Başh.Hazine Dış Ticaret Müsteşarlığı ve DİE Dış Ticaret İstatistiklerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye son 10 yıl içinde gittikçe artan bitkisel yağ talebini karşılamak için, ortalama 150 ile 200 bin ton arasında bitkisel yağ ithal etmektedir. 1980 yılında 152 bin ton olan bitkisel yağ ithalatı 1988 yılında 288 bin tona ulaşmıştır (1). Hatta 1992 yılı istatistiklerinde bu rakamın 700 bin tona yaklaştığı izlenmektedir.

Zeytinyağında ise, üretimin yeterli olması nedeniyle 1983/84 dönemine dek ithalat olmamıştır. Fakat bu dönemde gerek üretimdeki dalgalanmaların artması, gerek iç tüketimin karşılanamaması ve ihracat bağlantılarının gerçekleştirilme zorunluluğu nedeniyle ithalat yapılmak durumunda kalınmıştır.

Çizelge 12 incelendiğinde, ithalatın daha çok Avrupa Birliği üyesi ve zeytin üreticisi ülkelerden yapıldığı kadar, yine birlik üyesi üretici olmayan ülkelerden de yapılabildiği görülmektedir.

Ayrıca zeytinyağı ithalatının son 10 yıl içerisinde 1989, 1991, 1992 ve 1993 yılları dışında gerçekleştiği izlenmektedir. Türkiye'nin tüketim ve ihracat miktarlarında son yıllarda çok büyük bir farklılık olmamakla birlikte üretimde gözlenen ve beklenen muhtemel düşüşün bundan sonraki yıllarda ithalatı gündeme getirebileceği düşünülmektedir (2).

(1) T.C.Dünya Ekonomisi ve Politika Gazetesi, "Yağ Sanayinde Sorunlar ve Çözüm Yolları" Margarin ve Bitkisel Yağlar,, 23 Kasım 1990, s.12.

(2) Ek Çizelge 11 ile ithalat mevzuatıyla uygulanan vergi ve fonların ithalatı engelleyici yönde gelişmekte olduğu izlenmekte ise de, bu durumun değişebileceği ifade edilebilir.

Çizelge 12: Türkiye Zeytinyağı İthalatının Ülkelere Göre Miktar ve Değerleri

ÜLKELER / KALİTELER	1984		1985		1986		1987		1988		1989		1990		1991	
	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar
Avusturya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	65.9	149 700	-	-
İspanya	-	-	10 610.7	18 598 658	4 187.8	4 950 390	-	-	35.1	43 200	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İtalya	2 796.6	1 789 825	6 568.8	7 274 680	6 342.5	6 513 503	1 574.2	1 734 267	5 032.7	6 302 100	-	-	22.5	51 400	-	-
İngiltere	-	-	-	-	-	-	0.078	0.396	-	-	-	-	-	-	-	-
Brezilya	-	-	-	-	-	-	-	-	10	13 200	-	-	-	-	-	-
B.Almanya	-	-	-	-	-	-	962.6	316 874	-	-	-	-	-	-	-	-
Kıbrıs	-	-	-	-	-	-	223.3	188 859	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	2 796.6	1 789 824	26 179.6	25 873.3	10 535.2	11 472 035	2 760.1	2 240 000	5 077.8	6 358 500	-	-	1 881.3	3 077 500	-	-

KAYNAK: D.İ.E., Dış Ticaret İstatistikleri, İlgili Yıllar.

2.2.3 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Tüketimi

Türkiye'de hayvansal yağ üretiminin sınırlı ve pahalı olması nedeniyle tüketilen yağların büyük bir bölümünü bitkisel yağlar oluşturmaktadır. 1979-1984 yılları arasında yapılan bir araştırmada; Türkiye'de kişi başına bitkisel yağ tüketiminin 11.8 kg olduğu, bu tüketimin 2.0 kg'nın zeytinyağına geri kalanının ise diğer bitkisel yağlara ait olduğu bildirilmektedir (1). Son değerlendirmelerde ise kişi başına bitkisel yağ tüketiminin 14 kg düzeyine ulaştığı; buna karşın zeytinyağı üretiminin ise 0.8 kg düzeyine düştüğü tespit edilmiştir (2). Bu verilerin nedenleri araştırılmaya değer bir husus olarak görülmektedir.

Diğer yandan Türkiye'de zeytinyağının üretim ve tüketiminin nüfusla orantılı olarak bir gelişme gösterememesi ise önemli bir özelliği oluşturmaktadır (Çizelge 13) (3).

Yıllık nüfus artışının % 2.4 olduğu bir ülkede, var ve yok yıllara göre tüketimin % -2.2 ile % 2.0 arasında değişim göstermesinde, periyodisitenin de etkili olduğunu ifade etmek mümkündür. Ayrıca bu oranların değişiminde zeytinyağı tüketiminin daha çok üreticisi tarafından tüketilmesi ile sınırlı hale gelmesinin de payı büyüktür. Zeytinyağı daha çok yoğun olarak üretildiği yörelerde, fiyatları gözardı edebilen üreticiler tarafından tüketilmektedir. Diğer Orta ve Doğu Anadolu bölgelerinde zeytinyağının tüketimi Ege ve Akdeniz Bölgelerindeki gibi yüksek miktarlarda görülmemektedir (4).

-
- (1) P.G. Patsis, "Publicity and prices of olive oil and its substitutes" Olivae V.Vear No:21. s.24/1988
 (2) "T.C. Dışişleri Bakanlığı ve Politika Gazetesi, "Yağ" a.g.e., s.12.
 (3) 1990 nüfus sayımına göre 56.9 milyon nüfusa sahip Türkiye'de kişi başına düşen milli gelir 1934 dolardır.
 (4) Zeynep AKAY, "....." Ag.e., s.40.

Çizelge 13 : Türkiye'de Zeytinyağı Üretim - Tüketim ve Stok Miktarları (1000 Ton)

YILLAR	Tüketim	Üretim	Stok	Üretimin Tüketimi Karşılama Oranı (%) (1)	Stoğun Tüketimi Karşılama Oranı (%) (2)	Kişi Başına Tüketim (kg)
1980/81	85.0	170	65.0	200.0	76.4	1.91
1981/82	80.0	75	40.0	93.75	50.0	1.31
1982/83	80.2	160	50.0	199.5	62.3	1.71
1983/84	61.5	40	10.0	65.0	63.2	1.25
1984/85	80.0	80	10.0	100.0	12.5	1.63
1985/86	75.0	70	5.0	93.3	6.6	1.09
1986/87	60.0	120	35.0	200.0	58.3	1.45
1987/88	50.0	55	10.0	110.0	20.0	1.85
1988/89	50.0	90	15.0	180.0	30.0	1.92
1989/90	44.0	35	5.5	79.5	12.5	0.79
1990/91	55.0	80	20.5	145.0	37.2	0.96
1991/92	50.0	60	20.0	120.0	40.0	0.85
1992/93	50.0	56	20.0	112.0	40.0	0.83
1993/94	50.0	50	10.0	100.0	20.0	0.81

(1) : Üretimin Tüketimi Karşılama Oranı= Üretim Miktarı/Tüketim Miktarı x 100

(2) : Stoğun Tüketimi Karşılama Oranı = Stok Miktarı/Tüketim Miktarı x 100

KAYNAK : UZK

Ayrıca, son 10 yıllık süreçte önemli zeytin üreticisi ülkelerin tüketimleri de incelendiğinde, Dünya tüketiminin % 37.3'nün İtalya, % 21,9'nunun İspanya, % 11.9'unun Yunanistan, % 3.76'sinin Türkiye tarafından paylaşıldığı görülmektedir (Ek Grafik 5). Kişi başına tüketimin İtalya'da 12,1 kg, İspanya'da 14,0 kg, Yunanistan'da 20.0 kg olduğu belirtilmektedir (1). Bu bilgiler ışığında Türkiye'nin gerek toplam tüketiminde ve gerekse kişi başına düşen tüketimde önemli üretici ülkelerden sonra dördüncü sırada yer aldığı ve geçen süre içinde değişimin olumsuz seyrettiği de ortaya çıkmaktadır.

Diğer yandan Türkiye'de yağlı tohumlu bitkilerin üretim miktarı son 30 yılda 5 kat artış gösterdiği halde, üretim miktarının iç talebi karşılayamadığı da belirtilmektedir (2).

Bu nedenlerle, her yıl önemli miktarlarda bitkisel yağ ithal eden Türkiye için Zeytinyağı tüketiminin giderek azalması zeytincilik politikaları bakımından son derece önemli görülmektedir. Oysa milyon dolarla ifade edilebilecek döviz ödemelerinin zeytincilik potansiyelinin iyileşmesine yönlendirilebilmesi halinde üretici, sanayici ihracatçı ve tüketici zincirinde yaşanan olumsuzlukların giderilebileceği düşünülmektedir. Böylece zeytine dayalı sanayinin üreticiye gereken sermaye aktarımını sağlayabilmesi ile de zeytin ürünlerinin dış pazarlara süreli arz edilmesinin de sağlanabileceği belirtilebilir.

(1) P.G. Patsis, "Publicity" A.g.e, s.24

(2) T.C.Ticaret Gazetesi, "1992 Yılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği" 24 Ekim 1992.

Diğer yandan üretimdeki düzensizliklerin, stok politikasının da devreye girmesi ile maliyetleri arttırıcı etkisinin zeytinyağı tüketimini olumsuz etkilediği de ifade edilmektedir.

Zeytinyağı tüketiminde olumsuzluğu körükleyen diğer bir faktör de, diğer bitkisel yağlarla aralarında bulunan fiyat rekabetleridir. Günümüzde alışkanlığın tüketimdeki rolü, iyi bir tanıtım ve reklam hizmeti ile etkilenebilecek niteliktedir. 21. yüzyıla doğru insanlar sağlıklı ve uzun yaşamanın ilkelerini benimsemektedirler. Tanıtıcı reklamlarla tüketicinin bilinçlendirilmesinin kabil olduğu düşünülmektedir. Bugüne dek bu amaçla yapılan girişimler her ne kadar sonuçsuz kalmış ise de Konseyin konuya yaklaşımının olumlu olacağı sanılmaktadır. Nitekim Uluslararası Zeytinyağı Konseyi Türkiye'deki yurt içi tüketimini arttırmak amacıyla 1988/89 döneminde başlatılması kararlaştırılan "Yurt içi Tanıtım Kampanyası" adı ile yıllık 150 bin dolarlık Konsey katkısını öngörmüş, 150 bin dolarlık da Türkiye'nin katkısı zorunluluğunu getirmiştir. Fakat bu gerekli girişim Türkiye zeytinyağı sektörünce desteklenmediği için yürürlüğe konulamamıştır.

Ayrıca Madrid 61. dönem toplantısında bu kampanyayı bazı sebeblerle yararlı görmediğini belirttiği için Türkiye'ye ayrılması düşünülen fon diğer zeytinyağı tüketicisi ülkelere kaydırılmıştır (1).

(1) Ege İhracatçı Birlikleri Kayıtları

2.3.4 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Fiyatları

Daha çok zeytinyağına yönelik fiyatların incelendiği bu kısımda üreticiyi doğrudan ilgilendiren fiyatlar (üretim-destekleme fiyatları, borsa fiyatları) ve tüketiciyi doğrudan ilgilendiren fiyatlar (parekende satış fiyatları) ve ihraç fiyatları üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Zeytin ve zeytinyağı üretiminin yoğun olarak Ege bölgesinde üretildiği gözönüne alınarak bu bölge de yer alan Tarih, İZMİR Ticaret Borsası ile Devlet İstatistik Enstitüsü'nün verileri kullanılarak incelemeler yapılmıştır.

Tarım sektörünün sahip olduğu teknik, sosyal, stratejik ve ekonomik özellikleri ile ekonominin diğer sektörlerinden farklı bir yapıya sahip olması, ülkelerin pekçoğunun, tarım ürünleri piyasalarını serbest piyasa ekonomisi işleyişine terk etmeyerek, bu piyasalara çeşitli şekillerde müdahale etmelerine neden olmaktadır. Müdahale yöntemleri içerisinde de genellikle kısa dönemli amaçlara yönelik olan fiyat ve fiyata bağlı araçların daha çok tercih edildiği görülmektedir (1).

Zeytinyağı üretiminde periyodisite olması, bu ürünü üreten ailelerin sosyal ve ekonomik yaşantısında önemli yeri bulunması (2), önemli bir ihraç ürünü olması özellikleri nedeni ile yağlık zeytin üreticisine verilecek fiyatın satın alma gücünü arttırıcı düzeyde olması gerekmektedir. Böylelikle de üreticinin zeytinliklerine özen göstermesi üretim girdileri

(1) Emin IŞIKLI, "Türkiye'de izlenmekte Olan Tarım Politikası ve Bunun Serbest Piyasa Ekonomisiyle Uyum Derecesi" Türkiye'de Piyasa Ekonomisine Geçişin Tarım Sektörü Üzerindeki Etkileri Sempozyumu, 1985, s.5-6.

(2) Akın OLGUN, "Uygulanmakta " a.g.e., s.27

kullanımı ve mekanizasyon uygulanmasını hızlandıracağı sanılmaktadır. Diğer yandan zeytinyağının üretim maliyeti de yüksektir. Çünkü; hasattan hemen sonra olduğu gibi satılabilen tarım ürünlerinden farklı olarak, zeytinyağı hasad sonrası dane zeytinlerin sıkılması sonucunda elde edilebilmektedir (1). Bu faktörler gözönünde tutularak yağlık zeytin yada zeytinyağı üreticisinin korunması için ürünün destekleme kapsamına alındığı bildirilmektedir (2).

Türkiye'de ilk kez 1966/67 yılında uygulamaya konulan destekleme alımları genellikle devlet destekleme alımları şeklinde olmakta iken, son yıllarda alımlar adeta birlik alımları şekline dönüştürülmüştür. Birlikler içerisinde bu görevi Ege Bölgesinde yürüten İzmir Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri (TARİŞ) dir.

Alım fiyatlarının belirlenmesinde 5° asit lampant zeytinyağı baz olarak alınmakta, kalite farklılıkları için barem cetvelleri uygulanmaktadır.

Yağlık zeytin ve zeytinyağında üretici eline geçen fiyatlar ve zeytinyağı maliyetleri Çizelge 14 ile incelenmeye çalışılmıştır. Hem işlenmemiş yağlık zeytin, hem de zeytinyağında maliyetler ve üretici eline geçen fiyatların giderek artan bir eğilim gösterdiği

(1) TARİŞ, "Zeytinyağı Ekonomik Değerlendirme Raporu" 1988, s.26-27.

(2) Türkiye'de Zeytinyağı maliyetinde en fazla oranı (işlenmemiş yağlık zeytin) % 80 ile hammadde almaktadır. Maliyetin geri kalanı ise yağa işleme ve ambalajlamayı içermektedir.

Çizelge 14: Türkiye'de Zeytinyağı Maliyet ve Destekleme Alım Fiyatlarının İncelenmesi (1982/83 - 1992/93)

YILLAR	Toptan Eşya Fiyat Endeksi (1981=100)	Yağlık Zeytinde Üretici Elime Geçen Fiyat (TL/Kg)	Yağlık Zeytinde Üretici Elime Geçen Reel Fiyat (TL/Kg) (1)	Zeytinyağı Maliyet Fiyatı (TL/Kg)	Zeytinyağı Reel Maliyet Fiyatı (TL/Kg) (1)	Zeytinyağı Destekleme Fiyatı (TL/Kg)	Zeytinyağı Reel Destekleme Fiyatı (TL/Kg) (1)
1982/83	127.5	82.8	64.9	147.8	115.9	150	117.6
1983/84	165.7	155.9	94.0	220.5	113.0	(3) 300	181.0
1984/85	249.1	246.0	98.7	267.9	107.5	(3) 400	160.5
1985/86	356.8	367.0	102.8	466.9	130.8	(3) 675	189.1
1986/87	462.3	452.0	97.7	649.9	140.5	750	162.2
1987/88	610.4	727.0	119.1	837.2	137.1	(3) 1350	121.1
1988/89	1064.4	1246.0	117.0	1887.5	177.3	(3) 1900	178.5
1989/90	1790.5	2919.0	163.0	4059.7	226.7	(3) 4000	223.4
1991/91	1741.1	3945.0	143.9	6221.3	226.9	(3) 5200	189.7
1991/92	4260.4	(4)	-	8195.0	192.3	(3) 8500	199.5
1992/93	7051.6	(4)	-	13920.0	197.4	(3) 13500	191.4
Ort. Yıllık Artışı (%) (2)	48.7	-	-	57.5	4.9	56.8	4.5

(1) : Reel Fiyatlar Toptan Eşya Fiyatları İndeksi İle Deflate Edilmek Suretiyle Bulunmuştur.

(2) : Ort. Yıllık Artış Hesaplarından Bileşik Faiz Formülü Kullanılmıştır.

(3) : Devlet Desteklemenin Olmadığı Yıllarda Tarışın Özel Alım Uyguladığı Barem Fiyatları

(4) : Bu Yıla Ait Veriler Henüz Yayınlanmamıştır.

KAYNAK : (1) D.İ.E.

(2) Tarış

saptanmıştır (1). Fakat maliyet ve alım fiyatları reel olarak incelendiğinde aynı değerlendirmeyi yapmak mümkün olamamaktadır. Son 10 yılda zeytinyağı reel maliyeti % 4,9 artarken, zeytinyağı reel destekleme fiyatının ancak % 4,5 oranında artarak, maliyetlerin altında kaldığı görülmektedir. Ayrıca maliyet ve alımlardaki reel fiyat farklarında görülen istikrarsızlık ve olumsuz farklılıklar bu düşüşü desteklemektedir. Bir başka yaklaşımla son on yılda yağlık zeytin üreticisi, dolayısıyla zeytinyağı üreticisinin eline geçen fiyatlar, maliyetlerini karşı lamamakta ve gerçek denge kurulamamaktadır.

Destekleme alım fiyatları gözlenen bu olumsuzluğa rağmen, üreticiden alım fiyatı niteliği taşıması sebebiyle, serbest piyasadaki fiyat oluşumunda yönlendirici rol oynamaktadır (2). Bu nedenle zeytinyağında üretici eline geçen fiyat olarak Destekleme Alım Fiyatının alınması uygun görülmüştür.

-
- (1) DİE tarafından zeytinyağında Üretici Eline Geçen fiyat verileri 1984 yılından sonra yayından kaldırılmıştır. DİE bu verinin kaldırılmasına gerekçe olarak "Zeytinyağının fabrikalarda işlenip satışa arz edilen bir ürün olması nedeniyle sanayi ürünü olarak kabul edildiği ve takipten çıkarıldığı" olarak belirtilmiştir. Bundan sonraki yayınlarda ham zeytin (işlem görmemiş) ve işlenmiş zeytinde (salamura edilmiş) üretici eline geçen fiyatların verilmesi uygun görülmüştür. (DİE'nün 18.5.1993 tarih 0.16.00.03..06.rsd.1/1752 sayılı yazıları).
- (2) Türkiye'de Zeytinyağı piyasasında (Üretici açısından) 2 türlü fiyat oluşumu görülmektedir. Bunlar devletin fiyatları olan Zeytinyağı Birlik Fiyatları (Destekleme Alım Fiyatları) ile Ticaret Borsası ve Üretim bölgelerinde alım-satım yapan tüccarların ve yağhanelerin fiyatları (Serbest Piyasa Fiyatları- Borsa Fiyatları) olarak kabul edilmektedir.

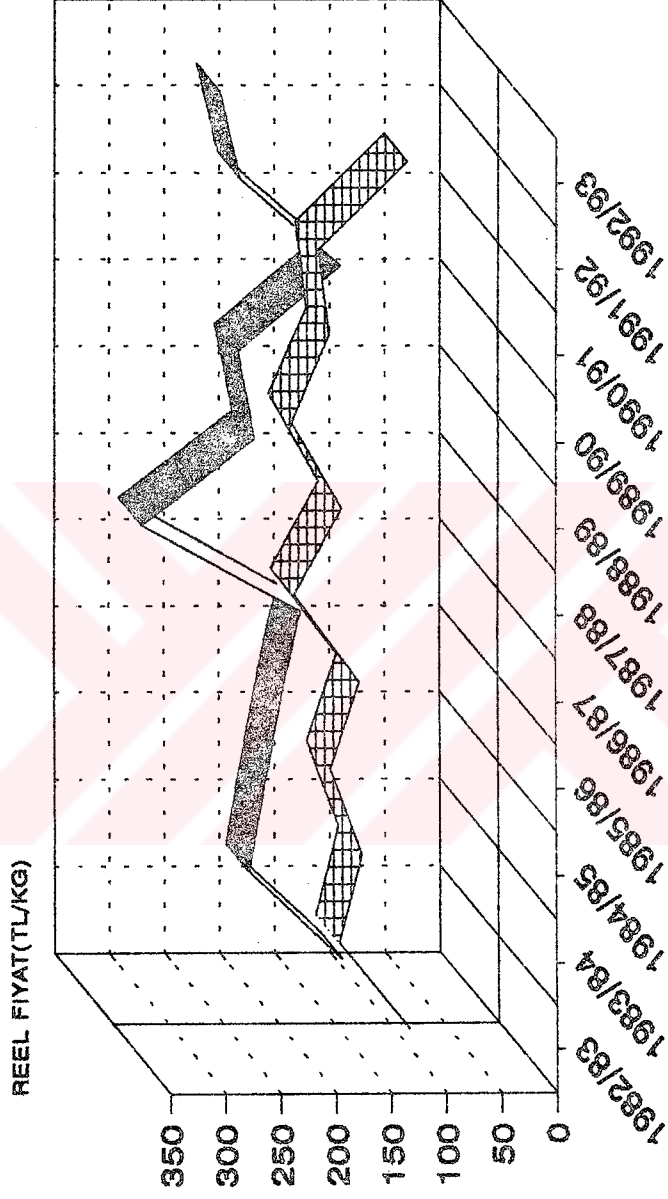
Nitekim destekleme alım fiyatları ile Borsa fiyatları arasında daima paralellik olduğu görülmektedir. Fakat üretimdeki dalgalanmalara bağlı olarak piyasada oluşan arz-talep dengesi Borsa fiyatlarını etkilemektedir (Grafik 2). Genelde ürünün yok yıllarında arzın-tabebi karşılayamaması nedeniyle zeytinyağı fiyatlarının artış trendi izlediği, var yıllarında ise artış oranının azaldığı veya fiyatların aynı düzeyde kaldığı görülmektedir.

Zeytinyağı tüketime, çeşitli kalitelere ve ambalajlarda sunulmaktadır. Tüketim, tüketici kitlesinin zeytinyağına karşı olan tüketim alışkanlığı ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle tüketici genellikle zeytinyağının kendisine ulaştığı şekliyle ilgilenmektedir. Dolayısıyla en fazla tüketimi yapılan Riviera tipi ile Naturel yemeklik yağlar perakende piyasası ile bu piyasalardaki farklı markalar tüketicinin ilgi odağını oluşturmaktadır.

Zeytinyağı tüketimindeki artışın daha yüksek seviyelerde gerçekleştirmesini engelleyen faktörlerden en önemlisi de, zeytinyağının üretim maliyeti sebebiyle diğer bitkisel yağlara kıyasla tüketiciye sunuş fiyatlarının daha yüksek olmasıdır. Bir karşılaştırma amacıyla, piyasada zeytinyağı ile rakibi olan ayçiçek ve pamuk yağlarının fiyatları Çizelge 15'de incelenmeye çalışılmıştır. Her üç yağda da borsada işlem gören ham yağ fiyatları ele alındığında, son 12 yıl ortalaması olarak Ham Zeytinyağı, Ham Ayçiçek yağı fiyat paritesinin 1.72, Ham Zeytinyağı Ham Pamuk yağı fiyat paritesinin 2.17 olduğu görülmüştür. Bir başka deyimle tüketici 1 kg zeytinyağı alabileceği fiyata 1.72 kg ayçiçek yağı, 2.17 kg pamukyağı alabilmektedir (1).

(1) Sabahattin GAZANFER, "Zeytinyağlarında Kalitenin Ticari Önemi" UZK'nın Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsü'nde düzenlendiği 9-13 Aralık 1991 tarihli kursta sunulan bildiri metni, Aralık 1991. s.13.

GRAFIK 2:TÜRKİYE'DE 5 ASIT ZEYTİNYAGININ DESTEKLEME - BORSA REEL FİYATLARI

REEL DESTEKLEME F.	117.6	181	160.5	189.1	162.2	221.1	178.5	223.4	189.7	199.5	119.3
REEL BORSA F.	126.1	209.7	195.7	180.8	163.4	307.1	204.3	219.9	127.6	218.2	236.2

YILLAR

KAYNAK:DİE, TARİS VE İZMİR TİCARET BORSASI KAYITLARINDAN YARARLANILMIŞTIR.

Çizelge 15: Ham Zeytinyağı, Ham Ayçiçek Yağı ve Ham Pamuk Yağının Fiyat İlişkileri (TL/Kg)

YILLAR	5 Asit Zeytinyağı Ort. Borsa Fiyatları (TL/Kg)	Ham Ayçiçek Yağı Ort. Borsa Fiyatları (TL/Kg)	Zeytinyağı Ayçiçek Yağı Fiyat Paritesi	Ham Pamukyağı Ort. Borsa Fiyatları (TL/Kg)	Zeytinyağı Pamuk Yağı Fiyat Paritesi
1980/81	114.1	80.6	1.41	x 79.0	1.44
1981/82	149.9	100.4	1.49	72.5	2.06
1982/83	160.8	142.0	1.13	91.0	1.76
1983/84	347.6	300.0	1.15	285.0	1.21
1984/85	487.7	320.0	1.52	x 300.0	1.62
1985/86	645.2	373.7	1.72	341.0	1.89
1986/87	755.7	425.0	1.77	375.0	2.01
1987/88	1875.0	958.0	1.95	x 469.0	3.99
1988/89	2175.0	1250	1.74	875.0	2.48
1989/90	3939.0	1517.0	2.59	1260.0	3.12
1990/91	3500.0	2195.0	1.59	x 2097.0	1.66
1991/92	9299.0	3 449.0	2.69	3245.0	2.80

(x) : Bu yıllarda ham pamuk yağı fiyatları bulunamadığı için nötralize pamuk yağı fiyatları alınmıştır.

KAYNAK : İzmir Ticaret Borsası, Yıllık Bültenleri, Çeşitli Yıllar.

Tüketime sunuŖta zeytinyağının gerek kendi türleri arasındaki fiyat farklılıkları, gerekse diğer bitkisel yağlara göre yüksek görülen seviyesi, zeytinyağına daha d Ŗ k değerdeki baŖka tip zeytinyağının veya bitkisel yağların karŖılaŖtırılması olasılığı ve tehlikesinin olduğunu hatırlatmaktadır (Grafik 3).

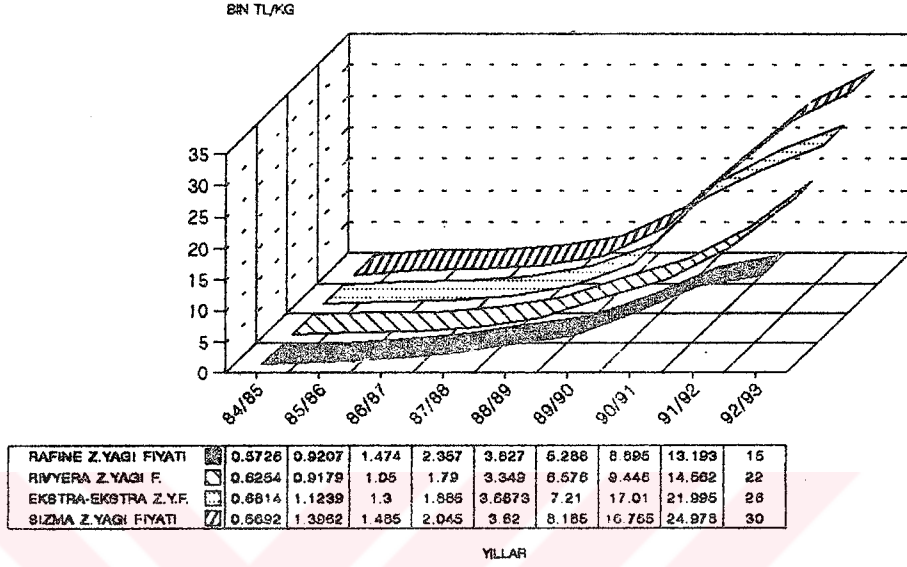
İhraç piyasalarında fiyat geliŖmelerini izlemek iç piyasadaki kadar kolay olmamaktadır. Bu zorluk ihraç piyasaları ile ilgili, yeterli verinin bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Türkiye’de, diğer ülkelerde olduğu gibi ihracat, ithalatçı ülkelerin tüketim alışkanlıklarına bağlı olarak bazı zeytinyağı türlerinde yoğunluk kazanmıŖtır. Nitekim Türkiye’den yapılan ihracatın son 4 yılda Riviera (% 59.5), Rafine (% 26.3), Ekstra-ekstra (% 6.3), Sızma (% 7.5) ve Lampant % (0.2) yağlarda olduğu görülmektedir (1).

İhraç fiyatlarında ise zeytinyağı tipinin değil de ihraç edilen ülke ile yapılan ticaret Ŗeklinin etken olduğu d Ŗ n lmektedir. Çünkü bazı ülkelerde,  rneğin Rusya ile 1983 yılına dek ikili anlaŖma sistemi ile yapılan zeytinyağı ticareti, bu yıldan sonra serbest döviz esasına göre yapılmaktadır. Avrupa Birliği  lkeleri ile yapılan ticarete ise, birlik dıŖı ülkelerden ithal edilecek zeytinyağları için uygulanması gereken Prelevman ( n kesintiye) göre zeytinyağı ihraç fiyatları farklılık göstermektedir.

Nitekim son dokuz yıl içinde farklı tip zeytinyağlarının ihraç fiyatlarında, iç piyasadaki tüketicilerde fiyatlarında görülen fiyat farklılıklarının yansımadığı görülmektedir (Grafik 4).

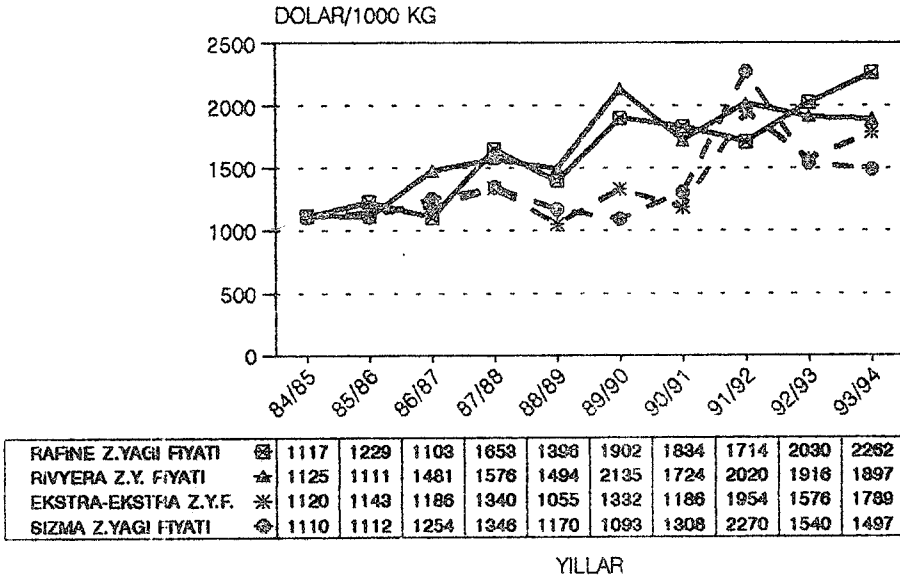
(1) D.İ.E., DıŖ Ticaret İstatistikleri, 1988/1991 Yılları Ortalamaları.

GRAFİK 3:TÜRKİYE'DE FARKLI TİPTEKİ ZEYTİNYAGLARININ İÇ PİYASA SATIŞ FİYATLARI (TL/KG)

KAYNAKTARIS'IN 1 KG'LIK KUTULU ZEYTİNYAĞI SATIŞ FİYATLARI ALINMIŞTIR.

GRAFİK 4:TÜRKİYE'DEKİ FARKLI TİP ZEYTİNYAGLARININ İHRAÇ FİYATLARI (FOB)

KAYNAK: D.İ.E. DİŞ TİCARET İSTATİSTİKLERİ, İHRAÇAT VERİLERİNDEN YARARLANILMIŞTIR.

2.2.5 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Sektöründe Ortaya Çıkan Sorunlar

Bu kısımda, yağlık zeytin ve zeytinyağı alt sektöründe karşılaşılan sorunlara değinilmeye çalışılmıştır. Temel sorun olarak ürünle ilgili oluşturulan politikalar incelendiğinde, ne zeytin üretiminden - tüketimine dek ulaşacak objektif ve bilimsel esaslara dayalı bir madde politikasının, ne de zeytinyağını bir bütün olarak içine alacak ulusal bir yağ politikasının olmayışı dikkati çekmektedir. Sadece amacı, genel politika amaçlarına uygun olmakla birlikte, net ve devamlı olmayan, destekleme fiyat politikası gibi yeterliliği şüpheli bazı uygulamalar olduğu görülmektedir.

Bu nedenlerle de, sektördeki sorunların değişen zaman içinde farklı boyutlara ulaşması kaçınılmaz olmaktadır.

Sorunları üretici-üretim, sanayici-teknoloji, ihracatçı-dışsatım, tüketici-tüketim gibi net kısımlara ayırarak ele almak, daha doğru ise de bunların çoğunlukla birbiri içine girdiği gözlenmektedir.

Halen Türkiye zeytinciliğinin mevcut potansiye-
linin ortaya konulmaması bir eksiklik sayılmaktadır. Bu alandaki verilerin güvenilir ve sağlıklı olmaması da potansiyelin belirlenmesini güçleştirmektedir. Devlet İstatistik Enstitüsü, Uluslararası Zeytinyağı Konseyi, FAO vb. kuruluşların kayıtlarında yer alan farklı istatistikler bu konuda çalışanlara ve karar alıcılara yardımcı olmaktan çok uzak görülmektedir (1).

(1) Aydın Tarım İl Müdürlüğü tarafından 1985 yılında başlatılan zeytin ağacı envanter çalışması 1987 yılında tamamlanmıştır. 1985 yılında 16 080 547 adet olan ağaç sayısı 1987 yılında 3 550 580 adet fark ile 19 631 127 adet olarak belirlenmiştir. Aynı yıllarda Türkiye genel zeytin ağaç varlığında 82 060 000 adetten 85 585 000 adete çıkarak bu artış adeta Aydın ili zeytin ağaç sayısına atfedilmiştir. Yine ihracatta gümrük izni gerektiği halde UZK, Dİİ ve Haz. Dış Ticaretin ihracat rakamları birbirini tutmamaktadır.

Zeytinin çok yıllık bir bitki olması, plantasyonların meyilli yerlerde bulunmasına ilaveten bir de genetik özellik olan periyodisitenin üretimde var-yok yılları yaşanmasına sebep olması sonucunda üreticiyi güç durumda bırakmaktadır. Üretimde ağaçların büyük ve danenin küçük olması hasat maliyetini arttırması nedeniyle, üreticilerin ürünün yok yılında gerekli özeni göstermesini engellemektedir.

Maliyet fiyatlarının tespitinde üreticiyi düşük piyasa fiyatlarına karşı korumak amacına uyulamadığı, hatta Türkiye için zeytinyağında tutarlı bir maliyet indeksi geliştirilemediği için de, ürüne yeterli fiyatı bulamayan üretici bazen küskünlüğe terk edilmektedir. Destekleme alım fiyatı olarak tespit edilen fiyatın (taban fiyat) bazen borsa fiyatlarının gerisinde kalarak spekulatif hareketlere neden olması, borsa fiyatının önünde olduğu yıllarda ise taksitlere ödenmesi önemli zorluklara yol açmaktadır. Ayrıca, desteklemenin tüm üreticiler için uygulanıyor olması çoğu küçük aile işletmeciliği yapan üreticiyi, büyük üreticiler kadar koruyamamaktadır. Bu arada üreticinin alım gücü zayıflamakta, üretici geçimini sağlayamaz iken zeytin bahçesine bakması düşünülmemekte ve hataların dönüşümlü olarak devam ettiği görülmektedir.

Üreticiden sonra devreye giren sanayicinin ise sorunları daha değişiktir. Ürünün var-yok yılları nedeniyle fabrikasını mevcut kapasitenin çok altında çalıştırmak, bilgi ve eğitim yetersizliği yanında, teknolojinin modernleşmesine adaptasyonunda zorlanan sanayici, kaliteli üretim yapamamaktadır. Bu da Türkiye'de bugün üretilen zeytinyağının yalnızca % 30'ünün yemeklik Naturel yağ olması sonucu, geri kalan % 70'inin ise rafine edilme zorunluluğunu doğurmaktadır. Piyasaya Riviera tipi olarak çıkan rafine yağın niteliği ayçiçek yağına çok yakın olduğu gibi, hem fazladan rafinasyon masrafı gerektirirken hem de tüketici ve ihracatçıyı kısır bir döngüye sürmektedir.

Son yıllarda Türkiye'nin zeytinyağı üretimindeki yıllık dalgalanmalar ihracata da yansımaktadır. Nitekim 1989/90 döneminde üretimin 35 000 ton olarak gerçekleşmesi sonucu 1990 yılı ihracatı da 3661 ton olarak gerçekleşebilmektedir (Ek Çizelge 10).

Diğer bir önemli sorun ise alıcı pazarların sınırlı olmasıdır. Önceki yıllarda ihracatın önemli bir bölümü Libya ve eski SSCB'ne yönelik iken Libya'nın zeytinyağı ithalatını yasaklanması, Rusya Federasyonu'nun ise ödeme gücü içinde bulunması nedeniyle anılan pazarlar kaybedilmiş görünmektedir.

Öte yandan dış pazarda sadece Naturel yağın rekabet şansı bulunmakta ayrıca bu yağın maliyeti de düşüktür. Fakat ihraç pazarlarının sınırlı olması yanında yurtiçi tüketimin azlığı nedeniyle daha önce de belirtildiği gibi sektörde teknoloji yenilememekte bu da naturel eldesini güçleştiren faktörler arasında yer almaktadır. Bazı hallerde ise alıcı istekleri doğrudan doğruya talepler karşılanamamaktadır.

Ihracatçı ise dış pazara uygun kalitede zeytinyağı bulamamakta, ihraç fiyatlarının dış pazar fiyatlarından yüksek olmasına ilaveten teşviklerdeki istikrarsızlıktan olumsuz etkilenmektedir (1). Ayrıca ihracatçı stok politikasının yetersizliği nedeniyle mevcut stokların kullanamayışından dolayı da epey zorlanmaktadır.

Dış piyasa tarafları açısından durum böyle iken iç piyasada ise giderek düşen zeytinyağı tüketimi sorunların ilkinin oluşturmaktadır. Son yıllarda nüfus artışı ve yüksek oranda şehirleşmeye kayma görülen Türkiye'de, tüketici talebi hayvansal yağlardan bitkisel yağlara doğru zorlanırken, zeytinyağının şansını iyi değerlendirebildiğini ifade etmek güç olmaktadır. Çünkü mevcut

(1) Türkiye'de 1991 Ekim ayına kadar uygulanmakta bulunduğu 200 Dolar/Ton teşviki bu tarihte kaldırılıp 1992 yılında zeytinyağı sektörü hiç teşvik görmemiştir.

enflasyonist baskıya karşın, zeytinyağı tüketici fiyatlarının özendirici bir düzeye getirilememesi tüketicinin tercihini, fiyatı daha düşük olan diğer bitkisel yağlara kaydırmaktadır.

Fakat tüm bunlara karşın, Türkiye'nin, doğal ve sağlıklı beslenme bilincinin artması sonucu 2000'li yıllarda zeytinyağı tüketiminde beklenen önemli artıştan pay alacağı düşünülmektedir.

Tüm bu sorunların bir bütünlük içinde ele alınması halinde çözümler getirebileceğine inanılmaktadır.

2.3 Sofralık Zeytin

Bu kısımda zeytin ürünleri içinde zeytinyağından sonra ikinci derecede önem taşıyan sofralık zeytin ekonomisi ele alınmaya çalışılmıştır. Sofralık zeytinde üretim, değerlendirme-pazarlama ve tüketim ile bu alanda oluşan fiyatlar ve sorunlara da yer verilmiştir.

2.3.1 Sofralık Zeytin Üretimi

Sofralık zeytin; uluslararası standartta kültüre alınmış zeytin çeşitlerinin, işlenebilecek olgunlukta hasat edilen temiz, sağlam meyvelerinin belirli teknik usullerle acılığının giderilip, kullanımına izin verilen katkı maddeleri ile birlikte veya sade olarak

ambalajlanmış yeme olgunluğu kazanan zeytin daneleri olarak tanımlanmakta ve yeşil, rengi dönük, siyah zeytin olarak sınıflandırılmaktadır (1).

Son istatistik verilere göre, dünya'da 800 bin hektar alanda yaklaşık 72 milyon sofralık zeytin üretebilen ağaç olduğu bilinmekle beraber, bunların içinde yağlık zeytin çeşitlerinin de bulunduğu ve ayırımın net olarak yapılamadığı belirtilmektedir (2).

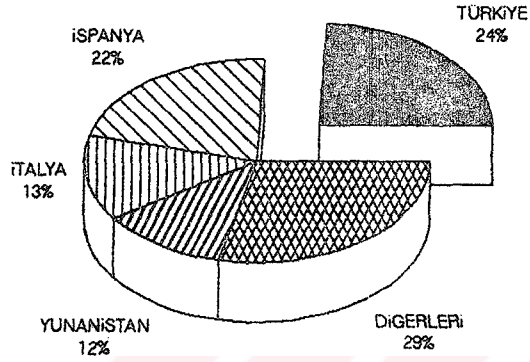
Türkiye sofralık zeytin üreticisi ülkeler içerisinde alan paylaşımında 1. sırayı, üretimde 2. sırayı almakta iken, siyah sofralık zeytin üretiminde ise ilk sırada bulunmaktadır (3) (Grafik 5 ve Grafik 6).

Türkiye'de endüstriyel anlamda ortalama sofralık zeytin üretimi son 40-50 yıl içinde başlamış, modern teknoloji uygulama bilinci ise 1970'li yıllardan sonra yaygınlaşmıştır (4).

Türkiye'de son 12 yılın verileri itibariyle 84 milyon ağacın 26 milyonunun sofralık zeytin ürünü verebilen, sofralık ve yağlık çeşitlerden oluşan ağaçlar olduğu, bunun 10 milyon adedinin ise sadece sofralık zeytin çeşitlerinden oluştuğu belirtilmektedir (5).

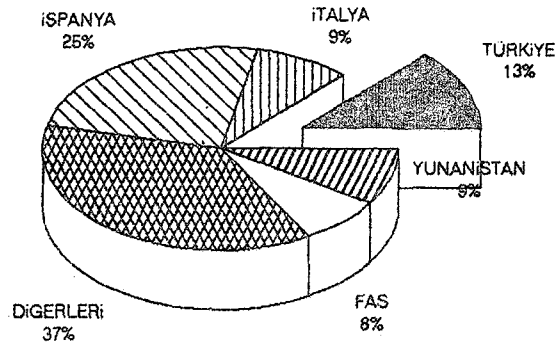
-
- (1) D.P.T. 7. 5 Yıllık Kalkınma Planı "Sofralık Zeytin Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Kasım 1993, s.3.
 - (2) Georges Theodore Doutsias, "The production of table olives as an alternative to the production of olive oil" Olive V. Year, No: 20, Madrid 1988, s.10.
 - (3) UZK, "Yemeklik Zeytin Sektörünün Dünya Durumu Hakkında Araştırma, Cilt:1, Madrid 1989, Çeşitli Sayfalar.
 - (4) D.P.T. 7. 5 Yıllık Kalkınma Planı, a.g.e., s.3.
 - (5) UZK, "Yemeklik.....", a.g.e., Cilt II, B. s.81.

**GRAFİK 5 :DÜNYA SOFRALIK ZEYTİN ALANLARININ ÜLKELER İTİBARIYLA DAGILIMI
(1980/1990 ORTALAMASI)**

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

**GRAFİK 6 :DÜNYA SOFRALIK ZEYTİN ÜRETİMİNİN ÜLKELER İTİBARIYLA DAGILIMI
(1981/1982 - 1992/1993 ORT)**

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

Türkiye’de genellikle zeytin üretiminin % 26,7’si sofralık değerlendirme için ayrılırken, son yıllarda bu ayırımda artış olduğu görülmektedir (Çizelge 16).

Üretilen zeytinden sofralığa ayrılma oranı öncelikle o yılın dane zeytin üretim miktarı ile ilgili olmaktadır. Ayrıca, gerçekleşen bu artışta sofralık zeytin fiyat artışlarının payı olduğu, zeytinyağı tüketiminin azalan bir eğilim göstermesi, ilgili yılın iklim koşulları, hastalık ve zararlı tahribatın da bu konuda etken olduğu belirtilebilir (1).

Üretim bölgeler açısından incelendiğinde, sofralık zeytin üretiminin % 65’inin Ege Bölgesi, % 20’sinin Marmara Bölgesi, % 15’inin Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir (2). Bu bölgeler içinde Marmara Bölgesi % 20’lik bir paya sahip olmasına karşın, bölgenin sofralık zeytin üretiminin % 83’ü sofralık zeytinden oluşmaktadır. Bu nedenle de Türkiye sofralık zeytin politikası bölgede bulunan Marmarabirlik Tarım Satış Kooperatifi tarafından yönlendirilmektedir denilebilir.

Halen Türkiye’de yalnız sofralık olarak değerlendirilen çeşitler (% 75 Gemlik, % 10 Domat, % 10 Uslu, % 5 Diğerleri) ile hem yağlık, hem sofralık olarak değerlendirilen (% 80 Memecik, % 15 Ayvalık, % 5 Diğerleri) çeşitler mevcuttur (3). Bu çeşitlerden siyah olarak değerlendirilenler, Gemlik, Edincik-Su, Memecik, Uslu, Ayvalık, Kan, Halhalı ve Mahalik Çeşitler, yeşil olarak değerlendirilenler ise Domat, Memecik, Ayvalık,

-
- (1) Renan TUNALIOĞLU, "A General Outlook on table olive Economy in Turkey" OLIVAE, No:51, April 1994, s.18.
 (2) Zeynep AKAY, Renan TUNALIOĞLU, "Rakamlarla Türkiye Zeytinciliği, Tarım ve Köyleri Bakanlığı, Z.A.E.M., No. 57, İZMİR 1993. Çeşitli Sayfalar.
 (3) Derya Tetik, "Sofralık Zeytin İşleme Tekniklerinde Yeni Gelişmeler" Standart Dergisi, Sayı: 373, 1992, s.63.

Çizelge 16: Türkiye'de Dane Zeytin Üretimi ve Sofralığa Ayrılan Zeytin Oranı

YILLAR	Toplam Dane Üretim (Ton)	İNDEKS 1980=100 1981=100	Sofralık Dane Üretimi (Ton)	İNDEKS 1980=100 1981=100	Sofralığa Ayrılan Miktar (%)
1980/81	1 350 000	100	290 000	100	21.4
1981/82	400 000	100	115 000	100	29.6
1982/83	1 320 000	97	305 000	105	23.1
1983/84	400 000	100	126 000	109	31.5
1984/85	800 000	59	245 000	84	30.6
1985/86	600 000	150	150 000	130	25.0
1986/87	1 010 000	74	202 000	69	20.0
1987/88	600 000	150	173 000	150	28.8
1988/89	1 100 000	81	318 000	75	19.8
1989/90	500 000	125	162 000	140	32.4
1990/91	1 100 000	81	337 000	116	30.6
1991/92	640 000	160	181 000	157	28.2
ORTALAMA	818 333		208 666	-	26.7

KAYNAK: Devlet İstatistik Enstitüsü, Çeşitli Yıllar.

Tavşan yüreği, Edincik-Su, Çelebi ve Mahalli çeşitleridir (1).

Bu çeşitlerden Gemlik çeşidi, siyah sofralık zeytin çeşitleri içinde kalitesi ile dünya'da özel bir edinmiştir. Hatta bu özel konumu, dünya siyah sofralık zeytin üretiminde % 31'lik oran ile Türkiye'nin ilk sıralarda yer almasına neden olmuştur çıkartmıştır (2).

Ağaç başına düşen sofralık zeytin verimi ile ilgili gerçekçi bir rakam vermek oldukça güçtür. Karışık çeşitlerden yola çıkılarak hesaplar yapıldığında veya sadece sofralık çeşitler dikkate alındığında verinin farklı olabileceği düşünülmeyle beraber, çoğu kez ortalama zeytin dane verimine yakın olacağı ifade edilebilir.

Yıllara göre farklılıklar göstermesine karşın, Türkiye sofralık zeytin stoklarının üretimin % 25'ini oluşturduğunu ifade etmek kabildir (Ek Grafik 6). Sofralık zeytinde stoklama genellikle işletmelerin havuzlarında yapılmaktadır. Türkiye'nin yaklaşık 30 bin ton olan işlenmiş sofralık zeytin stoğunun % 50'si ise Marmarabirlik tarafından gerçekleştirilmektedir. Marmarabirlik bu gösterge ile Tariş'in Ege Bölgesinde zeytinyağı için taşıdığı önemi, Marmara Bölgesinde sofralık zeytin için taşımaktadır.

Türkiye'de zaman zaman iklim faktörlerinden dolayı (don, kuraklık vb.) üretimde görülen azalma stok

(1) Özgül CANÖZER, "Standart", A.g.e, Çeşitli Sayfalar.1991.

(2) Renan TUNALIOĞLU, Emin IŞIKLI, "Türkiye ile Önemli Zeytin Üreticisi Ülkelerin Sofralık Zeytin Ekonomilerinin Karşılaştırılması", T.K.B., ZAEM, Yayın No: 59, İZMİR 1993, s.10.

miktarının düşmesine neden olmaktadır. Nitekim 1989/90 yıllarında kuraklık nedeniyle üretim miktarı düşmüş, tüketim de üretimden fazla olunca, stok miktarında düşme görülmüştür.

Sofralık zeytin üretimi yapan aile sayısında ise gerçekçi veri bulmak mümkün olamamıştır. Daha önce belirtildiği gibi Türkiye Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından sadece zeytin tarımı yapan aile sayısı verilmektedir. Öte yandan sofralık zeytin işletmelerinin herbirinin bir üretici olduğu da unutulmamalıdır.

Sofralık zeytin için Türkiye'de üreticiye yönelik bir yardımın sözkonusu olmadığı, sadece birliklere üye olan üreticilere vadeli olarak girdi ve ilaç satıldığı, 1984 yılından itibaren de devlet desteği ile zeytin sineğine karşı uçakla mücadele yapıldığı bilinmektedir (1).

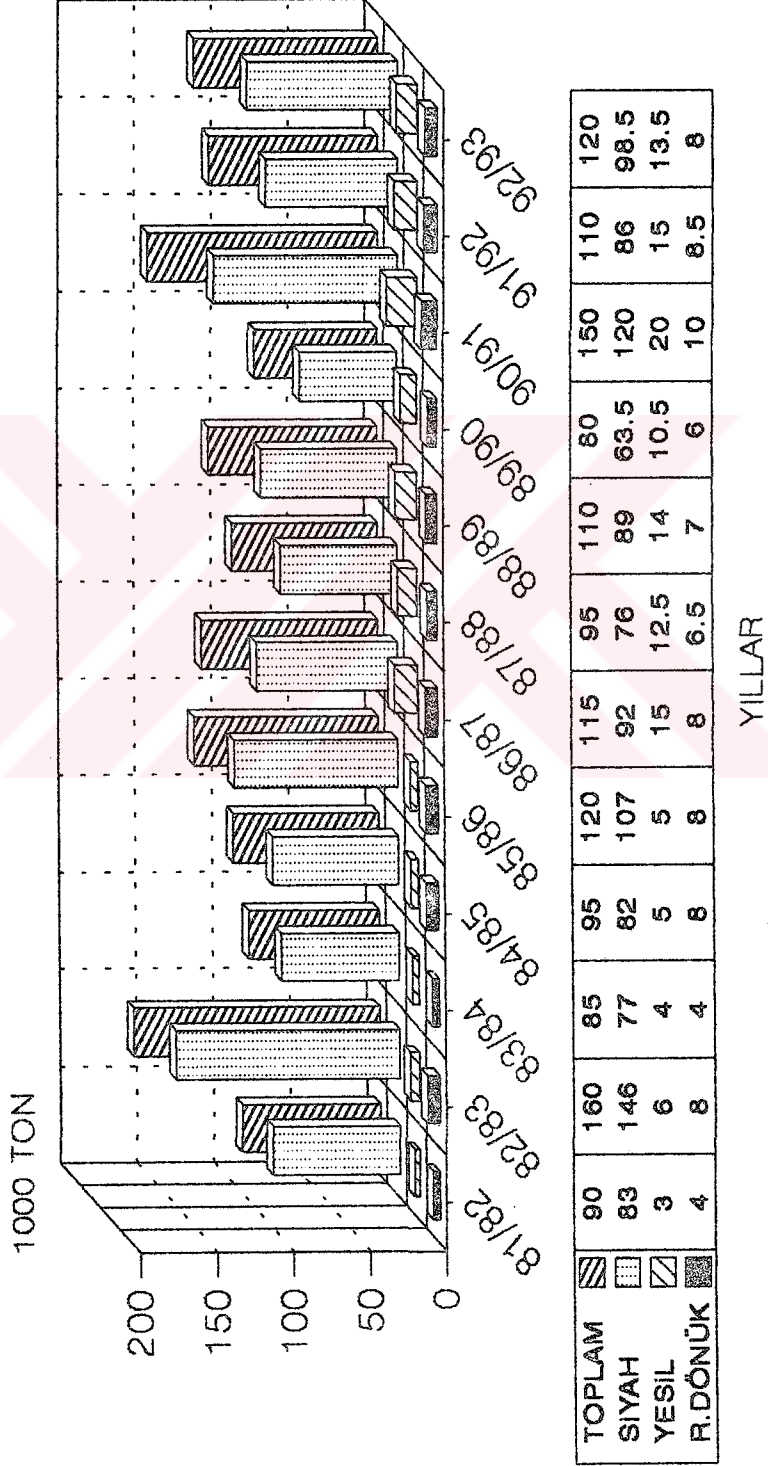
2.3.2 Sofralık Zeytinde Değerlendirme-Pazarlama

Türkiye'de üretilen sofralık zeytinin % 85'i siyah, % 15'i ise yeşil ve rengi dönük olarak değerlendirilmektedir (2) (Grafik 7). Türkiye'de daha çok siyah olarak değerlendirilen sofralık zeytinde, teknoloji dünyada olduğu gibi bazı gelişmeler kaydetmektedir. Ancak Türkiye'deki bu gelişme sektörün sahip olduğu önemin çok altında kalmaktadır.

(1) Marmarabirlik'in 31.03.1993 tarih 4/4379 sayı faxları.

(2) Dünya sofralık zeytin üretiminin ise % 36'sı yeşil, % 38'i siyah ve % 26'sı diğer ticari tip olarak değerlendirilmektedir.

**GRAFİK 7 :TÜRKİYE'DE TIPLER İTİBARIYLA SOFRALIK ZEYTİN ÜRETİMİ
(1981/1982 - 1992/1993)**

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

Sofralık zeytinler özel işleme yönteminden geçirilerek yenebilme özelliği kazanmaktadırlar. Bu nedenle sektörde bir teknoloji ve bu teknolojiyi uygulayan işletmeler mevcuttur. Türkiye'de halen resmi kayıtlara geçen 3393 adet, resmi kayıtlara geçmeyen 6000 ile 8000 adet olmak üzere 10 000 adet sofralık zeytin işleme ünitesi olduğu tahmin edilmektedir. Bu işletmelerden 350 adedi özel şirket, 341'i kooperatif (Marmarabirlik, Tariş, Köy Kalkınma Kooperatifleri), 2'si Kamu (Vakıflar) yapısında, geri kalanı ise bağımsız aile işletmeleri yapısında bulunmaktadır (1).

Sofralık zeytin sektöründe bulunan 10 000 adet işletmede toplam 273 000 ton/yıllık kapasite mevcut olduğu, fakat ürünün var ve yok yılına göre değişmekle beraber kapasite kullanım oranının % 40 ile % 50 arasında olduğu belirtilmektedir (2). Fakat son yıllarda devreden stokların mevcut kapasite kullanımını arttıracakları düşünülmektedir. Ayrıca, Türkiye'de yaygın olarak görülen küçük işletme sayısının artması, kurulu kapasite durumu ve kullanımını da olumsuz etkilemektedir.

Nitekim Çizelge 17'de resmi kayıtlara geçen 3393 adet işletmenin 2633 adedinin 0 ile 25 ton/yıl kapasitede, 121 adedinin 100 tondan daha fazla yıl kapasitede olduğu görülmektedir (3). Bağımsız aile işletmelerinin kapasitelerinin ise çok düşük olduğu bilinmektedir.

(1) D.P.T. 7. 5 Yıllık Kalkınma Planı, a.g.e., s.4.

(2) D.P.T., 7. 5 Yıllık Kalkınma Planı, a.g.e., s.25.

(3) Düşük kapasitedeki çok sayıdaki aile işletmelerinin varlığı, Türkiye sofralık zeytin teknolojisinin gelişmesini olumsuz yönde etkileyen en önemli faktörlerdendir.

Çizelge 17: Türkiye'de Kapasiteleri İtibariyle Sofralık Zeytin İşletmelerinin Bölgesel Dağılımı (Adet)

KURULU KAPASİTE					BÖLGE TOPLAMI
BÖLGELER - İLLER	100 Tondan Daha Fazla Yıl	50-100 Ton/Yıl	25-50 Ton/Yıl	0-25 Ton/Yıl	
İZMİR	11	6	20	47	3 148
AYDIN	48	90	300	1853	
BALIKESİR	6	1	5	19	
DENİZLİ	1	-	2	12	
MUĞLA	3	3	8	44	
ÇANAKKALE	-	-	12	78	
MANİSA	21	37	76	445	
EGE BÖL TOPLAMI	90	137	423	2498	
BURSA	19	10	6	5	40
MARMARA BÖL.TOP.	19	- 10	6	5	205
ANTALYA	3	14	45	127	
İÇEL	1	1	3	3	
HATAY	7	-	-	-	
GAZİANTEP	1	-	-	-	
AKDENİZ G.DOĞU	12	15	48	130	
ANADOLU BÖL.TOP.					
BÖLGE TOPLAMI	121	162	477	2633	3 393

KAYNAK: İlgili İl Müdürlüklerinin Grıda-Kontrol Şubelerinden Nisan 1994 Tarihinde Alınabilen Bilgilerinden derlenmiştir.

Bölgeler açısından konu ele alındığında ise, Marmara Bölgesinde büyük kapasiteli kooperatiflerin yoğun olarak bulunduğu, bu işletmelerin çoğunluğunun siyah zeytin işlediği görülmektedir. Ege, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde ise daha çok özel teşebbüsün hakim olduğu, işletme tiplerinin küçük aile tipi işletme yapısında olduğu ve bu bölgelerde de siyah zeytin işleminin ağırlık kazandığı izlenmektedir (1).

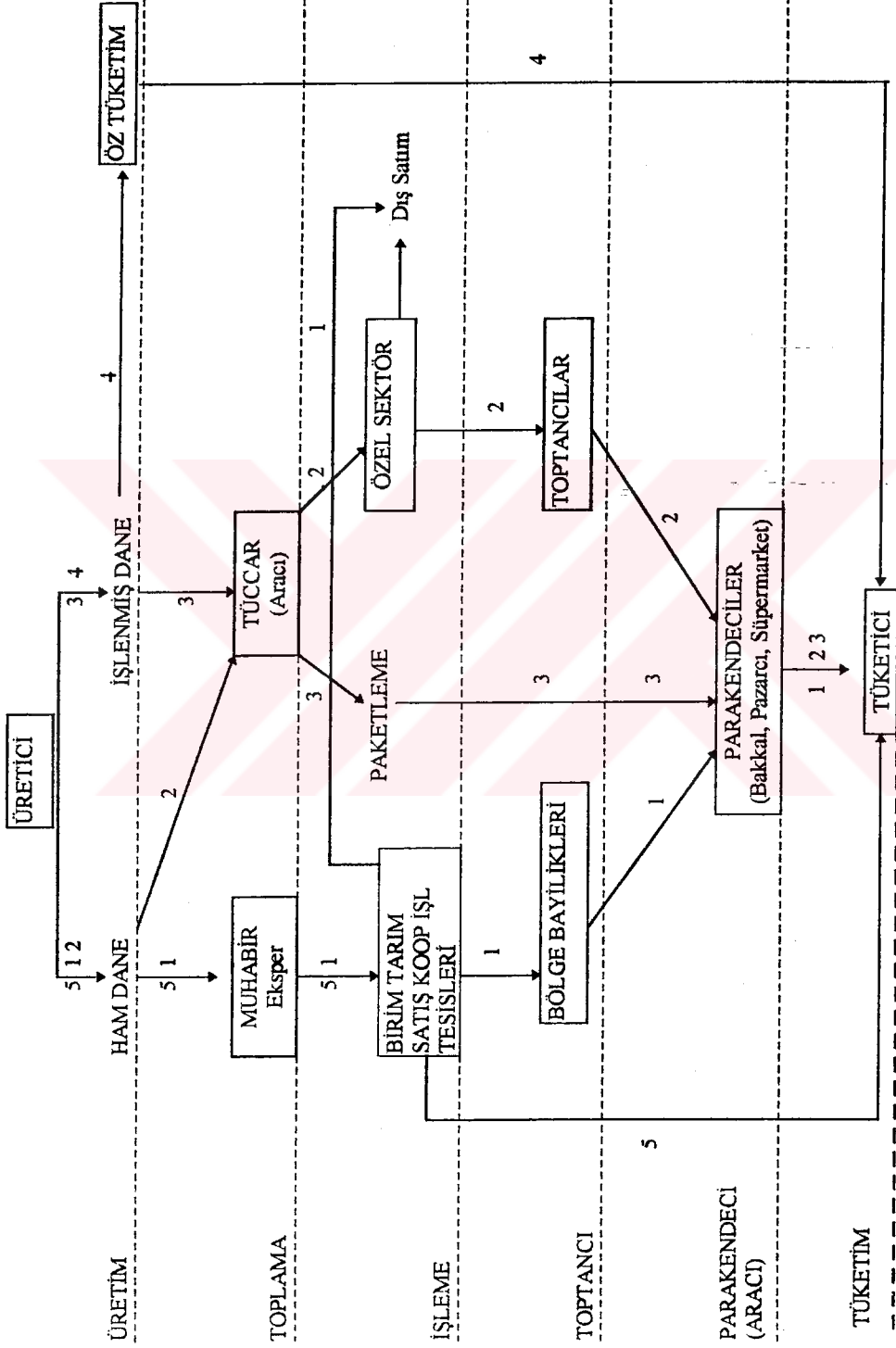
Türkiye'de sofralık zeytin sektöründe üretici olarak yer alan gerek kamu gerek kooperatif ve özel teşebbüs işletmelerinin tümü birden üretim yanında pazarlama kurumu hizmetini de görmektedir. Bu amaçla düzenlenmeye çalışılan Şekil 5'de Pazarlama hizmetleri, Üretim, Toplama, İşleme, Toptancı, Parekendeci ve Tüketicinin yer aldığı bir model ile açıklamaya çalışılmıştır. Pazarlamada çıkış ham dane veya işlenmiş dane olarak başlamakta, tüketiciye ulaşıncaya dek 5 farklı yol izlenmektedir. Yukarıda belirtilen tüm kuruluşlar pazarlama zinciri içinde mutlaka yer almaktadırlar. Bir araştırma ile belirtilen pazarlama kanalları ile iç piyasaya verilen sofralık zeytinlerde tüketicinin 1 kg için ödediği paranın % 60.8'inin üreticiye, % 16.4'ünün kooperatife, % 1.4'ünün bayilere, % 21.4'ünün ise parekendeciye döndüğü tespit edilmiştir (2).

Sofralık zeytinde gerek iç piyasada gerekse dış satıma yönelik olarak düzenlenmiş, "TS 774 YEMEKLİK ZEYTİN" standardı mevcut olmasına rağmen, standart bugünkü ihtiyaçlara cevap verememekte ve tüm sofralık

(1) D. P. T., 7.5 Yıllık Kalkınma Planı, "Sofralık...", a.g.e., 1993, s.24-25.

(2) Ali ŞAFAK, "Marmara-Trakya Bölgesinde Sofralık Zeytin, Zeytinyağı ve Ayçiçeği Pazarlama Düzeni ve Bu Ürünlerde Destekleme Alımı Yapmakla Görevli Tarım Satış Kooperatiflerinin Etki ve Başarı Dereceleri Üzerinde Bir Araştırma" Basılmamış Doktora Tezi, Yalova, 1988.s.92.

Şekil 5: Türkiye Sofralık Zeytin Pazarlama Organizasyonu.

(*) Numaralar üreticiden tüketiciye ulaşmaya kadar izlenen yolların sayısını göstermektedir.

KAYNAK: -ALİ ŞAFAK, "Marmara...", a.g.e., syf. 92, 1988 ve

-Zeytincilik Araştırma Enstitüsü kaynaklarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

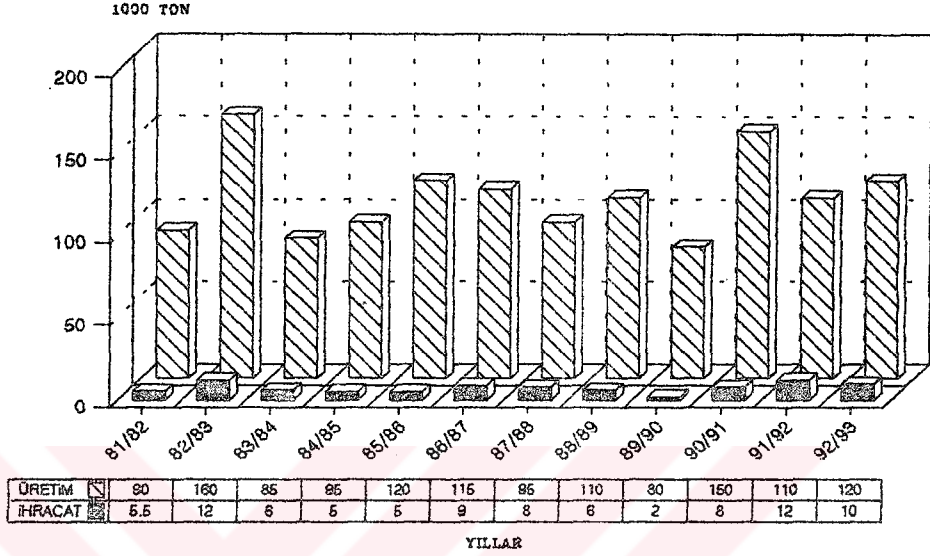
çeşitlerini kapsadığı için sıkıntılar yaratmaktadır. İlk kez 1969'da kabul edilen bu standart, daha sonra 1992'de "TS 774 SOFRALIK ZEYTİN" standardı olarak düzeltilmiş ise de, mecburi olarak uygulamaya geçmemesi nedeniyle ilgilileri güç durumda bırakmaktadır (Ek Çizelge 12) ile gelişimi verilmeye çalışılan TS 774 standardının uygulanmasıyla, özellikle dış ticarete Türkiye'nin bulunduğu konumu ile diğer üretici ülkelerle rekabet eder düzeye getirebileceği düşünülmektedir.

Türkiye halen sofralık zeytinde kendi kendine yeterli olan ve üretim fazlasını az da olsa ihraç eden bir konumdadır. Sektörde bugüne dek ithalat olmamakla beraber, üretim faaliyetleri için hammadde ithalatı yapılmaktadır. Fakat halazırda muhtemel ithalat için Ek Çizelge 13'de belirtilen fon kesintileri ve gümrük vergisi oranlarının uygulanacağı belirtilmektedir.

Türkiye'nin sofralık zeytin üretiminde dünyada sahip olduğu konum, dış satımda korunamamaktadır. Dünya sofralık zeytin üretiminde ikinci sırayı alırken üretici ülkeler içinde ihracatta ancak dördüncü sırada yer alabilmekte ve dünya ihracatındaki payı en fazla % 3 olmaktadır (Ek Çizelge 14).

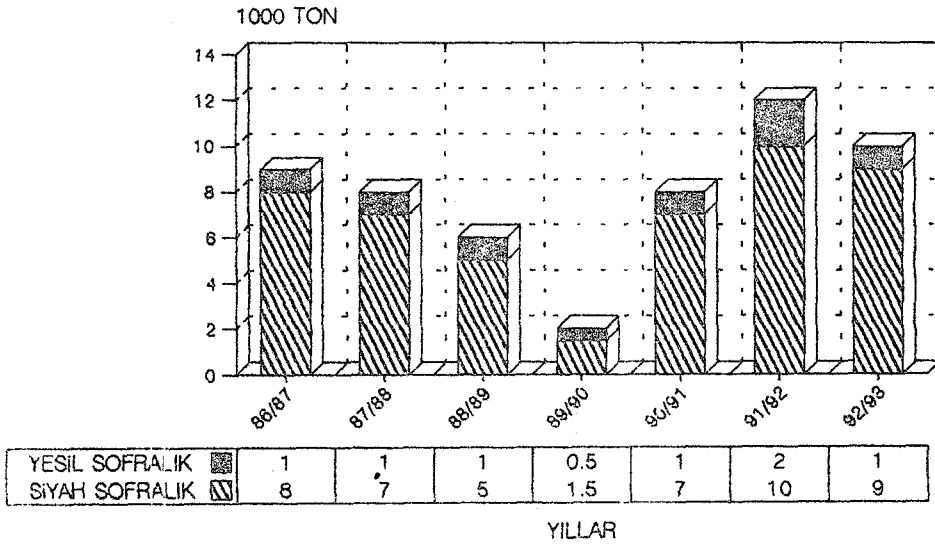
Türkiye'de mevcut sofralık zeytin potansiyelinin değerlendirilmemesi büyük gelir kaybına neden olmaktadır. Son 12 yıl olarak üretilen sofralık zeytinin ancak % 6'sının ihraç edilebildiği görülmektedir (Grafik 8). Halen ihraç edilen sofralık zeytin ağırlık olarak siyah sofralık zeytindir. Bunda en büyük etken Türkiye üretiminin siyah sofralık zeytin ağırlıklı olması ve büyük üretici Marmarabirlik'in ihracatının % 80'inin siyah sofralık zeytin olmasıdır (Grafik 9). Türkiye'de

**GRAFİK 8: TÜRKİYE'DE SOFRALIK ZEYTİN ÜRETİMİ İLE İHRACATININ KARŞILAŞTIRILMASI
(1981/1982 - 1992/1993)**

KAYNAK: ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

**GRAFİK 9 :TÜRKİYE'DE TIPLERİNE GÖRE SOFRALIK ZEYTİN İHRACATI
(1986/1987 - 1992/1993)**

KAYNAK: ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

sofralık zeytin ihracatında ikili anlaşmalı Doğu Bloku ülkeleri (Bulgaristan, Romanya) Orta Doğu ülkeleri (Lübnan, Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar), Almanya ve Kıbrıs Türk Cumhuriyeti önem taşımaktadır (Çizelge 18). Son yıllarda Hollanda, Yunanistan, İtalya, A.B.D. ve Orta Doğu ülkeleriyle Türkiye arasındaki karayolu gelişmesine paralel bu ülkelere yapılan ihracatın artacağı beklenmektedir. Ayrıca Marmarabirlik'in Avrupa'daki bayi sayısının arttırması ile özel sektördeki yeni şirketlerin çabasıyla Almanya'ya olan ihracatın, A.B.D ve Türk Cumhuriyetleri pazarlarına yönelik çalışmaları ile de yeni pazarların oluşacağı tahmin edilmektedir (1). Nitekim 1992 yılından itibaren Güney Afrika'dan Latin Amerika'ya uzanan bir ihracat bağlantısı da kurulmuştur.

İhracatta siyah sofralık zeytinler için genellikle 20 kg'lık teneke kutu ve 10 kg'lık naylon torbalar kullanılmaktadır. Dökme olarak ise büyük bidonlar tercih edilirken, dolgu zeytin ihracatında ise cam kavanoz ve teneke kutu tercih edilmektedir.

Bunun yanısıra sofralık zeytinde, ham zeytin ihracatı da söz konusu olmaktadır. Bu durum önemli ekonomik kayıplar oluşturmaktadır (2).

Sofralık zeytin ihracatında dış satım mevzuatı incelendiğinde ise herhangi bir teşvik olmadığı görülmüştür. İhracatın söz konusu olması halinde sadece meslek kuruluşuna (Ege İhracatçı Birlikleri vb.) üye olma zorunluluğu getirildiği bildirilmiştir.

(1) T.C. Ticaret Gazetesi, 9 Haziran 1993, s.2.

(2) D.P.T.: 7.5 Yıllık Kalkınma Planı, "Sofralık....", a.g.e., s.48.

Çizelge 18 : Türkiye Sofralık Zeytin Dış Satımının Ülkelere Göre Dağılımı

ÜLKELER	1985		1986		1987		1988		1989		1990		1991		1992		1993		Ort. Mikt.	Pay (%)
ÜLKELER	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ort. Mikt.	Pay (%)
B. Almanya	1243.7	1770.635	1440.1	1616.02	1363.8	1648.148	1448.7	1863.876	1997.3	2664.893	1767.2	5011.296	638.4	1799.732	3305.6	5641.101	3711.7	5296.603	1847.6	22.4
S. Arabistan	51.1	361.106	610.7	366.873	934.6	497.705	964.4	344.965	466.8	365.019	535.5	412.863	447.6	599.600	531.4	143.870	246.9	218.338	574.0	6.9
Lübnan	2149.2	726.271	1400.5	666.160	1426.9	708.222	2487.1	1092.276	270.6	142.773	274.2	173.420	71.9	49140	423.0	161.992	57.2	99.015	1027.9	12.5
Kuveyt	56.6	22.363	113.3	117.088	33.2	10.661	63.3	13.956	61	9.054	5.6	1.47	12.1	8.420	70.0	17.195	13.2	179.280	24.3	0.4
Kuveyt	423.4	182.606	841.0	487.766	1360.7	701.106	1310.1	578.186	538.6	322.011	116.5	81.87	140.9	107.420	209.6	119.413	277.3	186.190	569.9	6.9
Bulgaristan	1230.3	614.477	4840.2	2881.766	4744.0	2725.843	5345.1	3201.196	1491.4	332.548	2617.8	2712.22	661.6	491.250	3377.1	1701.661	2049.1	834.513	2632.9	32.1
Romanya																				
Kıbrıs	213.0	126.076	212	49.070	189.3	127.736	209.1	176.666	75.0	76.714	233.9	361.596	233.0	238.800	274.0	288.417	92.1	112.101	176.8	2.2
TOPLAM	4111.6	3316700	9222.6	6147663	9993.4	6345431	11809.1	796213	4473.0	1955306	5349.1	799.87	4011.1	4797200	8734	13631.4	15491.7	14631.998	8227.4	100

KAYNAK: D.I.E., Dış Ticaret İstatistikleri, Çeşitli Yıllar.

-B.Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı.

1987 yılında kayda alınan sofralık zeytin ihracatı (20.05 grubu) için o yıllarda ödenmekte olan, pirimin ise 1992 yılı itibarıyla kaldırıldığı, yerine NİSBİ AİDAT SİSTEMİNİN getirildiği belirtilmektedir (1).

2.3.3 Sofralık Zeytin Tüketimi

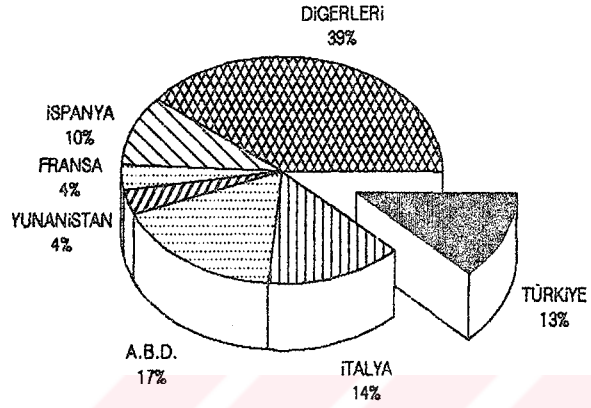
Türkiye dünya sofralık zeytin tüketiminde % 12.5'lik pay ile A.B.D. ve İtalya'dan sonra üçüncü sırada yer almaktadır (Grafik 10). Türkiye bu durumu ile hem çok üreten hem de çok tüketen bir ülke olup, sofralık zeytinde adeta kapalı bir pazar konumundadır. Nitekim son 12 yıl ortalaması olarak üretilen zeytinin % 80'i tüketilmektedir (Grafik 11). Bu oranın % 15'i öz tüketim olarak adlandırılan ve sofralık zeytin üreticisi aile tarafından tüketilen miktar olmaktadır.

Türkiye'nin dünya tüketimindeki yeri son 6 yılda ikinci sıradan üçüncü sıraya düşmüştür. Bunda ham zeytin fiyatları ve işleme maliyetlerinin yükselmesiyle, sofralık zeytin perakende satış fiyatları ve enflasyon artışının payı büyük olmuştur. Daha önceleri sabah kahvaltısında zeytin-ekmek yiyen dar gelirli, şimdi daha ucuz olan margarin-ekmek kombinasyonunu tercih eder olmuşlardır(2). Böylece Türkiye'de hızla nüfus artışına rağmen, toplam tüketimin duraklaması, kişi başına

(1) NİSBİ AİDAT: Dış Satımcının ihrac ettiği sofralık zeytin FOB değerinin 1/1000'inin ilgili Meslek Kuruluşu (Ege ihracatçı Birlikleri) adına bankaya yatırılması olarak ifade edilebilir.

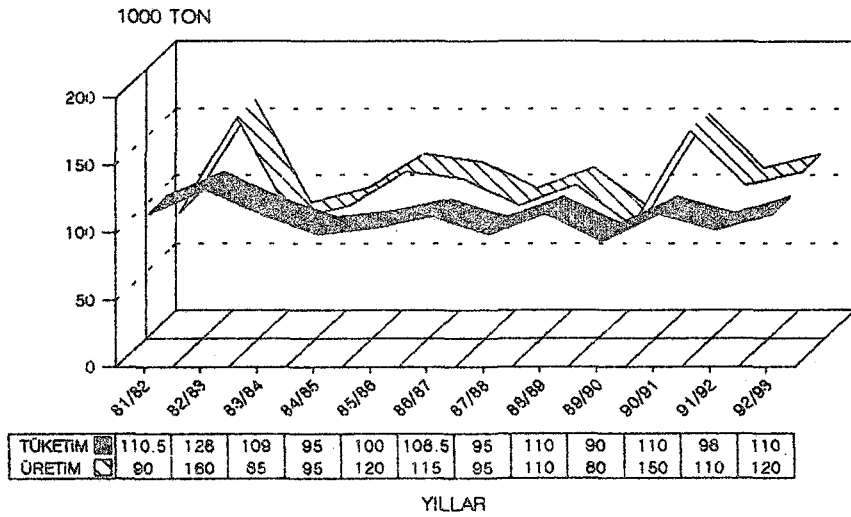
(2) UZK, Yemeklik...." a.g.e. Cilt I. Çeşitli sayfalar.

**GRAFİK 10:DÜNYA SOFRALIK ZEYTİN TÜKETİMİNİN ÜLKELER İTİBARIYLA DAĞILIMI
(1981/1982 - 1992/1993 ORTALAMASI)**

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAĞI KONSEYİ

GRAFİK 11:TÜRKİYE'DE SOFRALIK ZEYTİNİN ÜRETİM VE TÜKETİM DURUMU

KAYNAK : ULUSLARARASI ZEYTİNYAĞI KONSEYİ

tüketimin son 10 yılda 2.1 kg'dan 1.8 kg'a düşmesine neden olmuştur (1). Ayrıca siyah sofralık % 82, yeşil sofralık % 11, rengi dönük sofralık zeytinin ise % 7 oranında tüketilerek Türk tüketicinin tercihinin siyah sofralık olduğu görülmektedir (Grafik 12). Halen Türkiye'de sofralık zeytinlerin % 80'i dökme, % 15'i teneke kutuda, % 3'ü plastik torbada, % 2'si kavonozda piyasaya arz edilmekte ve piyasadaki zeytinin % 84'ü ev tüketiminde % 6'sı kurum ve kuruluşlar tüketiminde, geri kalanı ise gıda endüstrisi ve ihracata kanalize olmaktadır (2).

2. 3. 4 Sofralık Zeytin Fiyatları

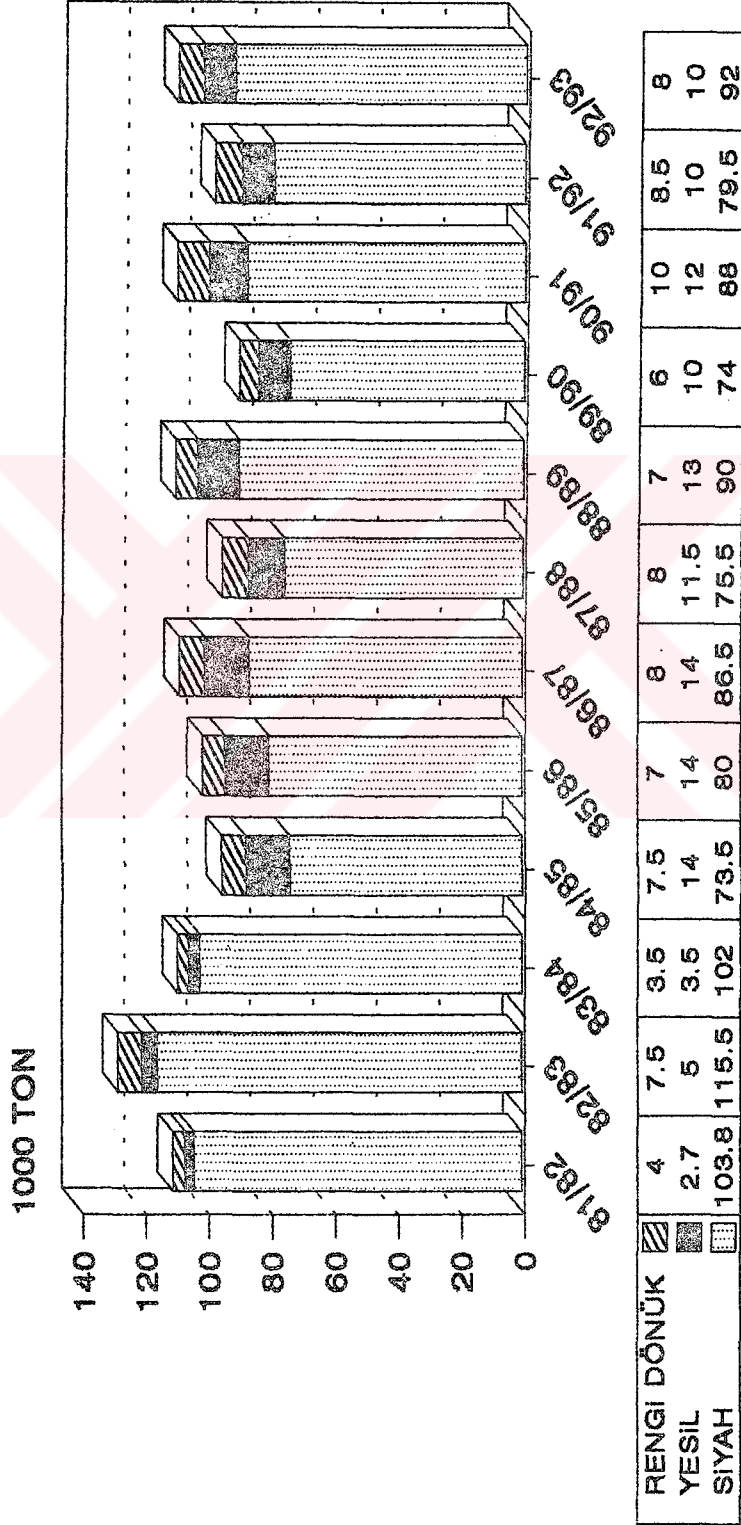
Bu bölümde de sofralık zeytin fiyatları üreticiyi ilgilendiren fiyatlar (Üretici Eline Geçen Fiyatlar) Tüketicuyu ilgilendiren Fiyatlar (Parakende Satış Fiyatları) ve ihracatı ilgilendiren fiyat olarak ele alınaya çalışılmıştır. Sofralık zeytin üretiminin yoğun olarak Marmara ve Ege Bölgesinde yapıldığı gözönüne alınarak Marmarabirlik, Tariş, D.İ.E. verilerinden yararlanılmasının daha doğru olacağı düşünülmüştür.

Türkiye'de sofralığa ayrılan ham zeytinler yağa işlenen ham zeytinlere göre daha fazla ekonomik değer bulmaktadırlar. Sofralık zeytin fiyatları çeşit zenginliği ve bölgeler arası farklılıklar nedeniyle değişiklik göstermektedir.

(1) Renan TUNALIOĞLU" A General " a.g.e., s.19.

(2) U.Z.K., "Yemeklik", a.g.e., Cilt II, B., s.90.

GRAFIK 12:TÜRKİYE'DE FARKLI TIPLERE İSLENMİŞ SOFRALIK ZEYTİNİN TÜKETİMİ

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

Türkiye'de 1991 yılından bu yana devlet sofralık zeytin fiyatlarının belirlenmesinde yeni bir politika oluşturmıştır. Yüksek Planlama Kurulu tarafından 1991 yılı sofralık zeytinin devlet adına satın alınmasına ve üreticiden alımda bulunmak üzere Marmarabirlik'in görevlendirilerek, alımların bu birliğe bağlı kooperatifler eliyle Birlik adına yapılmasına karar verilmiştir (Ek çizelge 15).

Bu uygulamadan önce de sofralık zeytin fiyatlarının belirlenmesinde devletin belirgin ve kesin bir fiyat politikası bulunmadığı için, fiyatlara dolaylı yoldan kooperatifler vasıtası ile etki edilmekte idi. Fakat hem eski hem de yeni uygulamalarla sofralık zeytin sektöründeki fiyatların oluşumunda baskı grubu olarak kooperatiflerin yer alarak, önemli derecede etkili oldukları ifade edilebilir (1).

Marmara Bölgesinde faaliyet gösteren Marmarabirlik özellikle bu bölgede fiyatların belirlenmesinde etkili iken, bu etkisini ülkesel boyuta taşıyarak, piyasada belirli bir fiyat teşekkülüne öncülük etmektedir.

Ege bölgesinde ise zeytincilik konusunda faaliyet gösteren TARİŞ daha çok zeytinyağı konusunda yoğunlaşmıştır. Ancak sadece son yıllarda üreticiden gelen istekler doğrultusunda sofralık zeytine yönelmeye başlandığından fiyat oluşumunda etkili olduğu söylenilememektedir. Özel sektör tarafından izlenen fiyat

(1) Nitekim bir kamu kuruluşu olan VAKIFLAR sadece kendi arazisinde bulunan zeytini işlediği için, toplam üretimde sahip olduğu payın az olması nedeniyle de üretici açısından etkinliği yetersiz olurken, tüketici bazında düşük maliyeti dolayısı ile satış fiyatını düşürerek, fiyatların bulundukları yörede belli bir seviyede tutulmasını sağlamaktadır.

politikası ise daha esnek olmakta, yapılan ürün bağlantısını karşılamaya yönelik çalışılarak fiyat, arz ve talebe göre oluşturulmaktadır.

Ayrıca, fazla belirgin olmamakla birlikte ihracat bağlantıları ve stoklama politikasının da fiyat oluşumunda etkili olduğu bildirilmektedir (1).

Bu fiyatların üreticiden ürün alım fiyatları ya da taban fiyatlar olarak tanımlanmaktadır. Üreticiyi ilgilendiren fiyatların oluşmasında en büyük etken, ham sofralık zeytin maliyetleridir. Türkiye'de maliyetler Marmarabirlik, Tariş ve Köy Kalkınma Kooperatifleri tarafından hesaplanmaktadır. Sofralık zeytin pazarlama düzeni içerisinde belirgin bir etkinliği olan Marmarabirlik ile Tariş hesaplanan bu maliyetler doğrultusunda sofralık zeytin ham dane alımında ortalama taban fiyatları belirlemektedir. Özellikle Marmarabirlik ham dane zeytin piyasasında fiyatta düzenleyici rol oynamaktadır. Bu kuruluşun belirlediği ham dane fiyatları bir anlamda taban fiyat kabul edilebilmektedir (Çizelge 19).

Marmarabirlik ve son yıllarda sofralık zeytin işlemeye başlayan Tariş tarafından sofralık ham dane zeytine verilen fiyatların, toptan eşya fiyat endeksi karşısında oldukça istikrarsız bir seyir izlediği görülmektedir. Sofralık ham dane alım fiyatlarının yüksek olarak belirlendiği yıllarda periyodisite nedeniyle ürünün az olması ve Tariş'in alım fiyatlarının Marmarabirlik alım fiyatlarından düşük olması dikkat çekmektedir.

(1) Renan TUNALIOĞLU, Emin IŞIKLI, "Türkiye ile", a.g.e., s.20.

Çizelge 19: Marmarabirlik ve Tariş'in Sofralık Dane Zeytin Alımında Uyguladığı Taban Fiyatların Toptan Eşya İndeksi İle Karşılaştırılması

YILLAR	Toptan Eşya Fiyat İndeksi 1981=100	Yıllık Artış (%)	SOFRALIK DANE ZEYTİN ALIM FİYATLARI			
			MARMARA BİRLİK TL / kg (*)	Yıllık Artış %	TARİŞ TL/ kg (*)	Yıllık Artış %
1982/83	127.5	-	168.2	-	39.5	-
1983/84	165.7	29.9	79.0	6.4	46.4	17.4
1984/85	249.1	50.3	237.0	32.4	178.0	283.6
1985/86	356.8	43.2	721.0	204.2	248.4	39.5
1986/87	462.3	29.5	775.0	7.4	238.8	-3.8
1987/88	610.4	32.0	1008.0	30.0	469.2	96.3
1988/89	1064.4	74.3	1617.0	60.4	600.0	27.8
1989/90	1790.5	68.2	4458.0	175.6	2 296.0	282.6
1990/91	2741.1	53.0	5332.0	19.6	2 066.0	-10.0
1991/92	4260.4	55.4	6830.0	28.0	3 986.0	92.9
1992/93	7051.0	65.5	9660.0	41.4	4 126.0	3.5

(*) : Alım Fiyatları yeşil ve siyah zeytin aynı yapılmaksızın alınan ortalama fiyatlardır.

KAYNAK :- Türkiye İstatistik Cep Yıllığı, D.İ.E., Çeşitli Yıllar

:-Tariş ve Marmarabirlik Muhasebe Kayıtları

Sofralık ham dane alım piyasasını düzenleyen Marmarabirlik ve Tariş, işlenmiş (salamura) zeytin parakende satış piyasasına da etki etmektedirler. Bu iki kooperatif ham dane fiyatlarının önceden belirlenen taban fiyatın altına düşmemesi ve parakende satış fiyatlarının belli bir düzeyin üzerine çıkmasını önlemektedirler (1).

İşlenmiş yani salamura edilmiş sofralık zeytin üretici tarafından doğrudan tüccara satılabildiği için, parakende satış fiyatından önce, işlenmiş zeytinde üretici eline geçen veya toptan fiyat olarak ele alınabilecek bir ara fiyatda söz konusudur.

D.İ.E. tarafından verilen bu fiyatlar , Tariş tarafından verilen (işlenmemiş) ham dane taban fiyatlarının üstünde, Marmarabirlik tarafından verilen ham dane taban fiyatlarının altında oluşmaktadır (Çizelge 20). Bu sav Marmara Bölgesindeki üreticinin sofralık zeytinini işlemeden ham dane olarak Marmarabirliğe vermesinin daha kârlı olacağını ifade edebilmektedir.

Marmarabirlik'in parakende satış piyasasında da bu özelliğini koruyarak Tariş parakende satış fiyatlarından (1989/90 yılı hariç) daima yüksek fiyatlara sahip olduğu görülmektedir (Grafik 13).

(1) Marmarabirlik Genel Müdürünün 20 Mayıs 1993'de Ticaret Gazetesine verdiği demeçte; "Tüccardan zeytin fiyatlarının yükseltilmesi konusunda baskılar geldiği, birlik olmaz ise bu yıl tüketiciye satış fiyatının 60 bin TL'sına çıkabileceği" belirtilmektedir.

Çizelge 20 : Marmarabirlik ve Tariş'in Sofralık Dane Zeytin Alım Fiyatları ile İşlenmiş Sofralık Zeytin Toptan Fiyatlarının Karşılaştırılması

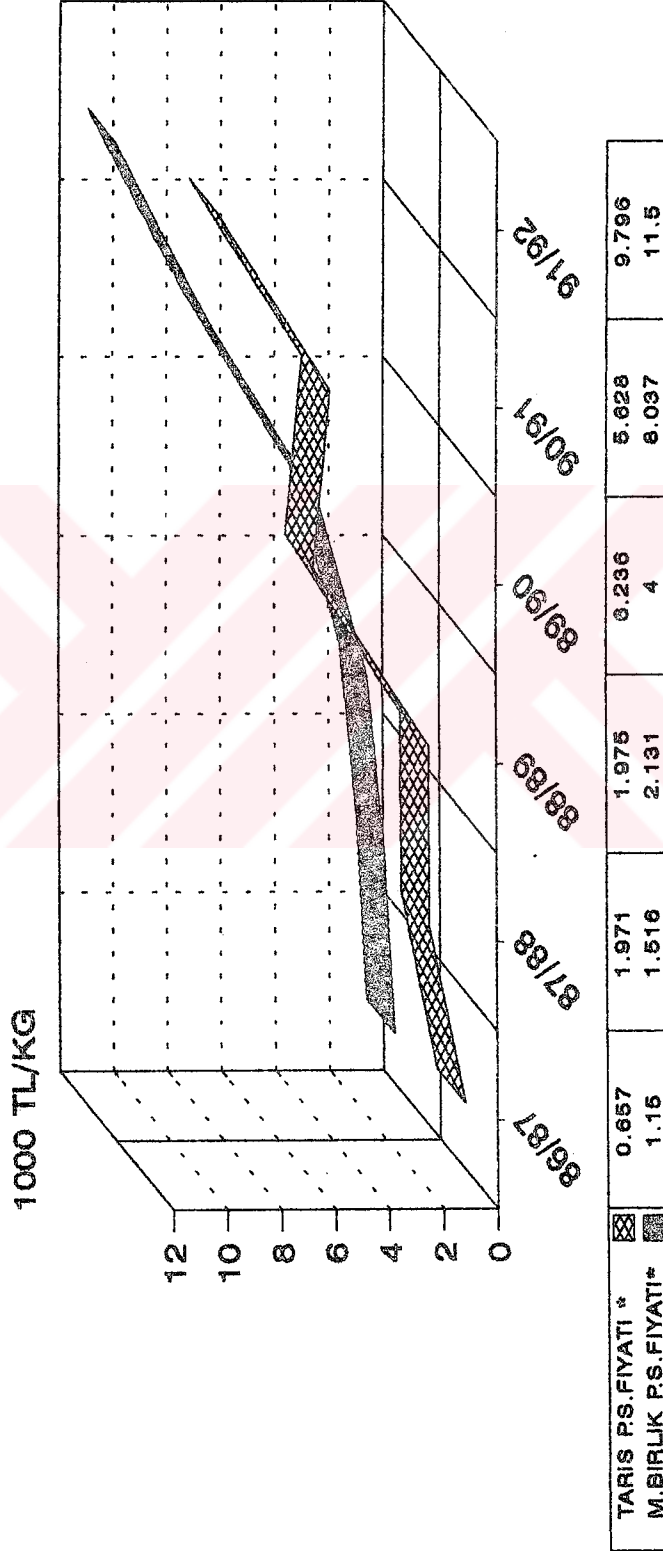
YILLAR	İşlenmiş Sofralık Zeytinde Çiftçi Eline Geçen Fiyatlar (1) (TL/kg)	1-2 (TL/kg)	TARİŞ Sofralık Zeytin Dane Alım Fiyatı TL/kg (2)	1-3 (TL/kg)	MARMARABİRLİK Sofralık Zeytin Dane Alım Fiyatı (3) (TL/kg)	3-2 (TL/kg)
1981/82	93.5	-	-	-93.9	187.4	-
1982/83	133.8	94.3	39.5	-34.4	168.2	128.7
1983/84	158.8	112.4	46.4	-20.3	179.1	132.7
1984/85	209.2	31.2	178.0	-27.8	237.0	59.0
1985/86	458.0	209.6	248.4	-263.0	727.0	472.6
1986/87	723.0	484.2	238.8	-52.0	775.0	536.2
1987/88	870.0	820.8	469.2	-138.0	1008.0	538.8
1988/89	1 586.0	986.0	600.0	-31.0	1617.0	1 017.0
1989/90	2 643.0	347.0	2 296.0	-1815.0	4458.0	2 162.0
1990/91	6 051.0	3 985.0	2 066.0	719.0	5332.0	3 266.0
1991/92	7 905.0	3 919.0	3 986.0	1075.0	6830.0	2 844.0

KAYNAK : (1) D.İ.E., Türkiye İstatistik Cep Yıllığı, Çeşitli Yıllar

(2) Tariş Muhasebe Kayıtları

(3) Marmarabirlik Muhasebe Kayıtları

**GRAFIK 13:TÜRKİYE'DE İŞLENMİŞ SOFRALIK ZEYTİNDE M.BİRLİK VE TARİS'İN
PARAKENDE SATIŞ FİYATLARININ KARSILAŞTIRILMASI**

*: FİYATLAR 1 KG NAYLON AMBALAJLI TORBALARIN ORTALAMA FİYATIDIR.

KAYNAK: (1) M.BİRLİK'İN 31/3/1993 TARİHLİ FAKSI

(2): TARİS FAALİYET RAPORLARI

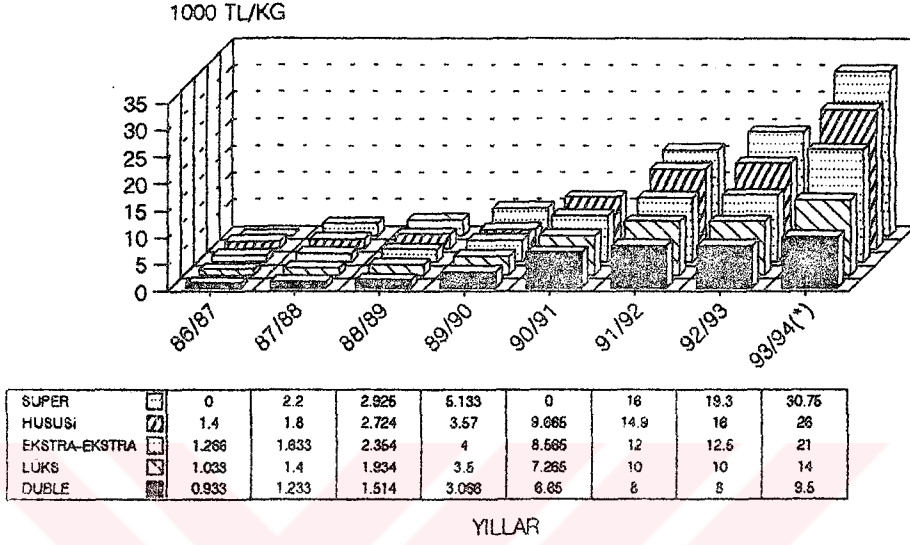
Türkiye’de tüketiciler tarafından siyah veya yeşil zeytinde tercih edilen kalite kriterleri farklılık göstermektedir. Kalite kriterlerini belirleyen kalibraaj yani 1 kg’da kaç adet zeytin olduğunun belirlenmesidir. Kalite tamamen aynı olmasına rağmen işlenmiş zeytinin boylanarak ambalajlanması sonucunda Marmarabirlik tarafından aşağıdaki sınıflandırma yapılmıştır (1).

Bu sınıflandırmaya göre Grafik 14’de görüldüğü gibi Double siyah zeytin en düşük fiyat ile satılırken, süper siyah zeytin en yüksek fiyat ile satılmaktadır.

Türkiye’nin dış satımında siyah ve yeşil sofralık zeytin yer almakta, miktar ve değer olarak ise siyah zeytin öncelik taşımaktadır. Grafik 15’de görüldüğü gibi siyah -sofralık, zeytin özellikle de Gemlik zeytininin fiyatları yeşil zeytine göre % 12 daha yüksektir. Bu yıllar içinde 16 974 ton işlenmiş yeşil zeytin dış satımından 14 926 878 Dolar gelir sağlanırken, 41 555 ton işlenmiş siyah zeytin dış satımından 41 264 884 Dolar gelir sağlanmıştır.

-
- (4) Süper kalite (1 kg’da 210 - 240 adet zeytin)
 Hususi kalite (1 kg’da 241 - 300 " ")
 Ekstra-Ekstra (1 kg’da 301 - 360 " ")
 Lüks Ekstra (1 kg’da 361 - 420 " ")
 Double Ekstra (1 kg’da 421 - 460 " ")

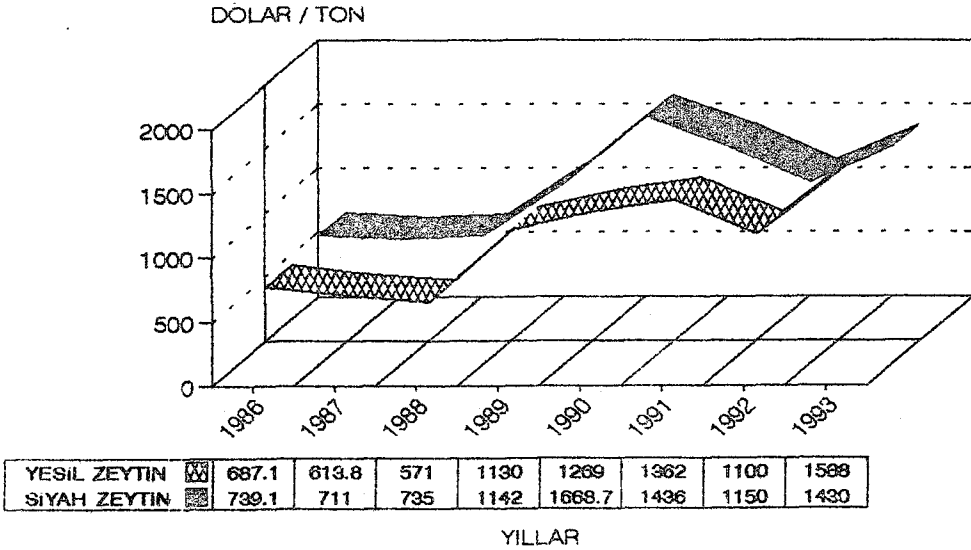
GRAFİK 14 :M.BİRLİK'İN FARKLI KALİTEDEKİ SIYAH SOFRALIK ZEYTİN ÇESİTLERİNDE PARAKEDE SATIŞ FİYATLARI

*İLK 4 AY KİİN GEÇERLİDİR

KAYNAK: M.BİRLİKİN 13/4/1993 TARİH VE 4/4373 SAYILI FAKSİ

GRAFİK 15 :TÜRKİYE'DE YESİL VE SIYAH İŞLENMİŞ SOFRALIK ZEYTİNLERİN İHRAÇ FİYATLARI (DOLAR/TON)

KAYNAK:Dİ.E. DİS TİCARET İSTATİSTİKLERİ

2.3.5 Sofralık Zeytin Sektöründe Ortaya Çıkan Sorunlar

Bu kısımda sofralık zeytin sektörü ile ilgili açıklamalar sonucunda ortaya çıkan sorunlara yer verilmiştir.

Türkiye’de sofralık zeytin sektöründe mevcut sorunların, yapısal kökenli olduğu, buna ekonomik ve teknik sorunların eklenerek, boyutun genişletildiği bilinmektedir.

Halen Türkiye’de sofralık zeytin üretimi çok küçük aile işletmeleri yapısındadır. Bu nedenle üretimde ve pazarlamada gerekli homojenite ve düzenleme sağlanamamaktadır. Böylece hammadde kalitesinden gelen olumsuzluklar modern teknolojiden uzak işletmelerde, basit ve geleneksel yöntemlerin de kullanılmasıyla birleşerek nihai üründe kaliteyi bozmaktadır.

İşletmelerin küçük aile yapısında olması, teknoloji kullanımını önleyerek, tuz oranı yüksek ve en az dokuz ay gibi uzun bir sürede tüketime sunulabilecek metodların benimsenmesini gerektirmektedir. Gerçekte, gelir kaynağı çoğu kez bu ürünle sınırlı olan aileler riski göze alamadıkları için, uzun işleme süresine katlanmaktadırlar. Bu sorunlara mevcut sofralık zeytin standardının ihtiyari olarak kullanılması da eklenince, dış piyasaya uygun özellikleri taşıyan kalitede zeytin elde edilememektedir. Sofralık zeytin daha çok Türk damak zevkine uygun olarak üretildiği gibi, iç piyasadaki fiyatların yüksek maliyeti nedeniyle dış pazar fiyatlarıyla da rekabet edememesiyle, dış satıma yönelik olanaklar yeterince değerlendirilememektedir. Türk ihracatçılara herhangi bir teşvik verilmemesi de, en fazla dış satım yapılan Doğu Bloku ve Orta Doğu

lkelerinden başka belli ve daimi bir pazar eldesini olanaksız kılmaktadır. Üstelik son yıllarda Doğu Bloku lkelerinde yaşanan siyasi değişimlerle bu pazarın yitirilmesi de bu sorunları pekiştirmektedir. Sonuçta sorunlar kısır bir döngü içinde devam etmektedirler.

2.4 Pirina ve Pirina Yağı

Bu kısımda zeytin yan ürünlerinden pirina ekonomisi analiz edilmeye çalışılmıştır. Analiz sırasında diğer kısımlarda olduğu gibi, üretim, değerlendirme, pazarlama, tüketim ve fiyat kriterleri üzerinde durulmuş, ayrıca pirina ve pirina yağı ekonomisindeki sorunlar tartışılmıştır.

2.4.1 Pirina ve Pirina Yağı retimi

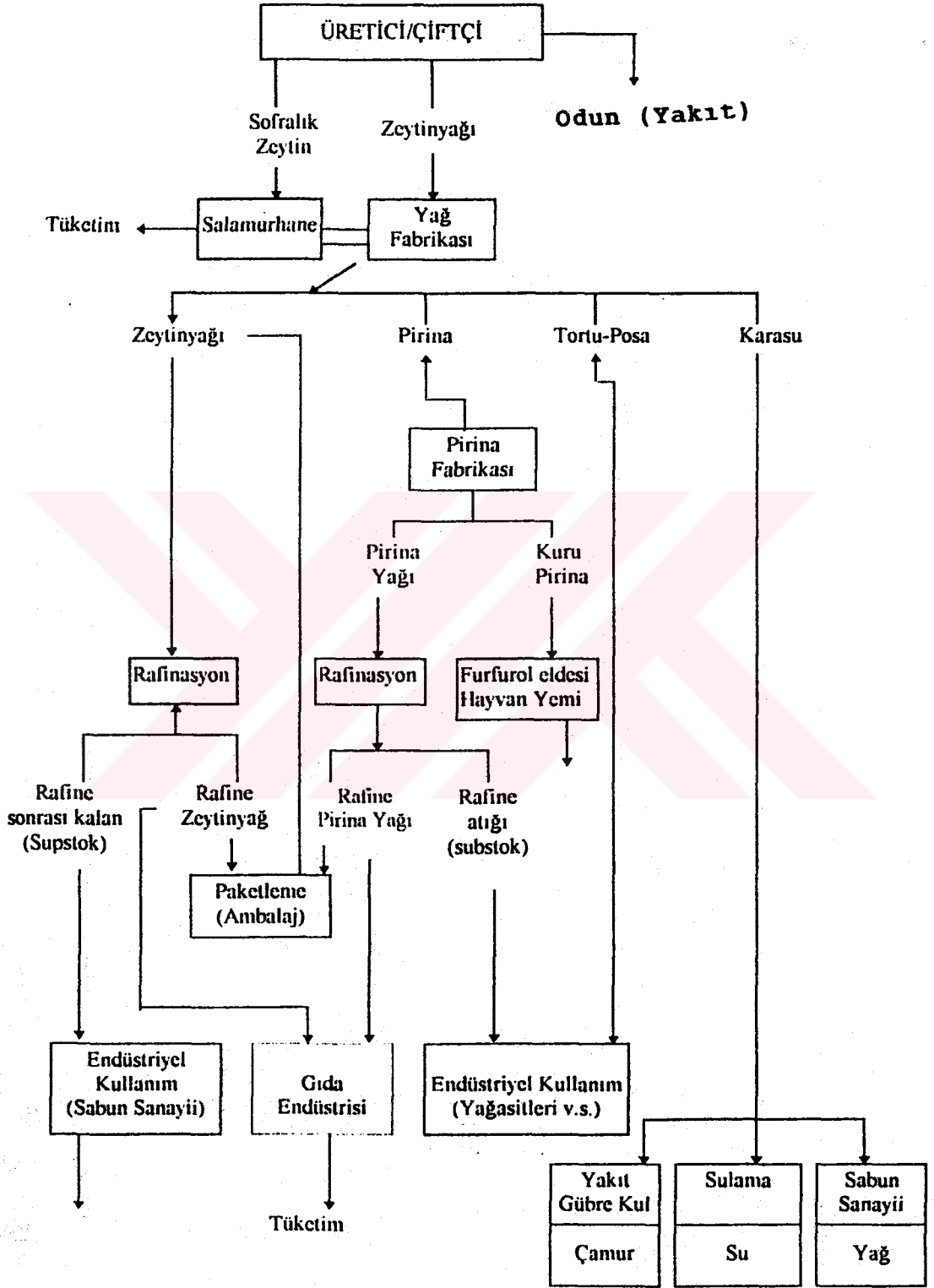
Zeytinyağı fabrikalarında zeytinlerin sıkılmasından sonra arta kalan zeytin küspesine PİRİNA denilmektedir. Pirinadan solvent metoduyla pirina yağının elde edilmesiyle ilgili fabrikaların alışma Őekilleri, kapasiteleri ve faaliyet sonuçlarının tümü ise PİRİNA SANAYİNİ oluşturmaktadır (Şekil 6). Pirina sanayinin temeli, pirinanın bünyesindeki yağı elde etmek için önce pirinayı kurutmak, sonra da yağ çözücü bir solventle ekstraksiyona tabi tutmak esasına dayanmaktadır (1).

Türkiye'de üretilen dane zeytinin % 75'inden fazlası genellikle yağlığa ayrılmaktadır (2). Yağlığa

(1) Aysun OKTAR, Ayşe OLAKOğLU, Tamay IŞIKLI, Hikmet ACAR, "Zeytinyağı ve Teknolojisi" TOKB ZAEM, Yayın No:27, İZMİR 1983. s.41-42.

(2) Bkz. Ek izelge 5.

Şekil 6: Dünya’da ve Türkiye’de Zeytinden Elde Edilen Ürünlerin Üretilme Aşamaları.

KAYNAK: UZK., "Olive Pomace and Olive Pomace Oils"

III.World Olive Year CE/2, 31 Doc No:3s

ayrılan dane miktarından yola çıkılarak hazırlanan Çizelge 21'de, zeytinyağı, pirina ve pirina yağı üretimlerinin birbiri ile sıkı ilişki içinde oldukları görülmektedir. Zeytinyağı ve sofralık zeytin verilerinde olduğu gibi, pirina ve pirina yağı verilerinde de ikilem yaşanmaktadır. D.İ.E. pirina ve pirina yağı verilerini yayınlamadığı için, bu veriler Ege Bölgesi Sanayi Odası (EBSO) ve Uluslararası Zeytinyağı Konseyi'nden (UZK) alınmıştır. Bu verilerin aralarında çok büyük farklılıklar olmamasına rağmen, diğer ülkelerle karşılaştırmalarda UZK'nin, fiyatlarla ilgili karşılaştırmada ise EBSO verilerinin alınması uygun görülmüştür (Çizelge 21).

Son 12 yılda 383 912 ton yağlık daneden 76 122 ton zeytinyağı, 193 262 ton pirina ve 12 bin ton pirina yağı elde edilmiştir. Genellikle her yıl Türkiye'de üretilen zeytinyağının % 15'i kadar da pirina yağı üretilbildiği bilinmektedir (Grafik 16).

Türkiye'nin dünya pirina üretiminde % 6.5'lik bir payı bulunmaktadır (Grafik 17). Dünya pirina yağı üretiminde ise % 9.6'lık bir pay ile İspanya, İtalya ve Yunanistan'dan sonra dördüncü sırada yer almaktadır (Grafik 18). Türkiye'de ise pirina ve pirina yağı üretimi zeytinyağı üretimi ile doğrudan ilişkili olduğu için, Ege Bölgesi üretimde ilk sırayı almakta onu da sırası ile Güneydoğu Anadolu ve Marmara Bölgesi izlemektedir.

Üretimde hedef zeytinyağına bağlı olarak belirlenmektedir. Diğer bitkisel üretim alanlarında olduğu gibi kalkınma planlarında pirina ve pirina yağına da yer verilmektedir (1).

(1) Tüm Kalkınma Planlarında Pirina ve Pirina Yağına yer verilmesine rağmen, 6.5 Yıllık Kalkınma Planından itibaren yer verilmemektedir.

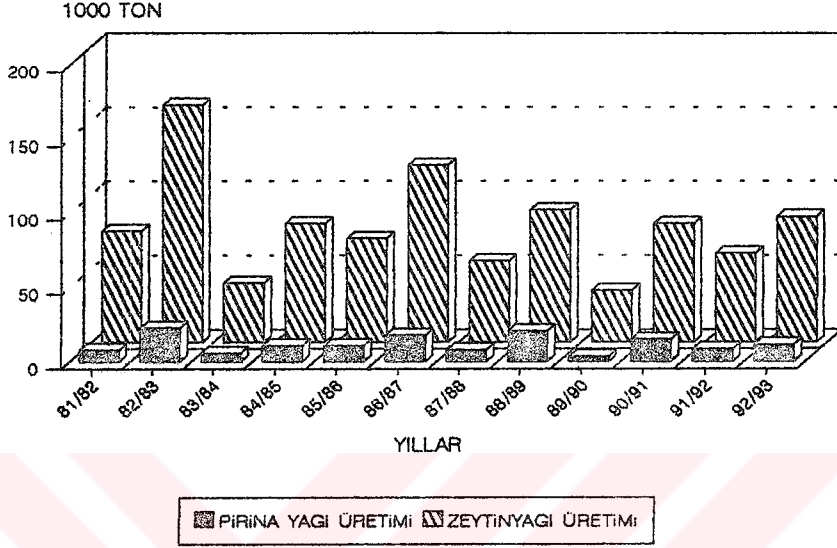
Çizelge 21: Türkiye'de Yağlığa Ayrılan Zeytin, Zeytinyağı, Pirina ve Pirina Yağı Üretim Durumu (Ton)

YILLAR	Yağlık Zeytin Üretimi	İNDEKS 1981=100(*) 1982=100	Zeytinyağı Üretimi	İNDEKS 1981=100 (*) 1982=100	Pirina Üretimi	İNDEKS 1981=100(*) 1982=100	Pirina Yağı Üretimi	İNDEKS 1981=100(*) 1982=100
1981/82	188 757	100	38 831	100	116 500	100	7 342	100
1982/83	781 027	100	156 205	100	380 000	100	22 800	100
1983/84	269 440	142	53 882	138	125 000	107	7 820	106
1984/85	460 190	58	96 639	61	250 080	65	15 625	68
1985/86	307 859	163	61 572	158	187 000	160	11 720	159
1986/87	500 321	64	105 067	67	315 000	82	19 730	86
1987/88	220 857	117	44 171	113	99 486	85	6 217	84
1988/89	504 207	64	90 757	58	227 117	59	14 194	62
1989/90	220 842	116	44 168	113	99 475	85	6 217	84
1990/91	423 015	54	76 143	48	190 547	50	11 909	52
1991/92	362 864	192	76 201	196	163 452	140	10 215	139
1992/93	367 567	47	69 837	44	165 570	43	10 348	45
ORT	383 912	-	76 122	-	193 262	-	12 011	-

(*) : İndekslerde zeytinin periyodisite özelliği dikkate alınarak var yıllar ve yok yıllar kendi içinde değertendirilmiştir.

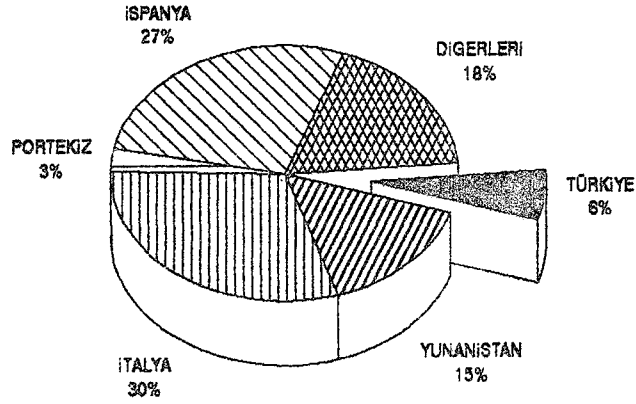
KAYNAK : Ege Bölgesi Sanayi Odası Kayıtları, ilgili yıllar.

GRAFİK 16 :TÜRKİYE'DE PIRINA YAGI VE ZEYTİNYAGI ÜRETİMİNİN KARSILAŞTIRILMASI

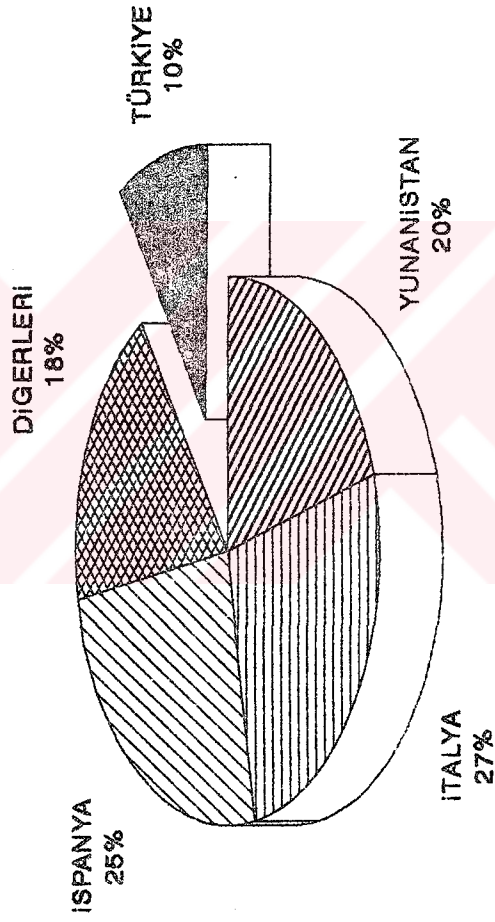
KAYNAK: ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

GRAFİK 17:DÜNYA PIRINA ÜRETİMİNDE TÜRKİYE'NİN YERİ (1980/1990 ORTALAMASI)

KAYNAK: ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

GRAFIK 18 :DÜNYA PIRINA YAGI ÜRETİMİNDE TÜRKİYE'NİN YERİ (1980/1990 ORTALAMASI)

KAYNAK: ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan 1991 yılı programında, bitkisel yağ ve mamülleri sanayii üretim artışı % 2.2 olarak öngörülmüş, 1988 yılı fiyatları üzerinden 1990 yılı ilk yarı gerçekleştirmelerine dayanılarak zeytinyağı ve yan ürünü pirina ile pirina yağları üretimin % 80 oranında artacağı beklentisi belirtilmiştir. Ancak bu beklenti hemen hemen gerçekleşerek, 1991 yılı zeytinyağı üretimi içinde bu beklentinin devam ettiği ifade edilmektedir (1).

2.4.2. Pirina ve Pirina Yağında Değerlendirme-Pazarlama

Pirina zeytinyağının elde edilmesiyle arta kalan bir ürün olması sebebiyle pirinanın üretildiği yer zeytinyağı fabrikası olmaktadır. Türkiye'de pirinanın kullanıma ulaşıncaya dek izlenilen yol genellikle Ek Şekil 1'de görüldüğü gibidir.

Zeytinyağı fabrikasında elde edilen pirina pirina fabrikatörü ve zeytinyağı fabrikatörü arasında anlaşmaya bağlı olarak pirina fabrikasına getirilir.

Burada pirinanın yavaş birikmesi ve taşıma işleminin bir defada yapılarak nakliyyeyi azaltma düşüncesi nedeniyle, pirinanın zeytinyağı fabrikasında bekletilmesi sözkonusudur. Ya da yine pirinanın pirina fabrikasına getirilse bile ürün miktarının, fabrikanın çalışma kapasitesine ulaşması gerekliliği ile de bekletilmesi mümkündür.

Türkiye'de her iki nedenle de bekletilen pirina uygun şartlar sağlandıktan sonra, pirina fabrikasında işlenmektedir. İşlenen pirina, pirina yağı ve kuru pirina olarak ayrılmaktadır.

(1) T.C. Dünya Ekonomi ve Politika Dergisi, "Margarin ve Sıvı Yağ Hız Kesecek" 25 Mart 1991, s.1.

Türkiye'de kuru pirina yakıt, furfurol ve hayvan yemi olarak değerlendirilebiliyorsa da, mevcut furfurol fabrikasının son iki yıldır çalışmaması sebebiyle halen furfurol üretimde kullanılmamaktadır. Kuru pirinanın bugün en fazla tercih edildiği alan ise hayvan yeminden ziyade yakıt olarak kullanımımızdır. Türkiye'de pirina yağının ancak % 1.2'si yemeklik vasıfta üretilebilmektedir (1). Buna neden Türkiye pirina sanayinin birtakım olumsuzluklara sahip olmasıdır. Bu olumsuzluklar şöyle özetlenebilir:

Pirina, Türkiye'de halen Modern ve Klasik olarak adlandırılan iki farklı sistem zeytinyağı fabrikalarından elde edilmektedir. Modern Sistem (Kontinü) zeytinyağı fabrikalarında üretilen pirina da % 50 oranında nem kalırken bu oran Klasik sistemde % 25 olmaktadır. Her iki sistem fabrikadan da alınan ve daha önce belirtilen sebeplerle de bekletilmesinin sonucunda fermente olarak pirinadan elde edilen yağın kalitesinde kayıplar oluşmaktadır (2). Bazı bilinçli pirina fabrika sahipleri pirinayı sıkıştırarak fermantasyona engel olmakta iseler de, bu Türkiye geneline atfedilememektedir.

Diğer olumsuzluk ise, Pirina fabrikalarının farkı iki sistemde olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sistemlerden Kaffesi Bach (Patlamalı) pirina fabrikalarında, diğer sistem olan Kontinü Sistem pirina fabrikalarına göre, elde edilen yağ daha kötü kaliteli olmaktadır. Çünkü, Patlamalı Sistemde pirinanın açıkta alev ile kurutulmasıyla is kokusunu bünyesine çekmesi

(1) Muammer KAYAHAN, "Türkiye.....", a.g.e., s.59.

(2) Oysa diğer ülkeler de daha çok Modern Sistem Zeytinyağı Fabrikalarına sahip olduklarından, pirinayı hemen kurutmayı başarabilmekte ve bu tip bir sorunu yaşamamaktadırlar.

sonucunda, elde edilen pirina yağı yemeklik özellikleri taşıyamamaktadır. Oysa kontinü fabrikada, sistem kapalı bir döngü içinde olduğu için bu sorun yaşanmamaktadır.

Ancak Türkiye'de mevcut pirina fabrikalarının sadece iki adedinin bu sistemde oluşu nedeniyle halen bu sorun devam etmektedir. Bununla beraber az bir oranda da yemeklik pirina yağı üretimi olduğu için, 29 Eylül 1987 tarihinde TSE Teknik Kurulunca TS 5269 Yemeklik Rafine Pirina Yağı Standardı hazırlanarak yayınlanmasına karar verilmiştir. Buna göre: Yemeklik rafine pirina yağı sadece kapalı kaplar içinde piyasaya arz edilmekte, açıkta satışı yasaklanmaktadır. "Yemeklik Rafine Pirina Yağı TS 341 zeytinyağı standardına uygun olarak ambalajlanmalı fakat diğer rafine sıvı yağlardan farklılığını belirten bir etiket ile bu konumu belirtilmelidir " denilmektedir.

Yemeklik vasıfta çok az bir oranda üretilen pirina yağı Türkiye'de en çok sabun sanayinde değerlendirilmektedir. Ancak, sabun sanayinde rakibi olan don yağı sabunu ile teknik ve ekonomik olarak bazen boy ölçüşemeyen pirina yağı, bu şansını da iyi kullanamamaktadır (1).

Türkiye'de halen 21 adet pirina fabrikasının olduğu tespit edilmiştir (2). Balıkesir, Gaziantep, Aydın ve Hatay illeri fabrika sayısı açısından ilk sıralarda yer almaktadır. Hatta kontinü sistem pirina

(1) Pirina yağı sabunu, don yağı sabununa göre daha zor elde edilen, rengi koyu yeşil ve kokusu ağırdır. Hakkın tercihi olan beyaz olarak elde edilmesi de oldukça güçtür.

(2) Pirina fabrikası sayısı 1971 yılında 31, 1979 yılında 27 adet olmuştur.

fabrikalarının biri Balıkesir'de, biri de Gaziantep'de bulunmaktadır. Bu verilerden gidilerek, faal olan fabrikaların fiili kapasitelerinin 24 saatte 1660 ton olduğu hesaplanmaktadır. Bu değer 21 fabrikanın günlük kapasite miktarıdır. 300 iş gününde ise $1660 \times 300 = 498\ 000$ ton pirinayı işleyerek kapasitenin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapasiteye rağmen halen Türkiye'de var yılında 255 000 ton, yok yılında ise ortalama 132 000 ton pirina işlenilmektedir. (Çizelge 22). Buna göre pirina yağı fabrikalarının var yılında kapasitelerinin % 51.2'sini, yok yılında ise % 26.5'ini değerlendirdiği tespit edilmektedir. Bir başka deyişle atıl kapasite var yılında % 48.8, yok yılında % 73.5 düzeyinde olmaktadır. Çizelge 22'de görüldüğü gibi pirina sanayinin 1993 yılında atıl kapasite oranı 1989 yılına göre % 20 artış göstermiştir (1). Fabrika sayısının azalmasına karşın izlenen bu durumda son yıllarda zeytin üretiminin düşmesinin payı büyüktür. Pirina fabrikalarının, 1993 yılı itibarıyla, % 8'ini ticari ortaklıklar % 92'sini şahıs şirketleri oluşturmaktadır. Bu örgütlenme yapısıyla pirina sanayininin tamamının özel sektör bünyesinde olduğu saptanmıştır (2). Pirina ve pirina yağının Türkiye dış ticaretindeki yeri ise halen mevcut üretim biçimi ve miktarı nedeniyle pek önemli görünmemektedir. İthalatı kayda değer olmayan, pirinanın son yıllarda İsveç'e ihraç edildiği öğrenilmiştir (3).

(1) Tamay IŞIKLI, "Türkiye'de Pirina Sanayii....." A.g.e, s.15.

(2) Özel Görüşmeler "Mehmet Tuncer, Pirina fab.", İZMİR

(3) İsveç Türkiye'den ithal ettiği pirinayı yakıt olarak kullanmaktadır. Oysa Türkiye'de pirinanın yakıt olarak kullanılmasına yasal olarak izin verilmemektedir. Buna sebep olarak; "Pirinanın yakıt olarak kullanımında belirlenen standartların İsveç'e göre yüksek oranda tutulmasıdır" denilmektedir.

Çizelge 22 : Türkiye'de Pirina Fabrikalarının İllere Göre Dağılımı ve Kapasite Durumları

ÜLKELER	Fabrika Sayısı (Adet)		Kapasite Değişim Alanı(Ton/Gün)	Fiilen İşlenen Toplam Pirina Miktarı (Ton/Gün)	
	1989 (1)	1993(2)		1989(1)	1993(2)
AYDIN	6	4	45-100 Ton/Gün	425 Ton/Gün	310 Ton/Gün
BALIKESİR (*)	5	5	45-250 Ton/Gün	500 Ton/Gün	435 Ton/Gün
GAZİANTEP	5	4	20-60 Ton/Gün	175 Ton/Gün	240 Ton/Gün
HATAY	2	4	20-80 Ton/Gün	110 Ton/Gün	240 Ton/Gün
İZMİR	4	2	25-120 Ton/Gün	270 Ton/Gün	300 Ton/Gün
MUĞLA	3	2	30-50 Ton/Gün	125 Ton/Gün	135 Ton/Gün
BURSA	2	-	40 Ton/Gün	80 Ton/Gün	-
TOPLAM	27	21		1685 Ton/Gün	1660 Ton/Gün

(*) : Son üç yıldır Balıkesir içinde mevcut beş fabrikanın dört adedi çalışmamaktadır.

KAYNAK: (1) Tamay IŞIKLI, "Türkiye Pirina Sanayii ve Pirina Yağının Yemeklik Olarak Değerlendirilme Olanakları Üzerinde Bir Araştırma", T.O.K.B. Zaem. İzmir, 1989, s.14.
 (2) Mehmet Tuncer, Özel Görüşme, İzmir, TUNÇ YAĞ Pirina Fabrikası, Ekim 1993.

Türkiye daha çok pirina yağı ihraç etmektedir. Hatta Hatay'da bu nedenle aynı şirkete ait iki pirina fabrikası kurulmuştur. Pirina yağı ihtacatı II. Dünya savaşıdan önceki yıllarda birçok Avrupa ülkesine yapılmış iken IV. ve V. Kalkınma Plan Dönemlerinde sadece İtalya, İspanya, Yunanistan ve Irak'a yapılmıştır. Bazı yıllarda don yağının ithalatının artması, pirina yağının ihtacatının artmasına neden olmuştur. Son yıllarda ihracatta daimi alıcının Irak ve Suriye olduğu, bunu A.B.D. ve Arabistan gibi yeni pazarların izlediği görülmektedir (Çizelge 23).

İhracat miktarındaki dengesizliklerde, gerek zeytinin var-yok yılı, gerekse de zeytinyağında olduğu gibi ihracat mevzuatının değişimlerinin rolünün büyük olduğu düşünülmektedir. Nitekim 1986 yılına dek kayda bağlı olan ihracat 1987 yılından itibaren serbest bırakılmıştır (1). Türkiye'nin bugüne dek yemeklik pirina yağı ihracatı ise söz konusu olmamıştır (2). Şayet olabilseydi Birleşmiş Milletlerin iznini alması gerekirdi.

Pirina yağı ithalatı ise bugüne dek pek önemli olmamıştır. Halen pirina yağı ithalatının kayda bağlı bildirilmektedir (3). Pirina yağı ithalatındaki son uygulamalar ise (Ek Çizelge 16)'daki gibidir.

(1) KAYDA BAĞLI İHRACAT= ihracatçının mutlaka bir meslek kuruluşuna giderek izin alması gereklidir. Ege ihracatçıları Birliği vb.

(2) Şayet olabilseydi Birleşmiş Milletlerin izninin alınması gerekirdi.

(3) Ege ihracatçı Birlikleri Verileri.

Çizelge 23 : Türkiye'nin Pirina Yağında Ülkelere Göre İhracatı (Dolar/Ton)

YILLAR	1984		1985		1986		1987		1988		1989		1990		1991		1992		1993	
	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar	Ton	Dolar
ÜLKELER																				
ÜRDÜN	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	21.0	11 559	-	-	1122	35 942	-	-	-	-
SUUDİ ARABİSTAN	-	-	-	-	14.0	8 400	-	-	-	-	0.3	360	-	-	-	-	-	-	-	-
İNGİLTERE	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3.0	- 487	-	-	-	-	-	-
MISIR	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100	39 900	-	-	-	-
RUSYA	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	58.4	17 842	-	-	-	-
SURİYE	-	-	590.3	308 579	2 836.1	1 533 262	1 161.5	523 248	-	-	2 314.8	1 110 802	-	-	4 324.7	1 387 037	2 484.4	944 125	4 00.0	2 345 485
A.B.D.	-	-	-	-	5.7	3 923	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	33.4	18 822	-	-
IRAK	206.0	134 000	4 024.1	2 618 834	17 69.9	1 144 863	4 239.4	2 920 365	261.9	998 444	542.0	233 660	-	-	-	-	59.9	29 690	194.9	97 728
KIBRIS	-	-	-	-	12.5	7500	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İRAN	-	-	-	-	-	-	184.5	117 173	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
LÜBNAN	-	-	-	-	100.0	60 000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
YUNANİSTAN	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	60.0	42 000	-	-	-	-	-	-	-	-
KUVEYT	-	-	-	-	-	-	300.0	138 559	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	206.0	134 000	4 574.4	2 927 413	4 718.3	2 759 938	5 905.5	3 419 339	1 471.4	1 098 444	3 127.3	1 398 182	3.0	7 487	4 935.5	1 480 321	2 577.7	1 022 447	44.9	431 512

KAYNAK: Ege İhracatçı Birlikleri, Çeşitli Yıllar.

2.4.3 Pirina ve Pirina Yağı Tüketimi ve Kullanımı

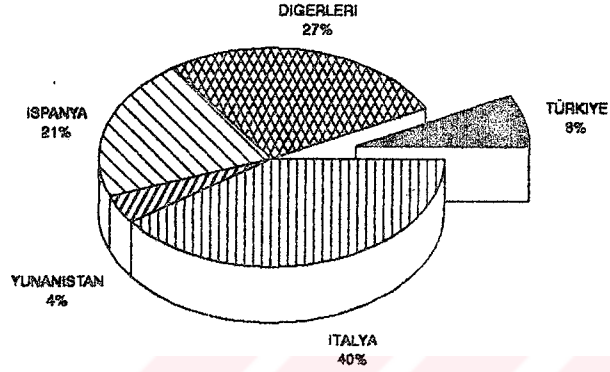
Bu başlık altında Türkiye şartlarında konuya tüketim yerine kullanım olarak bakmak belki de daha doğru olacaktır. Pirina ve pirina yağının Ek Şekil 1'de görüldüğü gibi, değerlendirme aşamaları ile birlikte farklı safhalarda kullanımı başlamaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, kuru pirina, Türkiye koşullarında yakıt ve hayvan yemi olarak pirina yağı ise yemeklik vasıfta üretilmediğinden sadece sabun sanayiinde kullanılabilmektedir.

Türkiye dünya pirina yağı tüketim-kullanımında İtalya ve İspanya'dan sonra 3.sırada yer almaktadır (Grafik 19). Türkiye'nin üretimi ile kullanımının dengede olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü, ürettiği yağ sabun sanayiye yönelik olduğu için, ihracatta İspanya, İtalya ve Yunanistan gibi şanslı olamamaktadır.

Yine belirtmekte yarar görülen bir diğer husus, Türkiye'de bitkisel yağ ithalatının gittikçe artmasına karşın bitkisel kökenli ve diğer bitkisel yağlardan teknik olarak da pek farklı olmayan pirina yağının yemeklik olarak değerlendirilmemesinin ülke ekonomisi için bir kayıp olduğudur. Tüketime yönelik, yemeklik vasıfta üretilebilecek pirina yağı, özde bir zeytinyağı ürünü ve zeytinyağına göre daha da ucuz olacağı için diğer rafine bitkisel yağlarla da kolaylıkla rekabet edebilecektir.

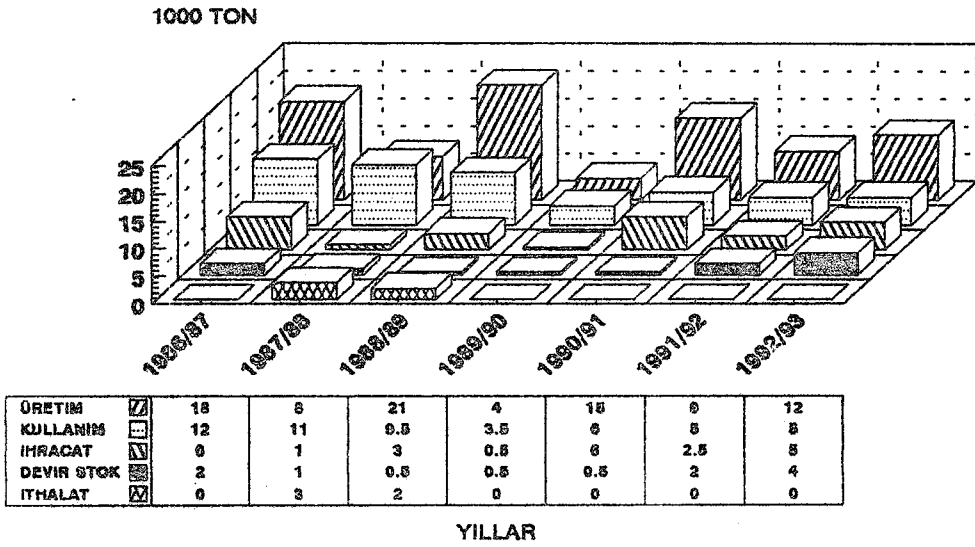
Pirina yağı için oluşturulan Türkiye bilançosunda dönem sonu stok miktarının da, ithalat gibi, pek önem taşımadığı görülmektedir. Zaten bu konuda geliştirilmiş bir stok sisteminden de bahsetmek olası görülmemektedir. (Grafik 20).

GRAFİK 19 :DÜNYA PIRINA YAGI TÜKETİM-KULLANIMINDA TÜRKİYE'NİN YERİ (1980/1990 ORTALAMASI)

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

GRAFİK 20 :TÜRKİYE PIRINA YAGI BİLANÇOSU

*:VERİLER ENDÜSTRİYEL PIRINA YAGINA AİTTİR.
KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

2.4.4 Pirina ve Pirina Yağı Fiyatları

Türkiye'de pirina ve pirina yağı fiyatları tamamen serbest piyasa koşullarına göre oluşmaktadır. Her yıl Ağustos-Ekim aylarında pirina fabrikatörleri, zeytinyağı fabrikatörleri ile bağlantı kurarak, ürün miktarı üzerinden bağlantı yaparak avans vermektedirler. Bir bakıma mübaya etmektedirler. Pirina fabrikaları bu bağlantıya göre yeterli stokları birikince en geç Aralık ayında çalışmaya başlamaktadırlar. Ürünün durumuna göre en az 3, en fazla 9 ay çalışılan bu sektörde, fiyat Mart ve Nisan aylarında belirlenerek, ödeme tamamlanmaktadır.

Fiyatı belirleyen en önemli faktör ise pirinadaki rutubet oranıdır. Kontinü sistem zeytinyağı fabrikalarından elde edilen pirinanın rutubeti yüksek olduğu için, 1 ton pirinadan % 15 daha az yağ elde edileceği ve % 20'lik daha fazla rutubet olacağı dikkate alınarak fiyatlandırma yapılmaktadır (1). Pirina fabrikasının pirina aldığı zeytinyağı fabrikaları çoğunlukla aynıdır. Fiyatta nakliye de dikkate alınmaktadır. Pirinayı zeytinyağı fabrikatörü getirirse nakliye düşülmektedir.

Pirina yağı elde edildikten sonra genelde sabun sanayiinde değerlendirildiği için, alıcı 1 yada 2 büyük sabun fabrikası ile pirina fabrikalarının ortak kararı fiyatı belirlemektedir. Pirina yağı fiyatları pirina fiyatları ile yakından ilişkili olduğu gibi, sabun sanayinde diğer hammadde olan don yağı ithalatı ile de ilişkili olmaktadır. Nitekim 1983/84 yılında don yağı ithalatının kısıtlanması, pirina yağına olan talebi arttırdığı için pirina yağı fiyatları bir önceki yıla göre 19 kat artmıştır (Çizelge 24).

(1) Fakat bu uygulama son yıllarda, ürünün az olması nedeniyle yaşanan rekabet sonucunda uygulanamamaktadır.

Çizelge 24: Türkiye'de Pirina ve Pirina Yağı Satış Fiyatlarının Değişimi İle Ham Pirina Yağı İle Ayçiçek Yağı Fiyatlarının Karşılaştırılması

YILLAR	Ham Pirina Fiyatı (TL/kg)	İNDEKS	Ham Pirina Yağı Fiyatı (TL/kg)	İNDEKS	Ham Ayçiçek Yağı Fiyatı (TL/kg)	Ayçiçek-Pirina Yağı Fiyat Paritesi
1980/81	3.2	100	70.0	100	80.6	1.1
1981/82	3.1	97	78.1	111	100.4	1.2
1982/83	5.3	165	100.0	144	142.0	1.4
1983/84	6.0	187	1 500.0	2 142	300.0	0.2
1984/85	7.7	240	233.0	332	320.0	0.3
1985/86	19.0	593	309.7	442	373.7	1.2
1986/87	20.0	625	368.5	526	425.0	1.1
1987/88	50.0	1 562	1 104.1	1 577	958.0	0.8
1988/89	65.0	2 031	847.4	1 210	1 250.0	1.4
1989/90	90.0	2 769	1200.0	1 714	1 517.0	1.2
1990/91	72.5	2 230	1 200.0	1 714	2 195.0	1.8
1991/92	115.0	3 538	2 800.0	4 000	3 449.0	1.2
1992/93	275.0	8 461	5 150.0	7 357	6 048.0	1.1

KAYNAK: -Zeytincilik Araştırma Enstitüsü, kayıtları,

-İzmir Ticaret Borsası kayıtları

-TUNÇYAĞ Pirina Fabrikası, Kayıtları

Konu, pirina yağının yemeklik olarak üretilebilme olasılığı dikkate alınarak (Grafik 21) ile incelenmeye çalışılmaktadır. Burada borsa fiyatları dikkate alınmaktadır. Zeytinyağı tüketiminde fiyatın ilk sınırlayıcı olduğu kabul edilirse, bir zeytinyağı türevi olan pirina yağı fiyatının, zeytinyağı fiyatının % 37'si oranında düşük olduğu görülmektedir.

Ham Pirina yağının, ham ayçiçek yağı fiyat paritesinin incelendiği Çizelge 24'de ise, 1 kg ayçiçek yağı yerine 1.2 kg pirina yağı alınabileceği görülmektedir. Pirina yağı da ayçiçek yağı gibi rafine edilerek tüketilebildiği için besin değeri açısından, ayçiçek yağından pek de geri kalmamaktadır. Zeytinyağının kendi içindeki sınıflandırılmasında yer bulamasa bile, yemeklik rafine pirina yağının diğer bitkisel yağlarla kolaylıkla rekabet edebileceği düşünülmektedir (1).

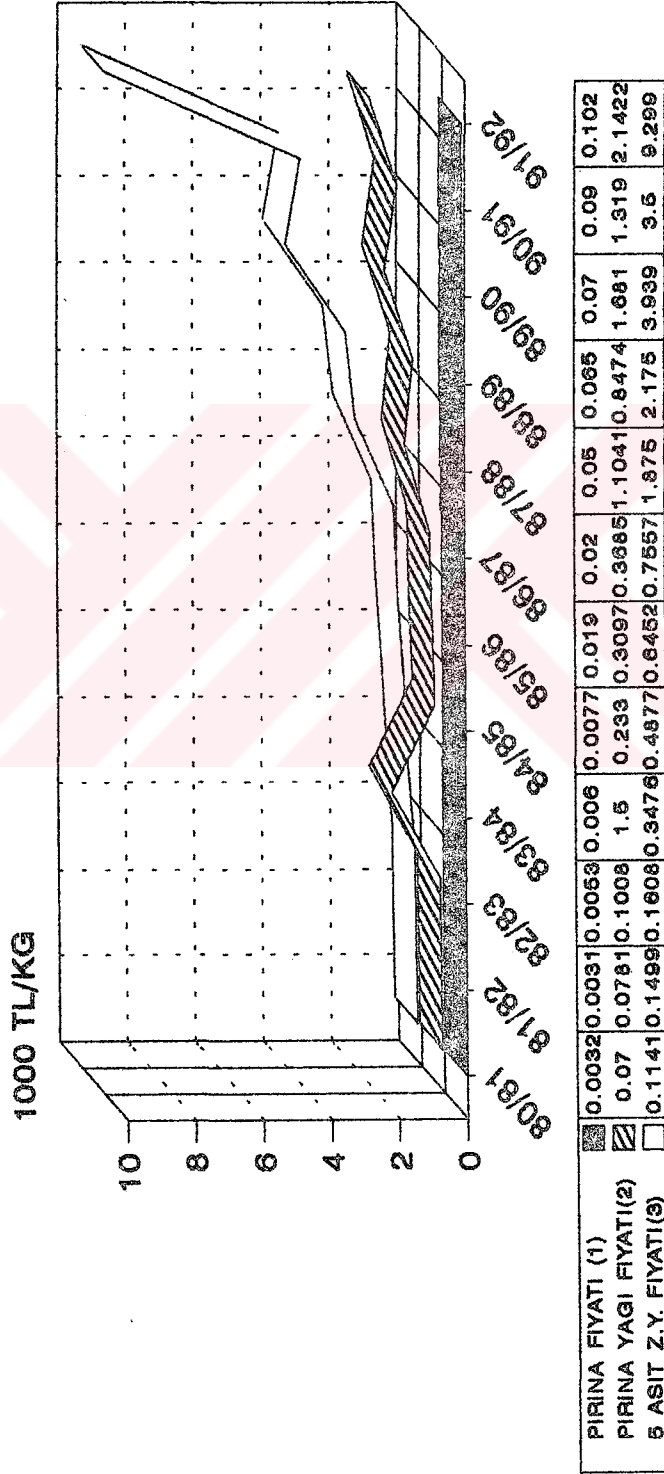
2.4.5 Pirina ve Pirina Yağı Sektöründe Ortaya Çıkan Sorunlar.

Pirina sektörünün sorunlarının temeli, pirinanın hem zeytin yan ürünü olması, hem de işlenerek farklı sanyii alanlarında kullanım bulmasına dayanmaktadır.

Bitkisel yağ açığının her yıl artan oranlardaki ithalat ile kapatılmaya çalışıldığı Türkiye'de, pirina yağının sabun sanayinde de, çoğu kez don yağı ile rekabet edemediği de bilinmektedir. Pirina yağının yemeklik vasıfta üretilememesi ise zeytinyağı sanayiinin-

(1) Nitekim 1992/93 döneminde Türkiye'nin bitkisel yağ ithalatı 700 bin tona ulaşmıştır.

GRAFİK 21 :TÜRKİYE'DE PIRINA -PIRINA YAGI VE 5 ASIT ZEYTİNYAGI SATIŞ FİYATLARININ KARSILAŞTIRILMASI

KAYNAK: (1) Z.A.E.M VE TUNÇYAG PIRINA FABRİKASI MUHAŞEBE KAYITLARI
 (2) TUNÇYAG PIRINA FABRİKASI MUHAŞEBE KAYITLARI
 (3) İZMİR TİCARET BORSASI KAYITLARI

den pirina sanayiine dek uzanan olumsuzluklardan kaynaklanmaktadır. Bu ise zeytinyağı sektörü için olduğu gibi bitkisel yağ sektörü için önemli bir kayıp olarak görülmektedir.

Ayrıca, zeytin üretiminde görülen periyodisite de doğal olarak, bu sektörü yakından ilgilendirmekte, pirina yağının üretim ve satımı yönüyle de geliri etkilemektedir. Sanayi açısından da kapasite kullanımını olumsuz kılması sorunların bir başka yönünü oluşturmaktadır. Nitekim son 4 yılda mevcut 27 adet fabrikanın 6 adedi kapanmış, geri kalan 21 adet fabrika da ancak atıl kapasite ile çalışmaktadır.

Diğer bir sorun ise, kuru pirinanın Türkiye koşullarında kullanım alanının sınırlandırılmasıdır. Bugün sadece yakıt olarak kullanılabilen kuru pirinanın furfurol üretiminin durdurulma sebebini anlamak mümkün olamamaktadır. Hammadde ve işleyiş üniteleri olmasına karşın bugün furfurol ihtiyacı ithalatla karşılanmaktadır.

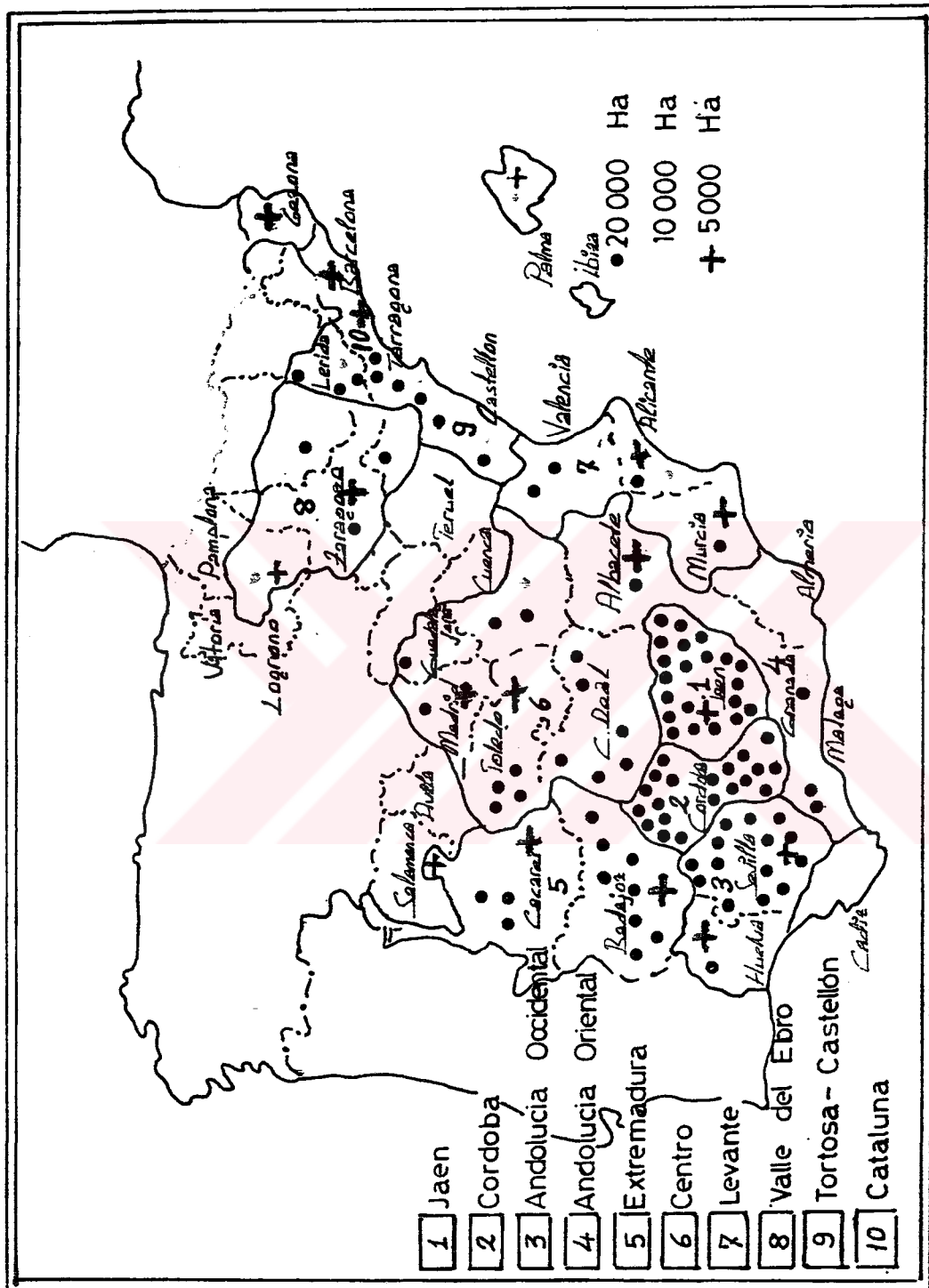
3 İSPANYA'DA ZEYTİNCİLİK

3.1 Zeytinciliğin Genel Durumu

İspanya'nın üretimi ve ihracatında tarım ürünlerinin ve zeytinciliğin özel bir yeri vardır. Buğday üretilen alanlardan sonra ikinci sırada yer alan zeytincilik, geleneksel tarım ürünleri üzüm ve turunçgil üretiminden sonra da üçüncü sırada bulunmaktadır (1). 1985 yılından itibaren oldukça hızlı bir kalkınma ve gelişme dönemine giren İspanya ekonomisinde AB'ne üye olmanın etkisi dikkat çekici boyutlardadır. Tarım istatistik verilerine göre toplam 20 367 800 hektar olan tarım alanının % 10.3'ünde işlenen tarım alanının % 12.8'inde meyve yetiştirilen 4 790 800 hektar alanın % 43.8'inde zeytincilik yapılmaktadır (2).

1988 verilerine göre zeytincilik alanlarının 187 167 hektarında sofralık, 1 899 740 hektarında yağlık zeytin üretimi yapılmaktadır ve toplam 218 000 000 adet zeytin ağacı olduğu tahmin edilmektedir (3). Ağaç başına ortalama zeytin verimi ise 10.2 kg'dır (4). Zeytin alanları dolayısıyla üretimi daha çok güney ve güneybatı bölgelerinde yoğunlaşmıştır (Şekil 7). Toplam alanın % 59'u, toplam zeytin dane, zeytinyağı ve sofralık zeytin üretiminin % 80'nine sahip olan Andalusya Bölgesinin, İspanya zeytinciliğinde önemli bir konumu vardır. Çizelge 25'de de incelendiği gibi, 2 223 667 ton dane zeytinden, 1 999 533 ton yağlık dane, 376 400 ton zeytinyağı, 224 134 ton sofralık zeytin elde edilmiştir.

-
- (1) Arif TAŞPINAR, "İspanya Ülke Profili", İGEME Sayı:3, Ankara 1990, s.1
 - (2) Anonymous, The Spanish Agro Food. Sector: "Some Figures 1993", Ministerio de Agricultura Pesca Alimentacion" 1993, s.14.
 - (3) Augusto Terol Escribano, "Olive Oil in Andalusia: its Significance in Spanish and World Olive Farming" Olivae, No:44, 1992, s.16.
 - (4) UZK, Feuille D'information, 14.8.1989, s.236/10-11-12.

KAYNAK: (1) "El Olivar Espanol", Ministerio de Agricultura Madrid, 1972, S. 96

(2) Juan Tous Marti, El Olivo Situacion Y Perpectivasen Tarragona, 1988, S. 36

Çizelge 25: İspanya'da Zeytin Üretilen Alan ve Üretim Miktarının Bölgelere Göre Dağılımı

Otonom Bölgeler	Toplam Zeytin Üretilen Alan (Ha)	%	Toplam Zeytin Üretimi (Ton)	%	Yağlık Zeytin Üretimi (Ton)	%	Zeytinyağı Üretimi (Ton)	%	Sofralık zeytin Üretimi (Ton)	%
Andalusya	1 232 018	59.0	1 827 161	82.1	1 660 472	83.0	307 300	81.6	166 689	74.4
Castilla-La Mancha	278 760	13.4	113 712	5.1	113 437	5.7	22 990	6.2	275	0.1
Ektremadura	251 560	12.0	111 477	5.3	64 077	3.2	12 000	3.2	51 400	22.9
Valencia	93 126	4.5	69 713	3.1	66 519	3.4	15 600	4.2	3 194	1.5
Catalonia	125 497	6.0	52 594	2.3	52 354	2.6	10 100	2.4	240	0.1
Aragon	52 845	2.6	20 313	0.9	19 699	0.9	3 900	1.0	614	0.2
Diğerleri	53 101	2.5	24 697	1.1	22 975	1.1	4 600	1.2	1 722	0.8
Toplam	2 086 907	100.0	2 223 667	100.0	1 999 533	100.0	376 400	100.0	224 134	100.0

KAYNAK: MAPA, "Anuario de Estadísticas Agrarias" 1988

Yine aynı yıl pirina üretimi 793 200 ton, pirina yağı üretimi 42 000 ton karasu üretimi ise 27 100 litre olmuştur (1). Bir başka deyişle, toplam danenin % 91'i yağlığa, % 9'u sofralığa ayrılmaktadır (2).

İspanya'da 460 909 zeytin işletmesinin (aile) olduğu bunların % 85'inin 20 hektardan küçük alanlara sahip işletmeler olduğu, en fazla payı 2 ile 5 hektar arasındaki işletmelerin aldığı görülmektedir (Ek Çizelge 17).

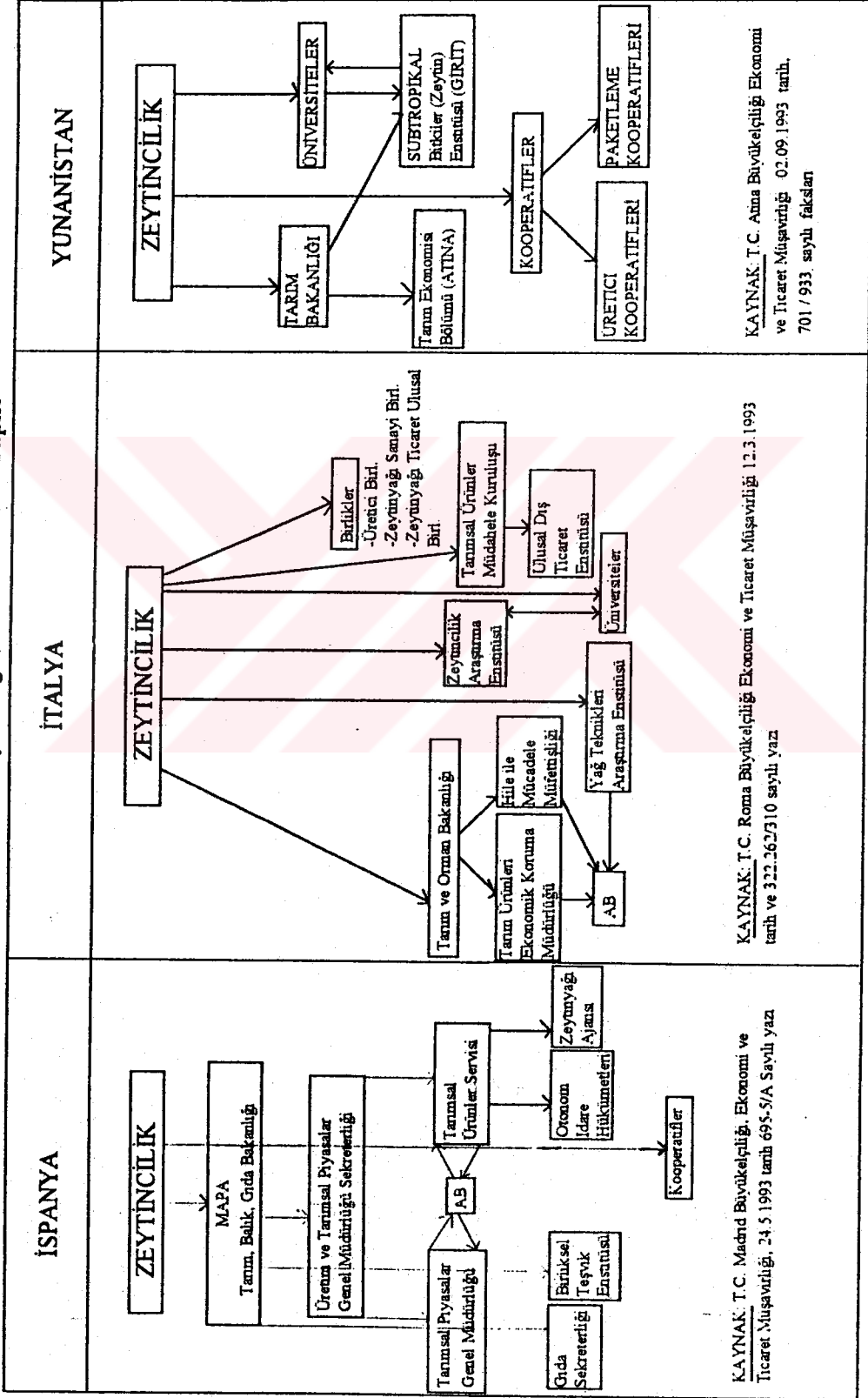
İspanya AB'ğine üye olduktan sonra zeytinyağı AT(136/66) sayılı yönetmeliğin çerçevesinde değerlendirilmiş ve genel politikalar Birliğin öngördüğü şekliyle tespit edilmiştir. AB nezdinde İspanya zeytin ve zeytinyağı sektörünü MAPA (Tarım, Balık ve Gıda Bakanlığı) içerisinde Üretim ve Tarımsal Piyasalar Genel Sekreterliği, Tarımsal Piyasalar Genel Müdürlüğü ile Tarımsal Ürünler Servisi temsil etmektedir. (Şekil 8)'de de görülen Genel Müdürlük, sektörde İspanya'nın genel politikasını tespit etmek, idare etmekten sorumlu olup, AB'nin Yağlı Maddeler İdare Komitesi ve Bakanlar Konseyi Çalışma Grubunda İspanya'nın sözcülüğünü yapmaktadır.

Tarımsal Ürünler Servisi ise, müdahale organı olarak zeytin müdahale alım ve satımları, zeytinyağı üretim yardımları tespiti ve idaresi, üretim yardımları ile ihracatın arttırılması konusundaki yardımları gerçekleştirmektedir.

(1) MAPA "Anuorco de Estadisticas Agrarias" 1988, s.378.

(2) Jose Luia Gonzales Burgaleta, "Commercialization of Fats and oils in Spain" Olivae V, No:21, 1988, s.14.

ŞEKİL 8 . Önemli Zeytin Üreticisi Ülkelerde Zeytinciliğin Kurumsal Yapısı

Ayrıca zeytinyağı üretimi destekleme rejimi çerçevesinde belirlenen kontroller ve aktiviteler hakkında 1985 yılında alınan tedbirlerin ardından 28/1987 sayılı kanunla 11 Aralıkta Zeytinyağı Ajanslarını oluşturmuşlardır. Bu ajansın görevi; yardımların kontrol ve idaresidir. Yani Otonom İdare Hükümetleri ve Zeytinyağı Ajansları bir bakıma Tarımsal Ürünler Sevisini denetlemekle görevlendirilmişlerdir. Kurumsal yapıda yer alan, kalite kontrolü ile ilgili Gıda Sekreterliği ve kooperatiflerin teşviki ve canlandırılması ile ilgili Birliksele Teşvik Enstitüsü de kamu hizmeti görevi görmektedirler. Bunların yanında zeytinyağını paketleyen 400'ü aşkın şirketi kapsayan Ambalajlama Sanayi Ulusal Birliği ile sofralık zeytin sektöründe, ihracatı yönlendiren Acemesa adlı profesyonel kuruluşlar da bulunmaktadır (1).

3.2 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı

3.2.1 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi

İspanya dünya zeytinyağı üretiminde % 31.0'lık payla ilk sırada yer almaktadır. Mevcut zeytin alanlarının ve dolayısı ile ağaçlarının % 92'sini yağlık zeytinler oluşturmaktadır. 1988 yılı verilerine göre 1 899 740 hektar alanda 201 000 000 adet yağlık zeytin ağacı bulunmakta olup, 1 999 533 ton yağlık zeytin üretiminden 376 400 ton zeytinyağı elde edilmiştir(2).

(1) T.C. Madrid Ekonomi ve Ticaret Müşavirliğinin 24.5.1993 tarih ve 695-5/A sayılı yazıları.

(2) İspanya'nın 1981/82 - 1992/93 yılları ortalamaları dikkate alındığında zeytinyağı üretiminin 524 000 ton ile dünya sıralamasında ilk sırayı koruduğu görülmektedir.

Bölgeler arasında farklar bulunmakla birlikte yağlık zeytinde hektara düşen verim 1 365.9 kg iken, hektara düşen zeytinyağı verimi ise 281.5 kg olmaktadır (Çizelge 26). İspanya'da 100 kg yağlık zeytinden ise ortalama 20.6 kg zeytinyağı elde edilmektedir (1).

1981/82 - 1992/93 yılları ortalamasına göre zeytinyağı üretiminin % 47'si kadar da stok devredildiği görülmektedir (Grafik 22). Ortalama stok miktarının üretimin yarısı kadar olmasına rağmen, 1985 yılından bu yana oranın AB'ne katılımı ile birlikte % 30'a düştüğü görülmektedir. İspanya'nın AB'ne katılımından sonra bu konuda sektörde özellikle yardım ve teşviklerle ilgili yeni bir düzen kurulmuştur.

Yağlık zeytin üretimi için ayrılan alanlarda dolayısı ile yağlık zeytin üretiminde son yıllarda bir düşüş görülmektedir. Bu düşüşte sofralık zeytin üretimine yönelmenin payı olduğu düşünülebilmektedir (Çizelge 27). Yağlık üretime uygun alanların dönüştürülmesi ile alan kullanımında, bilakis üretim yapılan alanlar haline son sınıra ulaşılma gayreti de ayrıca dikkati çekmektedir.

İspanya'da yağlık zeytin üretimi yapan işletme (aile) sayısının 431 168 adet olduğu belirlenmiştir. Böylece zeytincilikle uğraşan toplam aile sayısının % 93.5 'ünün yağlık zeytin üretimi yapan işletmeler olduğu görülmektedir.

İspanya'da halen 169 zeytin çeşidinin yetiştirildiği bilinmektedir. Bunlardan yağlık olanlar Picual, Lechinde Sevilla, Verdial, Empeltre, Lechin de Granada,

(1) U.Z.K."Feuille D'information", a.g.e., 14.8.1989, s. 236/10-11-12.

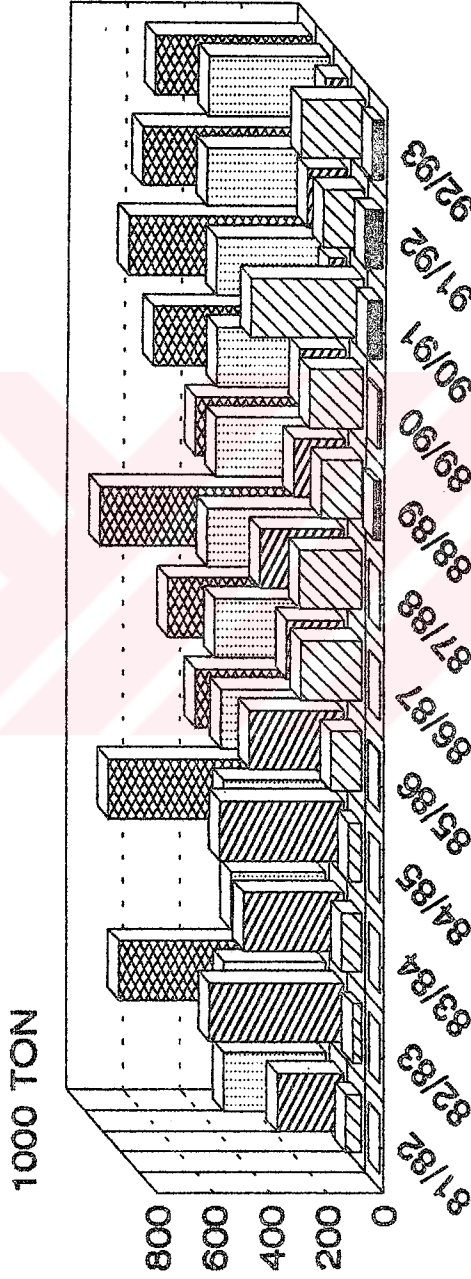
Çizelge 26: İspanya'da Yağlık Zeytin-Zeytinyağı Üretimi, Birim Alana Zeytin ve Zeytinyağı Verimi ile Zeytinyağı Randımanı

Otonom Bölgeler	Yağlık Zeytin Üretim Alanı (Ha) (1988)	%	Yağlık Zeytin Üretimi (Ton) (1988)	%	Zeytin Yağı Üretimi (Ton) (1988)	%	Yağlık Zeytin Verimi (Kg/Ha)	Zeytin Yağı Verimi (Kg/Ha)	Randıman 100 Kg yağlık zeytin/X kg Z. yağı
Andalusya	1 132 897	59.6	1 660 472	83.0	307 300	81.6	1 838.2	377.8	20.55
Castilla-La Mancha	276 905	14.6	113 437	5.7	22 900	6.2	670.2	144.4	21.55
Ekstremadura	182 387	9.7	64 077	3.2	12 000	3.2	676.8	130.4	19.68
Valencia	91 341	4.8	66 519	3.4	15 600	4.2	702.8	149.9	21.33
Catalonia	113 466	5.9	52 354	2.6	10 100	2.6	519.9	111.0	21.35
Aragon	67 708	3.5	19 699	0.9	3 900	1.0	279.1	60.5	21.69
Diğerleri	35 036	1.9	22 975	1.1	4 600	1.2	1 820.9	356.7	19.59
Toplam	1 899 740	100	1 999 533	100*	376 400	100			
Ortalama							1 365.9	281.5	20.6

KAYNAK: - MAPA, Anuario Estadísticas Agraria, 1988,.

- Augusto Terol Escribano, "Olive Oil...", 1992, a.g.e, s.17'den yararlanılmıştır.

GRAFIK 22:İSPANYA ZEYTİNYAGI BİLANÇOSU

ÜRETİM	297.3	666	266.5	702.7	397.2	493.5	734	399.4	550.8	639.4	593	551.5
TÜKETİM	360	360	335	360	370	393	420.5	391	390	394.1	430	425
DEVİR STOK	235.3	474.4	355	437.7	336	204.4	296.6	180	162.4	60.3	139.5	78
İHRACAT	55.5	32	70.9	46.2	109.7	216	221.5	146.6	189.9	398.8	145	225
İTHALAT	2	0	0	0	3	1	0.5	21.6	11.5	51.4	61.2	37

YILLAR

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

izelge 27 : İspanya'da Yağlık Zeytin Alanları, Üretim ve Verim (1980-1988)

YILLAR	(1) Üretime Uygun Yağlık Zeytin Alanı (Ha)	(2) Üretim Yapılan Yağlık Zeytin Alanı (Ha)	(3) Yağlık Zeytin Üretimi (Ton)	(1)=(3/2) Verim (Kg/Ha)
1980	1 961 700	1 009 600	2 096 500	2 076
1981	1 939 700	1 898 100	1 324 600	697
1982	1 932 600	1 896 600	3 068 800	1 618
1983	1 935 500	1 898 900	1 193 500	628
1984	1 917 100	1 884 700	3 236 700	1 717
1985	1 929 100	1 897 300	1 825 300	962
1986	1 935 100	1 903 100	2 307 500	1 212
1987	1 915 300	1 882 800	3 682 000	1 955
1988	1 899 700	1 861 800	1 999 500	1 073
1980-1988 rt. Yıllık Artış (%)	- 0.40	+ 7.9	- 0.59	-

AYNAK: MAPA, Anuario de Estadística Agraria, 1988.

Badajoz, Aragon, Cataluna, Corddoea-Granada, Valencia, Malaga, Mallorca önemli olarak sayılabilir (1).

3.2.2 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağında Değerlendirme-Pazarlama

İspanya'da üretim miktarı yanında üretim de kaliteye de önem verilmekte ve zeytinyağı işletmeleri sayıca azalırken, kontinü sistemlerin payı artmaktadır. 1980 yılında 2463 adet olan zeytinyağı işletmeleri % 15 azalarak 1992 yılında 2202 adet olmuştur. Buna karşın 1987 de 395 adet olan kontinü sistem % 47 artarak 583 adete yükselmiştir (2). Bu konuda İtalyan zeytinyağı sektörü ile rekabetin payı olduğu düşünülmekte, İspanya zeytinyağı sektörünün kendini sürekli yenilediği görülmektedir (3).

Sözkonusu 2202 adet işletmenin 817 adedi (% 37.2) Andalusya, 311 adedi (% 14.1) Castilla-La Mancha, 277 adedi (% 12.5) Valencia, 199 adedi (% 9.0) Ekstremadura, 181 adedi (% 8.2) Aragon, geri kalan 417 adedi de (% 19.0) diğer bölgelerde bulunmaktadır. Ürünün az olduğu yıllarda bu işletmelerin ancak % 84'ü çalışmaktadır (4).

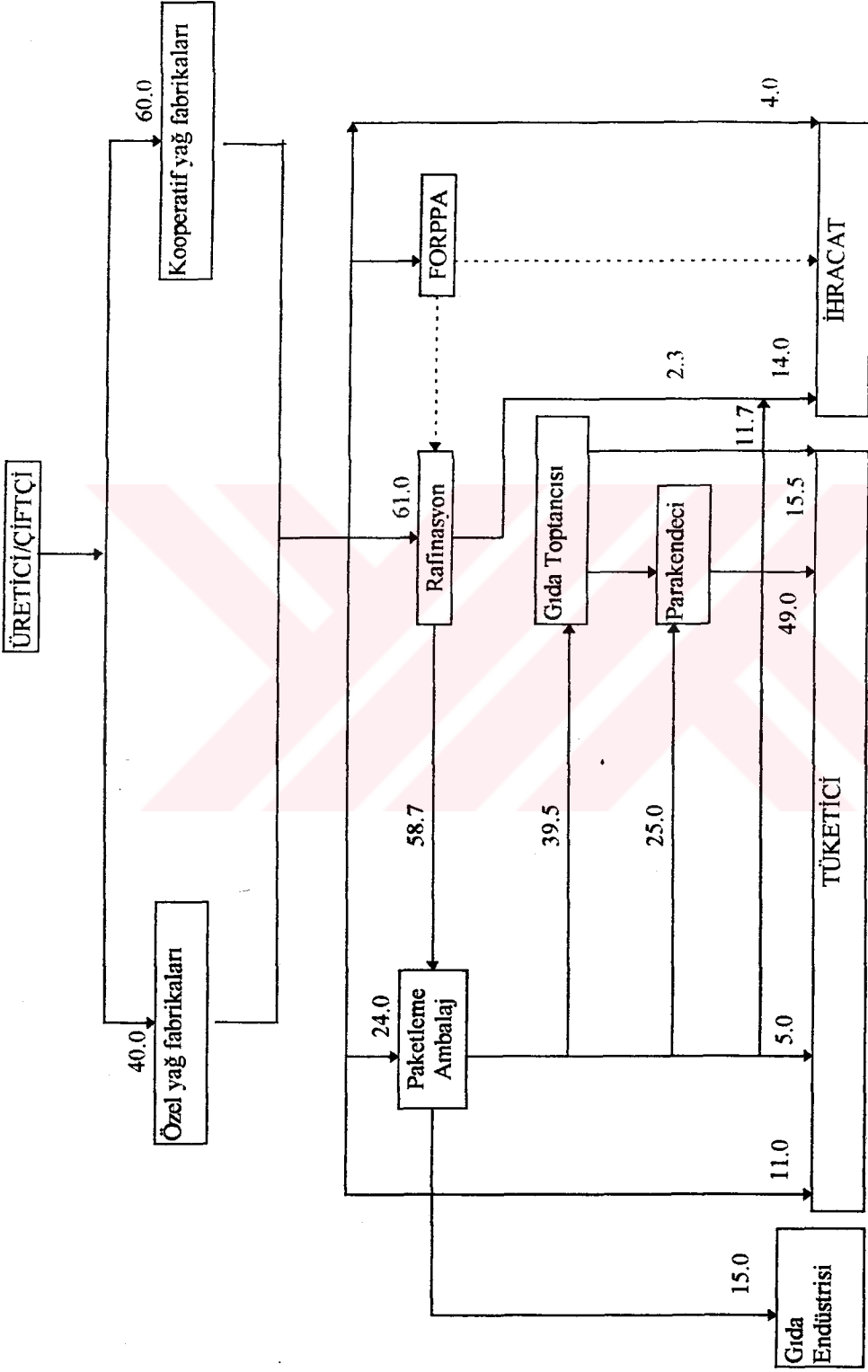
-
- (1) J.M. Caballero, J. EGUREN, "Agronomic Characteristics of a World Collection of Olive Cultivaes, VI Meeting of Eucarpia, in Production, Cordoba, 1985, s.81.
 - (2) İspanya'da 1955-1960 Yıllarında 7000 adet zeytinyağı fabrikası mevcuttur.
 - (3) Francesco G.Leone "Economic Appraisal of Technological Innovation Enviromental Problems in the Italian Olive Oil Sector, Olivae No: 47, June 1993, s.17
 - (4) Augusto Terol Escribano, a.g.e., s.21

Yağlık zeytinden zeytinyağı üretimine dek olan safhada üretici-tüketici arasındaki ilintiler düzenli bir organizasyonla yürütülmektedir. Yasal statülü özel şirketler bu organizasyon içinde % 60.1 oranında yer alırken, kooperatifler % 34 oranında diğer ticari şirketler % 3.8 ve zeytin üretici grupları ise % 2.1 oranında söz sahibidirler. Bu örgütlenme organizasyonu içinde zeytini yağa işleyen fabrikalardan başka, İspanya'da 150 adet de rafineri vardır. Bunların % 37'si sadece rafinasyon yaparken % 32'si paketlemeyi de beraberinde yapmaktadır. Rafine fabrikalarının ise bir kısmı özel bir kısmı kooperatif bünyesindedir.

Zeytinyağı İspanya'da üretimden tüketime (Şekil 9)'da görülen pazarlama kanallarını izleyerek dağılmaktadır. Üretilen yağlık zeytinin işlenmek üzere % 40'ı özel fabrikalara, % 60'ı kooperatiflere ayrılmaktadır. Pazarlama organizasyonunda yer alan kooperatifler üye üreticilerine kaliteli ham dane üretme, yağ işlemede modern teknolojiye yararlanma ve zeytinyağının pazarlanması ve stoklanmasında yardımcı olmaktadır. Kooperatiflerin rafine ve paketleme düzenleri de olduğu için kendi markaları ile iç piyasaya olduğu gibi ihracata yönelik olarak da çalışmaktadırlar (1). Hatta bunlardan Asoliva'nın (Zeytinyağı ihracatçıları Birliği) 78 üyesi bulunmaktadır. FORPPA (Tarımsal Fiyatlar; Üretim Planlanması ve Düzenleme Fonu), SENPA (Ulusal Tarım Ürünleri Servisi) ve PCO (Zeytin Üreticileri Birliği) bu organizasyon içerisinde yağın mübayaası, depolanması, iç ve dış pazarda satışı, stokların devredilmesi, üretimde periyodisitenin

(1) Jose Luis Gonzales Burgaleta, a.g.e., s.16.

Şekil 9: İspanya'da Zeytinyağı Pazarlama Organizasyonu.

(*): Rakamlar üretimin dağılım yüzdesini göstermektedir.

(**): FORPPA: Tarımsal Planlama ve Tarım Fiyatlarını Düzenleme Fonu.

Kaynak: Jose Luis Gonzales Burgeleta, "Commercialization of fats and oils in Spain", Olivea V. Year, No: 21, S. 16.

etkisinin azaltılması, Devletçe para yardımının verilmesinin sağlanması gibi konularda ortak çalışmaktadırlar (1).

İspanya'da halen üretilen zeytinyağının % 62'si sızma (Ekstra), % 22'si Ekstra-Ekstra (Fino), % 12'si yemeklik (Corriente), % 4'ü ise rafinajlık (Lampant) tiptedir (2). Özellikle son yıllarda üretimde kaliteye önem verilmektedir.

Zeytinyağı üreticileri, kooperatif ve firmalarda gerek iç pazara, gerekse dış pazara satışlarda kalitenin önemini de değerlendirmektedirler. Son istatistik verilere göre, İspanya'da büyük 30 adet paketleme firması ile 45 adet ihracatçı firma bulunmaktadır. İç piyasada tüketimdeki tercih sebebi ile zeytinyağının % 94'ü tip (riviera) (Naturel+Refine), % 5.4'ü Naturel, % 0.6'sı Refine olarak paketlenmektedir (3). İhracatta ise ülkelerin paketleme materyali tercihi etkili olurken, 5 litrenin üzerindeki paketleme oranı % 66,5 litrenin altındaki paketleme oranı ise % 34 olmaktadır (Çizelge 28). Nitekim ülkeler açısından incelendiğinde ise büyük zeytinyağı tüketicisi ülkelerin İspanya'dan ithalatlarında daha çok 5 litrenin üzerini tercih ettikleri görülmektedir.

Konuya zeytinyağı kalitesi açısından bakıldığında ise, ihracatta 5 litrenin üzerinde ve naturel

-
- (1) Manuel Alba, "The Marketing of Oils and fats in Spain" Olivae VI. Year, No:26, 1989, s.12.
 - (2) MAPA "Anuqrico de. Estadistica Agrarias", 1980-1988, s.380-382.
 - (3) Manuel Del Pozo, "Substantial increase in overall sales of oils on the home market" Olivae V. Year, No:23, s.20.1988

Çizelge 28: İspanya Zeytinyağı İhracatında Paketleme Durumu (Ton)

YILLAR	5 Litrenin Altında Paket	5 Litrenin Üstünde Paket	Toplam
1979	41 764.1	63 279.1	105 043.3
1980	72 488.2	46 779.8	119 268.0
1981	21 525.0	28 096.9	49 621.9
1982	12 898.2	20 165.6	33 063.8
1983	22 132.3	48 210.7	70 343.0
1984	24 430.4	39 680.2	64 290.6
1985	42 208.7	218 541.7	260.750.5
1986	23.023.3	39 247.9	62 271.3
1987	22 524.7	50 580.2	73 104.9
1988	44 821.1	64 588.7	109 409.9
1980-1988 Ort.	31 700.0	61 700	93 400.0
Değişim (%)	34	66	100

KAYNAK: Manuel Del Pozo, "Spanish Olive Oil Drives Further Into Foreign Markets" Aral, 22/29 Nisan 1989, s.20.

talebin 5 litrenin altındaki ambalajlamada ise tip zeytinyağı talebinin tercih edildiği görülmektedir (1). İspanya'da bitkisel yağlar ihracatında zeytinyağı ikinci sırada (% 18'lik pay ile) yer almaktadır. Toplam Zeytinyağı ihracatının % 76'sı AB ülkelerine yapılmaktadır. İhracat miktar olarak incelendiğinde ise Ekstra, Fino ve Corriente tiplerinin dahil olduğu Naturel zeytinyağı ihracatının % 50.4 ile ilk sırada yer aldığı onu % 21.6 ile Lampant, % 13.6 tip yağların izlediği görülmektedir (Çizelge 29).

Ek Çizelge 18 ve Ek Çizelge 19'da ise İspanya'dan zeytinyağında en büyük alıcı ülkelerin sırası ile İtalya, Fransa, A.B.D., Avusturalya olduğu ve toplam ihracatın % 80'nini bu ülkelere yapıldığı görülmektedir. UZK'nin reklam faaliyetleri sonrası Portekiz, İngiltere, Suudi Arabistan ve İngiltere'nin bunlara katıldığı görülmektedir. İspanya'nın özellikle AB'ne katılımından itibaren artarak devam eden, ihracat miktarının ikiye katlandığı belirtilebilir. İspanya'nın zeytinyağı ithalatında ise 1989 yılından sonra payının giderek arttığı görülmektedir. Bunun dışında Fransa, Yunanistan ve İtalya'nın payda önemli olmaktadır. İhracat ve ithalatta Avrupa Birliği'nin payı ise daima ilk sırada bulunmaktadır.

3.2.3 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Tüketimi

İspanya Dünya'da ve Avrupa Birliği içinde, son veriler ortalaması olarak, 354 400 ton ile İtalya'dan sonra tüketimde (% 22) ikinci sırada yer almaktadır (Ek Grafik 5). Üretiminin % 67.6'sını tüketen İspanya'nın son 10 yılda tüketimindeki ortalama yıllık artış,

(1) Manuel Del Pozo, "Firms dominate the foreign olive oil market" Olivae V. Year, No:23, s.18.1988.

Çizelge 29: İspanya'nın Kalite Sınıflarına Göre Zeytinyağı İhracat Miktarı (Ton)

SINIFLAR	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91	Ortalama	%
Ekstra (Sızma) Zeytinyağı	44 321.0	32 195.0	56 445.0	216 446.0	87 351	45.0
Fine (Ekstra-Ekstra) Zeytinyağı	4 159.0	2 456.0	10 151.0	25 099.0	10 475	5.4
Corriente (1. Yemeklik) Zeytinyağı	7 410.0	16 958.0	20 000.5	8 711.1	13 269	6.8
Lampante Zeytinyağı	59 249.5	32 153.9	21 101.2	55 461.5	41 991	21.6
Pure -Tip (Naturel+Lampant)	36 002.0	24 231.0	30 161.0	18 110.9	27 126	13.6
Rafine Zeytinyağı	7 801.1	2 993.0	10 839.3	33 142.0	13 693	7.6
TOPLAM	158 978.6	110 986.9	148 698.0	356 970.6	193 908	100

KAYNAK: UZK, Feuille D'Information, İlgili Yıllar.

% 2.6 olmuştur. Bu artış da üretim artışının payı olduğu kadar kişi başına tüketilen bitkisel yağ artışından zeytinyağının kendine düşen payı alması şeklinde yorumlanabilir (1).

İspanya'da kişi başına düşen bitkisel yağlar tüketimi son 10 yılda 21.6 kg'dan % 13 artarak 25.0 kg olmuştur. Bu miktarın 14.0 kg'ını zeytinyağı, 9.3'kg'ını ayçiçek yağı, 1.7 kg'ını da diğer bitkisel yağlar oluşturmaktadır. Kişi başına zeytinyağ tüketiminin ise 3.5 kg'ını naturel, 10.5 kg'ını diğer kalitedeki zeytinyağları oluşturmaktadır (2).

İspanya'da ev tüketiminde kullanılan bitkisel yağların içinde zeytinyağının payı ise % 58.7 olurken (% 15.5 naturel, % 43.2 diğer tip zeytinyağlar) ayçiçek yağının payı % 34.2, diğer bitkisel yağların payı ise % 7.1 olmaktadır. Diğer yandan İspanya'da otel ve restoranlarda naturel zeytinyağının payı % 8.2, diğer tip zeytinyağlarının payı % 31.4'dür. Kurum ve kuruluşların tüketiminde ise naturel zeytinyağının payı sıfıra yakın iken, diğer tip zeytinyağlarının payı % 34.8 olmaktadır. Otel ve restoranlar ile kurumlarda en fazla tüketilen ayçiçek yağı olmakta, onu zeytinyağı ve diğer bitkisel yağlar izlemektedir (3).

İspanya genel zeytinyağı tüketiminde ise Riviera (Pure=Tip) zeytinyağları % 94.5 ile ilk sırayı alırken, Naturel % 5 ile ikinci, Rafine % 0.5 ile üçüncü sırayı almaktadır (4). İspanya'da zeytinyağı tüketimi bölgeler

-
- (1) Son istatistik verilere göre 38.9 milyon nüfusa sahip olan İspanya'da kişi başına düşen gelir 7419 Dolardır.
 - (2) Juan Carlos Matarrubia, "Vegetable Oils in Spain" ARAL No:1050, 17 February/ 3 March 1990, s.14.
 - (3) Juan Carlos Matarrubia, "....." a.g.e., s.15.
 - (4) Manuel Alba, "....." a.g.e., s.8.

itibari ile incelendiğinde, üretimin ve zeytinyağı fabrikalarının yoğun olduğu Andalusya'nın ilk sırada yer aldığı görülmektedir (Ek Çizelge 20). İspanya'da naturel, tip zeytinyağı ve ayçiçek yağı miktarının incelendiği Grafik 23'de tip zeytinyağı tüketiminin ilk sırada yer aldığı, onu ayçiçek yağı ve diğer bitkisel yağlar ve naturel zeytinyağının izlediği görülmektedir.

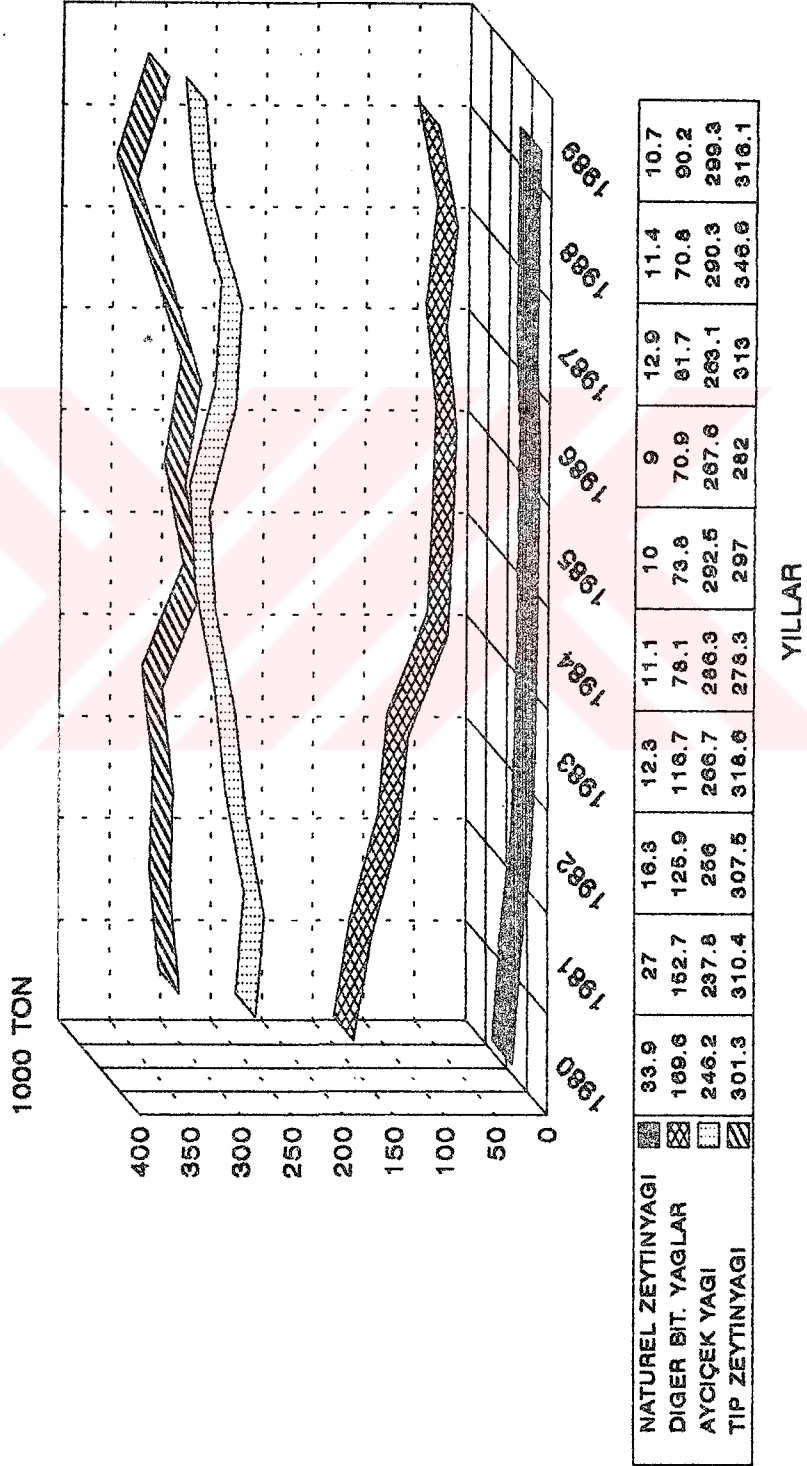
İspanya'da zeytinyağı fiyatları ve talebin pazardaki durumunu inceleyen bir araştırmada ise, zeytinyağı tüketiminin mevsimsel olduğu, sonbahar ve kış aylarında tüketimde artış olduğu görülmüştür. Tip Riviera) zeytinyağı-ayçiçek yağı fiyat paritesinin 1.37 naturel zeytinyağı-ayçiçek yağı fiyat paritesinin 1.59, naturel zeytinyağı-tip zeytinyağı fiyat paritesinin 0.93 olduğu hesaplanmıştır.

Ayrıca son 10 yılda İspanya'da naturel zeytinyağında talebin fiyat elastikiyeti -1.12 olurken, fiyatın % 1 artmasıyla, tüketimin % 1.12 düştüğü, tip (riviera) zeytinyağında ise talebin fiyat elastikiyeti -0.59 olurken, fiyatın % 1 artmasına karşın tüketimin % 0.59 düştüğü izlenmiştir. Öte yandan talebin gelir elastikiyeti naturel zeytinyağında 1.96 olurken, tip zeytinyağında 1.03 olmuştur. Ve sonuçta tüketicinin geliri % 1 artınca naturel zeytinyağı tüketiminin % 1.96 arttığı, tip zeytinyağı tüketiminin ise % 1.03 arttığı görülmüştür.

İspanya'da tüketicinin zeytinyağı talebi alışkanlıklarıyla sınırlı olmasına rağmen reklamlar ve gelirdeki değişim ile tüketiciden naturel zeytinyağına yönelme eğilimi göstermektedir (1).

(1) Samir Mili, Julian Briz Escribano, "The Behaviour...", 1991, a.g.e., s.15-48.

GRAFİK 23:İSPANYA'DA ZEYTİNYAGI VE DİĞER BİTKİSEL YAĞLARIN TÜKETİM DURUMLARI

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

3.2.4 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Fiyatları

Bu kısımda bulunan verilerin özelliğine bağlı olarak zeytinyağı fiyatları; üretici eline geçen fiyatlar, tüketici (perakende) fiyatları ve ayçiçek yağı-zeytinyağı fiyat paritelerinin karşılaştırılması olarak ele alınmıştır.

Farklı tip zeytinyağlarında üretici eline geçen fiyatların incelenmeye çalışıldığı Çizelge 30'da, İspanya'da son 10 yıl içerisinde en fazla artışın Corriente (Yemeklik) ve Rafine zeytinyağında olduğu görülmektedir. İspanya 1985/86 yılında Avrupa Birliğine katılım ile beraber üretim yardımıyla yararlanmaya başlamıştır. Bu yılda 8.31 Ecu/100 kg olarak başlayan yardım kademeli olarak artarak daha sonraki yıllarda Birlik fiyatı ile eşitlenmiştir. İspanya'nın daha çok naturel üretimi ve ihracatı söz konusu olduğu, tüketim yardımının etkilerini de düşünerek üretimi az olan üreticilere yardım yapıldığı için İtalya'nın aksine İspanya'da üretici eline geçen fiyatlarda naturel zeytinyağında artış daha az olmuştur. Belki de böylece üretim yardımı da hesaba dahil edildiğinde rafine ve corriente (yemeklik) (üretimi daha az) zeytinyağı üreticileri daha fazla korunmuş olmaktadır. Fiyat artışlarıyla İtalya'da naturel yağ üretimi teşvik edilirken, İspanya'da buna gerek görülmemektedir (1).

Toptan ve perakende pazarlamada ise, yapılan araştırmalarda marka ve kalitenin tüketiciyi etkilediği öğrenilmiştir. Üretim yardımının üreticinin gelir düzeyine etken olması gibi, tüketim yardımı da perakende fiyatlarda etkili olarak zeytinyağı ile diğer bitkisel

(1) Manuel Alba, "The Marketing....." a.g.e., s.17.

Çizelge 30 : İspanya'da Zeytinyağında Üretici Eline Geçen Fiyatlar (Pesata/Kg)

YILLAR	Ekstra Classe 1 Naturel Sızma	İNDEKS 1980/81=100	Fino Ekstra-Ekstra	İNDEKS 1980/81=100	Corriente (1. Yemeklik)	İNDEKS 1980/81=100	Rafine	İNDEKS 1980/81=100
1980/81	135.5	100.0	127.8	100.0	123.5	100.0	138.3	100.0
1981/82	153.0	112.9	145.2	113.6	138.9	112.4	161.4	116.7
1982/83	180.1	132.9	167.7	131.2	160.8	130.2	166.6	120.4
1983/84	186.2	137.4	175.1	137.0	167.9	135.9	197.0	142.4
1984/85	212.8	157.0	201.7	157.8	195.2	158.0	189.0	279.1
1985/86	169.9	125.3	161.4	126.2	159.9	129.4	197.3	142.6
1986/87	186.1	137.3	176.2	137.8	173.7	140.6	215.6	155.8
1987/88	206.0	152.6	187.3	146.5	184.9	149.7	211.9	153.2
1988/89	261.0	192.6	184.7	144.5	247.0	200.0	260.7	188.5
1989/90	269.9	199.1	267.5	209.3	252.2	204.0	275.0	198.8
1990/91	268.4	198.0	256.8	200.9	242.4	196.2	289.1	209.0
1991/92	284.4	209.8	270.9	211.9	271.4	219.7	295.6	213.7
Ort. Yıllık Artış (%)	6.9		7.0		7.4		7.1	

(*) : 1983/84 Yılında 1 Pesata= 1.7 TL, 1991/92 Yılında 1 Pesata= 41.0 TL'dir.

KAYNAK : UZK, Feuille D'Information, İlgili Yıllar.

yağlarla arasındaki fiyat farkının kapatılmasına yardımcı olmaktadır. İspanya'nın Birliğe katılımından sonra yardımlardan yararlanması sonucunda üreticilerin pazardaki rekabet gücünün arttığı ise bir gerçektir.

İspanya'da iç piyasada tüketici daha çok 1 litrelik plastik ambalajı tercih etmektedir. Bazı ekstrem yıllar dışında tüketici fiyatlarının fazla artmadığı görülmekle birlikte, olası artışın naturel zeytinyağında olduğu dikkati çekmektedir (Ek Çizelge 21). Yine araştırmalar sonucunda düşük asitli zeytinyağlarının tüketici fiyatının, diğerlerine göre % 2-3 pahalı olduğudur. Perakende satış (tüketici) fiyatlarının, perakende satış yerlerine göre değiştiği de tespit edilmiştir (1) (Ek Çizelge 22).

Zeytinyağının kendi içinde ve ayçiçek yağı ile ilgili fiyat ilişkilerinin incelendiği (Çizelge 31) de ise ortalama olarak son 10 yılda 1 kg tip zeytinyağı ile 1.37 kg ayçiçek yağı, 0.93 kg naturel zeytinyağı alınabilirken, 1 kg naturel zeytinyağı ile 1.59 kg ayçiçek yağı alınabilmektedir. Bununla birlikte son 10 yılda fiyatların tip zeytinyağı ve özellikle de naturel zeytinyağı lehine arttığı görülmektedir.

İspanya zeytinyağı ihracat ve ithalat fiyatlarında ise sıralı ve düzgün veriler elde edilmediği için yorum yapmak mümkün olmamıştır. İspanya'nın naturel zeytinyağı ihracatının ağırlıklı olduğu bunu Riviera (tip) zeytinyağının izlediği ve en çok karton ambalajlarda, 6x1 galon ölçülerinin tercih edildiği bilinmektedir.

(4) Manuel Alba, "The Marketing of Oils and Fats in Spain" Olivae VI. Year, No:26, s.17.

Çizelge 31: İspanya'da Tip Zeytinyağı ve Ayciçek Yağı Parakende Satış Fiyatlarının İlişkileri (Peseta/Kg)

YILLAR	Tip Zeytinyağı/Ayciçek Yağı Fiyat Paritesi	Naturel Zeytinyağı/Ayciçek Yağı Fiyat Paritesi	Tip Zeytinyağı/Naturel Zeytinyağı Fiyat Paritesi
1980	1.26	1.26	0.99
1981	1.19	1.26	0.94
1982	1.34	1.41	0.95
1983	1.38	1.40	0.98
1984	1.39	1.37	1.01
1985	1.41	1.41	1.00
1986	1.40	1.51	0.92
1987	1.28	1.49	0.85
1988	1.40	1.60	0.87
1989	1.65	1.88	0.87
Ortalama	1.37	1.59	0.93

(*): 1983 yılında 1 Peseta=1.7 TL, 1989 yılında 17,8 TL'na eşdeğerdir.

KAYNAK: Samir Mili, Julian Briz Escribano, "The Behaviour...." a.g.e., s.59.

İhraç fiyatlarında Naturel zeytinyağı fiyatlarının riviera zeytinyağı fiyatlarına göre % 11 daha fazla olduğu tespit edilmiştir (1). Nitekim İspanya'nın Naturel zeytinyağından elde ettiği Döviz geliri de fazla olmaktadır.

3.2.5 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Sektöründe Ortaya Çıkan Sorunlar

İspanya'da son 15 yılda ve özellikle Avrupa Birliği'ne katılımdan sonraki yıllarda yağlık zeytin ve zeytinyağı sektöründe atılımlar yapılmıştır. Üretim alanlarının tam kullanım sınırına gelmesine karşın yağlık zeytin üretiminin artması, verimlilik artışı ile sağlanabilmiştir. Dolayısıyla zeytinyağı verimi ve üretimi de artmıştır. Zeytinyağı elde edilmesinde modern teknoloji-den yararlanma olnakları sağlanmış, fabrikalar kontinü sistem lehine artarken, eski sistemler yavaş yavaş elemine edilmiştir. Böylece pirinada kalan yağ oranı azalmış, zeytinyağı-pirina yağı oranı düşmüştür.

Fakat tüm bunlara rağmen İspanya'nın hala çözüm bekleyen sorunları vardır. Bunlardan ilki zeytinyağı fabrikalarının kapasite kullanım oranının var ve yok yıllarına göre değişiklik göstermesidir. Her ne kadar Türkiye kadar olmasa bile bazı yıllar atıl kapasite oranı % 16-17 arasında değişmektedir.

İkinci sorun zeytinyağı tüketiminde görülmektedir. Bu tüketimin miktarından değil, biçiminden kaynaklanmaktadır. Naturel zeytinyağının daha çok ihracatta değerlendiril-

(1) UZK, Feuille D'information, 1985/1992 yılları ortalamaları alınmıştır.

dirilmesi, belki de iç piyasa da fiyatların yüksek olmasından dolayı tüketim tip (pure=riviera) zeytinyağlarına kaydırılmıştır. İspanya'nın birliğe girişiyle birlikte çeşitli yardımlardan yararlanması söz konusu olduğu için, fiyatlarla ve iç tüketim biçimi ile ilgili sorunlar sürekli gündemde kalmaktadır. Hatta bu konuya çok duyarlı olan İspanya hükümeti ve basın organları 1970'li yıllardan bu yana sürekli olarak konu ile ilgilenerek araştırmacılara yardım etmektedirler (1) .

3.3 Sofralık Zeytin

3.3.1 Sofralık Zeytin Üretimi

İspanya sofralık zeytin üretiminde yaklaşık % 25'lik payı ile dünyanın en büyük üreticisi olmanın yanısıra, alan varlığında Türkiye'den sonra % 22'lik payla ikinci sırada yer almaktadır (2). 1988 yılı itibariyle sofralık zeytin üretimi yapılan 177 703 hektar alanın bulunmasına karşın bu alanın 1992 yılında % 1.3 artarak 187 167 hektara ulaştığı görülmektedir. İspanya'da sofralık zeytin alan artışı son sekiz yıl olarak ele alındığında, bu artışın % 2.7 olduğu görülmektedir (Çizelge 32). Alan artışı ile birlikte verim ve dolayısıyla üretimde de bir artış görülmektedir. Çünkü İspanya özellikle AB'ye katılımdan sonra Birlik içinde kendine sofralık zeytin ile önemli bir yer edinme çabasına girişmiş, bunda da başarılı olmuştur. Özellikle ihracatta katılım sonrasında 1993 yılına değin % 5'lik artış görülmektedir.

-
- (1) Antje Bauer, "Wir haben nichts mehr zu verlieren" Die Tages Zeitung, Hamburg, 16.10.1992, HWWA.
 (2) Renan TUNALIOĞLU, Emin IŞIKLI, "Türkiye ile....." a.g.e., s.3-4.

Çizelge 32: İspanya'da Sofralık Zeytin Alanları, Üretimi ve Verimi (1980-1988)

YILLAR	Üretime Uygun Sofralık Zeytin Alanı (Ha) (1)	Üretim Yapılan Sofralık Zeytin Alanı (Ha) (2)	Sofralık Zeytin Üretimi (Ton) (3)	Verim (3/2)(Kg/Ha)
1980	151 700	146 900	158 500	1 078
1981	152 100	146 900	196 200	1 335
1982	153 300	149 200	269 100	1 803
1983	155 000	151 500	134 900	890
1984	158 400	154 400	288 700	1 869
1985	157 600	153 700	164 200	1 068
1986	163 900	160 100	249 300	1 557
1987	177 700	174 100	197 000	1 131
1988	187 200	177 703	224 100	1 294
1980-1988 Ort. Yıllık Artış (%)	+ 2.66	+ 2.70	+ 4.40	Ort.:1 435

KAYNAK: MAPA, Anuário Estadística Agraria, 1980, ilgili sayfalar.

Sofralık zeytin üretiminde en fazla payı % 72.98 ile Andalusya, % 23.92 ile Ekstremadura almakta, aynı bölgeler sofralık zeytin alan varlığında da % 55.8 ve % 38.8 oranlar ile bu çizgilerini korumaktadırlar (Ek Çizelge 23).

1981/82-1992/93 yılları ortalamasına göre 210 400 ton sofralık zeytin elde edilen İspanya'da üretimin % 23.8'i kadar sonraki yıla stok olarak devredilmektedir (Grafik 24).

1982 tarım sayımına göre İspanya'da sofralık zeytin üretimi yapan 29 741 işletme (aile) vardır. Bu işletmelerin % 70'i 10 hektardan küçük, % 26.2'si ise 100 hektardan büyüktür. İşletmelerin hemen hepsi bakımlı durumdadırlar. Ortalama olarak sofralık zeytinin hektara veriminin 1435 kg olduğu, İspanya'da, geleneksel bahçelerde hektarda 70 ağaç olduğu varsayıldığında ise ağaç başına verimin ortalama 20.5 kg olduğu belirtilebilir (1).

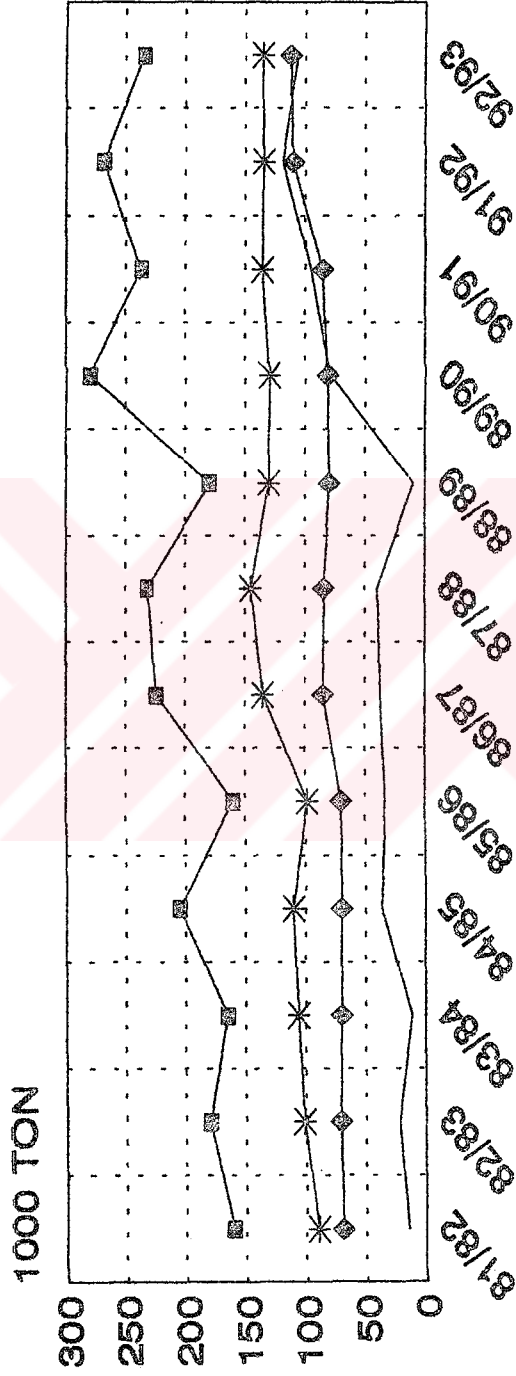
İspanya'da Devlet ve Hükümetler zeytinciliğe özellikle sofralık zeytinciliğe önem vermekte, entansif plantasyonlarla hektarda 200-300 ağaç ilkesini benimsemektedirler. Yunanistan'da olduğu gibi AB tarafından üreticilere bölgesel bir yardım yapılmamakla birlikte, İspanyol Hükümeti 1986 yılında sona eren 5 yıllık planlarla zeytinliklerin yeniden yapılanması ve ıslahı konusunda üreticiye sübvansiyonlar sağlamıştır(2). İspanya'nın sofralık zeytin çeşitleri dünyada önemli bir yer edinmişlerdir (3).

(1) UZK, "Yemelik Zeytin Sektörünün Dünya Durumu Hakkında Araştırma", Cilt II. B, 1989, s.34.

(2) U.Z.K., ".....", a.g.e., s.35.

(3) Bunlar, Manzanilla, Carasguena, Morona, Hojiblanca, Gordal, Cacerena, Verdial, Aragon, Alorena, Serrona, Picholimón olarak sayılabilir. Bunlardan Manzanilla, toplam sofralık zeytin alanının % 32.5'ini, Hojiblanca % 23.5'ini, Gordal % 14.5'ini kaplamaktadır. Bunlardan Hojiblanca ve Cacerena cinsleri hem yemelik hem yağlık olarak kullanılmaktadır. Manzanilla çeşidi özellikle İspanya'nın işlenmiş yeşil zeytinlerinin kraliçesi olarak ün yapmıştır.

GRAFIK 24:İSPANYA SOFRALIK ZEYTİN BİLANÇOSU

YILLAR

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

3.3.2 Sofralık Zeytinde Değerlendirme-Pazarlama

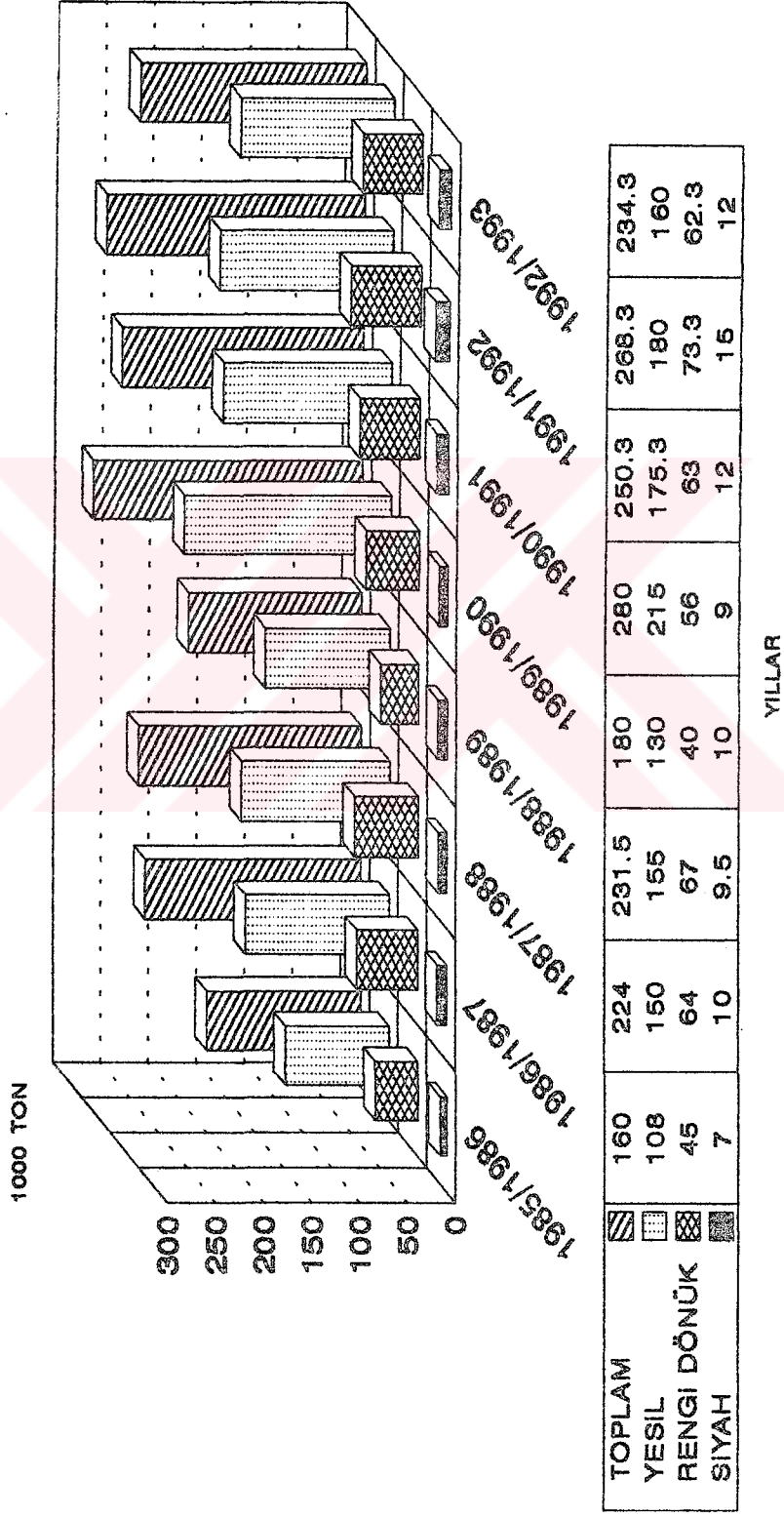
İspanya'da üretilen sofralık zeytinin % 70'i yeşil, % 26'sı rengi dönük, % 4'ü siyah olarak işlenmektedir (Grafik 25). Sofralık zeytin sektörü İspanya'da çok iyi organize olmuştur. İşleme sanayi ve ihracatçıların ana kuruluşu ACEMESA 152 firmayı grubuna almakla birlikte bunlardan 30 tanesi yalnız ihracatla uğraşırken, kalanı işleme de yapmaktadırlar. Bunun dışında kooperatifler federasyon halinde birleşerek Köy-Bölge-Ülke çapında örgütlenmişlerdir. Örneğin APRAMESE Selvilla'daki 4000 münferit, 13'de kooperatif birliğinin üyesidir. Ayrıca ülke çapında Tarım Kooperatifler Birliği paralel işlev gören çeşitli üretim kooperatiflerinin birliği yapısında APA federasyonu vardır. APA üretici üyelerin üretim işlerinden daha çok ticari fonksiyonlarına hizmet vermektedir.

1988 yılı itibariyle tescilli toplam 428 adet işletme olduğu bunların % 70'inin bağımsız aile işletmeleri, % 16'sının özel sektör şirketleri, % 16'sının ise kooperatif olarak örgütlendikleri belirlenmiştir. Bunların üretim kapasitelerinin 1000 ton/yıl ile 2000 ton/yıl arasında değiştiği ve özel sektör ile kooperatiflerin daha fazla kapasiteye sahip oldukları bildirilmektedir (1).

İspanya'da üreticiden parakendeciye kadar olan sofralık zeytin dağıtım modeli oldukça karmaşıktır. Üreticiden tüketiciye doğrudan yapılan zeytin satışı toplam zeytin satışının % 1'i kadardır. Gerek üreticiden

(1) Renan TUNALIOĞLU, Emin IŞIKLI, "Türkiye ile", a.g.e., s.32-49.

GRAFİK 25:İSPANYA'DA FARKLI TIPLERE İSLENEN SOFRALIK ZEYTİNİN ÜRETİM DURUMU

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

ürünü toptan alan ve gerekse bu ürünü toptancıdan alarak parakende satan parakendeciler, kooperatif birlikleri içerisinde yer almaktadırlar. İç pazar tüm gıda sektörü ve dolayısıyla sofralık zeytin sektörü için de organizasyonunu tamamlamıştır.

Dökme olarak satış küçük bakkal dükkanları ile diğer gıda maddelerinin açık olarak satıldığı bazı dükkanlarda yapılmaktadır. Ambalajlı zeytin satışlarını self servis dükkanları olarak adlandırılan süpermarket ve hipermarketler üstlenmişlerdir. Özellikle 1970'li yıllardan sonra bu tip satış yerlerinin artmasıyla birlikte pazarın yarısından çoğunu bunlar sahiplenmişlerdir. İç pazardaki dağıtımda, üretici, toptancı, parakendeci ve parakendeciden sonra dağıtımın yapıldığı horecasektör ile sosyal kurumlar ve evler yer almaktadır. Yemek yenilen yerler olarak da adlandırılan horecasektörün pazar payı % 22 iken, kurumların payı % 3, özel (ev) tüketiminin payı ise % 75'dir (1).

İspanya'da sofralık zeytin tamamen mevzuata bağlanmıştır. Gerek iç piyasada, gerekse dış piyasada satışı düzenleyen teknik ve sağlık kurallarına uyma zorunluluğu vardır. Hatta günün koşullarına göre özellikle dolgu zeytinde özel katkı maddeleri listeleri yapılmaktadır. Sofralık zeytin aynı zamanda genel gıda maddeleri mevzuatında tabi bir üründür. İhracat ve ithalatta standart ve sağlık kurallarına uygunluğu kontrol eden ve belgeleyen resmi bir organın (SOİRE) mevcut olduğu İspanya'da, Tarım Gıda Bakanlığının tarımsal ürünlerle ilgili bir kararnamesinde de sofralık zeytine yer verilmektedir (2).

(1) Uluslararası Zeytinyağı Konseyi, "Yemeklik Zeytin...", a.g.e., s.43.

(2) U.Z.K. Zeytinyağı Konseyi, a.g.e., s.51.

İspanya'da sofralık zeytinde işleme gelişmiş bir teknoloji ile gerçekleştirilmektedir. Zeytinin boy ve sınıflandırılmasında farklılıkları fotoelektroikli makineler ile ayrılmaktadır. Büyük iki İspanyol firma bu konuda karmaşık ve ihtisaslaşmış aletler imal etmektedirler. Sektör özellikle son 10 yılda modernizasyon konusunda ilerlemiş ve bu ilerlemeyi aynı hızla devam ettirmektedir.

Şu da varki; bu konuda İspanyol hükümetinin yardımı olmamakla birlikte AB bazı bölge ve kooperatiflere işletme masraflarını karşılamaları için 5 yıla kadar vadeli sübvansiyondan yararlanma olanağı tanımaktadır (1).

İspanya'da zeytin işlemedeki çeşitlilik (özellikle dolgulu zeytin) yanında etiketleme ve paketlemede de makineleşme sağlanmıştır. Halen 86 çeşit ambalaj kullanılmaktadır. Bu ambalajların 36'sı teneke kutu, 24'ü cam kavanoz, 26'sı plastik torbadır. 1987 yılı için üretilen zeytinin % 38'i teneke kutu, % 35'i dökme, % 21'i cam kavanoz, % 5'i plastik torba da ambalajlanmıştır (2).

İspanya halen en büyük sofralık zeytin ihracatçısı konumundadır (3). AB'ğine girmeden önce vergi iadesinden yararlanan İspanyol ihracatçılar, halen bu olanaktan yoksun kalmışlardır. Ayrıca 15 Mart 1988 tarihinden itibaren İspanya'dan AB ülkelerine yapılacak zeytin ihracatında ithal vergisi de kaldırılmıştır (4).

-
- (1) AŞ 1360/78 sayılı yönetmeliği gereğince APA gibi kooperatiflerin kurulması için ilk beş yıl sübvansiyon verilmesi şart koşulmaktadır. Genel işletme masraflarının karşılanması için bu masrafların en çok % 100'ünü aşmamak kaydıyla ilk beş yıl toplam satış cirosunun % 5, % 4, % 3 ve % 2'si oranında yardım yapılacaktır.
- (2) UZK, ".....", a.g.e., s.41.
- (3) 1981/82-1992/93 yılları ortalamasına göre dünya ihracatındaki payı % 47'dir.
- (4) UZK, ".....", a.g.e., s.50.

İspanya'da halen kooperatiflerin içinde de yer alan yalnızca ihracat yapan 40 ihracat şirketi vardır. Bunlar yaklaşık 30'dan fazla ülkeye ihracat yaparlar. İspanya sofralık zeytin ihracatında A.B.D., İtalya, Suudi Arabistan, Kanada, Fransa ve Almanya'nın konumu önemlidir. Özellikle A.B.D. ve İtalya piyasasında rekabet yaşayan İspanya, bu şansını dikkatli değerlendirmektedir (Ek Çizelge 24). Toplam ihracatının % 70'ini AB dışı ülkelere yapan İspanya'nın sofralık zeytin ithalatı ise pek önemli değildir (Ek Çizelge 25). İhracatta çeşitlilik yanında, ambalajlama tekniğinde önem taşımaktadır. İhracatının % 35.5'i dökme, % 64.4'ü ambalajlı olarak yapılmakta, çeşitlerde ise doldurulmuş yeşil manzanilla (% 28) kırma manzanilla (% 9.8), bütün hojiblanca (% 9.8) pay almaktadır. İspanya sofralık zeytin işleme teknikleri ve ihracatına verdiği önemi, reklam faaliyetleri ile pekiştirmektedir. Acemesa, sofralık zeytin dış pazar olanaklarını geliştirmek için ihracat yaptığı ülkelerin basın mensuplarını İspanya'ya davet etmekte ve yetiştiricilikten-tüketime dek bilgiler vererek, ilgili ülkelerin basınında İspanyol zeytininin yer almasını sağlamaktadır. Ayrıca fuarlara katılmak, İspanyol zeytinini tanıtıcı kampanyalar da yürütülmektedirler. Hatta 1987 yılında iç pazar için, üretici kuruluşu Apramesa ile birlikte yürüttükleri kampanyada devletten % 50 sübvansiyon almışlardır. Bu kampanyada televizyon ve radyo reklamları ağırlık kazanmıştır (1).

İhracatta dağıtım kanalları diğer gıda maddeleri organizasyonuna benzemektedir. İhracatçı ithalatçı-dağıtımçı yoluyla ilgili ülkenin pazarlama zinciri içinde

(1) Uluslararası Zeytinyağı Konseyi, "Yemeklik", a.g.e., s.49.

yer alan bir döngü vardır. Bazı ihracatçı firmalar başta A.B.D. olmak üzere alıcı ülkelerde satış şubesi açmışlardır. Bu şubeler İspanya'dan yapılan ihracatın % 60'ından fazlasını karşılamaktadırlar. İspanya için sofralık zeytinden elde edilen gelir zeytinyağına göre az olmakla beraber ihraç miktar fazla olduğu için, sektör yine de önemini korumaktadır.

3.3.3. Sofralık Zeytin Tüketimi

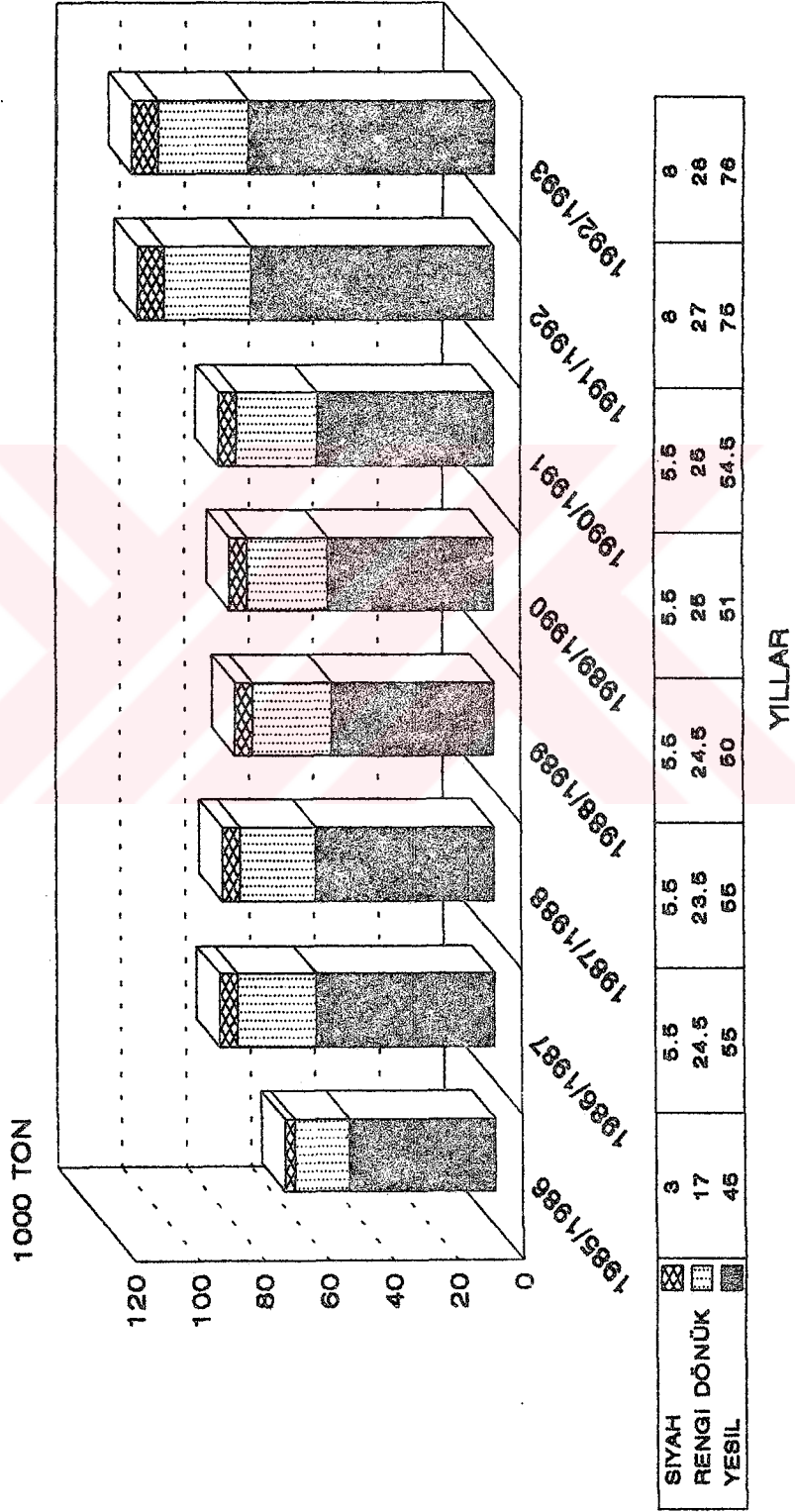
İspanya'da sofralık zeytin tüketimi 1981/82 yılından bu yana giderek artan bir eğilim göstermekle birlikte, bu artış 1989/90 yılında tersine bir seyir izlemiştir. Hatta bu nedenle kişi başına ortalama 3.3 kg olarak belirlenen tüketim, bu yılda 2.8 kg'na düşmüştür. Bu düşüşte 1988/89 yılı sofralık zeytin maliyetlerinin etkisi olmuştur (1). Fakat son istatistiklerde, bu miktar 3.2 kg olarak belirlenmiştir (2). İspanya'da tüketilen zeytinin % 66'sı yeşil zeytin olup, çekirdeği alınmış ve ancuez ile doldurulmuş zeytin daha çok tercih edilmektedir. Zeytinin % 6'sı siyahı, % 28'i rengi dönük sofralık olarak tüketilmektedir (Grafik 26). Sofralık zeytinin % 42'si dökme, % 58'i ambalajlanmış olarak tüketilmektedir. Tüketimin en fazla Castilla Leon kuzey-doğu bölgelerinde olduğu, kuzey ve kuzeybatıda ise tüketimin düşük olduğu görülmektedir (3). Öncede belirtildiği gibi İspanya'da sofralık zeytin tüketiminde ev tüketimin payı büyüktür. Bunu otel ve restoranlar ile kurumlar izlemektedir.

(1) Manuel Avarez, "Table Olive Consumption in Spain, 1989", Olivae No: 35, 1991, s.19.

(2) Anonymous, "The Spanish Agrofood Sector: Some Figures 1993" Ministerio de Agricultura Pesca Alimentacin, 1993, s.34.

(3) UZK, "Yemeklik Zeytin...", a.g.e., s.46

GRAFİK 26:İSPANYA'DA FARKLI TIPLERE İŞLENMİŞ SOFRALIK ZEYTİNDE TÜKETİM DURUMU

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

İspanya'da çok sayıda marka vardır, fakat bunların pazar payları belli değildir. Tüketimde dökme zeytin talebi giderek azalmakta ve cam kavanoz tercih edilmektedir. Son yıllarda yeşilden siyaha doğru bir eğilim gösteren İspanyol tüketicinin bu tercihi pastörize siyah zeytinin yeşil konserve zeytine göre daha az tuzlu olmasına dayanmaktadır (1).

3.3.4 Sofralık Zeytin Fiyatları

İspanya sofralık zeytin fiyatları üretici eline geçen fiyatlar ve ihraç fiyatları olarak incelenmeye çalışılmıştır.

İspanya'da üretici eline geçen fiyatlar çeşit ve kaliteye göre değişiklik gösterdiği gibi, kampanya sırasındaki fiyat oluşumuna göre de değişmektedir. Örneğin, 1986/87 kampanya döneminde ortalama fiyat 49.14 Ptas/kg iken, Gordal çeşidinin fiyatı 55.40 Ptas/kg Cacerena çeşidinin fiyatı 38.0 Ptas/kg olmuştur. Üreticinin kooperatife üye olması durumunda eline geçen fiyat daha yüksek olmaktadır. Çünkü kooperatifler alternatif bir alıcı grubu oldukları için, daha fazla stoklama olanaklarına sahiptirler ve bu da onlara spekülasyon hareketlere karşı tampon görevi yapabilme özelliği kazandırmaktadır.

İspanya'da üreticilerle kooperatifler arasında birbirinden farklı kontrat tipleri vardır. Üretici bazen kooperatife ürettiği miktarın sabit bir yüzdesini vermekte, bazen de ürününü fabrikaya satabilme hakkını almak için kooperatife para ödemektedir (2).

(1) U.Z.K. ".....", a.g.e., 46.

(2) U.Z.K. ".....", a.g.e., s.37.

Bu bir bakıma üreticiye belli şartlara uyma zorunluluğu getirmektedir. Piyasada fiyatın yüksek olduğu zaman ürünün piyasada satan üretici, fiyatın düşük olduğu zaman ise kooperatife satma şansını elde edebilmektedir. Gerçekten de İspanya'da sofralık zeytin maliyetleri kararlılık göstermekte ve hatta giderek düşmektedir. 1984/85 ve 1988/89 yıllarında görülen artışların sebebi maliyet artışı ve üretimde periyodisitenin etkisi ile ilişkilendirilmektedir.

İspanya'da toptan fiyatlar, üretici eline geçen fiyatlara % 10-% 30 ilavesi ile mümkün olmakta, parakende fiyatlar ise toptan fiyatlara % 50-% 70 ilave ile gerçekleşmektedir⁽¹⁾. En ucuz sofralık zeytin bölgesi Andalusya'dır. Yine bilinen o dur ki; İspanya'da maliyetler ve üretici eline geçen fiyatlardaki artış iç piyasada parakende satış fiyatlarını etkilerken, ihraç fiyatları daima bu dözgünün dışında bırakılmaktadır ⁽²⁾ (Ek Çizelge 26).

Nitekim ihraç fiyatlarının üretici eline geçen fiyatlardaki istikrarsızlıktan etkilenmediği, son 12 yılda ortalama yıllık artışın dengeli bir eğilim gösterdiği izlenmektedir (Ek Grafik 7).

Ortalama ihraç fiyatlarındaki düzenli artışa rağmen yıllar arasında ihraç fiyatı tiplere, türlere ambalaja ve ihraç edilen ülkeye göre değişiklikler göstermektedir. Dolgulu Manzanilla fiyatı özellikle A.B.D. piyasasında da kabul görmesi nedeniyle en yüksek fiyatı temsil etmektedir. Diğer ülkelere (Fransa ve İtalya) uygulanan fiyat ise ortalamanın çok altında olmaktadır. Çünkü ihracat bu ülkelere dökme olarak

(1) Fiyatlar arasında görülen bu farklılıklar pazarlama marjı olarak da ifade edilebilir.

(2) U.Z.K., "Yemeklik.....", a.g.e., s.38.

yapılmaktadır. İspanya özellikle Amerikan pazarında büyük bir fiyat rekabeti ile karşı karşıyadır. Pazar payının zarar görmemesi açısından bu ülkeye yapılan ihracatta fiyat düzenlemelerine özen gösterilmektedir. Bu nedenle iç piyasada parakende satış fiyatlarındaki sert uygulama ihracat fiyatlarına yansıtılmamaktadır (Ek Grafik 7).

3.3.5 Sofralık Zeytin Sektöründe Ortaya Çıkan Sorunlar

İspanya sofralık zeytin sektöründe sorun olarak görülen birçok olumsuzluğun giderilmesi yönünde çaba sarfetmektedir. Ancak üretimden , işlemeye ve tüketime yönelik bütün evrelerde sorun olarak görülen noksanlıkları bulunmaktadır.

Bunlardan biri, özellikle sofralık zeytin üretiminde verimi arttırıcı etkisi gözlenen sulamanın devletçe teşvik edilmemesidir. Sulanan zeytinliklerde iki kat verim artışı olmasına rağmen, hükümetleri bu konuda ikna etmekte güçlük çekilmektedir. Ayrıca sofralık zeytinin hala elle hasat ediliyor olması da sorun olarak görülmektedir. Bu konuda uzmanlar hasadın tamamen makine ile yapılabileceğini ve üretim masraflarını azaltabilecek tek çare olduğunu savunmaktadırlar.

İspanya'nın üretim ve teknolojiye bunun dışında çok büyük bir sorunu bulunmamaktadır. Hatta sofralık zeytin sektörünün dünyadaki gelişmesine katkıda bulunan ülkelerden ilki olma özelliğine sahiptir ve bunu devam ettirmektedir.

Bunların dışında, sektörde daima gündemde kalan en büyük sorun ihracatta yaşanan olumsuzluklardır. İhracatta, standart ve mevzuat konularına dikkat edilmesine karşın, 40 fazla ihracat yapılan ülke A.B.D'nin gıda-standard ve etiketleme normlarına uyumda güçlük çekilmektedir. Yine dolar kurundaki ani değişiklikler ciddi endişeler yaratmaktadır. İspanya pazar payının korunması ya da artırılması açısından da sürekli dikkatli davranmak durumundadır. Bir yandan üretici olmayan ülkelerin tüketimini arttırmak, diğer yandan AB dışı ülkelere çeşitli teşviklerle yardım alan üretici ülkelerin (Fas vb.) rakip olma olasılığını değerlendirmek durumundadır.

İspanyol sofralık zeytin sektörünün diğer bir kaygusu da yine A.B.D. pazarı içinde kendi ihracatçıları arasında yaşanan fiyat rekabetidir. Genellikle ihracatın ambalajlı yapılması halinde fiyat çeşit ve ambalaja göre firmalar arasında çok farklılık göstermektedir.

Bütün bunlara karşın İspanya'nın bu konudaki sorunları kavramış ve çözümleme gayreti içinde olduğu görülmektedir. Çünkü teknoloji ve organizasyonundaki gelişme bu gayretini desteklemektedir.

3.4. Pirina ve Pirina Yağı

3.4.1 Pirina ve Pirina Yağı Üretimi

İspanya zeytinyağı üretiminde olduğu gibi pirina ve pirina yağı üretiminde de dünyada ve AB'de ikinci sırada yer almaktadır (Çizelge 33). Halen 900 000 ton olan pirina üretimi ile dünya üretimindeki payı % 27.2, AB üretimindeki payı ise % 36.0 olurken, dünya pirina yağı üretimindeki payı % 25 olmaktadır (Grafik 18).

Çizelge 33: Dünya Pirina Üretimi

ÜLKELER	MİKTAR (1000 Ton)	Ülkelerin AB İçindeki Payı %	Ülkelerin Dünya İçindeki Payı %
İTALYA	1 000	40.0	30.3
İSPANYA	900	36.0	27.2
YUNANİSTAN	500	20.0	15.1
PORTEKİZ	95	3.8	2.8
FRANSA	5	0.2	0.1
AB TOPLAMI	2 500	100.0	75.7
TÜRKİYE	205		6.6
DİĞERLERİ	595		18.0
DÜNYA TOPLAMI	3 300		100.0

KAYNAK: -Uluslararası Zeytinyağı Konseyi, "Olive Pomace and Olive Pomace Oil " III. Word

-Olive Year Ce/R.31, Doc.No:25 October 1989, 2.39'dan yararlanılmıştır.

İspanya'da üretilen pirina yağı zeytinyağı üretiminin % 8.0'ını oluşturmakta son 12 yıllık ortalamaya göre 41 400 ton pirina yağı üretilmektedir (Grafik 27). Bölgeler olarak konu incelendiğinde zeytinyağı üretimine benzer Andalusya, Castilla-La Mancha ve Cataluna bölgelerinin ilk sıralarda olduğu görülmektedir (Çizelge 34).

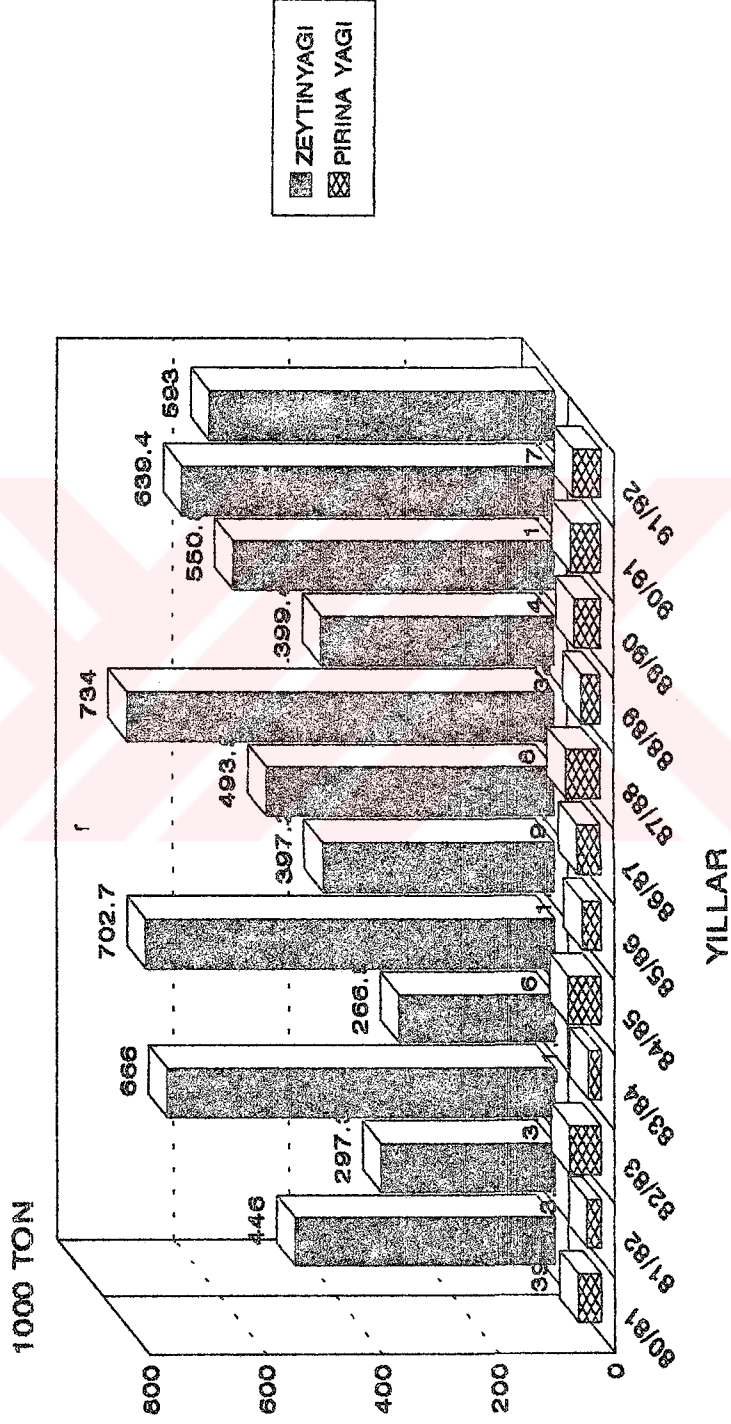
Bu miktarların % 66'sı yemeklik, geri kalan % 34'ü endüstriyel nitelikte olmaktadır. Üretilen zeytinyağı ve pirina yağının oranlanarak verilmeye çalışıldığı (Çizelge 35) de; tüketime uygun 494 600 ton zeytinyağının olduğu, buna ilave olarak 47 900 ton lampant zeytinyağı ve pirina yağının da rafine edilerek tüketimde kullanılabileceği görülmüştür.

3.4.2 Pirina ve Pirina Yağında Değerlendirme-Pazarlama

İspanya'da üretilen pirina ve pirina yağı üretilme ve değerlendirme aşamaları Ek Şekil 1'de görüldüğü gibidir. İspanya'da kuru pirinanın hayvan beslenmesi, gübreleme ve furfurol üretiminde kullanılması ile ilgili çalışmalar son 20 yıldır yoğunluk kazanmıştır. Özellikle hayvan yemi ile ilgili kullanımı konusunda yapılan araştırmalarla, kuru pirinanın diğer yemlerle karışımı konusunda sonuçlar elde edilmiştir. Bunun dışında yakıt olarak kireç ocakları, biriket fabrikaları, furfurol-fuel eldesi ile kat kaloriferlerinde de kullanılmaktadır (1).

(1) X. Alibes, P.H. BERGE, "Valorization of Olive By-products 15 Ruminant Feed in Spain" Olive by-products Valorization Technical Committee Meeting, Madrid, Nov/83. s.25.

GRAFİK 27:İSPANYADA PIRINA YAGI VE ZEYTİNYAGI ÜRETİMİNİN KARSILAŞTIRILMASI

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

Çizelge 34: İspanya'da Bölgeler İtibariyle Pirina ve Pirina Yağı Üretimi (1980/88 Ort.)

BÖLGELER	Pirina (Ton)	%	Pirina Yağı (Ton)	%
Cataluna	22 233.0	2.7	667.0	1.8
Castilla-La Mancha	38 842.0	4.7	2 634.5	7.2
Ektremadura	25 378.0	3.2	2 369.0	6.5
Andalusia	555 120.0	67.8	27 867.0	77.2
Diğerleri	176 927.0	21.6	2 572.5	7.2
TOPLAM	818 500.0	100.0	36 110.0	100.0

KAYNAK: MAPA, "Anuorco de Estadística Agrarias", 1980-1088, s.379-380

Çizelge 35: İspanya'da Pirina Yağı ve Zeytinyağının
Üretimi (1980/81 - 1991/92 Ortalaması)

	Miktar (1000 Ton)	Toplam Z.Yağı Üretimindeki Payı (%)
-Toplam Pirina Yağı Üretimi	41.4	8.0
-Yemekliğe Ayrılan Pirina Yağı Üretimi	27.3	5.2
Toplam Zeytinyağı Üretimi		
Ekstra	515.4	100.0
Fine	319.5	62.0
Semi fine	113.5	22.0
Lampante	20.6	4.0
Tüketime Uygun Miktar	494.6	97.0
(1) Rafinasyona Uygun Miktar	47.9	9.2

(1) : Toplam 41 400 ton pirina yağının % 66'sının yemekliğe ayrıldığı kabul edilirse 27 300 ton pirina yağı ile 26 000 ton lampant yağın rafine edilmeleri durumunda yemeklik olarak kullanımlarının mümkün olabileceği

KAYNAK:-UZK "Olive Pomace and Olive Pomace Oils",1989,s.32
-MAPA, Anuorco de Estadistica Agrarias, 1980, 1988,
s.380'den yararlanılmıştır.

Pirina yağı ise % 66 oranında yemeklik vasıfta üretilebildiği için geri kalan % 34'ü de sabun sanayiinde kullanılmaktadır (1). Yemeklik olarak üretilebilen pirina yağının İtalya ölçülerinde olmasa bile İspanya'da da önemli bir sektör olduğu görülmektedir. Halen 136 adet pirina fabrikası (ekstraktörü) bulunan İspanya'da yoğunluk 98 adet fabrika ile Andalusya bölgesindedir. Onu 16 adet ile Castilla-La Manche, 11 adet ile Cataluna Bölgeleri izlemektedir (Ek Çizelge 27). Bu 136 fabrikanın 91 adedi yalnızca pirina yağı ekstrakte ederken, 45 adedi ikincil olarak, diğer yağlarla ilgili olarak da kullanılmaktadır (2).

Bu fabrikalar pirina yağı ekstraktesi yanında diğer bitkisel yağları (soya, ayçiçek, kolza, aspir) ekstrakte edebilecek düzeneklere sahiptirler. Böylece fabrikaların daha ekonomik kullanılma yoluna gidilmektedir.

İspanya'da zeytinyağı üretimi kadar, diğer bitkisel yağların üretimi de önemli olmaktadır. Bu nedenle zeytinyağının naturel üretilmesi mümkün olduğu halde, pirina yağı ve diğer bitkisel yağların ise ekstrakte+rafine edilmesi gerektiğinden, İspanya'da pirina sektörü, diğer bitkisel yağ sektörü ile iç içedir. Bu olay ekstraksiyondan başlayıp rafine edilmesine kadar devam etmektedir. İspanya'da halen 150 adet rafinasyon fabrikası vardır, bunlar Ulusal Yağ Rafinatörleri Birliğine üyedirler. Rafinatörler içerisinde ambalaj yapanlar olduğu gibi ayrıca paketlenme

(1) UZK " Olive Pomace and Olive Pomace Oil" a.g.e.,

CE/R 31/DOC No:3, 25 October 1989, s.48.

(2) Bu fabrikaların büyük bir çoğunluğu kontinü sistem pirina fabrikalarıdır.

yapan firmalar da mevcuttur. 1987 yılı itibariyle pirina paketlemesi yapan 22 adet paketleme tesisinin olduğu ve bunların 1980-1987 yılları ortalaması olarak üretilen yemeklik pirina yağının % 67'sini paketleyerek iç piyasaya sattıkları anlaşılmaktadır (1).

İspanya'da pirina yağı fabrikalarının (ekstraktörlerinin) yasal olarak dağılımında ise, ticari şirketler % 36 (% 30.1'i sermaye şirketi, % 5'ini limited şirketler, % 3'ünü diğerleri) kooperatifler % 30.1, özel işletmeler % 33.9 oranında pay almaktadırlar (2).

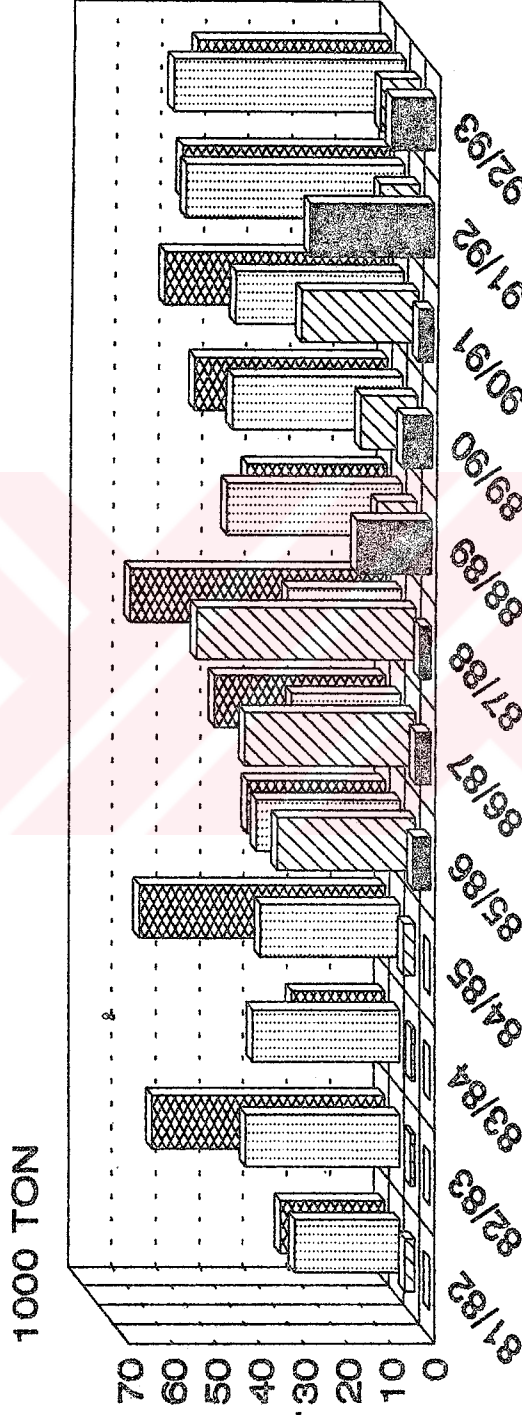
İspanya'nın özellikle Avrupa Birliği'ne girdikten sonra pirina yağı ihracatının arttığı görülmektedir (Grafik 28). İhracatın AB ülkeleri ile Ortadoğu ve Güney Amerika ülkelerinin bazılarına yapıldığı görülmektedir (Ek Çizelge 28). İspanya'nın pirina yağı ithalatında da AB'ne girişinden sonra bir canlanma olmuştur. Daha önceleri hiç ithalat yapmaz iken 1985/86 yılında başlayan ithalat artarak devam etmiş, hatta 1991/92 yılında 28 500 ton'a ulaşmıştır (Grafik 28). İthalatında tercihinin ise yemeklik vasıfta pirina yağı olmadığı anlaşılmaktadır (3).

(1) Manuel del Pozo, "Substantial increase in overall sales of oil on the home market in 1987", Olive V., Year, No 23, s.20.

(2) UZK "Olive Pomace.....", a.g.e., s.26.

(3) Uluslararası Zeytinyağı Konseyi İstatistik verileri.

GRAFIK 28:İSPANYA PİRİNA YAĞI BİLANÇOSU

YILLAR

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAĞI KONSEYİ

3.4.3 Pirina ve Pirina Yağı Tüketimi ve Kullanımı

İspanya'da pirina yağı tüketimi-kullanımında % 21 pay ile İtalya'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır (Grafik 19). Üretimin çoğunu yemeklik yağ olarak tüketen İspanya, geri kalan miktarı endüstride kullanmaktadır.

İspanya'nın gerek endüstriyel, gerekse yemeklik tüketiminde Avrupa Birliği'ne girişiyle herhangi bir değişiklik olmamıştır. Fakat, 1988/89 yılında zeytin rekoltesinde yaşanan belirgin azalış, zeytinyağı fiyatlarının artmasına neden olmuştur. Böylece zeytinyağı miktar ve fiyatlarında yaşanan bu olgu pirina yağı lehine sonuçlanmıştır. Geçmiş yıllarda en fazla ortalama 15 000 ton olan yemeklik pirina yağı tüketimi, yılın ortalarında bu rakamı geçmiştir. Böylece toplam pirina yağı tüketimi de 1988/89 yılından itibaren daha önceki yıla göre 2 kat artarak 40 000 tona ulaşmıştır (Grafik 28).

İspanya'da pirina yağı kullanımı ise özellikle yemeklik pirina yağı tüketimi ile bağlantılı olarak artmakta, ya da azalmaktadır. Endüstriyel kullanım bu konuda fazla etkili olmamaktadır.

3.4.4 Pirina ve Pirina Yağı Fiyatları

İspanya'da pirina fabrikaları, pirinayı zeytinyağı fabrikalarından doğrudan veya acentalar yoluyla mübaya etmektedirler. Pirinanın mübaya fiyatı serbest olmakla birlikte, ürünün bol olup olmamasına, bir anlamda arz ve talebe bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Pirinanın mübaya fiyatının belirlenmesinde, geleneksel zeytinyağı fabrikaları veya sürekli sistem zeytinyağı

fabrikalarından elde edilmiş olması etkili olmaktadır. Çünkü kontinü sistem zeytinyağı fabrikalarından elde edilen pirinada yağ düşük, rutubet yüksek olmaktadır.

Pirina, alınırken zeytinyağı fabrikalarına bir miktar avans verilmektedir. Kampanya sonunda, yani pirina fabrikaları tarafından ham pirina yağı ve kuru pirina elde edildikten sonra, fabrika maliyeti çıkarılarak ödeme yapılmaktadır (1).

İspanya'da ham pirina yağı 7° ile 10° asitliğe sahip iken, rafine-vinterize pirina yağlarından asitlik 5°'ye kadar düşürülmektedir (2).

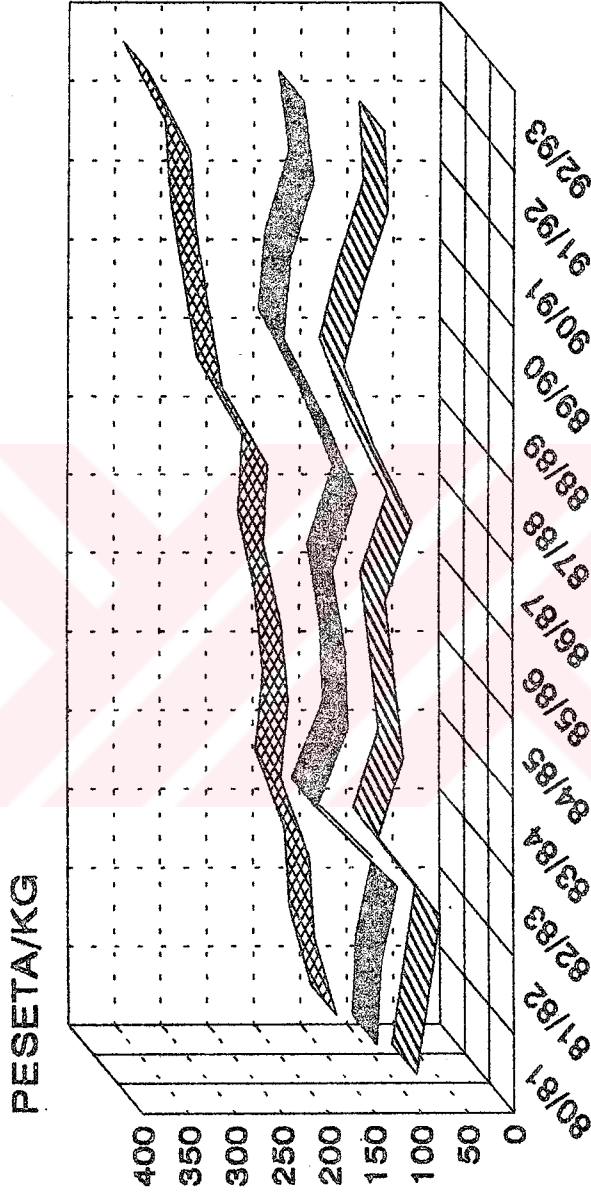
Ham pirina yağı fabrika çıkış fiyatları ile rafine-vinterize pirina yağı fiyatları arasında genellikle, rafinasyon ve vinterizasyon işlemlerinden dolayı % 21.2 fark bulunmaktadır. Diğer yandan rafine pirina yağı, rafine zeytinyağından % 27 oranında daha ucuz olmaktadır. Bu da demektir ki; tüketici ortalama 1 kg rafine zeytinyağı yerine 1.3 kg rafine pirina yağı alabilmekte, bazı yıllar bu 1.7 kg'na dek çıkabilmektedir (Grafik 29).

İspanya pirina yağı ihracat fiyatlarına ait veri bulunamadığı için bu konuda bir analize gidilememiştir.

(1) UZK " Olive Pomace....." a.g.e., s.23.

(2) VİNERİZASYON: Yağların geç donması için uygulanan kimyasal işlemdir.

GRAFİK 29:İSPANYA HAM-RAFINE PİRİNA YAĞI VE RAFİNE ZEYTİNYAĞI FİYATLARI

H.PİRİNA YG. FAB.FYT *	105	92	79.2	145.5	118.1	127.6	137.5	108.3	150.9	182.6	162.3	135.7	140.4
RAF-VİN PİRİNA Y. FYT*	121	116.6	98.6	185.2	151.5	154.8	163.6	141.5	177.5	221.3	214.4	189.2	200.6
RAFİNE ZEYTİNYAĞI *	138.3	161.4	166.6	197	189	197.3	215.9	211.9	260.7	275.1	289.1	295.6	341.6

YILLAR

*: FİYATLAR JAEN, CORDOBA, SEVİLLA BÖLGELERİNİN ORTALAMASIDIR.

KAYNAK: UZK (Feuille D'information)

3.4.5 Pirina ve Pirina Yağı Sektöründe Ortaya Çıkan Sorunlar

İspanya'da pirinanın kuru pirina olarak kullanımı-
mında fazlaca bir sorun görünmemektedir. Yalnız kuru
pirinanın kullanım alanlarından biri durumundaki hayvan
yemi olarak kullanımına ilişkin araştırma çalışmalarına
daha fazla önem verilmesi gerektiği düşünülmektedir (1).
Zeytin ve zeytin ürünlerinin İspanya ekonomisi için
taşıdığı önem devam ettikçe bu düşünce de önemli olmak
durumundadır (2).

Diğer yandan, İspanya'da sorun olarak görülen bir
husus pirina yağının yemeklik olarak tüketimidir. Bazı
yıllar yaşanan keskin periyodisite nedeniyle zeytinyağı
üretiminin azalması, buna dayalı olarak fiyatların
artması sonucunda, pirina yağı tüketimine yönelinmekte-
dir. Bir taraftan fiyatının daha ucuz olması ve bir
zeytinyağı türevi olması nedeniyle talebi artan pirina
yağının zeytinyağı ile arasında görülebilecek rekabetten
çekinilmektedir. Çünkü, İspanyol tüketicinin İtalyan
tüketici gibi talebinde naturel zeytinyağına yönelik bir
gelişme olmamaktadır. Böylece riviera (tip=pure)
zeytinyağı talebi ile yemeklik pirina yağı talebi karşı
karşıya gelmektedir. Hatta bazen de zeytinyağı ile
pirina yağının AB ve Uluslararası Zeytinyağı Konseyinin
belirttiği standartlara uyulmadan karıştırıldığı
görülmektedir (3).

Hileli karışım ve fiyatlar konusunda gerek Birlik
gerekse Konsey hassas davranmakta ve farklı oturumlar da
konu incelenerek, sonuçlandırılmaya çalışılmaktadır (4).

(1) X. ALIBES, PH. BERGE, "Valorization..." a.g.e., s.26.

(2) Anonymous, "The Spanish.....", a.g.e., s.30-34.

(3) U.Z.K. "Olive Pomace.....", a.g.e., s.54-55.

(4) U.Z.K. "Olive Pomace", a.g.e., s.3-4.

4. İTALYA'DA ZEYTİNCİLİK

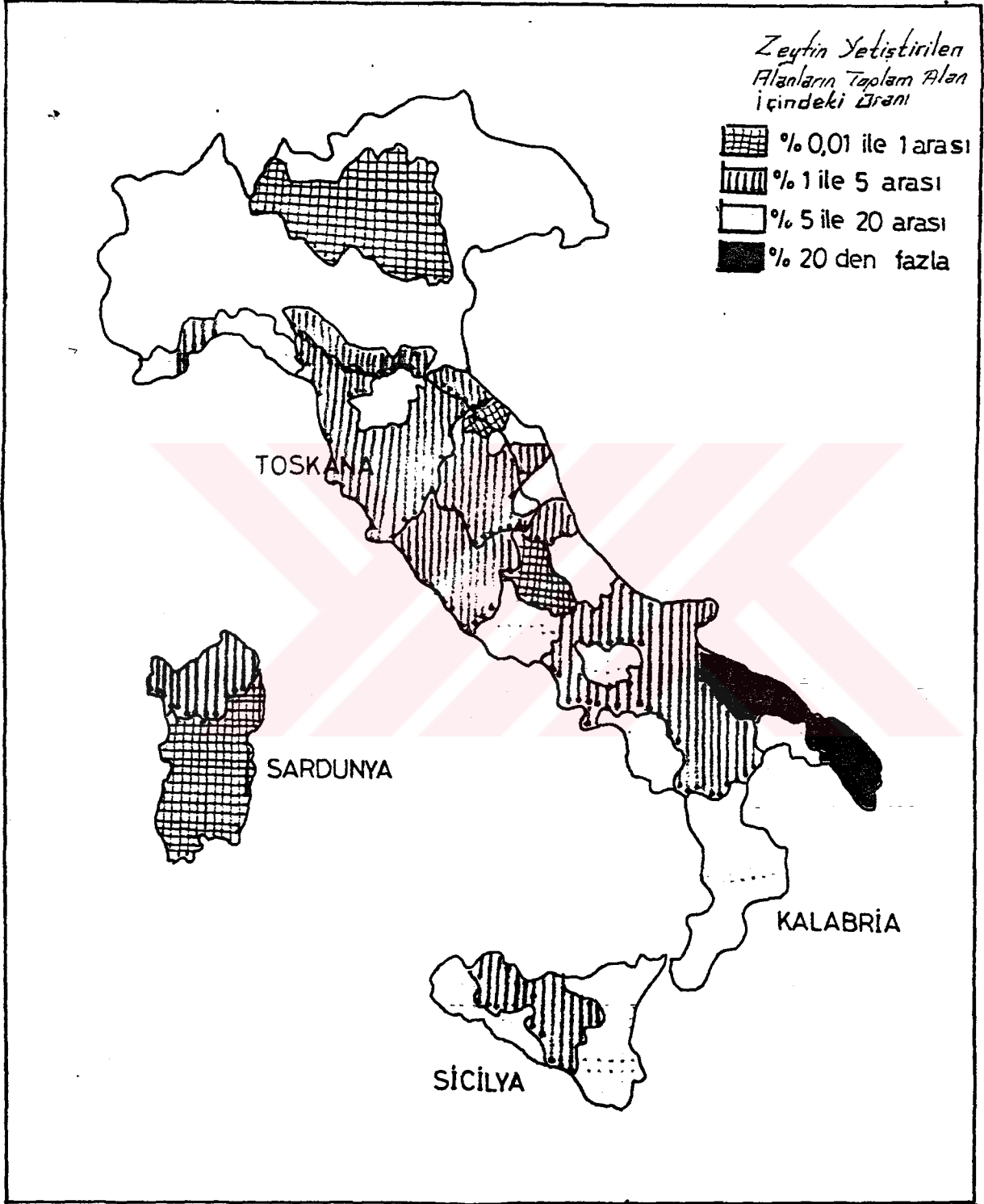
4.1 Zeytinciliğin Genel Durumu

İtalya'da zeytin, turunçgillerle birlikte önemli tarım ürünleri arasında yer alan bir üründür (1). Son verilere göre 952 605 adet zeytin işletmesinin (aile) bulunduğu ve bu işletmelerin % 80.9'unun 5 hektardan daha az alana sahip oldukları bunların içinde % 29.8'lik payla 1 hektardan küçük işletmelerin sayısının daha fazla olduğu görülmektedir (Ek Çizelge 17). Zeytinlikler 1 100 000 hektar alanda yer alarak, toplam tarım alanının % 7.54'ünü oluşturmaktadır (2). Söz konusu zeytin alanlarının 250 000 hektarı kapama bahçe niteliğindedir. 189 000 000 zeytin ağaç varlığı ile dünya ağaç sayısının % 20'sine sahip olan İtalya'da mevcut 20 coğrafi bölgenin 18'inde zeytincilik yapılmaktadır. Zeytin üreten işletmelerin % 75'i güney bölgelerde yoğunlaştığı için üretimin % 90'nıda burada yapılmaktadır (Şekil 10). Zeytin bahçelerinin % 67'si engebeli arazide, % 22'si ovada, % 11'i dağlık bölgelerde yer almaktadır (3). (Çizelge 36).

İtalya'da son istatistik verilere göre ağaç başına zeytin verimi 14.68 kg olarak belirtilmektedir (4). Ortalama 2 800 bin ton olan zeytin üretiminin, 80 000 tonu sofralık zeytin, 550 bin tonu zeytinyağı ve pirina yağı olarak üretilmektedir. Kapama zeytin bahçelerinde

-
- (1) Cevriye ÖZCAN, "İTALYA" Ülke Profili, İGEME Sayı:6, Ankara, 1990, s.1.
 - (2) Giorgio Cilenti; "The Olive Oil Sector in Italy, How it Looks" OLİVAE No:47, July 1993, s.5.
 - (3) Nicola Lombardo; "Olive Farming in Italy; Conditions, Problems and Outlook", OLİVAE, No:47, June 1993, s.9.
 - (4) UZK, "Feuille D'information", Journal Official, 14.8.1989, No:236/3, çeşitli sayfalar.

SEKİL 10 : İTALYA'DA ZEYTİNCİLİK YAPILAN BÖLGELER

KAYNAK: P. Fiorino, "Notes on Olive Growing in Italy," XXIII International Horticultural Congress, Firenze, A-27, S-1, 1990, S. 16

Çizelge 36: İtalya'da Zeytincilik Yapılan Bölgelerin Zeytin Alan Durumları

BÖLGELER	Alan (ha)	Payı (%)
Puglia	368 000	33.5
Calabria	180 000	16.4
Sicilya	170 000	15.5
Campania	89 000	81.0
Lazio	85 000	7.7
Tuscany	74 000	6.7
Diğerleri	134 000	12.1
TOPLAM	1 100 000'	100

KAYNAK: Giorgio Cilenti "The Olive Oil.....", a.g.e., s.5'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

hektarda 2 bin kg zeytin üretilen İtalya'da 286 zeytin çeşidinin olduğu ifade edilmektedir (1). 1992 yılı fiyatlarıyla zeytinyağı üretim değerinin 250 000 milyon lîret (2), sofralık zeytin üretim değerinin ise 100 000

(1) T.C. Roma Büyükelçiliği Ekonomi ve Ticaret Müşavirliği 12.3.1993 tarih ve 322.262/310 sayılı yazıları esas alınarak hesaplanmıştır.

(2) 1992 yılında 100 lîret=514 TL'dir.

milyon lîret olduğu, brüt satılabilir üretimin meyve ağaçları içinde % 8 ile 12'sini, tarım ürünleri içinde % 3 ile 4'ünü zeytinin temsil ettiği bildirilmektedir. Halen İtalya'da sayısı yaklaşık bir milyon olan zeytin işletmelerinde, zeytin sektörü yüz binden fazla kişiye de istihdam olanağı tanımaktadır (1).

İtalya'da zeytinciliğın özellikle zeytinyağı sektörünün taşıdığı önem zeytin kurumsal yapısının oluşumundan da kolayca anlaşılabilmektedir. Şekil 8'de bu yapıda her birimin üstlendiğı görevler belirtilmeye çalışılmaktadır. Avrupa Birliğine üye olmanın İtalyan zeytinciliğine getirdiğı disiplin, devlet kuruluşları, özel sektör ve üretici birliklerinin birbiri ile kaynaşmasına da yardımcı olmaktadır. Burada Zeytincilik Araştırma Enstitüsü yağlık ve sofralık zeytin türlerini iyileştirme ve üretim tekniklerine yönelik çalışmalar yaparken, Yağ Teknikleri Araştırma Enstitüsü zeytin transformasyonuna ve kompozisyonuna ilişkin biyolojik ve fiziksel araştırmalar yapmaktadır. Üniversiteler genetik iyileştirme yanında tarımsal ve teknolojik alanlardaki deney ve araştırmalardan sorumludur. Birlikler ise zeytin ve zeytinyağı üreticilerini, sanyicilerini ve dış satımcılarını bir şemsiye altında toplayarak korumaktadırlar. AB'ne üyelikle birlikte Tarımsal Ürünler Müdahale Kuruluşu, Tarım Ürünleri Ekonomik Koruma Müdürlüğü ve Hile ile Mücadele Müfettişliği Kurumları işlerlik kazanmıştır. Bunlar AB yardımları tahsisi, ulusal zeytincilik arşivinin idaresi, çoğaltma materyallerinin korunması ve zeytin-yagında sahtekârlığı önlemekle yükümlüdürler.

(1) Nicola Lombardo, "Olive Farming in Italy.....", a.g.e., s.11

4.2 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı

4.2.1. Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi

İtalya dünya zeytinyağı üretiminin % 28.8'ini temsil eden ikinci büyük ülke konumundadır. Mevcut zeytin ağacının büyük kısmını yağlık zeytin ağaçları oluşturmaktadır. 1981-1992 yılları ortalaması olarak üretilen zeytinyağı 486 600 ton olan İtalya'da 100 kg yağlık zeytinden 20.2 kg zeytinyağı elde edilmektedir (1).

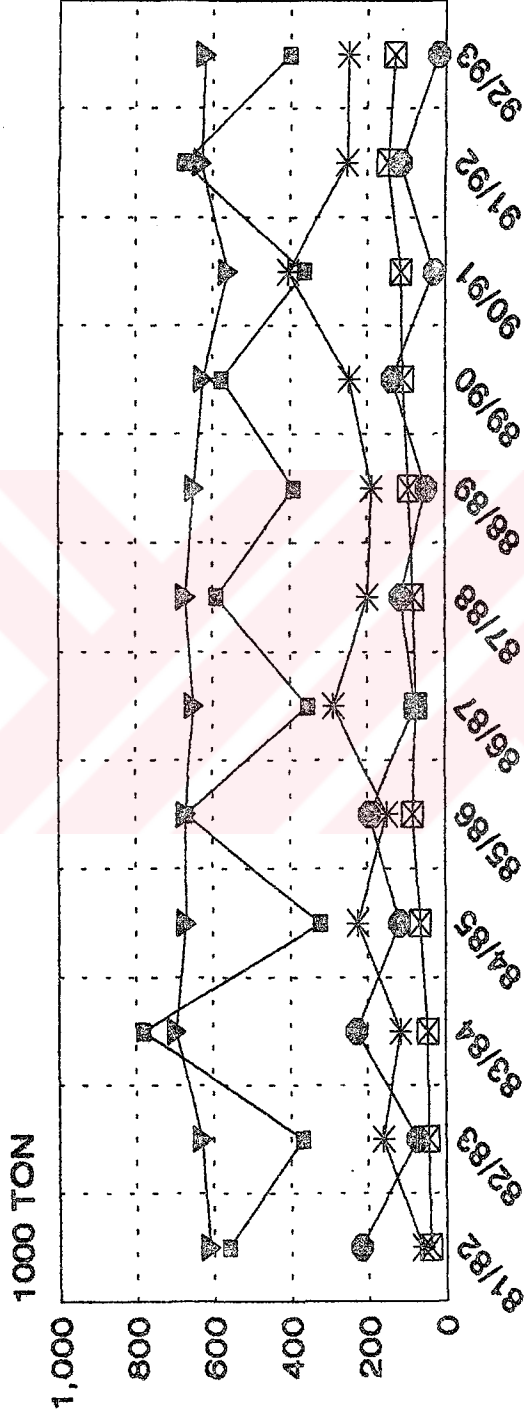
Aynı yıllarda zeytinyağı üretiminin % 32'si kadar da stok devredildiği görülmektedir (Grafik 30) Son yıllarda zeytinyağı üretiminde görülen azalma dikkati çekmektedir. Bu durum İtalya'da hektara 2 ton olarak belirlenen zeytin üretiminin-üretimde ilk sırayı alan bir ülke olması sebebiyle-yeterli olmadığı, sektörün diğer ülkelere göre gelişimini yavaşlattığı şeklinde yorumlanabilmektedir (2).

İtalya'da zeytinyağı' üretimi ve veriminin incelendiği Çizelge 37'de üretimin çoğunluğunun ülkenin güneyinde yer alan Puglia, Calabria, Campania, Lazio ve Sicilya'da yapıldığı, en yüksek zeytinyağı randımanının ise % 23.4 ile Friuli V.G. ve % 22.2 ile Liguria gibi kuzey bölgelerinden alındığı görülmektedir.

(1) UZK, Feuille D'information "Journal Official des Communautés Europeennes No: L.23672, 14.8.1989, s.2-3-4.

(2) Nicola Lombardo, "Olive", a.g.e., s.13.

GRAFIK 30 : İTALYA ZEYTİNYAĞI BİLANÇOSU

İHRACAT	81/82	82/83	83/84	84/85	85/86	86/87	87/88	88/89	89/90	90/91	91/92	92/93
DEVİR STOK	40.5	44.4	45.2	65.6	83.7	75.5	82	93	109.7	114.2	148	130
İTHALAT	218.9	73.4	228.7	118.2	195.4	77.2	114.7	48	136	29.7	114.7	17.7
ÜRETİM	60.7	160.9	115.5	225.6	150	286.5	199	188.6	247.7	404.6	253.3	250
TÜKETİM	561	368	780	322	670	354.5	590.5	390	578	363.3	674.5	400
	610	630	695	670	670	650	670	647.5	626	562	630	620

YILLAR

KAYNAK: ULUSLARARASI ZEYTİNYAĞI KONSEYİ

Çizelge 37: İtalya'da Bölgeler İtibariyle Zeytinyağı Üretim ve Verimi (1981/1989 Ort.)

BÖLGELER	Zeytinyağı Üretimi (Ton)	Toplam üretim içindeki payı (%)	Z.y Randımanı 100 kg yağlık X kg yağ
Liguria	5 937.0	1.1	22.2
Lombardia	431.0	-	17.7
Trentino A.A	66.6	-	21.4
Veneto	816.6	-	18.8
Fruili V.G.	13.3	-	23.4
Emilia Romagna	375.5	-	17.6
Marche	3 496.0	0.6	19.9
Toscana	15 106.0	2.9	19.0
Umbria	6 424.0	1.2	19.2
Lazio	24 637.0	4.7	19.2
Compania	30 330.0	5.8	19.2
Abruzzi	22 978.0	4.4	19.0
Molise	5.361.0	1.0	18.9
Puglia	206 306.0	39.9	19.7
Basilicata	12 234.0	2.3	21.0
Calabria	120 886.0	23.4	21.1
Sicilia	52 338.0	10.1	21.1
Sardegna	8 338.0	1.6	18.6
TOPLAM	516 074	100	20.2

KAYNAK: ISTAT (İtalya İstatistik Kurumu) verilerinden hazırlanmıştır.

İtalya'da son yıllarda zeytinyağı üretimi iklime ve periyodisiteye bağımlı kalmıştır. Ayrıca kültürel tedbirler hasat yöntemleri iklim ve zararlıların kontrolündeki güçlükte buna ilave edilince kalitede olumsuzluklar yaşanmaktadır. Bu nedenlerle de hazır talebi karşılayacak arz oluşumu gerçekleşmemektedir.

İtalya'da da yağlık zeytin üretimi yapan işletme (aile) sayısını belirleyebilmek mümkün olamamıştır. Fakat mevcut ağaç sayısı ve yağlık dane üretimi dikkate alındığında, zeytin işletmelerinin % 98'inin yağlık dane dolayısıyla zeytinyağı üretimi yaptıkları belirtilebilir.

İtalya'da önemli yağlık zeytin çeşitleri Frantoio, Leccino, Moraiolo, Pondolino, Picual olup bundan başka yaklaşık yöresel 16 çeşit daha bulunmaktadır. Ayrıca hem yağlık hem sofralık olarak üretimi yapılan Carolea, Picholine, Tanche ve Itrana çeşitleri de mevcuttur (1).

(1) A.Bertolami, "Catalogo Generale OLivi", 1988, s.14-35

4.2.2 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağında Değerlendirme - Pazarlama

İtalya büyük bir zeytinyağı üreticisi ülke olması nedeniyle, üretimde kaliteyi ön plana çıkarmaktadır. Halen mevcut zeytinyağı işletmelerinin (fabrikalarının) % 60'ını geleneksel sistem (pres) % 40'ını ise sürekli sistem oluşturmaktadır (1). Zeytinyağı üretiminin % 85'i ise sürekli sistem ile elde edilmektedir (2). Sürekli sistemin payının çok olmasında İtalya'nın bizzat fabrika üretimi yapan firmaların merkezi olmasının etkisi de büyüktür (3). İtalya'da üretilen zeytinyağının % 30'nun sızma, % 15'inin Ekstra-Ekstra, % 20'sinin yemeklik, 35'nin rafine edilmiş kalitede olması ile teknolojinin modernleşmesi arasında bağlantı kurulabilmektedir (4).

İtalya'da son yıllarda zeytin yetiştiriciliğinin kalkındırılmasına yönelik bölgesel programlar çerçevesinde ve özellikle yüksek kaliteli yağ üretimleriyle tanınan eyaletlerde üzerinde en çok durulan konu; zeytinyağının tipik özellikleri ve kalitesini iyileştirmek amacıyla üreticilerin desteklenmesi ve teşvik edilmesidir. Bu çerçevede devlet desteğindeki üretici birlikleri olarak tanımlanan KORSORSİYUM adı verilen oluşumlar gerçekleştirilmiştir. İtalya zeytinyağı üretiminin en az % 10'unu kontrol altında tutan bu konsorsiyumlar üç adettir (5).

-
- (1) Francesco G.Leone, "Economic Appraisal of Technological Innovation Enviromental Problems in the Italian Olive Oil Sector" Olivae, No:47, June 1993, s.15.
 - (2) Ünal ÖRNEK, ".....", a.g.e., s.6
 - (3) Nitekim dünyaca ünlü, Peralisi, Alfalaval ve Rapanelli Firmaları İtalyan kökenlidir.
 - (4) Sabahattin GAZANFER, "Zeytinyağlarında.....", a.g.e., s.18.
 - (5) Yahya LUMA, "TYUAP-İtalya İnceleme Gezisi", Basılmamış Rapor, 22.5.1992, FAO, s.8.

Halen İtalya'da konsorsiyumların da dahil edildiği, zeytini yağa işleyen 10 258 adet, rafine eden 30 adet, pirina işleyen 85 adet, tüketime uygun yağların ambalajlama ve pazarlamasını yapan 650 adet tesis bulunmaktadır (Ek Çizelge 29) ve bu işletmeler yılın 3-4 ayı tam kapasite çalışmaktadırlar. Zeytini yağa işleyen 10 258 adet işletmenin % 30-35'i büyük, % 40-45'i orta, % 20'si ise küçük ölçekli işletmelerden oluşmaktadır. Bunların işleme kapasiteleri dikkate alındığında ise sırasıyla 1.grubun günde 10 tondan fazla, 2.grubun 5-10 ton arası, 3. grubun ise 5 ton yağlık zeytin işledikleri belirtilmektedir (1).

Birinci grup birkaç bin küçük işletmeden oluşmuştur. Bunların aktifviteleri yerel yada bölgesel pazarlarla sınırlandırılmıştır. İyi kalitedeki yağı direk tüketiciye verirken, diğer kalitelerdeki yağı rafine edilmek üzere kooperatif fabrikalarına veya paketleme merkezlerine göndermek zorundadırlar. Bunlar birliğin verdiği yardımdan yararlanamamaktadırlar.

İkinci grup orta büyüklükteki işletmeler ile aile sermayesine dayalı olarak kurulmuş endüstriyel tipteki yapıya sahiptirler. Bunlar ürettikleri zeytin bileşik yağını kendi etiketleri ile ambalajlayıp satarlar.

Üçüncü grup büyük işletmeler ise, az sayıda olmalarına karşın bunlar İtalyan ulusal pazarının ve uluslararası pazarın yarısını kontrolleri altında

(1) T.C. Roma Büyükelçiliği Ekonomi ve Ticaret Müşavirliğinden 12.3.1993 tarih ve 322-262/310 sayılı yazı ile alınmıştır, s.1

tutmaktadırlar. Luccanda Bertolli, Floransa'daki Carapelli, Pomezia'daki San Giorgio, Genoa'daki Pante ve Imperia'daki Sasso, işletmeden çok şirket yapısında olup, bunlar Sme, Ferruzzi, Unilever ve Nestle adı ile tanınan tarım ve gıda maddeleri gruplarını oluşturmuşlardır.

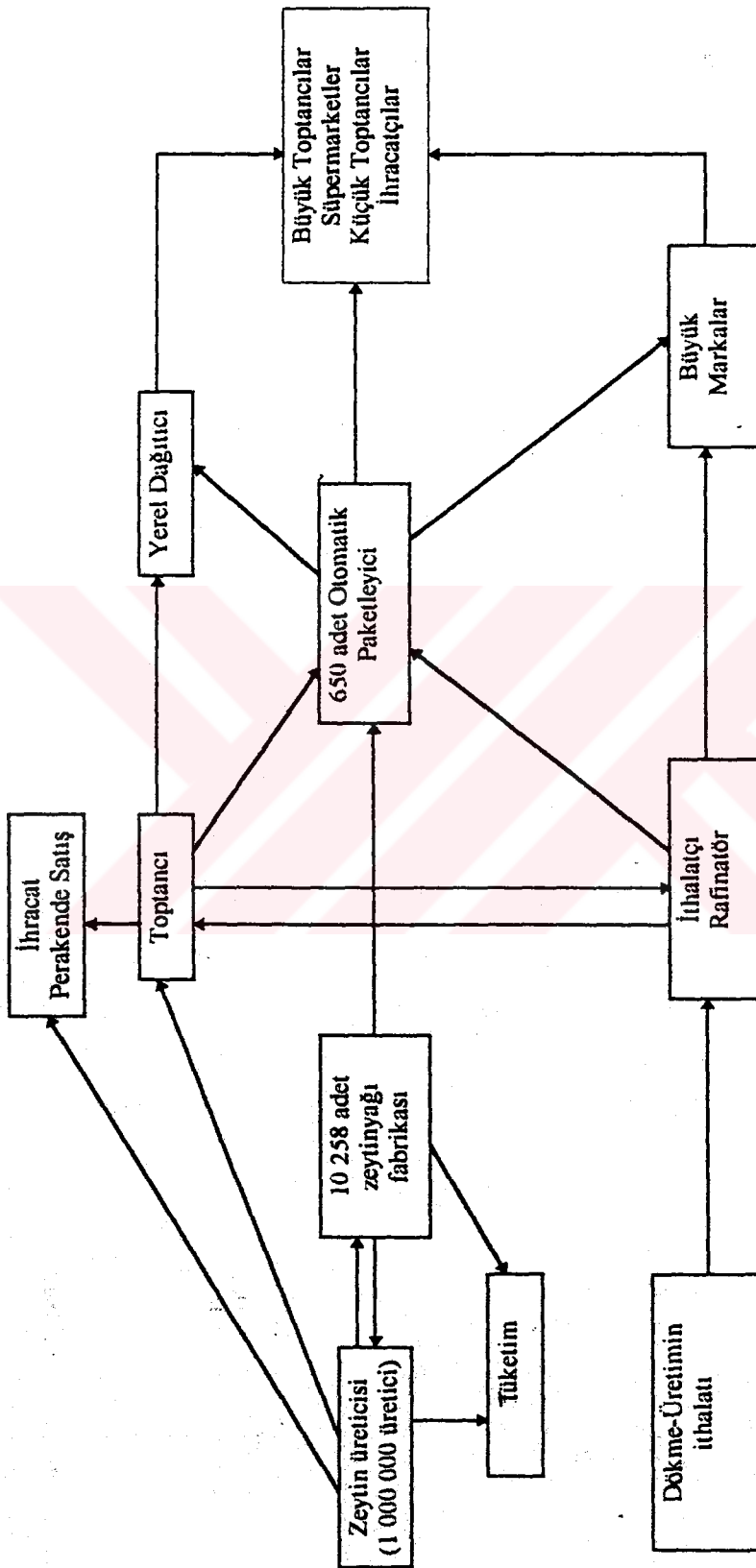
Bu şirketler ürettikleri ve satın aldıkları yağı rafine ederler, paketlerler ve dağıtımını yaparlar. Ayrıca reklam ve yayın faaliyetlerine büyük meblağlarda para harcarlar.

İtalya'da orta ve büyük zeytinyağı işletmeleri her kampanya döneminde 1 Kasım'dan geçerli olmak üzere üretim yardımı almaktadırlar.

İtalya'da zeytinyağı pazarlamasında üretici, zeytinyağı işleme tesisleri, toptancı, ihracatçı ve ithalatçılar arasındaki organizasyon ağı çok iyi kurulmuştur (Şekil 11). Turindeki CERIS/CNR firması tarafından yapılan bir araştırmada bu organizasyon içinde daha önce bahsedilen ünlü beş şirketin yer aldığı görülmektedir (1). Bu şirketler sahibi oldukları zeytinyağı işleme tesislerinden diğer işleme tesislerinden ve küçük üreticilerden aldıkları yağları paketleyerek gerek yerel ve bölgesel pazarlarda, gerekse dış pazarlarda satışa sunmaktadırlar. Grafik 31'de görüldüğü gibi bunların naturel zeytinyağı paketlemesindeki payları % 38 iken Tip zeytinyağı paketlemesindeki payları % 56 olmaktadır. Bunlar rafinaj, ambalajlama ve pazarlama sanayinde yaklaşık 20 bin kişi istihdam etmektedirler (2).

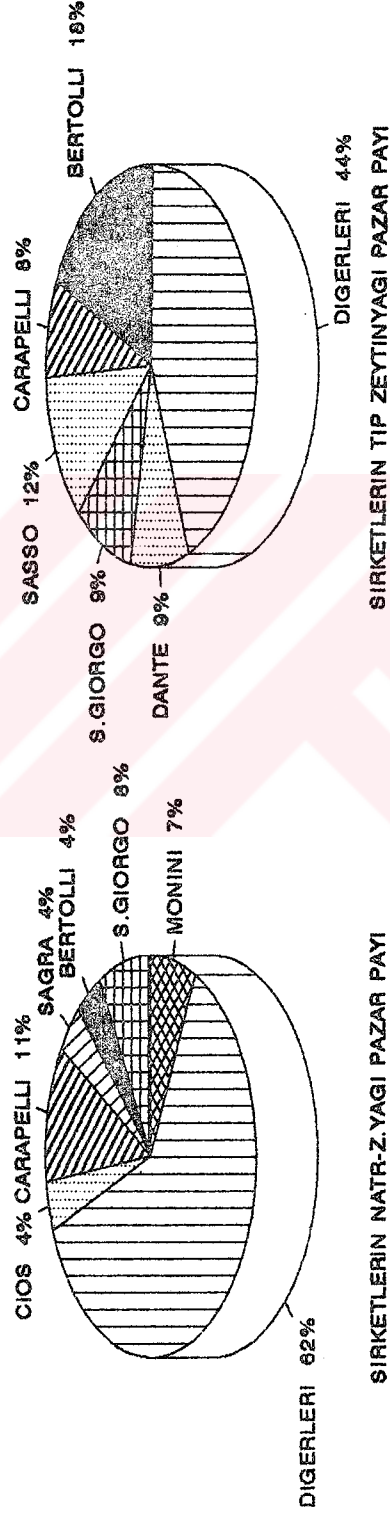
-
- (1) Organizasyon içinde yer alan diğer bir kuruluş ise Zeytinyağı ihracatçıları Birliği Assitoldur. Bu birlik Kooperatif yapısında olup, halen 35 üyesi vardır.
 (2) Halen 5662 kişiyi istihdam edebilen bu şirketler 1989 yılı fiyatları ile reklam için 31 086 milyon liret harcamışlardır (Datie Analisi, Ottobre 1990, s.16-17).

Şekil 11: İtalya'da Zeytinyağı Pazarlama Organizasyonu.

Kaynak: Francesco G. Leone, "Small and Medium ...", A.g.e., S. 8.

GRAFIK 31:İTALYA ZEYTİNYAGI SEKTÖRÜNDE PAKETLEME SİRKETLERİNİN PAYLARI

KAYNAK:T.C ROMA BÜYÜKELÇİLİĞİ,"DATI E ANALISI,OLIO DI OLIVA,OTTOBRE 1990"
12/3/1993 TARİH VE 322-262 /S10 SAYILI YAZIDAN HAZIRLANMIŞTIR.

Bu beş şirket dış pazarda çok geniş bir çalışma alanına (20 ülke-5 Kıta) sahip bulunmaktadırlar. İç pazarda ise çoğu kez yüksek fiyatla sattıkları zeytinyağlarının kalitedeki güvenirliliği nedeni ile daima tercih edilmektedirler . Pazardaki bu konumları nedeniyle bu şirketlerin önemli sorunları arasında yer alan finansman, gereksiz bürokrasi ve vergi formalitelerinin kaldırılarak, yaşanan rekabet düzeninde daha fazla desteklenmelerinin gerekliliği İtalyan Hükümeti ve Birlikler tarafından tartışılmaktadır (1).

Diğer yandan İtalya'nın halen zeytinyağında ithalatta ilk sırada, ihracatta bazen İspanya ile paylaştığı bir konumu bulunmaktadır. İthalatı her geçen yıl artmaktadır (Çizelge 38). Son beş yıl ortalamalarına göre yağ ihracatının % 18.6'sını naturel zeytinyağı, % 7.8'ini pirina yağı, % 73'ünü rafine zeytinyağı ve pirina yağı oluşturmaktadır. Bunların üretim değerleri içindeki payı ise sırasıyla % 27.8, % 2.0 ve % 70 olmaktadır. Böylece İtalyan zeytinyağı ve pirina yağı sanayisinin ihracatında rafine yağların miktar ve değer olarak ön planda olduğu görülmektedir (Çizelge 39).

Çizelge 40'da ise kalite sınıflarına göre ihraç ve ithal edilen zeytinyağı miktarları ele alınmıştır. İhracatta Rafine, Naturel, Lampant Zeytinyağının, ithalatta ise Lampant, Naturel, Rafine Zeytinyağının birbirlerini izlediği görülmektedir. Nitekim İtalya'nın

(1) Francesco G.LEONE, "Small and Medium-Sized Enterprises (Sme) in the Italian Olive Oil Sector" Olivae No:41, April 1992, s.10.

Çizelge 38: İtalya'nın Son On Yıl İçindeki Zeytinyağı İhracatı ve İthalatı (Ton)

YILLAR	İTHALAT (1)	İHRACAT (2)	FARK (1-2)
1982	64 898	35 212	29 686
1983	172 784	46 782	126 002
1984	135 208	54 978	80 230
1985	223 915	73 769	150 146
1986	183 094	65 200	117 894
1987	269 292	77 284	192 008
1988	221 196	88 688	132 508
1989	177 161	96 086	81 075
1990	287 292	110 021	177 271
1991	392 488	119 111	273 377

KAYNAK: Nicola Lombardo, ".....", a.g.e., s.12.

Çizelge 39: İtalya'da Zeytinden Elde Edilen Ürünlere Göre İhracat Miktarları ve Değerleri (1985/86-1989/90 Yılları Ort.)

Zeytinden Elde Edilen Ürünler	Miktar (Ton)	Pay (%)	Değer (Milyon Lire)	Pay (%)
(1) Olio Vergine (Natural Z.Y.)	18 700.0	17.9	77 100	27.0
(2) Olio lampante (Lampant Z.Y.)	673.7	0.6	2 249	0.7
(1+2) Totale Olii di pressione (Toplam)	19 373.7	18.6	79 350	27.8
(1) Olio di sansa grezzo (Ham Pir.Y.)	8 210.7	7.8	5 751	2.0
(2) Olio rettificato di Oliva (Rafine Z.Y.)	60 960.2	58.6	173 302	60.8
(3) Olio rettificato di Sansa (Raf. Pir. Y.)	15 424.4	14.8	26 357	9.2
(1+2+3) Totale Olii altri	84 595.3	81.3	205 410	72.1
Toplam (Genel Toplam)	103 969.0	100	284 760	100

(*) : 100 lire 1985/86 yılında 29,03 TL
1989/90 yılında 161,3 TL'na eşdeğerdir.

KAYNAK: T.C.Roma Büyükelçiliği, Adı geçen yazı ekinde yer alan Report Olio D'Olivadan hazırlanmıştır.

Çizelge 40: İtalya'da İhrac ve İthal Edilen Zeytinyağlarının Kaliteleri İtibariyle Durumu (TON)

YILLAR	NATUREL Z. YAĞI		LAMPANT Z. YAĞI		RAFINE Z. YAĞI		TOPLAM	
	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT
1985/86	14 414	108 129	180	115 449	59 176	337	73 770	223 915
%	19.5	48.2	0.2	51.5	80.3	0.2	100	100
1986/87	18 057	101 467	186	78 525	46 957	3 102	65 200	183 094
%	27.6	55.4	0.2	42.8	72.0	1.6	100	100
1987/88	20 646	138 130	136	122 583	56 524	8 579	77 306	269 292
%	26.7	51.2	0.1	45.5	73.2	3.1	100	100
1988/89	17 162	78 548	808	138 295	70 719	4 353	88 689	221 196
%	19.3	35.5	0.9	62.5	79.7	1.9	100	100
1989/90	23 221	84 420	1 439	88 628	71 425	4 113	96 085	117 158
%	24.1	47.6	1.5	50.1	74.3	2.3	100	100

KAYNAK: T.C. Roma Büyükelçiliği, Adı Geçen Yazı, Report Olio D'Oliiva , s.24-25-26'dan yararlanılarak yapılmıştır.

ithalatta lampant zeytinyağına öncelik vermesindeki gerçek, bu kalitedeki yağı daha düşük fiyatla alarak kendi işlemeyi tercih etmesindendir. Diğer taraftan İtalya'nın ihracatında ABD'nin ve AB ülkelerinin özel bir yeri bulunmaktadır. Özellikle 1985 yılı sonrası Amerika'da zeytinyağı tüketimine yönelik çalışmaları kendi lehine kullanmayı başarabilen İtalya, bu pazarı elinde tutabilmek için oldukça gayret sarfetmektedir (Ek Çizelge 30). Son beş yılda Amerikanın ithalatında, % 67.3'lük bir paya sahiptir (1). İtalya ithalatında ise iki büyük birlik üreticisi ülke (İspanya-Yunanistan) ve Tunus'un önemli yeri bulunmaktadır. Türkiye'den olan ithalatı ise giderek azalmaktadır (Ek Çizelge 31). İtalya Naturel zeytinyağında Yunanistan'ı, Lampant zeytinyağında ise İspanya'yı tercih etmektedir.

Sonuçta İtalya zeytinyağı pazarının Avrupa Birliği'nin kanun ve düzenlemeleri ile etkin bir biçimde güçlendiğini ifade etmek doğru olacaktır. Birlik ayrıca standartlarla ilgili konularda Uluslararası Zeytinyağı Konseyi ile işbirliği yaparak üretici, ihracatçı ve ithalatçı ülkeleri bu konuda yönlendirmektedir (2).

4.2.3 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Tüketimi

İtalya Dünya ve Avrupa Birliği içinde en büyük zeytinyağı tüketicisi ülkedir. İtalya'nın dünya zeytinyağı tüketimindeki payı % 36.9 iken Avrupa Birliği zeytinyağı tüketimindeki payı ise % 48.4'dür (3).

(1) Francesso BAGORDO, "A Superlative market for Italian production" OLIVAE, No:24, Dicembre 1988, s.30

(2) G.A.Malorgio ve M.Genghini, "Trade Policies and International Trade On Olive Oil Market; The Role of the Italian Olive Industry" Acta Horticulture, 1990, s.473.

(3) 1985-1992 Yılları Uluslararası Zeytinyağı Konseyi Verilerinden Hesaplanmıştır.

İtalya'da Ulusal İstatistik Enstitüsünün yaptığı bir araştırmaya göre; yılda kişi başına düşen zeytinyağı tüketimi 1983-1991 yılları arasında % 16.9 oranında artarak 10.5 kg'dan 12.1 kg'a yükselmiştir. İtalya'da halen yılda 1 kişi 12.1 kg zeytinyağı, 11 kg diğer bitkisel sıvı yağ, 6 kg hayvansal yağ ve 1 kg'da margarin tüketmektedir (1). Bu dönemde zeytinyağı tüketiminde görülen bu artışta İtalyan tüketicilerinin son yıllarda yüksek kaliteli doğal üretime inanmaları ve tüketimde Naturel zeytinyağına yönelmeleri gelmektedir. Böylece Naturel zeytinyağı tercihinin artması karşısında, firmalar naturel zeytinyağı satışlarına ağırlık vermek zorunda kalarak, ithalatta da Naturel zeytinyağına yönelmişlerdir. Tüketimde, ürün ile fiyat arasındaki oranda değişimin etkili olduğu savı, İtalya'da talebin naturel zeytinyağına kaymasında avantaj olarak kullanılmıştır. Çünkü herhangi bir kimyasal işlem gerektirmediği için naturel zeytinyağı maliyeti daha düşük olmaktadır. Nitekim İtalya'da ambalajlı naturel zeytinyağı tüketiminin giderek artması ile birlikte zeytinyağı, diğer bitkisel yağlar yerine ikame edilebilir duruma gelmektedir.

Tüketicinin değişimi zeytinyağı tiplerine göre incelendiğinde ise 1980/81 yılında % 34 naturel, % 52 tip zeytinyağı ve % 14 yemeklik pirina yağı tüketilmekte iken, bu oranların 1991/92 yılında % 59 naturel, % 31 tip zeytinyağı ve % 10 yemeklik pirina yağı olarak değiştiği görülmektedir. Son 12 yılda naturel zeytinyağı tüketimi % 74 oranında artarken tip ve yemeklik pirina yağları tüketiminde azalma görülmektedir (2).

(1) Giorgio Cilenti, "The Olive Oil Sector....."
a.g.e., s.6

(2) Tip Zeytinyağı, Naturel ve Rafine Zeytinyağı karışımından oluşmaktadır.

İtalya'da son 10-12 yıllık zeytinyağı tüketim değişiminde naturel zeytinyağına olan talep beraberinde kişi başına tüketim artışını getirmiş, bunda da İtalya tüketicisinin rolü büyük olmuştur (1).

4.2.4 Yağlık Zeyin ve Zeytinyağı Fiyatları

Bu kısımda İtalya zeytinyağı fiyatları üretici eline geçen fiyatlar, fabrika çıkış fiyatları, ihracat ve ithalat fiyatları olarak ele alınmaya çalışılmıştır.

İtalya'da zeytinyağında üretici eline geçen fiyatların incelenmeye çalışıldığı Çizelge 41'de son 10 yılda en fazla fiyat artışının % 12.1 ile Ekstra Vergine olarak adlandırılan 1° Asit sızma zeytinyağında olduğu görülmektedir. Ekstra Vergine zeytinyağını % 8.6 ile Oliva Vergine (1°-2° Asit) zeytinyağı, % 7 ile Oliva Vergine Lampant (> 3.3° Asit) zeytinyağı izlemektedir. İtalya'da üreticiler ne kadar düşük asitli zeytinyağı üretebiliyorsa, o denli iyi gelir elde etmektedirler.

Farklı tipteki zeytinyağlarının fabrika çıkış fiyatlarının detaylı bir biçimde incelenmeye çalışıldığı (Çizelge 42) ve (Çizelge 43)'de fiyatların asitlik derecesi, alternans ve destekleme ölçütlerinin etkisi ile değiştiği anlaşılmaktadır.

1981-1989 yılları arasında en fazla fiyat artışı 1° Asit zeytinyağında (% 6.5) ve Lampant zeytinyağında (% 7) olmuştur. 1985/86 ürün yılında özellikle 1° Asit ve 2° Asit zeytinyağlarındaki fiyat düşüşü, bu yıldaki

(1) Halen İtalya'nın nüfusu 57.5 milyon, kişi başına düşen gelir 13 216 Dolar olup, nüfusun % 9.9'u tarım ile uğraşmaktadır.

Çizelge 41 : İtalya'da Zeytinyağında Üretici Eline Geçen Fiyatlar (Liret/kg)

Zeytinyağı Tipleri	1981/82	1982/83	1983/84	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89	1989/90	1981/89 % Artış	1990/91	1981/91 % Artış
Ekstra Vergine (1° Asit)	2.964	3.361	3.967	3.807	5.185	5.482	5.821	4.667	5.107	+ 7.0	8.302	+ 12.1
İNDEKS (1981/82=100)	100	113.3	133.8	128.4	174.9	184.9	196.3	157.4	172.3		280.0	
Oliva Vergine (Fino) (1°-2° Asit)	2.408	2.706	3.226	3.106	3.629	3.827	4.117	3.820	4.405	+ 7.8	5.080	+ 8.6
İNDEKS (1981/82=100)	100	112.3	133.9	128.9	150.7	158.9	170.9	158.6	182.9		210.9	
Olive Vergine Lampant (>3.3° Asit)	2.267	2.557	2.874	3.026	3.341	3.357	3.375	3.605	3.819	+ 6.7	4.171	+ 7.0
İNDEKS (1982/82=100)	100	112.7	126.7	133.4	147.3	148.0	148.8	159.0	168.4		183.9	

(*) : 1983/84 yılında 100 Lire=15.54 TL, 1991/92 yılında 351.4 TL'ne eşdeğerdir.

KAYNAK: - Eurostat, Agricultural Prices, İlgili Yıllar

- UZK, Feuille D'information, İlgili Yıllar

- Unaprol (İtalya Zeytinyağı Üreticiler Birliği) İlgili Yıllar.

Çizelge 42: İtalya'da Zeytinyağı Tiplerine Göre Fabrika Çıkış Fiyatları (Liret/kg) (KDV Hariç)

Zeytinyağı Tipleri	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1981/82-1989/90 % Yıllık Artış
Ekstra Vergine (1)	2.771	3.215	3.695	3.635	5.154	4.174	4.590	4.437	4.602	+ 6.5
Oliva Vergine (2)	2.564	2.965	3.332	3.276	4.143	3.727	3.950	3.820	4.022	+ 5.7
Olive Vergine Corrente (3)	2.338	2.644	3.019	3.079	3.389	3.455	3.430	3.505	3.779	+ 6.1
Olive Vergine Lampante (4)	2.134	2.356	2.719	2.750	3.011	3.256	3.105	3.255	3.677	+ 7.0
Olive Raffinato (5)	2.539	2.828	3.224	3.250	3.463	3.791	3.560	3.692	4.095	+ 6.1
Sansa di Oliva Raffinato (6)	1.637	1.942	2.244	2.217	2.377	2.245	2.162	2.046	2.700	+ 6.4

(1) : 1° Asite kadar olan zeytinyağı

(2) : Olivo di Oliva Vergine (1° -2° Asit)

(3) : Olivo di Oliva corrente (2° -3.3° Asit)

(4) : Olivo di Oliva vergine lampante (3.3° 'den fazla Asit)

(5) : Olivo di Oliva raffinato (rafine zeytinyağı)

(6) : Olivo di Sansa di Oliva raffinato (rafine pirina yağı)

KAYNAK : T.C. Roma Büyükelçiliği, A.g.y., "Report Olivo D'Oliva" s.14.

Çizelge 43: İtalya'da Naturel Sızma ve Rafine Zeytinyağı Arasındaki Fiyat Değişimi (Liret/kg) KDV Hariç

	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
(1) Ekstra Vergine (Sızma) (1° Asit)	2771	3.215	3.695	3.635	5.154	4.174	4.590	4.437	4.602
(2) Oliva Raffinato (Rafine Zeytinyağı)	2.539	2.828	3.224	3.250	3.463	3.791	3.560	3.692	4.095
Fiyat Değişimi (%)	9.0	12.0	13.0	10.5	32.8	9.1	22.4	16.7	11.0

(*) : 1983 yılında 100 Lire = 15.54 TL, 1989 yılında 161,3 TL'ne eşdeğerdir.

KAYNAK : T.C. Roma Büyükelçiliği A.g.y, S.14

müdahale fiyatının rolü olarak görülmektedir. Fiyatlar söz konusu yılda müdahale fiyat düzeyinin altında kalmıştır (1) (Çizelge 42) ve (Çizelge 44).

Öte yandan, incelenen 8 yıl içerisinde İtalya'da tüketimi en fazla olan iki tip zeytinyağı Sızma (1°) ve Rafine fiyatları değişimi incelendiğinde 1985 yılı dahil farkın sızma lehine geliştiği görülmektedir. 1985 yılı sonrasında ise değişim % 9 ile % 24.4 arasında inişli çıkışlı bir durum göstermektedir (2) (Çizelge 43). Sızma ve Rafine zeytinyağında zaman zaman % 32.8'e varan fiyat farkı İtalyan tüketicisinin son yıllarda sızma zeytinyağı tüketimine yönelmesini engelleyememektedir.

İtalya'da parekende satış fiyatlarında ise; diğer bitkisel yağlarla rekabetinde zeytinyağı - soya yağı oranının 3.8 ile 4 arasında değiştiği belirtilmektedir. Buradaki rekabette zeytinyağı için en önemli rolü tüketim yardımı oynamaktadır. Nitekim 10 yıl boyunca yardım giderek artmıştır. 1983 yılından itibaren her litre başına net 926 lireden oluşan yardım 1986/87 döneminde 1.198 lireye ulaşmıştır. Fakat halhazırdaki yaşanan dönemde bu miktar 775 lireden düşmüştür. Bu muhtemelen green liredeki devalüasyon ile ilgilidir.

Parekende satış fiyatlarında zeytinyağı ve diğer bitkisel yağlar arasındaki yüksek fiyat farkı daima mevcut olmasına karşın, zeytinyağı tüketimi bu farktan fazla etkilenmemektedir. Çünkü İtalya'da ekonominin gelişmesi ile tüketici geliri artmış ve tüketiciler

(1) Giorgio Cilenti, "The Olive Oil Sector In Italy: How it Looks, Olivae, No:47, June 1993, s.7.

(2) Giorgio Cilenti, ".....", a.g.e., s.7.

Çizelge 44: İtalya'da Kampanya Dönemi İtibariyle BİRLİK Fiyatı ve Verilen Yardımlar (1 Kasım'dan Geçerli-Liret/100 kg)

3.3° Asitli Semifino Vergin Fiyatları	1981/82	1982/83	1983/84	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89	1989/90	1981/83 1989/90 Yıllık Artış (%)
Gösterge Fiyatı	343 144.60	390270.53	428 342.22	452 841.35	478 033.93	501 258.24	520 289.28	532 869.12	551 255.04	+ 6.1
Üretim Yardımı	75 480.00	85 847.40	94 218.66	99 609.92	105 147.90	110 256.30	114 442.35	117 209.40	119 337.90	+ 5.8
Küçük Üreticilere Üretim Yardımı	-	-	-	-	-	-	-	-	137 520.32	
Müdahale Fiyatı	246 983.14	280911.77	308 322.72	325 951.84	337 332.84	336 036.96	348 795.12	357 228.48	369 554.16	+ 5.1
Temsili Pazar Fiyatı	182 410.00	205595.50	264 002.67	281 917.84	294 310.38	259 005.18	281 645.93	314 887.72	325 752.49	+ 7.5
Giriş Fiyatı	181 265.22	200929.32	259 148.25	280 299.68	294 443.76	253 379.70	285 742.95	312 938.36	323 735.87	+ 7.5
Tüketim Yardımı	85 254.66	98 827.63	80 120.89	71 313.60	78 575.64	131 996.79	124 201.00	100 772.00	104 249.00	+ 2.5
Aylık Artışlar	1 962.48	2 191.30	2 400.39	2 563.28	2 652.78	2 781.66	-	-	-	

(*) : 10 Liret 1983/84 yılında 15.54 TL. 1989/90 yılında 161.3 TL'na eşittir.

KAYNAK : ISTAT-İSMEA (İtalya Devlet İstatistikleri)

sağlıklarına daha çok özen göstermişlerdir. Dolayısı ile zeytinyağı, diğer bitkisel yağlar fiyat oranı daha az önemsenmiştir (1).

Fakat diğer önemli bir husus da, özellikle naturel zeytinyağında son 10 yılda büyük firmaların ünlü markalarla pazarın % 40'ını elde etmeleridir. Bu firmalar diğer bitkisel yağlarla olan fiyat rekabetini göğüsleyip, tüketiciyi de arkalarına alarak naturel zeytinyağlarında fiyatları aşağı çekmişler veya dengede tutmayı başarmışlardır. Şu varki, firmalar bu konuda tüketiciye kendilerini kabul ettirmişlerdir. Çünkü tüketici, sızma zeytinyağı üreten firmada pozisyon kayıtları birlik standardı ve ürün özelliklerinde belli orijin taşıyan ünvanı özellikle tercih etmektedir (2).

Son 10 yıllık dönemde İtalya'nın Birliğe olan ihracatında ilginç bir değişim görülmektedir. Toplam zeytinyağı ihracatı içindeki vergine (Naturel) ihracatı % 12.2'den % 13'e yükselirken, rafine ve tip yağlarda bu oran % 10.6'dan % 7'ye düşmektedir. İtalya'nın hem iç tüketimde hem ihracatta gösterdiği naturel zeytinyağına yönelik bu başarı, ihraç fiyatlarının yükselmesini sağlamaktadır. Son 5 yılda tiplere göre ihracat fiyatlarının yer aldığı Çizelge 45'de bu durum açıkça görülmektedir. Sızma (1°) zeytinyağında fiyat artışı % 3.3. iken rafine zeytinyağında % 12.1 olmuştur. Diğer tiplerde ise fiyatın düştüğü izlenmektedir.

Öte yandan ithalat fiyatlarındaki fiyat artışı en fazla Lampant ve rafine zeytinyağında görülmüş, sızma zeytinyağında ise artış en az olmuştur. Çünkü İtalya'nın ithalatta tercihi zeytinyağını ham alıp işlemektir (Çizelge 46).

(1) T.C.Roma Büyükelçiliği, A.g.yazıda yer alan Report Olio D'Olivadan alınmıştır.

(2) Giorgio Cilenti, "....." a.g.e., s.7.

Çizelge 45: İtalya'da Zeytinyağı Tiplerine Göre İhracat Fiyatları Değişimi (Liret/kg)

Zeytinyağı Tipleri	1985	1986	1987	1988	1989	1985-1989 Yıllık artış(%)
Ekstra Vergine (<1° Asit)	3887	4136	3945	4108	4489	+ 3.3
Lampant Z.Y. (>3.3° Asit)	4594	4494	4694	4218	3854	- 4.2
Rafine Z.Y.	2824	2917	2846	2570	3077	+ 2.1
Ham Pirina Y	1565	1559	2921	507	1460	- 1.7
Rafine Pirina Y.	2046	1726	1492	1446	1861	- 2.3

KAYNAK: T.C.Roma Büyükelçiliği, Adı geçen yazı, ilgili yıllar.

Çizelge 46: İtalya'da Zeytinyağı Tiplerine Göre İthalat Fiyatları Değişimi (Liret/kg)

Zeytinyağı Tipleri	1985	1986	1987	1988	1989	1985-1989 Yıllık artış(%)
Ekstra Vergine (<1° Asit)	2450	3284	3448	3127	4138	+ 4
Lampant Z.Y. (>3.3° Asit)	1988	2447	3077	2493	3162	+ 12
Rafine Z.Y.	3041	3129	2447	2381	3085	+ 35

KAYNAK: T.C.Roma Büyükelçiliği, Adı geçen yazı, ilgili yıllar.

4.2.5 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Sektöründe Ortaya Çıkan Sorunlar

İtalya, Uluslararası Zeytinyağı Konseyi tarafından da onaylandığı gibi, zeytinyağında dünyanın en büyük tüketicisi ve ithalatçısı ülkesidir. İhracat ve üretimde ise yıllara göre İspanya ile ilk sırayı değişimli olarak paylaşmaktadır.

Bu itibarla en büyük sorunu, üretimdeki yetersizliğidir. Halen İtalya'da hektarda dane üretimi 2000 kg olmakta ve bu miktar diğer üretici ülkelerin hemen hemen iki katı oranında bir verimi ifade etmektedir. Fakat yine de bu miktar yeterli bulunmamakta İtalya büyük oranlarda zeytinyağı ithaline devam etmektedir.

İkinci büyük sorunu, İtalyan zeytinyağının diğer zeytinyağı üreticisi Akdeniz ülkeleri ile rekabet edememesidir (1). Burada temel nedenin yüksek üretim maliyeti olduğu belirtilmektedir. Hasatın üretim maliyetinde artan bir rolü olduğu ve mekanik hasadın yaygınlaşmasının bu sorunun temelini oluşturduğu düşünülmektedir (2).

Zeytinyağı işletmelerinin çoğunluğunun küçük sayıda ve parçalanmış olmaları ise, Birliğin yardımlarından yararlanamayan bu işletmelerin üretimde kaliteyi yakalayamamalarına neden olmaktadır. Bu işletmeler bazen 2 yıl içinde ancak 3-4 ay çalıştıkları için kapasite kullanımı da atıl kalmaktadır (3).

(1) Nitekim son yıllarda bu nedenlerle İspanya ve Yunanistanla rekabeti ABD pazarına tercih etmektedir.

(2) Nicola Lombardo, ".....", a.g.e., s.14

(3) Halen İtalya'da mevcut 5 büyük şirket de olmasa da son yıllarda üretimde kaliteye ulaşamayacağı belirtilmektedir.

Ayrıca, zeytin ağaçlarının daha çok yamaçlarda olması nedeniyle, bu küçük işletmelere ürünün toplanıp gelişmesinin uzun zaman almasıdır. Böylece özellikle son yıllarda naturel zeytinyağı talebi artan İtalya'da zeytin, toplandıktan sonra, 5 gün içinde işlenemediği için rafinaajlık yağ elde edilmektedir.

Fakat sorunların tespit edilmiş olması ve sorunların giderilmesi yönündeki çalışmalar, İtalya zeytinyağı sanayiine yardımcı olmaktadır.

4.3 Sofralık Zeytin

4.3.1 Sofralık Zeytin Üretimi

İtalya sofralık zeytin alan varlığında % 13'lük payı ile dünyada üçüncü sırada yer alırken, üretimde Yunanistanla çoğu kez aynı sırayı paylaşmaktadır (1).

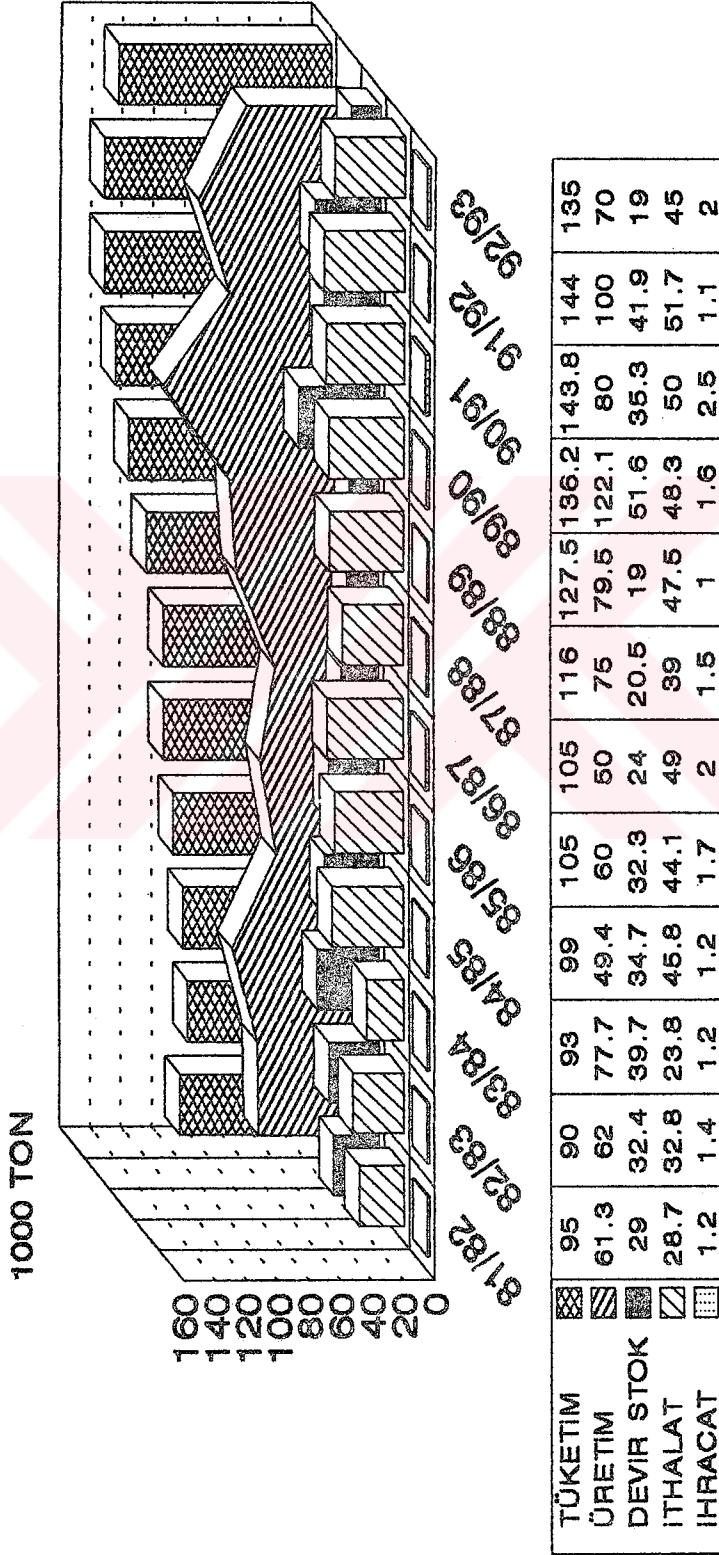
Mevcut 1 100 000 hektar zeytin alanının yaklaşık % 12'sinde sofralık zeytin çeşitlerinin yetiştirildiği ve bölgeler içerisinde üretimde % 30.9 ile Puglia'nın en büyük payı aldığı bildirilmektedir (Ek Çizelge 32).

1981/82-1992/93 yılları ortalamasına göre 73 800 ton sofralık zeytin elde edilen İtalya'da üretimin % 43'ü bir sonraki yıla stok olarak devredilmektedir (Grafik 32).

İtalya'da sofralık zeytin üretimi, zeytinyağı üretimi kadar gelişmemiştir. Hükümet ve gerekse üretici meslek kuruluşları AB'den zeytinyağı üretimi sayesinde

(1) Renan TUNALIOĞLU, Emin IŞIKLI, "Türkiye ile...", a.g.e., s.3-4.

GRAFIK 32: İTALYA SOFRALIK ZEYTİN BİLANÇOSU

KAYNAK: ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

önemli miktarda üretim ve tüketim yardımı alabildikleri için sofralık zeytine fazla önem vermemektedirler.

Önemli sofralık zeytin çeşitleri Nocellera Etnea, Nocellera del Belice, s.Agostina, Ascolana Tenera, Giarraffa, s.Caterina, Tonda Iblea, Brossa di Cassano, Coratina ve Itrana'dır. Bunlardan yılda toplam sofralık zeytin rekoltesinin 1/3'ünü verebilen ve Sicilya'da yetişen Nocellera tipi ayrı bir önem taşımaktadır (1).

İtalya'da yukarıda belirtilen nedenler ile sofralık zeytin üretimi organize olamadığı için gelişmemiştir. Ayrıca sofralık zeytin üretiminde dağlık alanlarda sulama yapılmaması ve buralardaki ağaçların yaşlı olması da kalite ve miktarı olumsuz etkilemektedir.

Sofralık zeytin üreten aile sayısı net olarak bilinmemekle birlikte mevcut alan ve ağaçtan gidilerek, toplam ailenin % 10'a yakınının sofralık zeytin ürettiği ifade edilebilir.

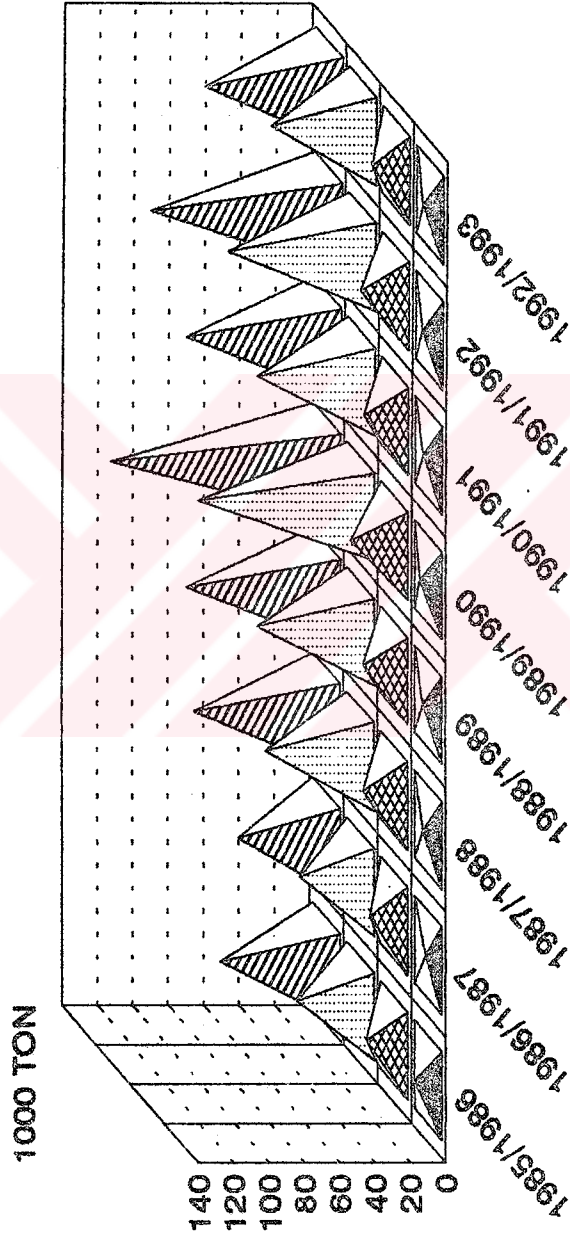
4.3.2 Sofralık Zeytinde Değerlendirme ve Pazarlama

İtalya'da üretilen sofralık zeytinin % 73'ü siyah, % 22'si yeşil, % 5'i ise rengi dönük zeytine işlenmektedir (Grafik 33). İtalya'da 100 işleme ünitesinin olduğu, bunların özel şirketler ile bağımsız aile şirketleri yapısında örgütlendiği bildirilmektedir (2).

(1) A.Bertolami, "Catalogo Generale OLIVI" Vivaio Piante, 1988, s.14.

(2) Renan TUNALIOĞLU, Emin IŞIKLI, "Türkiye ile...", a.g.e., s.48.

GRAFİK 33:İTALYA'DA FARKLI TIPLERE İSLENMİS SOFRALIK ZEYTİN ÜRETİMİ

	1985/1986	1986/1987	1987/1988	1988/1989	1989/1990	1990/1991	1991/1992	1992/1993
TOPLAM	60	50	75	79.5	122.1	80	100	70
SIYAH	36	34.5	54	58.5	92.1	59	76	52
YESİL	16	14	18	18	25	18	20	14
RENGİ DÖNÜK	8	1.5	3	3	5	3	4	4

YILLAR

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

Bu işletmelerin % 90'nın kapasitelerinin 200 ton/yıl olduğu, geri kalanının ise 1000 ton/yıl olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca bunların kapasite kullanım oranının % 50'den daha az olduğu, hasat sonu ağırlıklı olmak üzere yılda 3-4 ay çalıştıkları da belirtilmektedir (1).

İşlenmiş sofralık zeytin pazarlamasında organize satış kuruluşları söz sahibidir. Böylece pazarın % 40'ını Sacia, % 8'ini Polli, % 10'unu Cirio, Ponti ve Coelsanus adlı satış kurumları almış, geri kalan % 40'ın da ise üreticiler söz sahibi olmuşlardır. Ambalaj tipleri içerisinde naylon poşetler ilk sırada yer almakta onu cam kavanoz ve teneke kutular izlemektedir. Çünkü İtalyan tüketici sofralık zeytinde daha çok dökme zeytini tercih etmektedir. Ambalaj söz konusu olduğunda naylon ve kavanozu eşit görürken, teneke kutuyu beğenmemektedir.

İşlenmiş zeytinden öz tüketim olarak kullanılanın dışındaki miktar iç pazara küçük pazarlama kanalları ve komisyoncular aracılığı ile bölge içinde dağıtılmaktadır. Ayrıca bir de yapılan ithalatın pazarlanması söz konusudur. Çünkü İtalya üretiminin % 53'ü kadar da ithalat yapmaktadır (2). İthalatının % 90'ını İspanya, Yunanistan ve Fransa gibi AB ülkelerinden, geri kalanını Fas ağırlıklı olarak yapmaktadır (Ek Çizelge 33). İthal edilen zeytin ithalatçı firmaların adlarına yada parakendecilerin adlarına markalanarak paketlenip zeytinin menşei belirtilmeden organize dağıtım kanalları ile iç piyasaya verilmektedir. İthal edilen İspanyol zeytinleri büyük şirketler tarafından tercih edilirken, Yunan

-
- (1) Uluslararası Zeytinyağı Konseyi, "Yemeklik Zeytin...." a.g.e., s.107
 (2) Renan TUNALIOĞLU, Emin IŞIKLI, "Türkiye ile...", a.g.e., s.33.

zeytini, entegre olmamış küçük dükkanlar ve semt pazarları aracılığı ile dağıtılmaktadır.

İtalya'nın İspanya'dan ithalatı yeşil zeytin ağırlıklı iken, Yunanistan ve Fas'tan ithalatında siyah zeytin öncelik kazanmaktadır. İtalya'nın sofralık zeytin ithalatı 1980 sonrasında çok hızlı bir artış kaydetmiştir.

İthalatın çoğu rekolte açığını kapatmak için yapılmakla beraber, tüketicinin organize piyasa ürünlerine gösterdiği ilgiden de kaynaklanmaktadır (1).

İtalya'nın sofralık zeytin ihracatı ise üretiminin ancak % 1'ini oluşturmakta ve 1000 ile 1500 ton arasında değişmektedir (Grafik 32). İhracatın büyük bir bölümü ithal zeytinlerin paketlenerek ihracı ile gerçekleşmektedir. İhracatın büyük bir kısmı Fransa, ABD, Kanada ve diğer Avrupa ülkelerine yapılmaktadır (Ek Çizelge 33).

İtalyan zeytinlerinin ne iç pazar nede dış pazarda satışını düzenleyen bir standardı yoktur. Ancak İtalya AB normlarına ve Uluslararası standartlara (CODEX Alimentarium) bağlıdır. Bu standartlara göre zeytin çaplarına göre kalibrajı tabi tutulmakta, cam plastik ambalaj kapları ile etiket ve son tüketim tarihlerinin belirlenmesi zorunlu görülmektedir (2).

(1) Uluslararası Zeytinyağı Konseyi, "Yemeklik....", a.g.e., s.112.

(2) Vincenzo Marsilio, "Table Olive Production, Processing and Standards in Italy" Olivae, No:49, Dec, 1994, s.15.

4.3.3. Sofralık Zeytin Tüketimi

İtalya'nın sofralık zeytin tüketimi son 20 yılda giderek artan bir eğilim göstermiştir. 1980'li yılların başında 95 bin ton olan tüketim 1990 yılında 156,6 bin tona ulaşmıştır (Grafik 32). İtalya halen bu konumu ile Avrupa Birliği ülkeleri içinde 1. sırada, dünya ülkeleri içinde ise ABD'den sonra 2.sırada yer almaktadır (1). Sofralık zeytinin % 51'i siyah, %42'si yeşil, % 7'si ise rengi dönük sofralık zeytin olarak tüketilmektedir (Grafik 34). İtalya'da nüfusun % 865'inin tüketimde payı olduğu ve kişi başına tüketimin 1986 yılında 1,8 iken, 1991 yılında 2,7'ye ulaştığı görülmektedir (2).

İtalyan tüketicilerin zeytinin az bir kısmının salata ve aperatif olarak tükettikleri, ev tüketimlerinin daha fazla olduğu ifade edilmektedir. İtalyanlar diğer ülkelere göre daha küçük zeytinleri tercih etmektedirler. Yeşil zeytin tüketiminde ise farklı çeşitteki dolgu zeytinleri beğenen İtalyan tüketiciler, son yıllarda zeytin ezmesine de ilgi göstermektedirler.

Tüketici, dökme zeytini genellikle tercih ettiğinden, piyasadaki gerek süpermarket, gerekse semt pazarlarında zeytin dökme olarak satılmaktadır. Tüketici ambalajlı zeytini genelde aperatif olarak kullanmakta, dökmeyi ise yemeklerde tercih etmektedir (3).

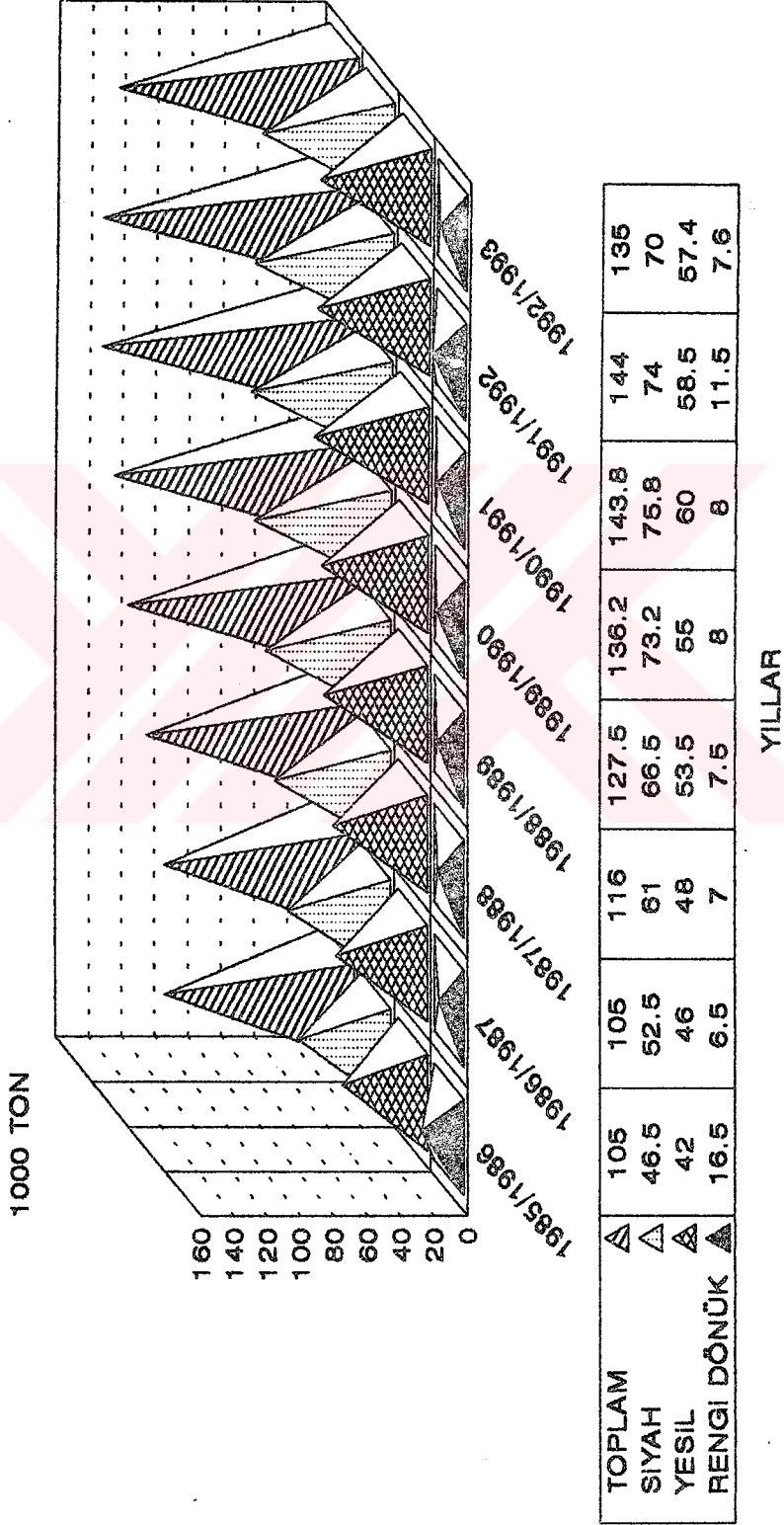
Fakat diğer yandan her ne kadar İtalyan üreticileri sofralık zeytin üretimine zeytinyağından daha az önem vermektelerse de, son yıllardaki tüketim artışı onları bu sektöre de önem vermeye zorlamaktadır.

(1) UZK, 1981/82 - 1991/92 yılları istatistikleri.

(2) Vincenzo Marsilio, "Table Olive.....", a.g.e., s.6.

(3) Uluslararası Zeytinyağı Konseyi, "Yemeklik....." a.g.e., s.113-114.

GRAFİK 34:İTALYA'DA FARKLI TIPLERE İSLENMİŞ SOFRALIK ZEYTİN TÜKETİM DURUMU

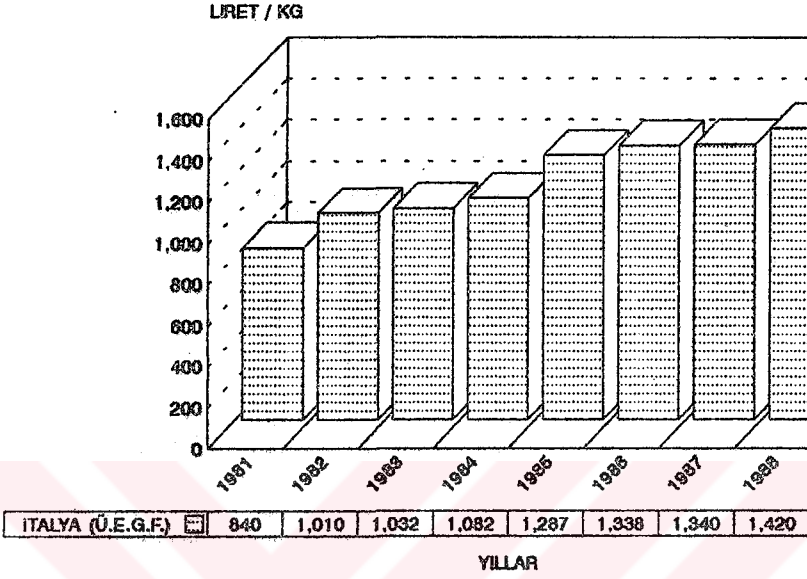
KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

4.3.4 Sofralık Zeytin Fiyatları

İtalya sofralık zeytin fiyatları üretici eline geçen fiyatlar, ihracat ve ithalat fiyatları olarak incelenmeye çalışılmıştır.

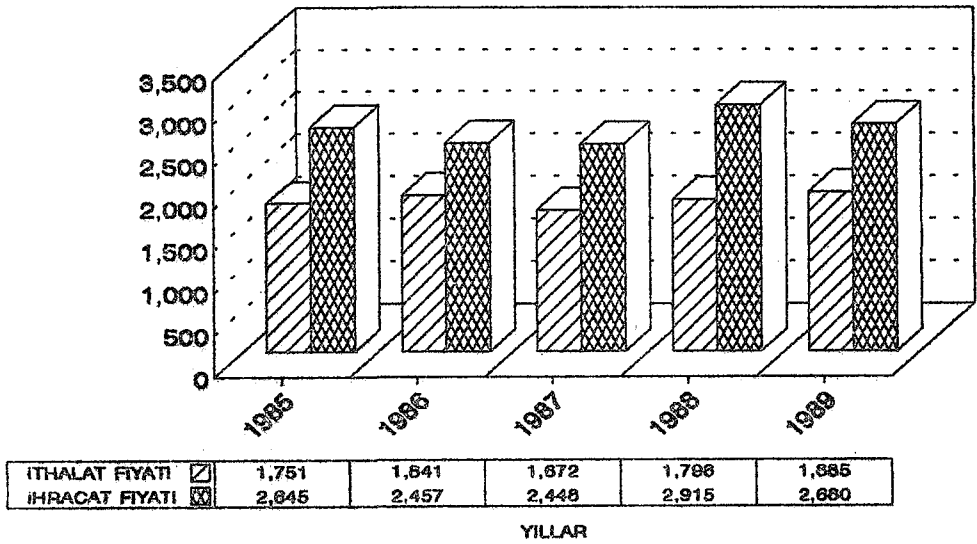
İtalya, zeytinyağında olduğu gibi sofralık zeytinde Avrupa Birliği'nin teşvik ve fiyat organizasyonundan yararlanamamaktadır. İşçi ücretlerinin yüksekliği ve organizasyon eksikliği nedeniyle maliyetler dolayısı ile üretici eline geçen fiyatlar yıllar içerisinde çok fazla artmaktadır. Grafik 35'de görüldüğü gibi 7 yıl içinde fiyatlar 1 kg sofralık zeytin için 840 lireden 1340 lireye çıkarak ortalama yıllık artış % + 7.7 olmuştur. Maliyet kaliteye göre değiştiği için, üretici eline geçen fiyatlarda da kalitenin etkisi görülmektedir. 1988 yılında ortalama 1420 lireden/kg olan üretici eline geçen fiyatlar en kaliteli İtalyan sofralık zeytin çeşidi Nocellara de Belice'de 2300 lireden/kg'a ulaşmaktadır. Parakende satış fiyatlarına ise, genellikle üretici eline geçen fiyatlara % 15 ile 20 arasında bir işleme ve paketlenme masraf ilavesi ile ulaşılmaktadır. Parakende satış fiyatları Polli ve Sacca gibi büyük şirketlerce ithal edilen sofralık zeytin fiyatlarından % 10 daha düşük olmaktadır. ihracat fiyatlarının eldesinde ise üretici fiyatlarına % 45 ile 50 arasında bir ilave fiyat uygulanmaktadır. Grafik 36'dan da kolay izlenebileceği gibi İtalya sofralık zeytin sektöründe 1985/1989 yılları arası ithalat fiyatları ortalama yıllık artışı % 1,86 iken, ihracat fiyatları artışı % 0,3 olmuştur. İtalya'nın ihracatında miktar olarak gelişme olmaması adeta fiyatlara da yansımaktadır.

GRAFİK 35:İTALYA'DA SOFRALIK ZEYTİNDE ÜRETİCİ ELİNE GEÇEN FİYATLAR

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

GRAFİK 36:İTALYA'DA SOFRALIK ZEYTİNDE İTHALAT VE İHRACAT FİYATLARININ KARSILAŞTIRILMASI

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

4.3.5 Sofralık Zeytin Sektöründe Ortaya Çıkan Sorunlar

İtalya sofralık zeytin üretimi ve tüketimi açısından dünyada belli bir konuma sahip olmasına rağmen, bu sektör zeytinyağı sektörü kadar önem kazanamamaktadır. Sektör, üretimde, ihracatta ve fiyatlandırmada henüz yeterli bir örgütlenmeye sahip değildir. Bazı üreticiler kendi aralarında kooperatifleşmeye çalışmışlarsa da, arkalarında ne hükümetin ne de Avrupa Birliği'nin desteğini bulamamışlardır (1).

Bu nedenlerle üretim geleneksel olarak yapılmakta, bakım ve hasat masrafları yüksekliği maliyetleri arttırmaktadır. Dolayısı ile İtalyan sofralık zeytin sektörü dış piyasada, bazen de artan ithalat ile rekabet edememektedir. İthal edilen zeytinlerde belirli bir kalitenin aranmaması üstelikte dökme ithalatın artması üretimi ve tüketimi olumsuz etkilemektedir.

İtalya'nın sofralık zeytin sektöründe üretim ve fiyat organizasyonundaki gelişmenin olmayışına, tüketicinin de eğitim noksanlığı eklenince sorunlar halkalar halinde büyümektedir.

4.4 Pirina ve Pirina Yağı

4.4.1 Pirina ve Pirina Yağı Üretimi

İtalya dünya zeytinyağı üretimini ilk sıralarda temsil ettiği gibi, pirina ve pirina yağı üretiminde de hem AB'de hem de dünyada ilk sırada yer almaktadır.

(1) Renan TUNALIOĞLU, Emin IŞIKLI, "Türkiye", a.g.e., s.39

Halen 1 000 000 ton olan pirina üretimi ile dünyadaki payı % 30.3, AB'deki payı % 40 olan, İtalya'nın dünya pirina yağı üretimindeki payı ise % 27'dir (Çizelge 33) (Grafik 18).

İtalya'da üretilen pirina yağı toplam zeytinyağı üretiminin % 8.0'nı oluşturmakta, yaklaşık bir hesaplama ile yıllık pirina yağı üretimi 40 000 ton olmaktadır (Grafik 37). Bu miktarın % 91'i yemeklik üretilebilirken, % 9'u endüstriyel nitelikte olmaktadır. İtalya'da üretilen zeytinyağı ve pirina yağının oranlanarak verilmeye çalışıldığı (Çizelge 47)'de tüketime uygun 319 200 ton zeytinyağının olduğu, buna ilave olarak 219 000 ton lampant zeytinyağı ve pirina yağının da rafine edilerek tüketimde kullanılabileceği görülmektedir.

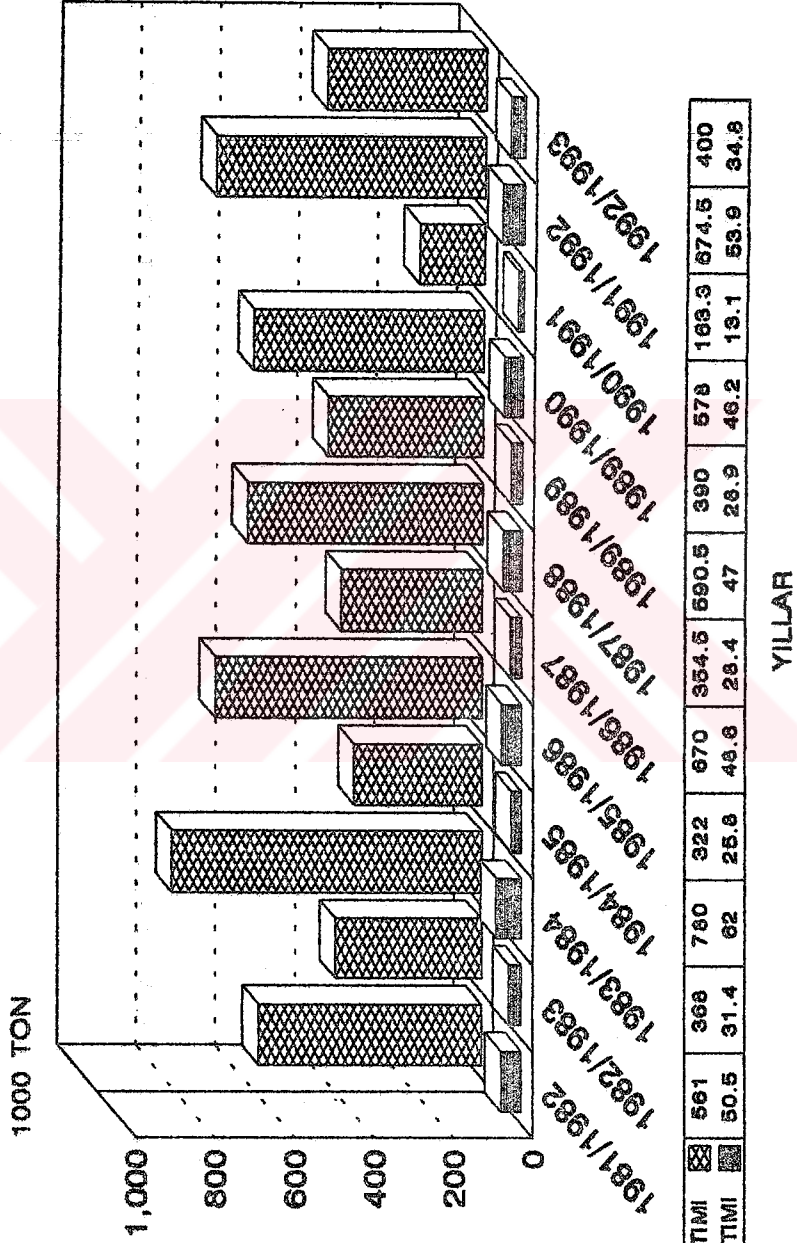
4.4.2 Pirina ve Pirina Yağında Değerlendirme -Pazarlama

İtalya'da üretilen pirina ve pirina yağı üretilme ve değerlendirme aşamaları Ek Şekil 1'deki gibidir. Görülen fark, İtalya'da kuru pirina'nın değerlendirilmesi ile ilgili çalışmaların yoğunluğu ile pirina yağının yemeklik üretiminin daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

Kuru pirinanın % 50 ile 60'ı pirina fabrikaları ile pirina fabrikalarında ek olarak bulunan rafine ve sabun fabrikalarında yakıt olarak kullanılmaktadır (1). Geri kalan miktar ise kireç ocakları, seramik fabrikaları ve briket fabrikalarına aynı amaçla kullanılmaktadır. Kuru pirinanın ısıtma kapasitesinin (3500 kkal/kg) kok

(1) Uluslararası Zeytinyağı Konseyi, "Olive Pomace...." a.g.e., s.48.

GRAFIK 37:İTALYA'DA PİRİNA YAĞI VE ZEYTİNYAĞI ÜRETİMİNİN KARSILAŞTIRILMASI

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAĞI KONSEYİ

veya linyit kömürleri ile eş değerde olması yanında hava kirliliğine olumsuz etkisinin daha az olması nedeniyle tercih edildiği bildirilmektedir (1).

Çizelge 47: İtalya'da Pirina Yağı ve Zeytinyağının Üretim Durumu (1980/81-1991/92)

	Miktar (1000 ton)	Toplam Zeytinyağı Üretimindeki payı(%)
-Toplam Pirina Yağı Üretimi	40.2	8.0
-Yemekliğe Ayrılan Pirina Yağı	36.5	7.3
-Toplam Zeytinyağı Üretimi	498.6	100
Ekstra	149.6	30.3
Fine	69.8	14.6
Semi fine	99.8	19.5
Lampante	179.4	35.6
-Tüketime Uygun Miktar	319.2	64.4
(1) Rafinasyona Uygun Miktar	219.0	42.9

(1) : Toplam 40200 ton pirina yağının % 91'nin yemekliğe ayrıldığı kabul edilirse 36 500 ton pirina yağı ile 179 400 ton lampant yağın rafine edilmeleri durumunda, yemeklik olarak kullanımlarının mümkün olabileceği düşünülmüş ve hesaplanmıştır.

KAYNAK: UZK, "Olive Pomace and Olive Pomace Oils" 1989, s.32 ve Sabahattin GAZANFER, "Zeytinyağlarından...", a.g.e., s.18'den yararlanılmıştır.

(1) İtalya'da zeytinyağı ve pirina sanayi bütünlük sergilemektedir. Zeytinyağı fabrikası, pirina fabrikası, rafine fabrikası ve sabun fabrikaları çoğu kez ek üniteler halinde birlikte işletilmektedir.

İtalya'da kuru pirina'nın hayvan yemi olarak kullanımı üzerinde yapılan araştırmalarla sığır, oğlak ve koyunların beslenmesinde, değişik ot kombinasyonları ile kullanıldığında kiloyu arttırıcı etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Nitekim bu araştırmaların pratikte uygulanması için çalışılmaktadır (1).

Pirina yağı ise, üretim kısmında da belirtildiği gibi, % 91 oranında yemeklik vasıfta üretilebildiği için geri kalan % 9'luk kısmı daha çok sabun sanayinde; Marsilya yöntemi ile değerlendirilmektedir (2).

Yemeklik olarak üretilebilen pirina yağının ise İtalya'da önemli bir sektör olarak görüldüğü ifade edilebilir. İtalya'da 85 adet pirina fabrikası mevcuttur. Rakamlarla ifade mümkün olmamakla birlikte çoğunluğunun kontinü pirina fabrikaları olduğu belirtilebilir. Bunların günlük kapasiteleri 50 ton/gün arasında değişirken, yıllık kapasiteleri 6000 ton/yıl ile 100 000 ton/yıl arasında değişmektedir. Bunların çoğunu kontinü pirina fabrikaları oluşturmaktadır. Büyük kapasiteli fabrikalar, zeytinyağı sektöründe de söz sahibi olan şirketlere aittir. Pirina fabrikaları zeytin üretimi ve dolayısıyla zeytinyağı üretiminin yoğun olduğu bölgelerde bulunmaktadırlar. Fabrikaların % 39'u Puglia, % 25.5'i Liguria, % 18'i Toskana, % 7.5'i Calabria, % 7.1'i Abruzzi, % 15'i Molise, % 1.4'ü Sicilya'dadır. Hatta İtalya'da zeytinyağı fabrikaları ile aynı yerde pirina fabrikalarının da bulunduğu ve pirinanın hemen işlendiği bilinmektedir (3).

-
- (1) Ferndnda MARTiLOTTi, "Use of Olive By Product in Animal Feeding in Italy" Olive By-Products Valorization, Technical Committee Meeting, Madrid, Nov. 83, s.49-50.
 - (2) Uluslararası Zeytinyağı Konseyi, "Olive Pomace.....", a.g.e., s.48.
 - (3) UZK, "Olive Pomace" a.g.e., s.49.

Pirinadan üretilen yemeklik nitelikteki yağ tüketimde bu haliyle kullanılamayacağı için rafine fabrikalarında rafine edilmektedir. Halen İtalya'da yıllık kapasitesi 350 000 ile 400 000 ton/yıl kapasiteli 30 adet rafine fabrikası mevcuttur. Bunların % 20'si Kuzeyde, % 35'i Merkezde, % 45'i de Güney İtalya'da bulunmaktadırlar. Bunların 24 tanesi rafinasyonla birlikte paketleme de yaparken, 6 tanesi sadece rafinasyon yapmaktadır. Bu rafine fabrikaları pirina yanında yılda 200 000 bin ton da lampant zeytinyağı rafine etmektedirler. Ayrıca bu fabrikaların büyük kapasiteye sahip olanları, ayçiçek gibi diğer bitkisel yağları da işlemektedirler (1).

İtalya iç pazardaki organizasyon zeytinyağında olduğu gibi büyük şirketler tarafından yönlendirilmektedir. Hatta bunlardan Puglia'daki Olefici Fasanesi şirketinin pirina yağı üretimi ve rafinasyonundaki pazar payı % 20'dir. Bu şirket dünyada zeytin ve ürünlerini ilk işleyen şirket olma ünvanını taşımaktadır. Diğer şirketlerden Bertolli, Costa ve Sasso'nun pazar payları ise % 3-4 arasında değişmektedir.

İtalya zeytinyağında olduğu gibi, yemeklik pirina yağı ithalatında da dünyada ilk sırayı almaktadır. Hatta ithalat ile ihracatı arasındaki fark ithalat lehine artmaktadır (Ek Çizelge 34). İtalya'nın yemeklik pirina yağı ithal ettiği ülkelerin başında Yunanistan ve İspanya gelmektedir. İhracatta ise ABD, Almanya, İngiltere ve son yıllarda Tunus ve İsrail'in önem kazandığı görülmektedir (Ek Çizelge 35).

(1) Giorgio Cilenti, "The Olive Oil Sector in Italy: How it Looks", Olivae, No:47, June 1993, s.8.

İtalya'nın gerek iç piyasada gerekse ihracat ve ithalatta yemeklik pirina yağı ile ilgili olarak, Uluslararası Zeytinyağı Konseyince hazırlanan ve uyulması istenilen standartlar ve mevzuat hükümlerine tabi olması beklenmektedir. Çünkü İtalya bu konuda sorunları olan bir ülkedir (Ek Çizelge 36).

4.4.3 Pirina ve Pirina Yağı Tüketimi-Kullanımı

İtalya dünya pirina yağı kullanımında % 40'lık payı ile üretim, dış alım ve dış alımda olduğu gibi ilk sırayı almaktadır (Grafik 19). Gerek ürettiğini gerekse ithal ettiğini yemeklik olarak kullanan İtalya açısından, yemeklik pirina tüketiminde son sekiz yılda istikrarın korunduğu izlenmektedir (Ek Grafik 8).

İtalya'da son yıllarda naturel zeytinyağı tüketimine yönelik bir artış olduğu bilinmektedir. Oysa 1980'li yılların başında zeytinyağının diğer bitkisel yağlarla olan fiyat rekabeti nedeniyle, bu rekabetin kırılmasında ucuz fiyatı ile yemeklik pirina yağına öncelik verilmiştir. Nitekim İtalyan zeytinyağı sektörü, zeytinyağı ve pirina yağının % 20'sinin ev tüketiminde, geri kalanının diğer kurum ve kuruluşlarla otel ve moteller tarafından tüketildiğini belirtmektedir (1). Endüstriyel vasıftaki pirina yağı ise miktar olarak az olmaktadır ve daha çok önce de belirtildiği gibi sabun sanayiinde tüketilmektedir.

(1) Uluslararası Zeytinyağı Konseyi, "Olive Pomace, Oil....", a.g.e., s.53.

4.4.4 Pirina ve Pirina Yağı Fiyatları

İtalya'da pirina fabrikaları, pirinayı ya zeytin-yağı fabrikalarından doğrudan yada acentalar vasıtasıyla almaktadır. Dolayısı ile pirina fiyatları, 1 Kasımdan 30 Nisan'a dek olan sürede Floransa Borsasında işlem gören rafine pirina yağının ortalama satış fiyatından gidilerek yapılan bir hesaplama ile belirlenen en düşük düzeyde bir mübaya fiyatı ile satın alınır. Böylece pirina fiyatlarının tespitinde bir önceki rafine pirina yağı fiyatları baz alınmış olmaktadır. Bu yöntemde ulusal fiyat komitesinin pirinadan elde edilerek yağ verimi ve asitlik derecesi ile ilgili çok yönlü katsayısı kullanılmaktadır (1).

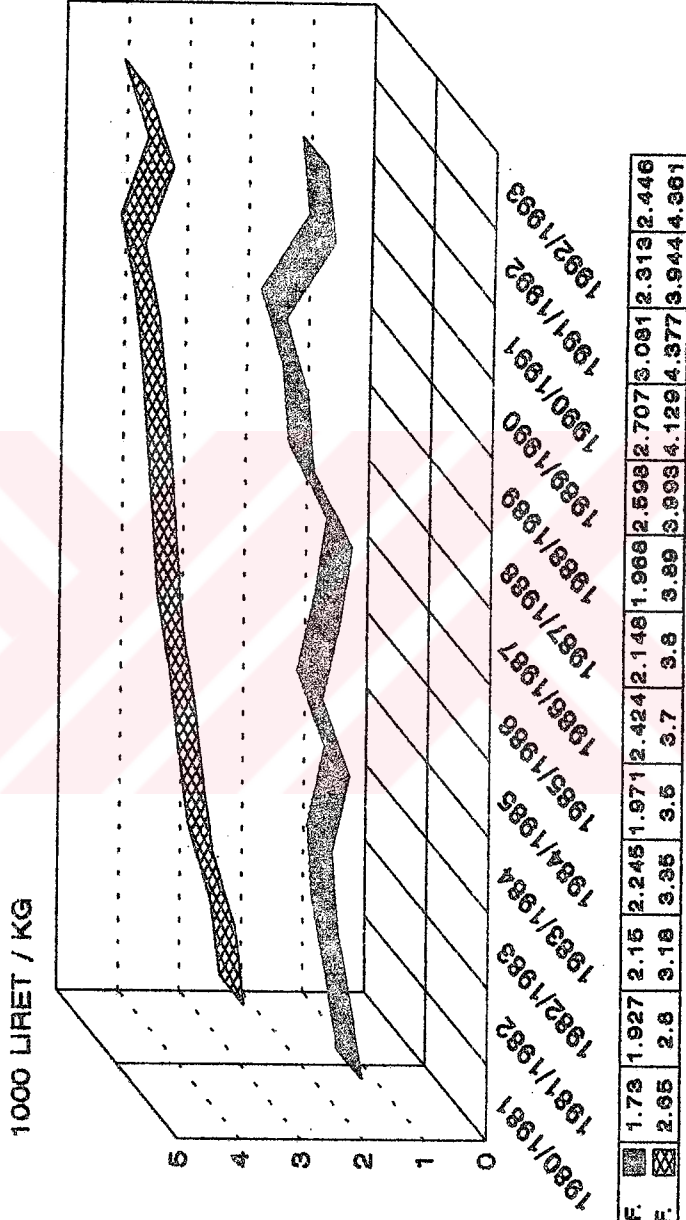
Sonuçta belirlenen fiyatlarla pirinayı alan pirina fabrikaları (pirina yağı üreticileri) yağ çıkarma işleminden sonra yağlarını ya ham olarak yada yemeklik nitelikte üretirlerse rafine ederek satabilirler. Rafine pirina yağı üretici eline geçen fiyatlar ile rafine zeytinyağı üretici eline geçen fiyatların incelendiği (Grafik 39)'de rafine pirina yağının % 25 ile 32'si oranında daha ucuz olduğu görülmektedir (2).

Rafine pirina yağının fabrika çıkış fiyatlarında ise Borsada işlem gördüğü Kasım-Nisan ayları arasında devamlı ve istikrarlı bir yükselmenin olduğu görülmektedir (Çizelge 48). Bir fikir vermesi açısından ham ve rafine pirina yağı ihracat ve ithalat fiyatlarının incelendiği Çizelge 49'da ise ihracat fiyatlarının yıllık artış oranının düştüğü ithalat fiyatlarının ise arttığı tespit edilmiştir.

(1) UZK, "Olive pomace....", a.g.e., s.31.

(2) Nitekim çoğu kez İtalyan tüketicisi bu nedenle rafine zeytinyağı yerine, rafine pirina yağını tercih etmekte, satıcılar ise ikisini yasaların izin vermemesine rağmen karıştırmaktadırlar.

**GRAFİK 38:İTALYADA RAFİNE PİRİNA YAĞI VE RAFİNE ZEYTİNYAĞI İÇ PİYASA
FİYATLARININ KARŞILAŞTIRILMASI**

*:FİYATLAR BARI VE MILANO İLLERİNİN ORTALAMASI OLARAK ALINMIŞTIR.

KAYNAK: UZK(Feuille D'information)

Çizelge 48: İtalya'da Rafine Pirina Yağı Fabrika Çıkış Fiyatları (*) (Liret/kg)

AYLAR	1987/88	İndeks Ocak:100	1988/89	İndeks Ocak:100	1989/90	İndeks Ocak:100
Ocak	2050	100.0	2450	100.0	2666	100.0
Şubat	1920	93.6	2635	107.5	2729	102.3
Mart	1859	90.6	2775	113.2	2727	102.2
Nisan	1878	91.6	2708	110.5	2708	102.2
Mayıs	1937	94.4	2681	109.4	2736	102.6
Haziran	1983	96.7	2632	107.4	2715	101.8
Temmuz	2017	93.3	2578	105.2	2705	101.4
Ağustos	2061	100.5	2717	110.8	2729	102.3
Eylül	2112	103.0	2930	119.5	2783	104.3
Ekim	2184	106.5	2869	117.1	2857	107.1
Kasım	2233	108.9	2792	113.9	2927	109.7
Aralık	2314	112.8	2628	107.2	2950	110.6
ORTALAMA	2046		2700		2769	

*: Bu fiyatlar Katma Değer Vergisi dışındaki fiyatlardır.

KAYNAK: T.C.Roma Büyükelçiliği, a.g.e., ilgili sayfalar.

Çizelge 49: İtalya'da Ham ve Rafine Pirina Pirina Yağı İhracat ve İthalat Fiyatları (Liret/kg)

YILLAR	İHRACAT FİYATLARI		2 ± 1	İTHALAT FİYATLARI		2 ± 1
Tipler	Ham Pirina Raf. Piri. Yağı(1)	Yağı(2)		Ham Pirina Raf. Piri. Yağı(1)	Yağı(2)	
1984/85	1564	2046	1.3	1455	1785	1.2
1985/86	1507	1726	1.1	1427	1817	1.2
1986/87	2011	1492	0.7	1401	2159	1.5
1987/88	507	1446	2.8	1293	2142	1.6
1988/89	1459	1861	1.2	1821	2378	1.3
Ort.Yıl Artış(%)	-1.7	-2.3		+5.7	+7.4	

KAYNAK: T.C.Roma Büyükelçiliği, A.g.y. Report Olio D'Oliva, s.27-28.

4.4.5 Pirina ve Pirina Yağı Sektöründe Ortaya Çıkan Sorunlar

İtalya'da pirina ve pirina yağı sektörünün sorunları iki grupta incelenebilir.

Birincisi, pirina fabrikalarının pirina maliyetleri ve kullanımı ile ilgili sorunlarıdır. Zeytin ve zeytinyağı sektörü içinde ekonomik açıdan en az önemli olan pirina sektörüdür. Ürünün az olduğu yılda maliyet yükselmekte, bu da pirina yağı fiyatlarını olumsuz etkilemektedir. Sonuçta fiyatlara müdahale yoluyla yapılan destekleme, maliyetlerin artışı karşısında etkili olamamaktadır. Böylece zeytinyağı sektörünün birlik pazar organizasyonundaki hakimiyeti geçerliliğini kaybetmektedir. Bu arada çevre kirliliği ile ilgili sorunların ilave maliyeti gibi, sektördeki mevcut diğer sorunlar da unutulmamalıdır. Kuru pirinanın ise hayvan yemi olarak kullanımı için yapılan araştırmaların pratiğe tam olarak yansıtılamaması nedeniyle sadece yakıt olarak kullanılması da sorunlar arasındadır.

İkincisi rafine pirina yağının rafine zeytinyağına göre ucuz olması nedeniyle İtalyan tüketici tarafından tercih edilmesidir. Yapılan bir araştırmada 1978-1987 yılları arasında naturel zeytinyağı tüketiminde ortalama yıllık artışın % + 9.5, rafine zeytinyağında % - 6.4 iken, pirina yağında % + 0.6 olduğu tespit edilmiştir. Bu tespitle naturel zeytinyağı için geçerli olmasa da rafine zeytinyağına yönelik bir rekabetin başlaması zeytinyağı sektörünü korkutmaktadır (1). Belirli sınırlar içinde, diğer bitkisel yağlarla olan rekabet açısından rafine pirina yağı tüketiminin artması istenilmektedir. Diğer yandan zeytinyağı ile pirina yağının hileli karışımları İtalyan zeytinyağlarının kalite politikasında büyük sorunlara neden olmaktadır (2).

(1) UZK, "Olive Pomace.....", a.g.e., s.54.

(2) UZK, "Olive Pomace.....", a.g.e., ilgili sayfalar.

5. YUNANİSTAN'DA ZEYTİNCİLİK

5.1 Zeytinciliğin Genel Durumu

Yunanistan'da milli gelirin % 16'sı tarım kesiminden sağlanmakta⁽¹⁾, toplam tarım ürünleri değeri içinde zeytinin payı ise % 7.3 olmaktadır

Zeytinin Yunanistan'da daima özel bir yeri olduğu hatta son yıllarda üretimine daha fazla önem verildiği belirtilmektedir (2). Bu gelişmede Yunanistan'ın Avrupa Birliği'ne 1981 yılında tam üye olmasının etkisi büyüktür. Özellikle zeytinyağında ortak tarım politikasının sonucu olarak fiyat ve destekleme politikalarından yararlanarak, birçok avantaj elde etmeyi başaramıştır.

Yunanistan'da toplam tarım alanının % 17'sini, tarım üretiminin % 11.4'ünü, meyve ağaçlarının % 20.8'ini oluşturan zeytin, 760 100 hektar alanda yer almaktadır (3). Bu alanın % 82,9'unda yağlık zeytin, % 17,1'inde sofralık zeytin yetiştirilmektedir (4). Zeytinliklerin % 38'i ovada, % 37'si meyilli, % 25'i ise dağlık arazide bulunmaktadır (5).

-
- (1) T.C. DPT, "Bağlıca Ekonomik Göstergeler (Türkiye-AT-AFTA) ve Önemli Projeler" AT ile ilişkiler Genel Müdürlüğü, Ekim 1991, s.22-24.
 - (2) Haluk Cillov, "Yunanistan'da İktisadi Durum" Ticaret Gazetesi, 18.8.1993, s.2.
 - (3) D.PONTİKİS, "Situazione Attuale E Prospettive Delle Olive Da Tavallo In Grecia" Academia Nazionale Dell'Olive Spoleto, Convegno Sulle Olive Pa Tavallo Ascoli Piceno, 25.26 Novembre, 1988, s.87.
 - (4) C.L. Papageorgiou, "The Role of the Olive Tree In Greece", Olive II. th year No: 19, December, 1987, s.7-11
 - (5) UZK, Politicas Oleícolas Nacionales, E.108/DOC No:4, Actualización, No:23, 13 de Mayo de 1991, Ref:05, s.1.

Halen Yunanistan'da ürün çeşidi ve nitelikleri açısından 7 bölgede zeytincilik yapılmakta, zeytin üretim değerinin % 41,9'unu Peloponnese-Batı Merkez, % 26'sını Girit, % 7'sini Thessaly, % 6'sını Epirus, % 2,6'sını Merkez-Batı Makedonya, % 1,5'ini Doğu Makedonya-Thrace, % 15'ini Doğu Merkez-Ege Adaları bölgeleri paylaşmaktadır. Zeytin alanı açısından da bölgeler hemen hemen aynı sırayı izlemektedirler (Şekil 12) (Çizelge 50).

Yunanistan'da mevcut 1 milyon tarım işletmesinde 1,3 milyon kişi çalışmaktadır. Bu işletmelerin 495 600'nü zeytincilik yapan işletmeler (aileler) oluşturmaktadır (Ek Çizelge 17). Tarımın genel yapısına uygun olarak, zeytincilik işletmelerinin de % 50'si ortalama 3,6 hektar büyüklüğündedir. Büyük zeytin işletmelerinde sadece tek bir ürün olarak zeytine yer verilirken, söz konusu küçük işletmelerde, başka tarım ürünleride yer almaktadır (1).

Yunanistan'da son verilere göre mevcut alanda 123 milyon zeytin ağacı olduğu belirtilmektedir. 1982-1992 yılları ortalamasına göre bu ağaçlardan 1 398 710 ton yağlık zeytin, 159 346 ton sofralık zeytin, 287 972 ton zeytinyağı, 31 400 ton pirina yağı elde edildiği hesaplanabilmektedir (2).

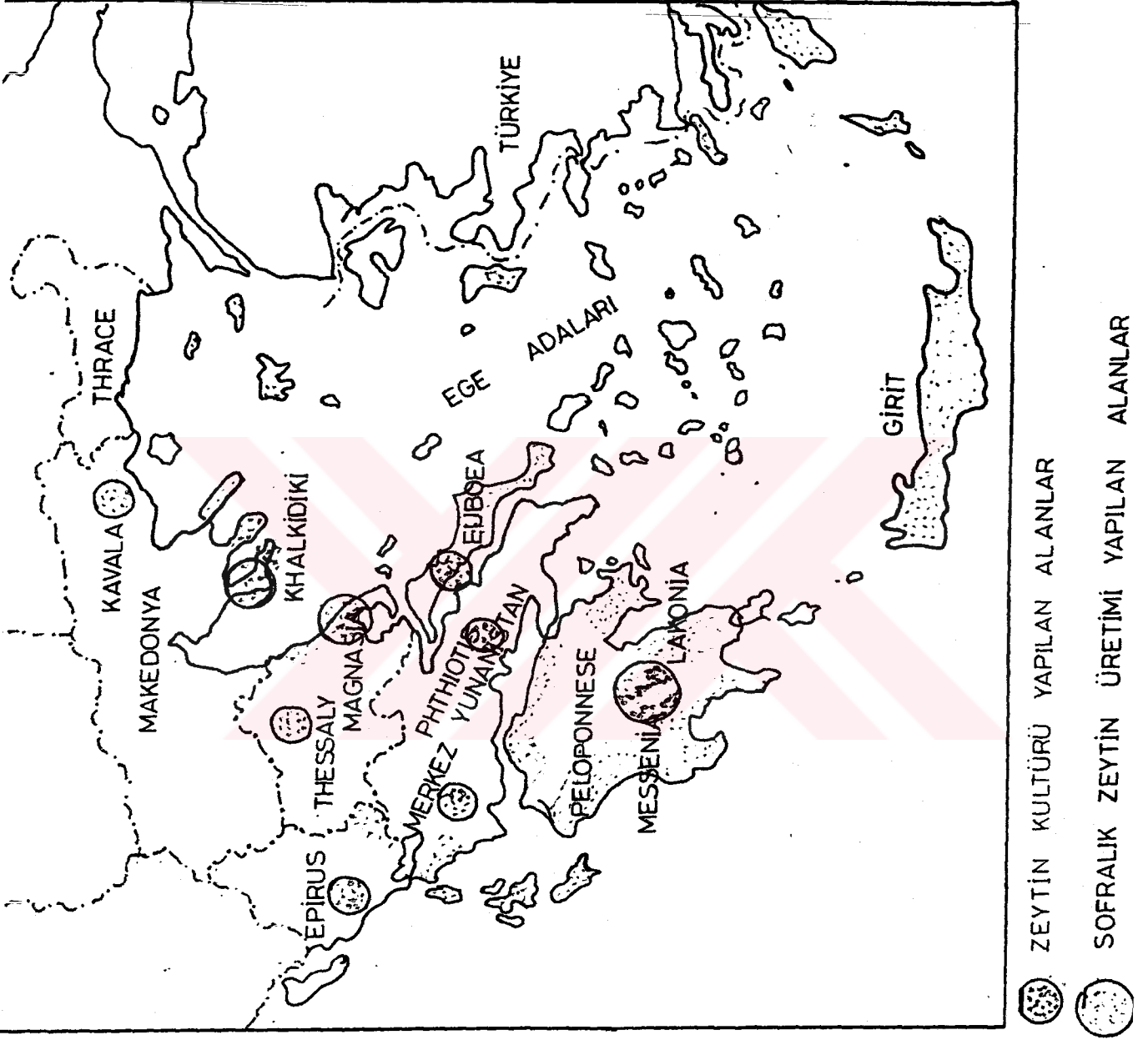
Yunanistan'da dekara 17 adet zeytin ağacı olduğu, ağaç başına verimin ise 9.5 kg olduğu ifade edilmektedir (3).

(1) C.L. PAPAGEORGIOU, "The Role of..." a.g.e., s.8.

(2) T.C. Atina Büyükelçiliği Ekonomi ve Ticaret Müşavirliğinden alınan 2.9.1993 tarih ve 701/933 sayılı faks yazıları

(3) UZK, Feuille D'information Journal Official des Communautés europeennes, 14.8.1989, çeşitli sayfalar.

SEKİL 12 : YUNANISTAN'DA ZEYTİNCİLİK YAPILAN BÖLGELER

YNAK: D. Pontikis, Situazione Attuale E Prospettive Dell Olive Da Tavola in Grecia,, Ac. Na, Spoleto, 25, 26 Nowombre, 1988 ,S. 88

Çizelge 50 : Yunanistan'da Zeytin Üretim Bölgeleri ve Ürünler İtibariyle Üretim Değerleri

BÖLGELER	Yağlık Zeytin Alan (000 Ha)	Sofralık Zeytin Alan (000 Ha)	Toplam Alan (000 Ha)	Zeytinyağı Üretim Değeri (mil.drahmi)	Sofralık Zeytin Üretim Değeri (mil.drahmi)	Toplam Üretim Değeri (mil.drahmi)
Crete (Girit)	162.7	0.2	162.9	13 998.4	164.1	14 162.4
Epirus	40.8	7.9	48.7	2 657.3	559.7	3 217.0
Central West Macedonia (Bati Orta Makodanya)	8.0	17.2	25.2	910.5	457.4	1 367.9
East Macedonia-Thrace (Dogu Makedonya)	9.4	2.8	12.2	588.4	187.0	775.4
E.Central-Aegean Island (Merkez Ege Adalari)	149.8	21.0	169.8	6 685.8	669.9	7 385.7
Thessaly	12.8	57.1	69.4	1 557.3	2 130.9	3 688.2
Peloponnese-W.Central (Bati Merkez)	247.4	23.5	369.9	20 328.4	1 755.1	22 083.5
TOPLAM	630.4	129.7	760.1	46 726.1	5 954.1	52 680.2

(*): 1983/84 yılında 1 drahmi=2.35 TL'dir..

KAYNAK: C.L. Papageorgiou, "The Role", a.g.e., 1987, s.7-8.

Atina Ekonomi ve Ticaret Müşavirliğinden edinilen bilgiye göre, "Zeytin ile ilgili kurumsal işleyişte en etkili organın Tarım Bakanlığı olduğu ve kurumun zeytin alanındaki temel politikaların belirlenmesinde öncü görevi gördüğü" ifade edilmektedir. Bu işleyiş içinde yağlık zeytin-zeytinyağı ve sofralık zeytin üreticileri ile ihracatçıların örgütlendiği çok sayıda birlik, dernek ve kooperatiflerin bulunduğu da bildirilmektedir. Avrupa Birliğine üye olduktan sonra, Yunanistan'ın zeytin ile ilgili kurumsal yapısında Birliğin direktiflerine uygun olarak düzenlemeler yapıldığı da belirtilmektedir (Şekil 8).

5.2 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı

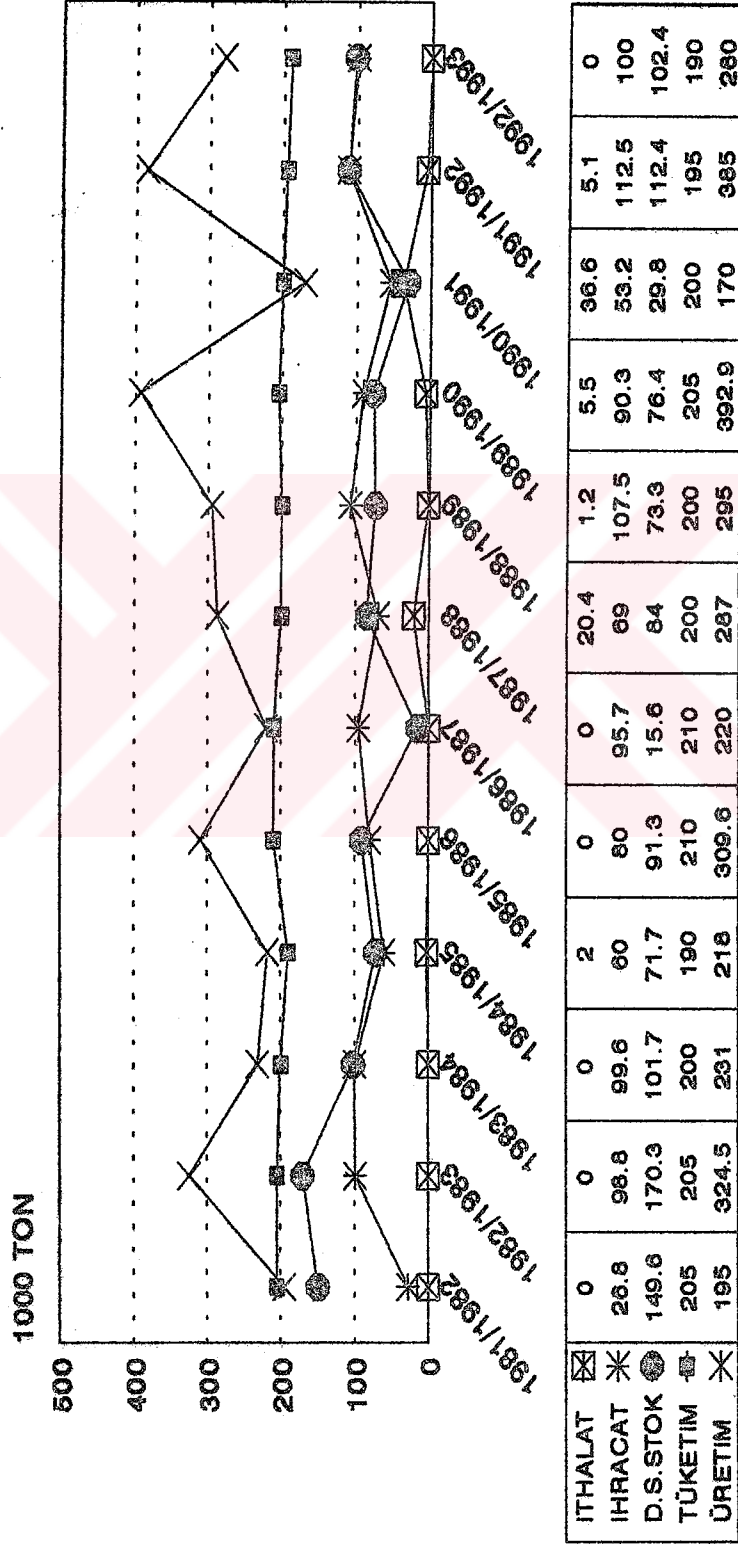
5.2.1 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi

Yunanistan dünya zeytinyağı üretiminin % 16'sını temsil eden, üçüncü büyük ülke konumundadır. Mevcut zeytin alanının 630 400 hektarında 100 milyon adet zeytin ağacının olduğu ve bunların yağlık ile karışık çeşitler veren ağaçlar olduğu tahmin edilmektedir (1). Avrupa Birliğine girişinden sonra ağaç sayısında sürekli artış görülen Yunanistan'da artık istikrara ulaşıldığı bildirilmektedir. 1981/82-1992/93 yılları ortalaması olarak üretilen 267,3 bin ton zeytinyağı üretiminin % 33,6'sı kadar da stok devredildiği görülmektedir (Grafik 39). Yunanistan'da 100 kg zeytinden yaklaşık 20 kg zeytinyağı elde edilmektedir (2).

Bazen periyodisitenin, bazen de iklimin etkisiyle dane üretiminde görülen dalgalanmalar yağlık zeytin ve zeytinyağı üretiminde de görülmektedir (3). Üretimin

-
- (1) Georges-Theodore Doutsias, "The production of table olives as an alternative to the production of olive oil" OLIVE, V. Year, No: 20, s.10.
 - (2) UZK, "Feuille D'information", Journal Official, a.g.e. 14.8.1989, çeşitli sayfalar.
 - (3) 1987 Mart ayında yaşanan don yüzünden 2.6 milyon zeytin ağacı zarar görmüştür.

GRAFİK 39: YUNANISTAN ZEYTİNYAGI BİLANÇOSU

YILLAR

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

talebe bağılı olmaktan çok hava şartlarına bağılı olarak değiştiği, toprağın çoraklaşarak kötüleşmesinin de bu konuda etken olduğu belirtilmektedir. 1 Ocak 1981'de Avrupa Birliğine katılan Yunanistan'a Birliğin ortak politikaları yol gösterici olmuş, özellikle zeytinyağı üretiminin az olduğu yıllarda gerekli yardım sağlanarak, pazarda arzı düzenleyici desteklemeler yapılmıştır (1). Bu arada Yunanistan'ın katılımı ile birliğin dünya zeytinyağı üretimindeki payı % 16 oranında artarak, dünya üretiminin % 48'ini sahiplenmiştir (2).

Yunanistan'ın Birliğe katılımdan sonraki 10 yıl içinde üretimi % 3.75 düzeyinde büyüme göstermiş fakat arz ve talep dengesi kurulamadığından ciddi problemler görülmüş, sonuçta da ihracata yönelik beklentiler artmıştır (3).

Yunanistan'da yağlık zeytin üretimi yapan işletme (aile) sayısını belirlemek mümkün olamamıştır. Fakat mevcut ağaç sayısı dikkate alındığında zeytinci ailelerin % 80'ninin yağlık zeytin, dolayısı ile zeytinyağı üretimi yaptıkları ifade edilebilir.

Yunanistan'da önemli yağlık zeytin çeşitler ise Arauco, Corfolia, Coroneiki, Daphnolia, Fratoio, Lechino, Picual, Razzalo, Rougette, Smertolia, Taggiasca, Tsunati, Zorzalena olmaktadır (4).

-
- (1) Gerassimos C.KOPSİDAS, "The Olive Oil Balance In Greece" Olive No: 43, October, 1992, s.23.
 (2) Zeynep AKAY, "AT'de ve Türkiye'de,...." a.g.e., s.84.
 (3) Gerassimos C.KOPSİDAS, "The Olive Oil...", a.g.e., s.25
 (4) Cittas, ANGELO, "Olio D'Oliiva Oliva da Taval Technologia e Qualita" Istituto Sperimentale Perla Elaiotecnica Pescara Seminario Internazionale 25-28 Aprile 1990, s.294-295.

5.2.2 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağında Değerlendirme-Pazarlama

Yunanistan'ın Avrupa Birliğine katılımından sonra zeytinyağında modern teknolojiye de uyum göstermeye başlanarak, halen üretimin % 60'ı kontinü sistemlerden elde edilmektedir (1). Bu haliyle zeytinyağı üretiminde kendini göstermekte ve yenilemekte olan Yunanistan'ın zeytinyağı üretiminin % 28'i sızma, % 18'i Ekstra-Ekstra, % 32'si yemeklik, geri kalan % 22'si ise Rafinajlık kalitededir (2). Sektörün modernleşmesi ölçüsünde naturel zeytinyağı üretiminin arttığı Yunanistan'da, son 10 yılda paketleme oranı da artmıştır. Bu oranda % 65 ile en büyük pay ise özel sektörün olmaktadır (Ek Çizelge 36).

Yunanistan zeytinyağı sektörü Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası çerçevesinde işlerlik kazanabilen bir örgütlenme yapısına sahiptir. Şekil 13'de görülen bu organizasyonda kısmen pazarlama organizasyonu da yer almaktadır.

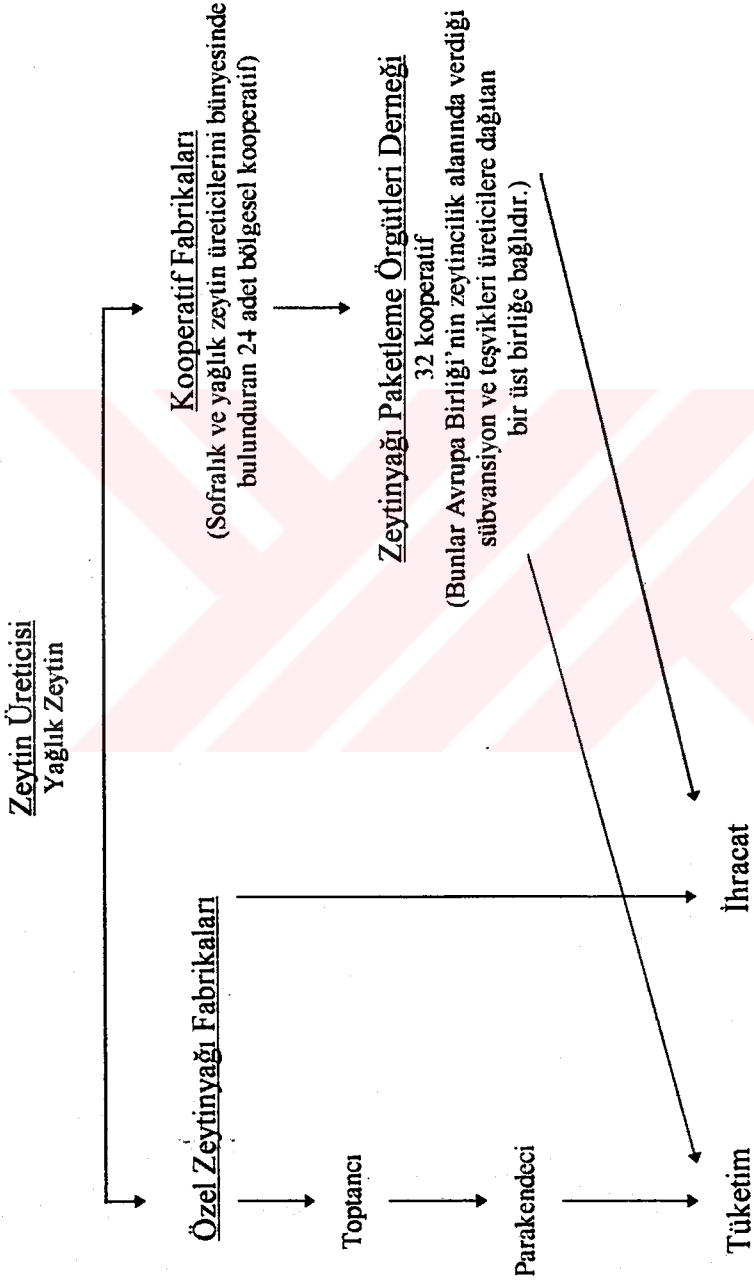
Pazarlamada zeytinyağının üreticiden doğrudan tüketiciye veya toptancıya satışı mümkün olduğu gibi, kooperatifler aracılığı ile de yapılabildiği bildirilmektedir. Ayrıca pazarlama sisteminde Birliğin direktiflerine uygun yeni bir sisteme geçiş hazırlıklarının bulunduğunu da belirtilmektedir (3).

(1) Ünal ÖRNEK, "Ülkemiz Zeytinciliği ve Zeytin İşletmelerinin Sorunları", Çiftçi ve Köy Dünyası, Sayı 7, 1 Kasım 1990, s.10

(2) Sebahattin GAZANFER, "Zeytinyağlarında...", a.g.e., s.18

(3) T.C. Atina Büyükelçiliği, ".....", a.g.e., s.1.

Şekil 13: Yunanistan'da Zeytinyağı Pazarlama Organizasyonu.

KAYNAK: - T.C. Atina Büyükelçiliği: Ekonomi ve Ticaret Müşavirliğinin 2.9.1993 tarih ve 701/933 sayılı faks yazıları.
- UZK'nın 26.7.1993 tarih ve O/Ref E/Stat 2 sayılı yazıları.

Yunanistan Üçüncü ülke olma özelliğini üretimde olduğu gibi dış satımda da korumaktadır. Dış satımdaki artış Birliğe katılım ile artarak, Yunanistan'ın Birliğe ve Birliğin dünyaya olan dış satımı lehine bir gelişme göstermiştir (Çizelge 51) (1).

Yunanistan'ın katılımından önce Birliğin zeytinyağı ihracatı dünya zeytinyağı ihracatının % 17.6' sını oluşturmakta iken, halen bu oran % 40'a ulaşmıştır (2).

Yunanistan zeytinyağı dış satımında gümrük tarife pozisyon numaraları ve standartlar Avrupa Birliğine uygun olarak düzenlenmektedir (3). Bu düzenleme ile gümrükler kaldırılarak, sağlanan avantajlar sonunda Yunanistan'ın özellikle Birliğe üye ülkelere olan dış satımında artış görülmektedir (4).

Yunanistan'ın var yıllarında ihracatı 94 200 ton olurken, yok yıllarında 26 700 ton olmaktadır. ihracatın % 70'i dökme olarak İtalya'ya yapılmakta, bir kısmı da 5 kg'lık paketler halinde farklı ülkelere gönderilmektedir. Bu durumu ile Yunanistan, Avrupa Mahkemelerinde yargılanmaktadır. Çünkü dökme ihracatı diğer ülkelerin

-
- (1) Bu dönemde Birliğin zeytinyağı ihracatının artmasında İspanya ve Portekiz'in 1986 yılındaki katılımlarının da payı büyüktür.
 - (2) Uluslararası Zeytinyağı Konseyinin 1976/77-1980/81 yılları ortalaması olarak hesaplanmıştır.
 - (3) T.C. Atina Büyükelçiliği, "....." a.g.e., ilgili yazı, s.1.
 - (4) Yunanistan zeytinyağı ihracatında iyi bir örgütlenme sahiptir. 106 üyeli Sevitel Zeytinyağı Ambalaj ve ihracat Birliği bu konuda uzmanlaşmıştır.

Çizelge 51: Yunanistan'ın Birliğe Katılımdan Sonra Zeytinyağı İhracatının Değişimi (1000 Ton)

YILLAR	Yunanistan Z. Yağı İhracatı	İndeks	Yunanistan'ın AB'ye Z. Yağı İhracatı	İndeks	AB'nin Z. Yağı İhracatı	İndeks
1979/80	16.3	100.0	11.1	100.0	51.8	100.0
1980/81	13.9	85.2	4.8	43.2	61.1	117.9
1981/82	26.8	164.4	18.8	169.3	85.4	164.8
1982/83	98.8	606.1	91.9	827.9	160.7	310.2
1983/84	99.6	611.0	92.6	834.2	149.4	288.8
1984/85	60.0	368.0	25.5	229.7	129.3	249.6
1985/86	80.0	490.7	49.6	446.8	291.9	563.3
1986/87	95.7	587.1	50.1	451.3	561.2	1 083.3
1987/88	39.0	239.2	32.1	289.1	336.0	690.1
1988/89	107.5	659.5	103.9	936.0	375.3	724.5
1989/90	30.3	553.9	83.5	752.2	418.8	808.4
1990/91	53.0	322.0	46.7	420.7	592.6	1 144.0

KAYNAK: Uluslararası Zeytinyağı Konseyi, İlgili Yıllar.

ihracatına engel olduğu gibi Birliğin ihracat mevzuatına da ters düşmektedir (1).

Aslında Yunan Zeytinyağı üreticileri de bu durumdan şikayetçi olmaktadır. Çünkü, İtalya Yunanistan'dan aldığı zeytinyağını bölgesel yağları ile karıştırarak İtalyan markası altında paketleyip Kuzey Avrupa ülkelerine satmaktadırlar. Oysa iyi kaliteli Yunan Zeytinyağları, İtalya'nın Toskana zeytinyağı ile rekabet edebilecek niteliktedir (2).

Yunanistan'ın son 6 yıllık ihracatının izlendiği Ek Çizelge 37'de de İtalya, İspanya, ABD, Mısır, Lübnan ve Avusturalya'nın önemli alıcılar olduğu görülmektedir. İthalatta ise yine İtalya'nın ilk sırada yer aldığı, bunu İspanya'nın izlediği anlaşılmaktadır (Ek Çizelge 38).

5.2.3 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Tüketimi

Yunanistan'ın son 12 yıllık verileri dikkate alındığında 199 100 ton zeytinyağı tükettiği bu tüketimi ile İtalya ve İspanya'dan sonra üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir (3). Üretimin % 74.4'ünün tüketildiği Yunanistan'da kişi başına zeytinyağı tüketiminin 20 kg olduğu belirtilmektedir.

-
- (1) Nachrichten für aussenhanden (Eschborn), "Griechenland behindert Handel mit Olivenöl", 28.9.1988, No:185, HWWA.
 - (2) The Financial Times (London), "Crop recovery spreads gloom among Greece's Olive groves", 17.7.1992, No: 31812.
 - (3) Uluslararası Zeytinyağı Konseyinin 1981/82-1992/93 yılları ortalama verileri ile hesaplanmıştır.

Yunanistan bu haliyle Avrupa Birliği Ülkeleri içerisinde, kendine yeterli ülkeler arasında yer almaktadır (1).

Yunanistan'da zeytinyağı tüketim düzeyini nüfus ve nüfustaki büyüme oranı, zeytinyağı fiyatının yağlı tohumlarla olan rekabeti, gelir düzeyi ve eğilimi ile tüketimindeki doygunluk etkilemektedir (2).

Yunanistan zeytinyağı tüketiminin son 20 yıllık iki periyot halinde incelendiği bir araştırmada, bu dönemde tüketimdeki yıllık artış oranının % 1.67 olarak belirlendiği bildirilmektedir (3).

Yapılan farklı araştırmalarda Yunanistan'daki zeytinyağı tüketiminin olumlu yanlarının, özellikle Girit Adasında yaşayan halkın, dünyada miyokardial enfeksiyon olarak bilinen hastalığa dayanıklı olması ile de tespit edilmektedir (4).

5.2.4 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Fiyatları

Avrupa Birliğine üye olduktan sonra tamamen bu organizasyonun düzenlemelerine uyum gösteren Yunanistan için, Avrupa Birliği fiyatları geçerlidir,

Yunanistan'da zeytinyağında üretici eline geçen fiyatların incelendiği Çizelge 52'de kalitenin fiyat artışında etkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca son 12 yılda giderek artan üretici fiyatlarının 1990 yılındaki önemli ölçüdeki olumlu değişiminin, 1991 yılında birden ters bir seyir izlediği görülmektedir.

-
- (1) Halen Yunanistan 10.2 milyon nüfusa sahiptir ve Yunanistan'da kişi başına düşen milli gelir 6700 dolardır.
 - (2) Yunanistan'da Nüfus son yıllarda çok yavaş artmaktadır.
 - (3) Gerassimos C.KOPSİDAS, "The Olive Oil.....", a.g.e., s.23-24.
 - (4) Kiritsakis APOSTOLOS, "Special Topics in Olive Productions" Thessaloniki March, 1989, Course Has, 754, s.477.

Çizelge 52: Yunanistan'da Farklı Kalitedeki Zeytinyağlarında Üretici Eline Geçen Fiyatlar (Drahmi/kg)

YILLAR	Naturel Sızma (Ekstra 1°)	İndeks	Ekstra-Ekstra (Fine 1.5°)	İndeks	Naturel Ekstra (Semi fine 3°)	İndeks	Lampant	İndeks
1980/81	83.2	100	83.2	100	79.0	100	71.8	100
1981/82	106.6	128	104.1	125	98.7	124	89.2	124
1982/83	122.4	147	117.1	140	114.4	144	103.9	144
1983/84	164.9	198	157.6	189	152.5	193	138.6	193
1984/85	216.9	260	205.2	246	200.3	253	181.6	252
1985/86	286.1	343	275.5	331	255.1	322	223.3	315
1986/87	318.8	383	319.5	384	277.6	351	271.3	377
1987/88	334.7	402	348.6	418	308.1	389	295.8	411
1988/89	420.5	505	393.2	472	344.8	436	333.3	464
1989/90	520.6	625	470.9	562	417.6	528	417.8	581
1990/91	829.1	996	647.9	778	518.7	656	476.3	664
1991/92	581.0	698	531.2	638	454.0	574	440.1	612
Yıllık % Artış Oranı	21.4		20.3		191.0		19.8	

(*) : 1983/84 yılında 1 drahmi = 2.35 TL'dir.

: 1990/91 yılında 1 drahmi = 16,00 TL'dir.

Kaynak: UZK, Feuille D'information , çeşitli yıllar.

: Eurostat Agricultural Price, çeşitli yıllar.

Nitekim 1991 yılında Naturel sızma zeytinyağında üretici fiyatlarının 200 drahmi düşerek 600 drahmi olduğu ve Güney Peloponnes'deki üreticilerin bu düşüşten hiç de memnun kalmadığı Çizelge 52 ile de doğrulanmaktadır (1).

Zeytinyağı ihracatında daha çok dökme ihracat söz konusu olduğundan, yalnızca Riviera (tip) ambalajlı zeytinyağının, bazı yıllara ait verileri bulunabilmiştir. İnceleme sonunda bu fiyatların 1990/91 yılında 48 ile 65,7 drahmi/kg, 1991/92 yılında 49,4 ile 56,6 drahmi/kg olarak değiştiği izlenmektedir.

5.2.5 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Sektöründe Ortaya Çıkan Sorunlar

Yunanistan Birliği katıldıktan sonra üretimin ve ihracatın geliştirilmesi yönünde birçok avantajlar etmesine karşın, bu avantajların aleyhine kullanıldığı durumlarda olmaktadır.

Halen, Yunanistan, ürettiği zeytinyağı kalitesi ile İtalya Toskana Bölgesi yağları kalitesini yaklayabileceğini iddia etmektedir. Fakat ihracatının çoğunluğunun İtalya'ya ve dökme olarak yapılması sonucunda, İtalya bu yağları kendi yağları ile karıştırarak kendi markası ile diğer ülkelere satmaktadır. Yunan üreticisi için bu konu önemli sorunlardandır.

Yunanistan özellikle kişi başına zeytinyağı tüketiminde dünyada ilk sırada yer almaktadır. Fakat son 10 yılda üretim oranındaki % 3,75'lik artışa rağmen,

(1) The Financial Times (London), "Crop recovery....", a.g.e., No:31812.

tüketim sadece % 1.67 oranında artmaktadır. Henüz bir tüketim problemi yaşanmamakla beraber, nüfusun çok yavaş arttığı dikkate alındığında, tüketimin sabit bir değerde kalacağı, diğer bitkisel yağların rekabeti ile de gelecekte tüketimin belki de düşeceği yönünde endişeler taşınmaktadır.

Yunanistan'ın AB'ne katılımı ile zeytinyağı bilançosunda bir dengesizlik dikkati çekmektedir. Arz ve talep arasındaki denge bozukluğunun ciddi sorunlara yol açacağı düşünülmektedir. Nitekim, toplam zeytinyağı ihracatı ve 5 kg'lık paketli zeytinyağı ihracatının Birlik tarafından daha fazla teşvik edilmemesi sorun olarak görülmektedir. Artan üretime karşın, durma noktasına gelen tüketimin ihracat ile sorun olmaktan çıkabileceği umulmaktadır.

5.3 Sofralık Zeytin

5.3.1 Sofralık Zeytin Üretimi

Yunanistan sofralık zeytin üretiminde İtalya ile 3. sırayı paylaşıırken, alan varlığında % 12'lik payı ile dünyada dördüncü ülke konumunda bulunmaktadır(2).

Yunanistan 129 700 hektar alanda 23 000 000 adet sofralık zeytin ağacına sahip bulunmaktadır (Çizelge 53). 1981/1993 yılları ortalaması olarak 77 700 ton sofralık

-
- (1) Diğer yandan son yıllarda AB'nin Yunanistan'a 1 kg'lık paketlenmiş zeytinyağlarında 60 drahmi civarında sübvansiyon uyguladığı da bilinmektedir.
- (2) Renan TUNALIOĞLU, Emeın IŞIKLI, "Türkiye ile Önemli Zeytin ...", a.g.e., s.3-4.

Çizelge 53: Yunanistan'da Sofralık Zeytin Alanlarının Dağılımı

BÖLGELER	Sofralık Zeytin Alanı (Ha)	Pay %	Sofralık Zeytin Ağaç Sayısı (000 Adet)	Pay %
Doğu Makedonya - Thrace	2 800	2.1	579.3	2.5
Bati-Orta Makedonya	17 200	13.3	2 191.3	9.6
Epirus	7 900	6.0	1 590.4	6.9
Thessaly	57 100	44.0	11 856.8	51.6
Peleponnese-Bati Stereia	23 500	18.2	4 294.9	18.6
Attica Adaları	21 200	16.4	2 469.3	10.8
Toplam	129 700	100.0	23 000.0	100.0

KAYNAK: UZK, "Yemeklik Zeytin Sektörünün Dünya Durumu Hakkında Araştırma"
Cilt II. A., s.63'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

zeytin elde etmekte, her yıl üretimin % 40'ı bir sonraki yıla stok olarak devredilmektedir (Grafik 40).

Söz konusu sofralık zeytin ağaçlarının % 80-85'ini Conservolea çeşidi oluşturmakta ve Merkez bölgede yer almaktadır. Diğer iki önemli sofralık zeytin çeşidinden Haldiki Güneybatıda, Calamata ise Güney Pelopenosos'da yetiştirilmektedir. Her üç çeşitte Yunan zeytin ekonomisi için önemli çeşitlerdir (1).

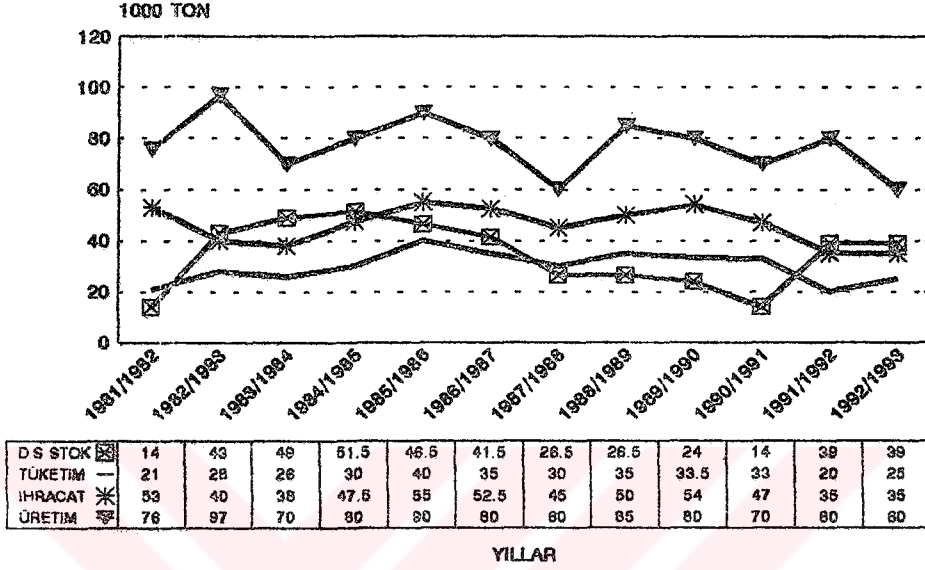
Sofralık zeytin üreten aile sayısı, zeytin üreten ailelerin % 20'si olarak kabul edilebilir. Yunanistan'da sofralık zeytin üretiminde teknik genellikle eskidir. Avrupa Birliğine üye olmakla birlikte yeni tekniğin uygulanabilirliği gübreleme ve zararlı ile mücadele alanları olmaktadır. Ayrıca Birliğin ihracata yönelik iri zeytin üretimine yardımcı olmak amacıyla ağaç bakımında bölgesel kalkınma programları çerçevesinde bazı kredi ve sübvansiyonlardan da yararlanılmaktadır. Son yıllarda sert geçen iklim üretime kısıtlayıcı etki yaparak sofralık zeytinin yağ sanayine aktarılmasına neden olmakla kalmayıp, bu konuda Birliğin yardımları yeterli görmemektedir (2).

5.3.2 Sofralık Zeytinde Değerlendirme - Pazarlama

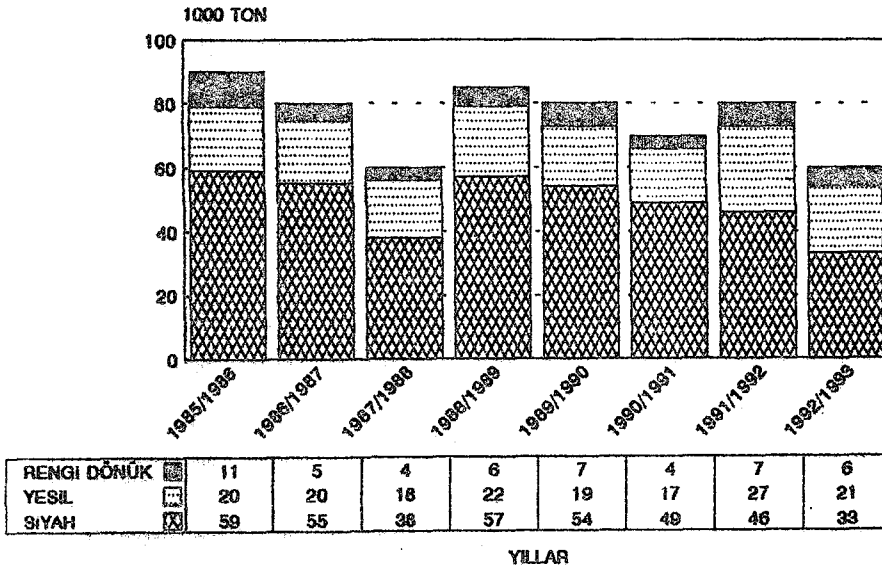
Yunanistan'da üretilen sofralık zeytinin % 65'i siyah, % 27'si yeşil, % 8'i rengi dönük zeytine işlenmektedir (Grafik 41). Son istatistiksel verilere göre mevcut 78 işleme ünitesinin, % 35'i kooperatife, % 51'i özel sektöre, % 14'ü aile işletmelerine aittir.

(1) Cittas ANGELA, "Olio D'Oliiva...", a.g.e., s.293-294.

(3) Anonymous "Greek Olive Oil and Table Olives", Jan/May, 1983, P.2., Catalog No: TGA 82, 1983, 01/05, TÜBİTAK.

GRAFİK 40:YUNANISTAN SOFRALIK ZEYTİN BİLANÇOSU

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

GRAFİK 41:YUNANISTAN'DA SOFRALIK ZEYTİNİN TIPLERE GÖRE ÜRETİMİ

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

Toplam kapasite 120 bin ton/yıl olup bunun % 42'si Elourgiki kurumu (Kooperatifler birlikleri), % 58'i özel sektör bağımsız aile işletmelerince sahiplenirken, bunlarda kapasitenin % 50 oranında atıl olarak çalıştığı belirtilmektedir. Ayrıca yıllık kapasitenin ise 1000 ton/yıl olarak değiştiği ifade edilmektedir (1).

İşlenmiş sofralık zeytinin % 85'i dökme olarak 13 ile 150 kg'lık bidonlarda, % 15'i 0.5 kg ile 3 kg ambalajlı kutularda pazarlanmaktadır.

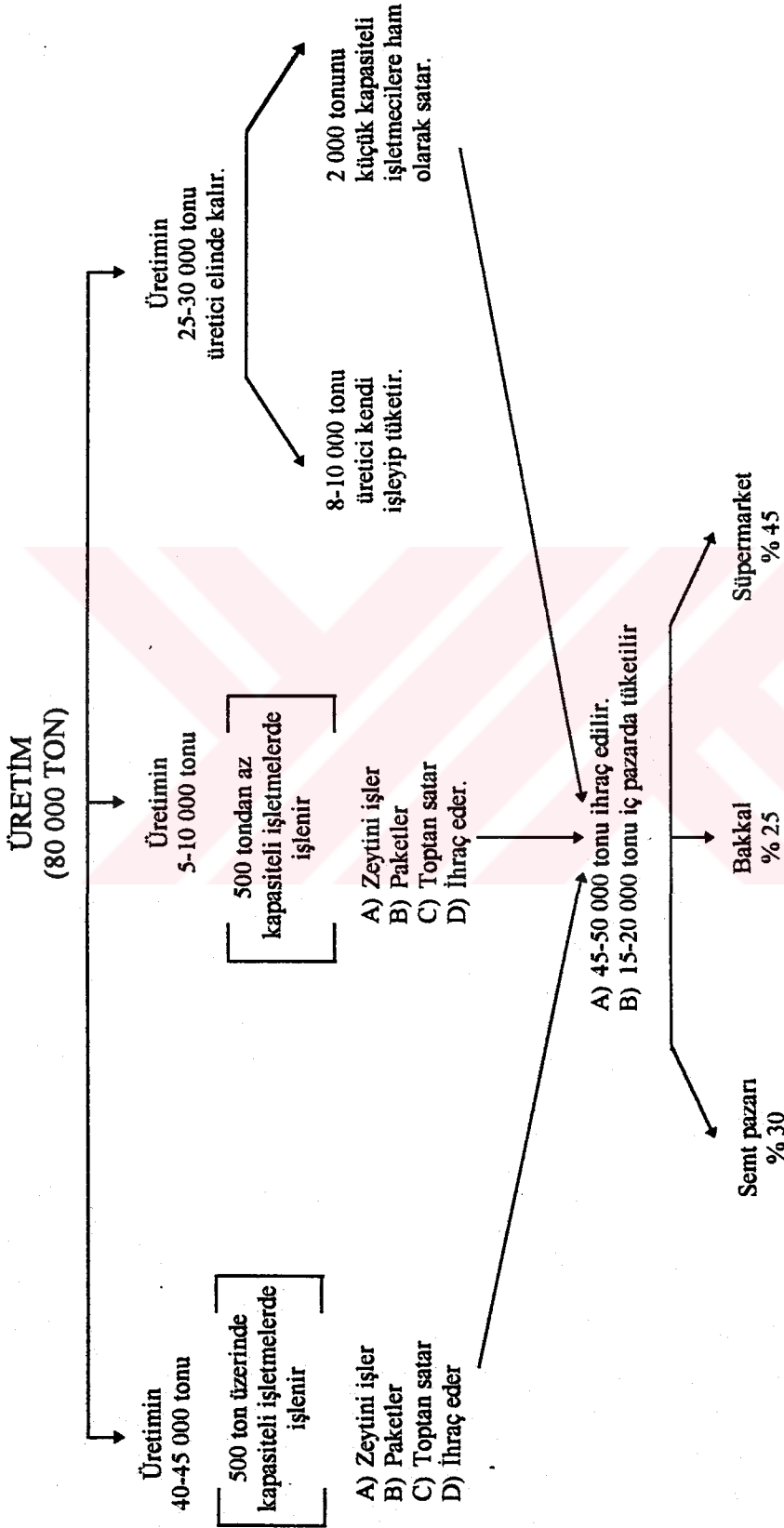
Sofralık zeytin üreticiden tüketiciye ulaşınca dek (Şekil 14)'deki pazarlama organizasyonu içerisinde yer almaktadır. Böylece iç pazarda satışa sunulan zeytinlerin % 45'inin Süpermarketler, % 25'inin küçük bakkal dükkanları, geri kalan % 30'unun ise tüccarlar tarafından pazarlandığı tahmin edilmektedir (2).

Yunanistan sofralık zeytin rekoltesinin yaklaşık % 65'ini siyah sofralık ağırlıklı olarak ihraç etmektedir. Ek Çizelge 41'de son altı yıllık sofralık zeytin ihracatının ülkelere göre dağılımı incelendiğinde İtalya, Romanya, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Avusturya ve Bulgaristan'ın önemli alıcılar olduğu görülmektedir. Yunanistan ihracatının % 46'sını AB dışına, % 54'ünü AB içine yapmaktadır (Ek Çizelge 25). Nitekim AB içindeki ihracatının % 48'ini İtalya'ya yapmaktadır. Bu konumu ile Yunanistan'ın dünyanın sofralık zeytin ithalatında ikinci sırada yer alan İtalya'nın pazarlarında iyi bir yer edindiği gözlenmektedir. Diğer Doğu Bloku ve Orta Doğu ülkelerine yapılan ihracatta geçmiş 10 yıla göre görülen azalmanın, İtalya ile kapatılmaya çalışıldığı görül-

(1) UZK, "Yemeklik Zeytin Sektörünün....", a.g.e., s.69.

(2) UZK, "Yemeklik Zeytin Sektörünün....", a.g.e., s.75.

Şekil 14: Yunanistan'da Sofralık Zeytin Pazarlama Organizasyonu.

Kaynak: Uluslararası Zeytinyağı Konseyi "Yemeklik Zeytin...", A.g.e., Cilt IIA, s. 77.

tedir. Bunu Yunanistan için isabetli bir karar olarak nitelendirmek ise hiç de yalnış olmamaktadır.

Öte yandan Yunanistan dünya sofralık zeytin alımında birinci sırada yer alan ABD pazarına girişte FDA (Gıda ve İlaç Dairesince) uygulanan sıkı kalite ve ambalaj yönetmeliği zorlanmaktadır.

Yunanistan en fazla siyah zeytin işlediği için ihracatının % 65'ini Conservolia tipi siyah zeytin, % 33'ünü yeşil, % 3'nü de diğer tipler oluşturmaktadır (1). Yeşil zeytin ihracatı İspanyol menşeli yeşil zeytin üretimine bağlı olarak artmakta yada azalmaktadır.

İç pazarda olduğu gibi ihracatta da 13 kg'lık plastik ve teneke kutular, alıcı ülkenin tercihine bağlı olarak değişmekte, cam ambalaj ise bu tercihler arasında yer almamaktadır.

Yunanistan, Avrupa Birliği içerisinde zeytinyağında olduğu gibi sofralık zeytinde de özellikle dış satımda bazı imtiyazlara sahip olmaktadır. İhracatçıya ihracatının ödediği vergi ve rüsumların iadesi şeklinde sübvansiyonlar verilmekte, hesaplamalarda ihraç edilen FOB değeri baz alınmaktadır. Fakat 31 Aralık 1988 tarihinde yeşil ve siyah zeytinde ödenen sübvansiyonlar 1 Ocak 1989 tarihinden itibaren kademeli olarak düşürülerek, 1990 yılında Birlik içi ihracatta, 1992 yılından itibaren de diğer ülkelere yapılan ihracatta sıfıra indirilmiştir (2).

(1) UZK, "Yemeklik Zeytin Sektörünün....", a.g.e., s.68.

(2) UZK, "Yemeklik Zeytin Sektörünün....", a.g.e., s.82.

5.3.3 Sofralık Zeytin Tüketimi

Yunanistan sofralık zeytin tüketiminde altıncı sırada yer almasına rağmen, tüketimini kendi öz kaynaklarından sağlayan bir ülkedir. Son 12 yıllık ortalamaya göre tüketim 29 708 ton olarak belirlenmiştir. Tüketicinin % 71'i siyah, % 17'i yeşil, % 12'si rengi dönük sofralık olarak tüketilmektedir (Grafik 42). Yunanistan'da salata ilk sırayı oluşturan, haftada en az üç kez yenilen sofralık zeytinin kişi başına tüketimi 2.5 kg olarak bildirilmektedir. Nüfusun yaklaşık dörtte biri günlük tüketimi içinde sofralık zeytine yer vermekte, zeytinin çeşidine önem verilmektedir. Genel tüketim içinde siyah sofralığın tercih edilmesine rağmen, son yıllarda yeşil zeytine yönelindiği ifade edilmektedir (1).

İç pazarda dökme olarak satılmasından dolayı tüketicilerin marka tercihi olmadığı bunda da reklamların payının büyük olduğu belirtilmektedir (2).

5.3.4 Sofralık Zeytin Fiyatları

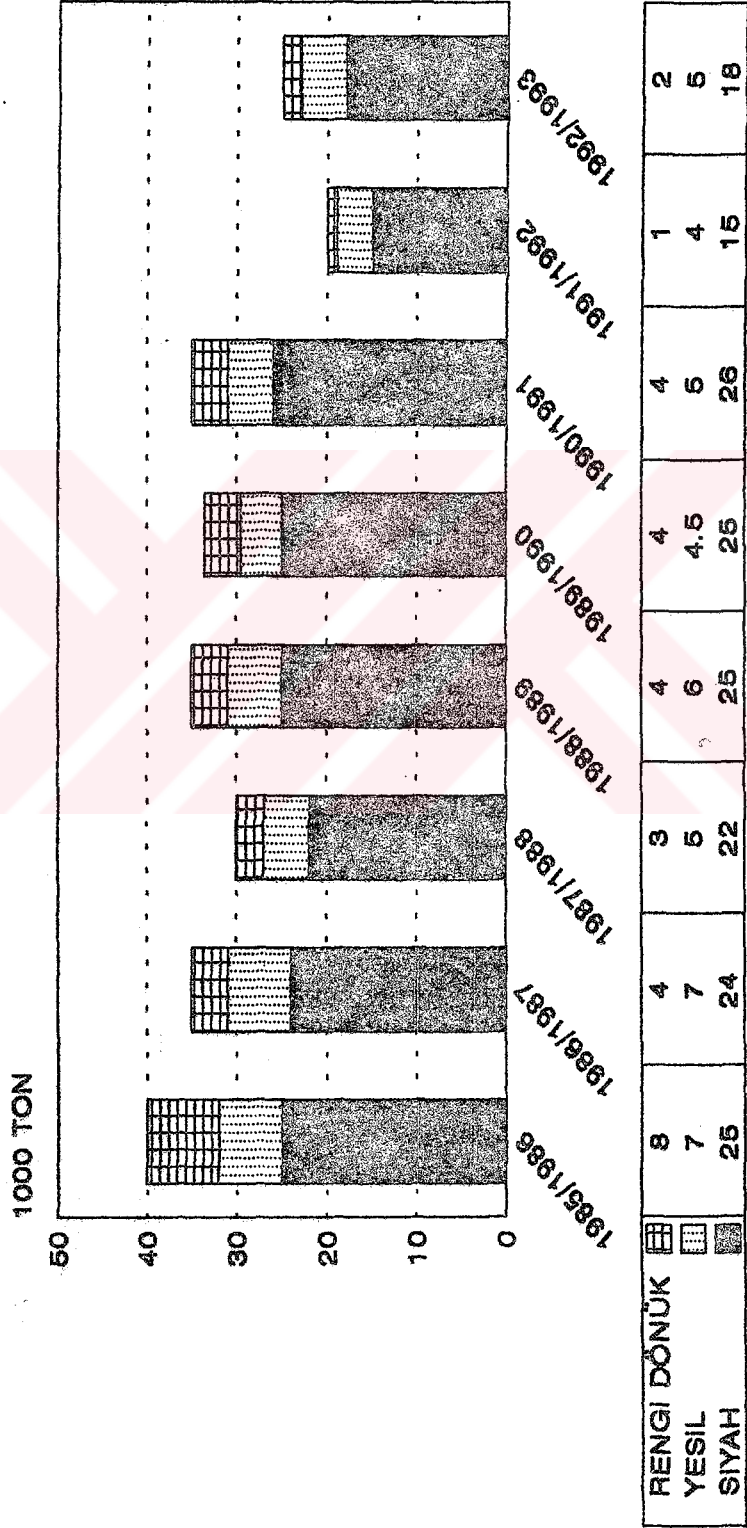
Yunanistan sofralık zeytin sektöründe fiyatlar üretici eline geçen fiyatlar, fabrika satış fiyatları ve ihraç fiyatları olarak ele alınmaya çalışılmıştır.

Yunanistan'da ham sofralık zeytin için üretici eline geçen fiyatlarda ortalama irilik ve 182-200 kalibre esas alınmaktadır. Fiyatlar sezon başında belirlenmekle birlikte, sonradan talep ve diğer

(1) Gerassimos C.Kopsidas, "The Situation of the Table Olive Sector in Greece" Olivae No:46, 1993, s.14.

(2) UZK, "Yemeklik", a.g.e., s.79.

GRAFİK 42:YUNANISTAN'DA SOFRALIK ZEYTİNİN TIPLERE GÖRE TÜKETİMİ

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

faktörlere göre değişim gösterebilmektedir. Piyasada oluşan üretici eline geçen fiyatlar çoğu kez devletin belirlediği fiyatlardan % 10 veya % 20 daha fazla olmaktadır.

Fiyatların farklılığına zeytinin çeşidi ve bekleme süresi de etkili olmaktadır. Bunun yanında üretici, zeytinini kendisi işlemek üzere depolayacak ise ek fiyat farkı da alabilmektedir (1).

Yunanistan'da sofralık zeytin işleme masrafları ortalama 13 kg'lık ambalaj esas alındığında en fazla Kalamon zeytininde olmaktadır. Bunu siyah ve yeşil zeytin izlemektedir. Ham dane üreticisi eline geçen fiyatlar ve işleme maliyetindeki bu fark fabrika satış fiyatlarına yansımaktadır (2) (Çizelge 54).

Uluslararası Zeytinyağı Konseyinden edinilen bilgiye göre, Yunanistan sofralık zeytin ihracat fiyatları ele alınmış, bu fiyatların düzenli olarak arttığına dikkat edilmiştir. Bu fiyatlar 13 kiloluk ambalaj masrafını içermekte olduğu fakat nihai fiyatı düşüren ihracat sübvansiyonlarını ve vergi iadelerini içermediği anlaşılmaktadır (Grafik 43).

Tüketici fiyatlarında ise dökme dışındaki ambalajlı zeytinlerin daha pahalı olduğu fakat bunların

-
- (1) Nitekim 1986/87 yılında üreticiler depoda tuttukları siyah ve Kalamon zeytinleri için 1 Ocak 1987 dek 5 drahmi/kg, aynı yılın Eylül 1987'ye dek 1 drahmi/kg fark almışlardır. Kooperatifler ise aynı aylar için bir önceki yılın fiyatlarını uygulamışlardır.
 - (2) Kalamon zeytinini Kalamata zeytin çeşidinin sirkeli suda işleme tekniği ile elde edilen bir zeytin tipindedir.

tüketim miktarlarının düşük olduğu belirtilmektedir. Semt pazarlarında satılan zeytinlerin fiyatları ise Süpermarketlerde satılan zeytinlerden % 10 kadar ucuz olmaktadır (1).

Çizelge 54: Yunanistan'da Sofralık Zeytinde Üretici Eline Geçen Fiyatlar ile Fabrika Çıkış Fiyatları (Drahmi/kg)

YILLAR	YEŞİL		DEĞİŞİM (%)	SİYAH		DEĞİŞİM (%)	KALOMON		DEĞİŞ. (%)
	1	2		1	2		1	2	
1984/85	56.5	78.0	38	69.5	95.0	36	98.5	103.0	4
1985/86	65.0	115.0	76	80.0	135.0	68	105.0	135.0	28
1986/87	74.0	140.0	89	91.0	135.0	48	120.0	135.0	12
1987/88	95.0	140.0	47	110.0	175.0	59	135.0	160.0	18

(1): Ham danede üretici Eline geçen fiyat

(2): Fabrika satış fiyatı

KAYNAK: UZK, "Yemeklik.....", a.g.e., s.66-71.

(1): Ham danede üretici Eline geçen fiyat

(2): Fabrika satış fiyatı

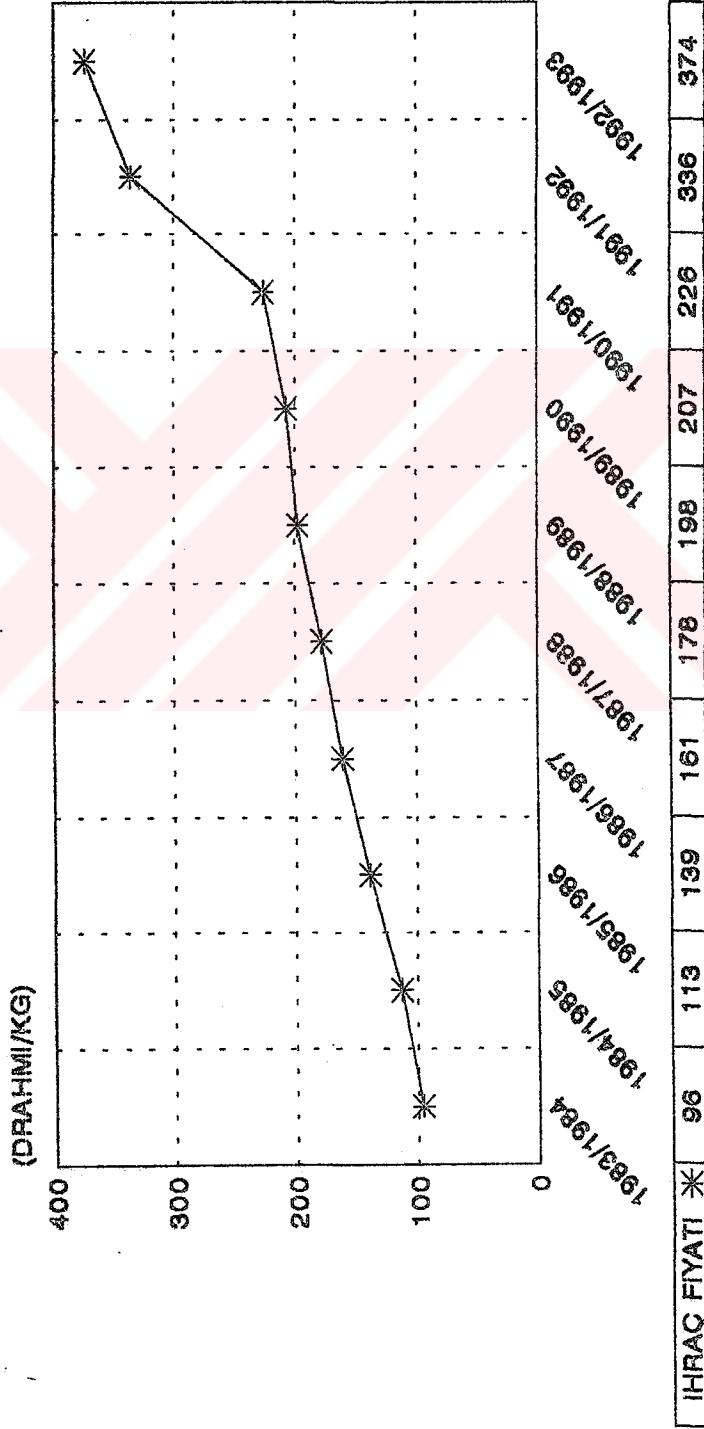
KAYNAK: UZK, "Yemeklik.....", a.g.e., s.66-71.

5.3.5 Sofralık Zeytin Sektöründe Ortaya Çıkan Sorunlar

Yunanistan, zeytinyağında olduğu gibi sofralık zeytin sektöründe de AB'ye katılımdan sonra büyük gelişmeler kaydetmiştir. Fakat bu gelişme yeterli görülmemektedir. Üretim aşamasında sofralık zeytinin kalitesine yönelik olarak sulamanın önemi kavranmasına karşın, zeytinliklerin ancak % 9'u sulanabilmektedir.

(1) UZK, "Yemeklik.....", a.g.e., s.76.

GRAFIK 43:YUNANISTAN'DA SOFRALIK ZEYTIN IHRAÇ FIYATLARI

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTINYAGI KONSEYİNİN 26/6/1993 TARİH VE
E/STAT/2-H 1/OT 1/1 15/1503-93 SAYILI YAZISI

Sulamada modernizasyona girilememiş olması önemli bir sorun olarak görülmektedir.

Yunanistan ürettiği, sofralık zeytinin büyük bir kısmını ihraç ettiği için, kalite çok önemlidir. AB tarafından üretime yardımcı olabilmek için bazı kredi ve sübvansiyonlar verilmekte ise de bu yeterli görülmemektedir. Yunanistan'da sofralık zeytin üretimi, iklimin oldukça sert geçtiği yıllarda zarar görmektedir. Bunun sonucu sofralık için üretilen zeytinler yağa gönderilmektedir. Bu da üretimle ilgili sorunların bir diğeridir. Herşeye karşın özellikle AB'ne girişinden sonra üretimde % 3.36'lık bir artış görülmüş, fakat tüketimdeki artış % 1.58'i geçmemiş ve üretim artışı ihracata yansımıştır.

Yunanistan'da diğer ülkelerde olduğu gibi hasat ve taşıma maliyeti her tür (siyah, yeşil, kalamon) sofralık zeytin maliyetinin yaklaşık % 10-15'idir. Bu rakamın özellikle ihraç fiyatlarına yansması nedeniyle hasat maliyetinin yüksekliği sorun olarak görülmektedir.

Yunanistan halen AB içinde siyah zeytin üreten ve dolayısı ile ihraç eden ülkelerin başında gelmektedir. Birliğe girmesinden bu yana birlik ülkelerine (özellikle İtalya) yaptığı ihracat iki katına çıkmıştır. Daha önce Doğu Bloku ülkelere olan ihracat karşılıklı ticaret anlaşmazlığı nedeniyle azalmıştır. Öte yandan Yunanistan'ın diğer Batılı ülkelere yaptığı ihracatta bir artış olmaması, Doğu Bloku ülkeleri ile olan ihracatının azalması, gelecekteki pazarını iyi kullanabilme endişesi yaratmaktadır.

Bunun yanında İspanya ile rekabette olduğu ABD pazarına uygun standartlarda üretim yapılmaması sorunlarından bir diğeridir. Ayrıca Yunan ihracatçısının bu

konudaki dezavantajlarından biri de, KDV oranlarının hükümet tarafından ihracatçıya yavaş iade edilmesidir.

Yunanistan'da 1990'da AB ülkelerine yapılan ihracatta, 1992 yılından itibaren de diğer ülkelere yapılan ihracatta hiç bir subvansiyon ödenmeyecektir. Buna rağmen Yunanistan ihracatsının ihracatını arttırma zorunluluğu görülmektedir. Çünkü projeksiyonlarda iç tüketim statik kalmakta, üretim miktarında ve kalitesinde artışlar gerekli görülmektedir.

5.4 Pirina ve Pirina Yağı

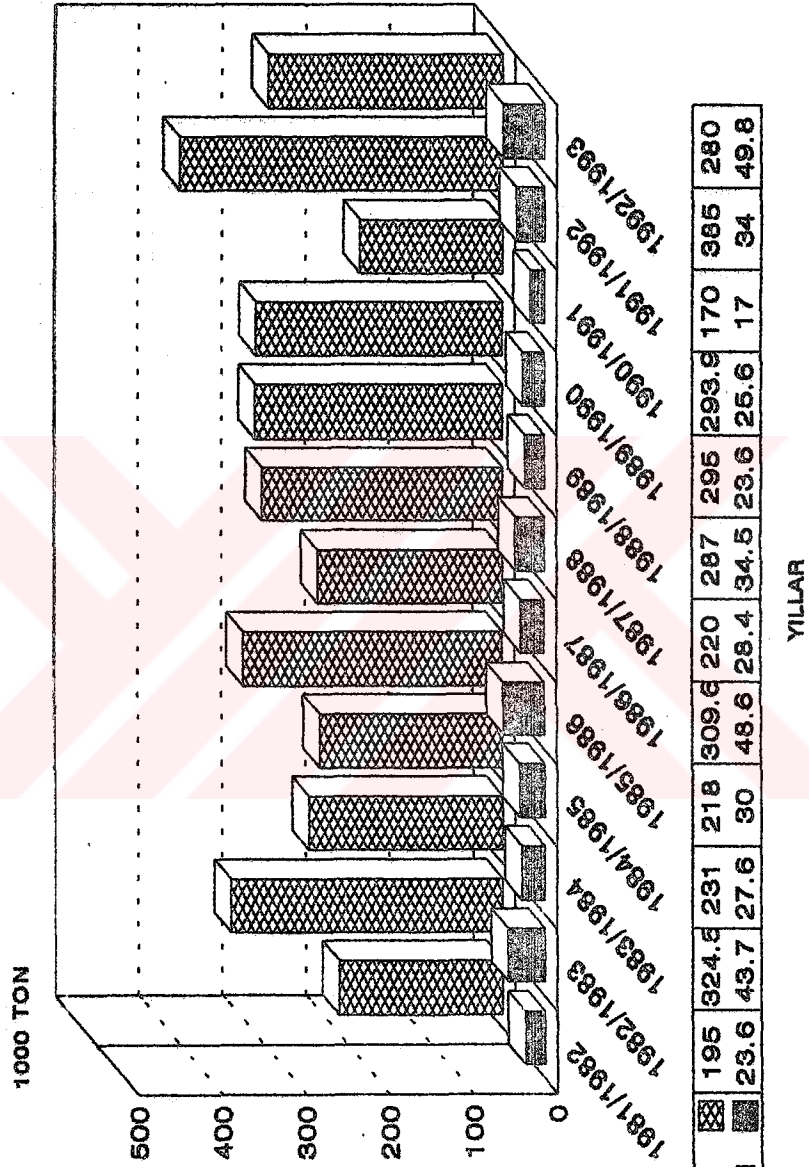
5.4.1. Pirina ve Pirina Yağı Üretimi

Yunanistan'ın dünya zeytinyağı üretiminde üçüncü önemli ülke olması, doğal olarak pirina ve pirina yağı üretiminde de korunmaktadır. Yaklaşık 500 000 ton pirina üretimi ile dünya üretiminde % 15.1'lik, AB üretiminde % 20'lik bir pay ile üçüncü sırada yer almaktadır. Diğer yandan dünya pirina yağı üretiminde de % 20.8 ile üçüncü sıradadır. Pirina yağı üretimi zeytinyağı üretiminin % 10.8'ini oluşturmaktadır. Son 12 yıl ortalaması olarak 31 200 000 ton olan pirina yağının % 60'ı yemeklik, 40'ı endüstriyel niteliktedir (1) (Grafik 44).

Yunanistan'da üretilen zeytinyağı ve pirina yağının oranlanarak verilmeye çalışıldığı Çizelge 55'de tüketime uygun 221 700 ton zeytinyağının olduğu, buna ilaveten Lampant Zeytinyağı ve pirina yağının da rafine edilerek tüketime uygun olarak kullanılabileceği tahmin edilmektedir.

(1) UZK verilerinin 1980/81-1991/92 Yılları ortalamaları alınarak hesaplanmıştır.

GRAFİK 44:YUNANISTAN'DA PIRINA YAGI VE ZEYTINYAGI ÜRETİMİNİN KARSILASTIRILMASI

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTINYAGI KONSEYİ

Çizelge 55: Yunanistan'da Pirina Yağı ve Zeytinyağının Üretim Durumu (1980/81 - 1991/92 Ortalaması)

	Miktar (1000 ton)	Toplam Zeytinyağı Üretimindeki Payı(%)
-Toplam Pirina Yağı Üretimi	31.2	10.8
-Yemekliğe Ayrılan Pirina Yağı	18.7	8.5
-Toplam Zeytinyağı Üretimi	287.9	100
Ekstra	80.6	28
Fine	51.8	18
Semifine	89.3	32
Lampante	66.2	22
-Tüketime Uygun Miktar	221.7	78.0
-Rafinasyona Uygun Miktar (1)	84.9	29.4

(1):Toplam 31 200 ton pirina yağının % 60'ının yemekliğe ayrıldığı kabul edilirse 18720 ton pirina yağı ile 66 200 ton lampant zeytinyağın rafine Edilmeleri durumunda, yemeklik olarak kullanımlarının mümkün olabileceği düşünülmüş ve hesaplanmıştır.

KAYNAK: UZK, "Olive Pomace-and-Olive Pomace Oils" 1989. s.32'den ve Sabahattin GAZANFER, "Zeytinyağlarında....." a.g.e., s.18'den yararlanılmıştır.

5.4.2 Pirina ve Pirina Yağında Değerlendirme-Pazarlama

Yunanistan'da üretilen pirina ve pirina yağının değerlendirilmesinde Ek Şekil 1'deki gibi diğer iki ülkeninkinden pek farklı görülmemektedir.

Kuru pirina ile ilgili olarak kullanım araştırmaları son hız ile devam etmektedir. Özellikle pulp olarak hayvan beslenmesinde emziren dişi koyunlar,

besiye alınan kuzular ve buzağılar için yem karışımlarına farklı oranlarda dahil edilmektedir. Ayrıca aktif mangal kömürü, furfurool, kontraplak yapımında, son yıllarda su tutma su tutma özelliği nedeniyle seralarda sebze için kullanılmaktadır (1).

Pirina yağı ise üretim kısmında bahsedildiği gibi % 60 oranında yemeklik vasıfta üretilebildiği için, geri kalanı sabun sanayiinde kullanılmaktadır. Yunanistan 1980 yılı sonrasında pirina sanayinde büyük gelişmeler göstererek mevcut 35 fabrika üretiminin çoğunluğunu yemeklik yağ üretimine yöneltmiştir (2).

Söz konusu 35 fabrikanın günlük kapasiteleri 50 ton/gün ile 50 ton/gün arasında toplam kapasite ise 350 ile 400 ton/gün olarak değişmektedir. Bu fabrikaların sadece 15 adedinin rafine tesisleri bulunmakta ve bunlar yemeklik vasıfta ürettikleri yağı, rafine ederek satabilmektedirler. Diğerleri ise yağı rafine etmeden yada az miktarda nötralize ederek satmaktadırlar (3).

Diğer ülkelerden farklı olarak Yunanistan'da pirina yağı rafine fabrikaları yılda sadece 5 ay çalışmaktadır.

Yunanistan'da yemeklik pirina yağının çok az bir miktarı rafine edilerek ihraç edilmektedir. Pirina yağının en fazla ihracatı İtalya'ya yapılmakta, bunu değişen oranlarda İspanya ve Fransa izlemektedir (Ek Çizelge 42). Toplam pirina yağı ihracatının AB'ne üyeliği sonrası, tüketim aleyhine artması ise dikkat çekmektedir (Ek Grafik 9).

- (1) P.E.Zoropoulos, "Production and Utilization of Olive By Products as Feedstuffs for Livestock in Greece", Committee Meeting, Nov. Madrid, 1983.
- (2) Bu konuda son veriler elde edilmediği için 1980 verileri kullanılmıştır.
- (3) UZK, "Olive Pomace and Olive-Pomace Oils", III World Olive Year CE/R, 31, Doc., No:3, 25 Ekim 1989, s.3

5.4.3. Pirina ve Pirina Yağı Tüketimi

Pirina tüketim ve kullanımı değerlendirmeye bağlı olarak belirlenmektedir. İspanya ve İtalya'da olduğu gibi, yemeklik vasıfta üretilebilen, pirina yağı rafine edilerek yemeklik olarak tüketilirken, geri kalanı değişik sanayi dallarında özellikle de sabun endüstrisinde kullanılmaktadır. Yunanistan dünya pirina yağı kullanımında % 4'lük pay ile 4. sırayı almaktadır.

Fakat kabul edilmesi gereken en önemli gerçek Yunanistan'da son 10 yılda Pirina yağının yemeklik vasıfta üretilmesine önem verilmesinin tüketimde etkili olduğudur.

5.4.4 Pirina ve Pirina Yağı Fiyatları

Yunanistan'ın pirina ve pirina yağına ilişkin fiyatları bulunamadığı için bu kısım ayrıntılı olarak yazılamamıştır. Yalnız Yunanistan'ın Avrupa Birliği'ne girmesiyle fiyatlarla ilgili düzenlemelerin disipline edildiği bilinmektedir.

Avrupa Birliği zeytinyağı ve sofralık zeytinde olduğu gibi pirina yağı için de Yunanistan'a bazı özel haklar tanımaktadır. Birliğe katılımdan önce yalnızca geleneksel serbest ticaret sözkonusu ve fiyatlar daha düşük seviyede iken, katılımdan sonra tarım ve parayla ilgili yapısal düzenlemeler ile satış fiyatları fabrika

garantisine alınarak AB 2686/053 ve 3004/1454 sayılı hükümler gereğince fiyatlar desteklenmeye alınmıştır (1).

Böylece rafine edilmemiş yemeklik pirina yağı fiyatları yemeklik pirina yağı için verilen müdahale fiyatından yüksek olmuştur. Bu kez 1987'de komite, müdahale fiyatını geçişi olarak iptal ederek 1988 yılından itibaren temel bir fiyat belirlemiştir. Bu fiyatların ihracatla ilgili mevzuatta yer aldığı bildirilmekle beraber bu mevzuat elde edilememiştir.

5.4.5 Pirina ve Pirina Yağı Sektöründe Ortaya Çıkan Sorunlar

Yunanistan'ın bu konudaki sorunlarından biri mevcut pirina fabrikalarının halen eski sistem (Batch-Patlamalı) olmasıdır. Zeytinyağı teknolojisindeki modernleşme pirina sektörüne henüz yansımamıştır. Ayrıca ek olarak rafinasyon tesisleri ile birlikte bulunan pirina fabrikalarının yılın ancak 5 ayı çalışmaları kapasite kullanım oranı açısından sorun olarak görülmektedir (2).

Bununla beraber zeytinyağı sektörü ile pirina sektöründe giderek kendini yenileyeceği hususunda çalışmalar yapıldığı ifade edilebilir.

-
- (1) 1985/86 yılında Yunan drahmisinin devalue edilmesi ve Birliğin diğer ülkelerinde de mevcut para farkının giderilmesi sonucunda bu önlem alınmıştır.
 - (2) Bu sorun, Yunanistan'da üretilen pirina yağının ancak ₺ 60'nın yemeklik vasıfta olması ile ilişkilendirilebilir.

6 AVRUPA BİRLİĞİ İLE ULUSLARARASI ZEYTİNYAĞI KONSEYİ'NİN ZEYTİNCİLİK MEVZUATI VE TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

İncelenen Bölümlerde Türkiye ile önemli zeytin üreticisi (Ö.Z.Ü.) ülkelerin zeytincilikleri ayrı ayrı ele alınmakla birlikte, bu üç ülkenin AB üyesi olmaları ve Birliğin ortak düzeninden yararlanmaları nedeniyle bu bölümün oluşturulmasına gerek durulmuştur. Çünkü, ülke ve ürün bazındaki incelemeler sonunda, Türkiye zeytinciliği ile diğer üç ülke zeytinciliklerinin farklı oluşunda AB olanaklarından yararlanmalarının önemli payı olduğu görülmüştür. Diğer taraftan konunun zeytincilik sektörünü temsil eden Uluslararası Zeytinyağı Konseyinin varlığı ve AB içinde temsil ettiği konum itibarıyla da irdelenmesinin gerektiği düşünülmüştür.

6.1 Avrupa Birliği (AB) ile Uluslararası Zeytinyağı Konseyi'nin (UZK) işlevleri ve ilişkileri

Avrupa Birliğinin (AB) temeli 18.4.1951 yılında imzalanan Paris Anlaşması ile yürürlüğe giren Avrupa Kömür ve Çelik Birliği çalışmaları ile başlamış ve Paris Anlaşmasının içerisinde İtalya'nın da bulunduğu 6 ülke tarafından imzalanmıştır. Genel politikası Avrupa'da yaşayan insanların sosyal ve ekonomik bakımından kalkındırılması olan AB, günümüze gelinceye dek önemli gelişmeler göstermiştir. Birliğe 1.1.1981 tarihinde Yunanistan, 12.6.1985 yılında İspanya tam üye olarak katılmışlardır.

Roma anlaşmasının 38. ve 47. maddeleri tarıma ayrılmıştır. Topluluk üye ülkelerle tarıma ilişkin olarak yapılacak düzenlemeleri 3 temel çerçevede belirlemiştir. Ortak Tarımsal Pazar, Ortak Mali Sorumluluk ve Topluluk

tercihi olarak düşünölen bu düzenlemelerde yer alan Pazar düzenlemesi toplulukta belli başlı pazar tarım ürünleri için uygulanmaktadır.

Pazar düzenlemesinde;

- 1-Fiyat desteği sağlayan düzenlemeler,
- 2-Dış pazarlara karşı korumacılık,
- 3-Parasal yardım şeklindeki düzenlemeler,

Fiyat desteği düzenlemelerinde (A) üreticiyi teşvik için "Hedef fiyat" (B), Hedef fiyat altında, ana üretimi açısından garanti edilmiş "Müdahale fiyat" (C), ithal edilen ölkelerin fiyatlarını Topluluk fiyatları düzeyine yaklaştırmayı amaçlayan "Eşik fiyat" yer almaktadır. Toplulukta dışa karşı koruma ve piyasa birliği ilkesi ise ortak mali zorunluluğu beraberinde getirmiştir. Bu amaçla fiyatlara müdahale edilmesi ve Tarımsal bünyelerin ıslahı yolunda ęalıřmalar yapılması düşünölmüş, sonuçta "Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönetim Fonu" (FEOGA) kurulmuştur. Fon daha önce tarımsal harcamaları 1/6 düzeyinde finanse ederken, giderek harcamaların tamamını finanse eder hale gelmiştir (1).

Uluslararası Zeytinyağı Konseyi (UZK) ise hükümetler-arası bir örgüt olup, 1959'dan bu yana tamamlanmış bulunan biręok Uluslararası Zeytinyağı Antlaşmasının yönetimi ile görevlendirilmiştir. Bunlardan en sonuncusu Zeytinyağı ve Sofralık Zeytinler Antlaşması olup 1 Ocak 1987'de geçici olarak yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma bugüne dek havyansal ve bitkisel yağlar sektöründe tamamlanmış bulunan tek Uluslararası anlaşmadır. Otuz yıldan fazla bir süredir yürürlükte bulunan UZK, hem Ulusal hemde Uluslararası örgütler arasında kalıcı ve sorumlu bir emtia anlaşması olarak kabullenmiş olup, özünün doğruluğu zaman içinde

(1): Ali Kemal Bedestenci, "Türkiye'de Tarım Politikası, Prensibleri, Hedefleri, Mekanizmaları" Türk Tarımının AT'na Entegrasyonu Semineri, İzmir, 7-8 Ekim 1987, ilgili sayfalar.

pekişmiştir. Uluslararası Zeytinyağı Konseyi Üye Ülkeleri arasında zeytinci AB ülkeleri ile Türkiyenin'de yer aldığı zeytinci Akdeniz Ülkeleri ve gözlemci ülkeler yer almaktadır.

UZK'nın görevleri arasında, Uluslararası ticaretin gerçekleştirilebilmesi için, sofralık zeytin, zeytinyağı ve zeytin küspesi yağları için gerekli standartları oluşturmak, ticari işlerin kurumsallaştırılması ve standartize edilmesine çalışmak ve ürünlerle ilgili pazarın düzenlenmesini sağlamaktır. Fakat UZK'nın en önemli işlevi; zeytin üreten üye ülkeler arasındaki çok yönlü ve etkili teknik işbirliğinin gelişmesi için ideal yapıyı oluşturmaktır. Bu amaçla da üye ülkelerle teknik bilgi akışı ve işbirliği sağlama, zeytin yetiştiriciliği ve sanayinin modernleştirilmesi yönünde araştırma programları yürütülmesi, eğitim kursları organizasyonu, Uluslararası seminer ve toplantılar düzenlemek ile sektörü kontrol altında tutmak kaydıyla savunmak ve tanıtım faaliyetlerinde bulunmaktır (1).

Uluslararası Zeytinyağı Konseyi ve Avrupa Birliği ilişkileri, Konsey anlaşması, Madde 5'de yer alarak, "Bu Anlaşmada Hükümetlerarası Kuruluşların Üyeliğinin de Yer Aldığı" bildirilmektedir. Hükümetler denilince, "Uluslararası anlaşmaların özellikle de madde anlaşmalarının görüşülme, karar alma ve uygulanması konusunda sorumluluk üstlenmiş, Avrupa Birliği ve diğer hükümetlerarası kuruluşlar olduğu anlaşılacaktır" denilmektedir. Buna bağlı olarak anlaşmayla ilgili imza, onay, kabullenme veya uygun görme, geçici uygulamaların bildirilmesi veya bu

(1): Uluslararası Zeytinyağı Konseyi. Bilgi Tanıtım Broşürü. a.g.e., Çeşitli Sayfalar.

gibi hükümetlerarası kuruluşlar aracılığıyla iştirak etme yasallaştırılmıştır. Bir başka ifadeyle UZK hukuki bir kişiliğe sahip olan (Madde 6), görev ve sorumlulukları ve idari bütçeye katkı payları konsey yönetimince belirlenen bir kuruluş olmakla beraber (Madde 7-10) çalışmalarının işlerlik kazanması ancak AB'nin onayı ile gerçekleşmektedir (1). Diğer yandan UZK çalışmalarında AB'dan başka birçok Uluslararası Örgüt (FAO, WHO, IMF, UNDP, ISO v.b.) işbirliğinde de bulunmaktadır (2).

6.2 Avrupa Birliği ve Uluslararası Zeytinyağı Konseyinin Zeytincilik ile ilgili Politikaları

Konsey genel olarak, dünya zeytin ürünleri ekonomisinin her yönden uyumlu olarak gelişmesini sağlayan bütün etkinlikleri, üretim, tüketim, Uluslararası ticaret ile ilgili bütün hususları yetkisi dahilinde düzenleme politikasını benimsemiştir.

Politika ilkelerinden ilkinde; zeytin yetiştiriciliği ve zeytin ürünleri endüstrisine çeşitli şekillerde verilen özel yardımlarla, çalışmaların düzenlenmesinde, ilgili bütün ülkelerin genel sosyal ve ekonomik durumlarının dikkatle değerlendirilmesi yer almaktadır. İkinci ilkede ise, ürün bazında zeytin yetiştiriciliği, zeytinyağı-pirina yağı sektörü ve sofralık zeytin sektöründe tanımlama, standardizasyon, teknik işbirliği, araştırma ile tanımının koordinasyonu bulunmaktadır (3).

Avrupa Birliği ise Konseyin tüm çalışmaları içinde yer alarak, sektörlerin yapısal gelişimleri, örgütlenmeleri, standartların belirlenmesi ve dış

(1): T.C. Resmi Gazete, 2 Mayıs 1988, Sayı:19802, s.4,5,7

(2): Uluslararası Zeytinyağı Konseyi, Bilgi Broşürü, Çeşitli Sayfalar.

(3): T.C.Resmî Gazete, a.g.e., s.12.

pazar organizasyonu konularında düzenlemeler yaparak, karar verici rol oynamaktadır. Bunun yanında, Birlik, zeytin ürünlerinden biri olan zeytinyağına ayrıcalıklı davranarak, 22.9.1966'da, Ortak Tarım Politikası ile ilgili Ortak Piyasa düzeni içerisinde, "Zeytinyağı Piyasa Düzenini" kabul etmiştir. 30.9.1966 yılında yürürlüğe giren rejimle zeytinyağı, bazı meyve ve sebzelerle piyasa düzenlemesine alınan ilk ürün olmuştur. Bu mekanizma ile zeytinyağının düzenli arzını sağlamak, fiyat dalgalanmalarına karşı piyasayı sabitleştirmek, ticaretini düzenlemek ve zeytinyağından başka geliri olmayan Birliğin fakir bölgelerindeki üreticilere tatminkâr bir gelir seviyesi sağlamak amaçlanmıştır (1).

Zeytinyağında ortak piyasa düzeni,

- 1-İç pazar ve fiyat düzenlemeleri,
- 2-Yardımlar,
- 3-Dış pazar ve fiyat düzenlemeleri,
- 4-Finansman kurumu olarak ifade edilebilir.

1-İç Pazar ve Fiyat Düzenlemeleri

Zeytinyağı, zeytin ve zeytinyağının karakteristiğini taşıyan yağ içeren artıklar, pirinave zeytinyağı imalinde elde edilen diğer artıklar zeytinyağı pazar düzenlemesi içindedir. Zeytinyağı için pazarlama yılı 1 Kasım ile 31 Ekim'dir (2). Birlik, zeytinyağının iç pazarda serbest dolaşımı prensibi ile üretim fazlalığı olan bölge ile açığı olan bölge arasındaki farkı ve üretim bölgesinde oluşan pazar fiyatı ile tüketim bölgesinde oluşan fiyatı gözönünde bulundurarak iç piyasada 3 çeşit fiyat belirlemektedir (3).

(1) Nurullah ÖZCAN, "AT'de Bitkisel Yağlar ve Yağlı Tohumlar", TOK Dergisi, Ankara, Mayıs 1993, Sayı:87, s.27.

(2) Gülcan ERAKTAN, "Topluluk ve" a.g.e., s.4.

(3) Official Journal of the Communities, Regulation No:136/66 EEC of the Council of 22 September 1966, OJ 119, 3.7.1965 (Madde 4).

Üretici Hedef Fiyatı; Her yıl 1 Ağustos'tan önce, bir sonraki üretim yılı için belirlenen üretici hedef fiyatı, AB'de gerekli üretim hacmini devam ettirmek için garanti niteliğindeki dünya fiyatlarının oldukça üstünde tespit edilen bir fiyattır.

Temsili Piyasa Fiyatı; Her yıl 1 Ekim'den önce, bir sonraki üretim yılı için belirlenen, zeytinyağı yerine ikame edilebilen ürünlerin fiyatları ve üretim yılı içinde bu fiyatlardaki değişimler dikkate alınarak belirlenmekte ve 1 Ocak'tan başlayarak aylık olarak bazı yükseltmeler yapılmaktadır.

Müdahale Fiyatı ise, hedef fiyatla aynı tarihte belirlenen, üretici hedef fiyatından üretici yardımları ve zeytinyağının üretim bölgelerinden tüketim bölgelerine nakliyesi için yapılan masrafların çıkartılması ile bulunan ve piyasa dalgalanmalarını gözönüne alan bir fiyat düzeyidir.

Eşik Fiyatı da ithal zeytinyağı için temsili piyasa fiyatı dolaylarında bir fiyattır. Eşik fiyatta temsili piyasa fiyatı ile aynı tarihte belirlenir ve daha çok dış pazar düzenlemelerine esas olmak üzere saptanır.

2. Yardımlar

Zeytinyağı için düşünülen iki yardım sisteminden birincisi, üretici yardımlarıdır. Üretici hedef fiyatı ile aynı tarihte belirlenen bu yardımın amacı üreticilere uygun bir gelir sağlamaktır. Yardım yönetmelikçe belirlenen üretici kooperatiflerinin üyesi olan ve yıl içindeki ortalama üretimi en az 300 kg'a erişen zeytin üreticilerine ürettikleri zeytinyağı miktarı ve kalitesine

göre verilir. Diğer küçük üreticilere ise zeytin ağacı sayısı, üretim potansiyeli ve götürü olarak belirlenen verime göre ve gerçek hasat miktarı üzerinden verilir (Ancak bu yardım Yunanistan için 1 Ocak 1981'e kadar AB'nin diğer ülkeleri için 31 Ekim 1978'e kadar kurulan zeytinlikler için geçerlidir)(1). Bu yardım 1984/85 yılından bu yana başlatılmıştır. Ve maksimum miktar 1 350 000 tondur. Bu miktar aşılsa yardım orantılı azaltılmaktadır. Bu sisteme maksimum garanti edilen miktar denilmektedir.

Tüketim Yardımı ise, üretici hedef fiyatlarından üretici yardımlarının çıkarılması sonucu kalan miktarın, daha sonra açıklanan temsili fiyattan yüksek olması halinde, Birlik içinde üretilen ve piyasaya sürülen zeytinyağı için hesaplanır. Tüketici yardımı her üye ülkede belirlenen bir veya birkaç makam vasıtasıyla zeytinyağı dolum tesislerine ödenir. Bu yardım 1 Nisan 1979'da başlamış ve o yıldan 1982/83 yılına dek her yıl % 25 oranında artarak devam etmiştir. En fazla 5 litrelik paketler için geçerli olmak kaydıyla uygulama 1983/84 yılından sonra artış hızını dengeleyerek % 5 ile sınırlandırılmıştır. Yunanistan bu uygulamaya 1981 yılından sonra dahil edilmiştir. Tüketim yardımının perakende fiyat üzerinde ve tüketim miktarının artmasında olumlu etki yaptığı görülmüştür. İspanya'da bu uygulama 1 Aralık 1990'dan itibaren başlamıştır. Birliğe İspanya'nın katılımı itibarıyla fiyatları ve yardımların Ek Çizelge 40'daki gibi değiştiğini ifade etmek mümkündür.

3. Dış Pazar ve Fiyat Düzenlemeleri

Birlikte zeytinyağı fiyatlarını Birlik Dışı Ülkelerin rekabetine karşı korumak için Eşik Fiyatı, Prelevman ve Restitusyon Sistemi oluşturulmuştur.

(1) Bu yardım İspanya ve Portekiz için ise 10 Ocak 1984'e dek kurulan zeytinlikler için geçerlidir.

Eşik Fiyatı: zeytinyağının Birlik dışından Birliğe girerken olması istenilen fiyat düzeyidir. Eşik fiyat 3 asit yemeklik naturel tip zeytinyağına göre belirlenirken, 3 asidin dışında kalan diğer kalitedeki yağlar için Basit baz alınarak temsili piyasa fiyatı ile aynı tarihte belirlenmektedir.

Prelevman ise; Dünya CIF fiyatı ile Birlik için belirlenmiş sabit Eşik Fiyat arasındaki fark olarak tespit edilmektedir. Her hafta hassas bir şekilde komisyon tarafından tespit edilen prelevman, değişken bir gümrük vergisi niteliği taşımakta, zeytinyağı piyasasının dış rekabete karşı etkin bir şekilde korunmasını sağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle eşik fiyat sınırındaki arz fiyatı (CIF) düzeyinden yüksekse prelevman kesilmektedir (Prelevman naturel zeytinyağında daha düşük tutulur).

Dış satında ise AB Restitusyon (iade) uygulaması ile son tüketiciye yönelen ambalajlanmış zeytinyağı dış satımını teşvik edilmektedir. Çünkü uygulanan tarım politikası gereği olarak Birlik fiyatları dünya fiyatları üzerinde seyrettiğinden ihracat mümkün olmamaktadır. Bu nedenle ihracatçıya FEOGA'dan eşik fiyat ile dünya fiyatı farkı restitüsyon adı altında ödenmektedir (1).

4. Finansman Kurumu

Birlik Ortak Tarım Politikasının finansmanını sağlamak amacı ile Tarımsal Garanti ve Yönverme Fonu (FEOGA) adında ortak bir finansman mekanizması oluşturulmuştur. Fonun Garanti ve Yönverme olmak üzere iki

(1) Latif ÇAĞLAYAN, Sedef BİRKAN, "Avrupa Ekonomik Topluluğunda Zeytinyağı Piyasası" İzmir Ticaret Odası Dergisi, Yıl:60, İzmir Ekim 1987, s.10.

bölümü vardır. Yön verme bölümünden tarımsal yapının iyileştirilmesine yönelik harcamalar, Garanti Bölümünden ise piyasa düzenlemeleri çerçevesinde üye ülkelerin harcama finansmanı sağlamaktır. FEOGA harcamaların % 96'sı Garanti Bölümü için kullanılmaktadır (Bu harcamalarının restitüsyon masrafları ile Birlik tarım ürünlerine yapılan müdahale masraflarını içermektedir (1)).

Birlikte her türlü fiyat tespiti ve yardımlarda zeytinyağının asitlik derecesi (3,3° asit); gibi kıstaslar dikkate alınmaktadır. Diğer yandan Birlik üretici organizasyonu ile ilgili olarak AET/66/136 Sayılı mevzuatın 20.maddesinin 1. paragrafında, mevzuatta belirlenen, Birliğin 700'den veya 1299'den az sayıda zeytin yetiştiricisinden meydana gelmesi hususundaki söz sahibi olma durumu belirlenmiştir. Örgüte üye olmak için, oluşturulan ekonomik bölgedeki zeytinyağı üretimi ve üreticilerin % 25'in altında bir oranı temsil etmemesi yine 3 yıllık bir periyottan daha az süre zeytinlik işletmemesi gerekmektedir.

Ayrıca üreticinin örgütlenebilme şartı 1360/78 AET Sayılı mevzuat ile tanımlanarak üretim ve değerlendirme yapabilen üreticilerden oluşabileceği kabul edilmiştir. 136/66/AET mevzuatı ile 10 üretici örgütünün 1 birlik oluşturacağı ve bu birliğin üye devletin zeytinyağı üretiminin en azından % 5'ini temsil ederek, katılımın çeşitli ekonomik bölgelerden olması gerektiği de belirtilmektedir.

Söz konusu birliklerin, AET/66/136 Sayılı mevzuatın 20.maddesinin 2. paragrafında yer alan görevleri; örgütlerin aktivitelerini kontrol etmek, ürün beyanları ve yardım taleplerini birlik otoritelerine bildirmek, üye

(1) Zeynep AKAY, "AT'de ve" a.g.e., s.113-116.

devletin üretim yardımını almasıyla birlikte ilgili birliklerin yardımı örgütlere, oradan üreticilere dağıtımının gecikmeden yapılmasını sağlamaktır.

Diğer yandan AET 2262/84 sayılı mevzuata dayalı olarak üye devletlerin zeytinyağını destekleme rejimi çerçevesinde belirli aktiviteleri ve kontrol görevlerini yürütecek özel kuruluşlar oluşturmasını karara bağlamış daha sonra bu mevzuat AET/3386/86 Sayılı AET/3462/87 Sayılı, AT Sayılı ve ATB/200/90 Sayılı mevzuatlarla değişikliğe uğratılmıştır.

AB ayrıca Uluslararası karşılıklı değişimlere ait genel prensibler de koymaktadır. AET/2041/75 Sayılı yağlık materyal sektöründe ön tespitler, sertifikalı ithalat, ihracat rejimlerinin uygulanmasına ait özet usuller, AET/3552/86 sayılı mevzuat ile yeni düzenlenmiş ve UZK'nın 16.11.1986/577 sayılı belgesinde yeniden oluşturulmuştur. Buna göre AB ülkelerinin kendi içerisinde ve zeytin üreticisi ülkelerle ihracat ve ithalatına ilişkin özel hükümlerle rejimler belirlenmiştir. Özellikle AB dışı üretici ülkelere zeytinyağı ithalatında 100 kg başına katma değer alınması, bu ülkelerin ihracatına bir kural, bir ölçü getirilmesi (harç, dolaysız vergi v.b) yine 100 kg zeytinyağı için esasa bağlanmıştır. Bu her yıl yapılan toplantılarda ülkeler bazında belirlenmektedir. Tunus'un bu uygulamalardan başka, AB'ne 15 091 010 kod numaralı işlenmemiş 46 000 ton'luk ihraç edilebilir zeytinyağı limiti için (21 Ekim 1987 tarihinden geçerli) özel bir vergi alınması bu verginin protokolün 4. maddesi 2. pragrafında yer alan kriterlere göre Eşik Fiyat ile Tunus hükümetinin üreticilerine garanti ettiği fiyat arasında olması kararlaştırılmıştır (1).

(1) Consejo Oleícola Internacional, "Políticas Oleícolas Nacionales" E.108/DOC No: 4, Actualización, No:23 13 de Mayo de 1991, Çeşitli Sayfalar.

Özetle belirtilebilirki; Birlik zeytinyağı konusunda öncelikle üretici organizasyonunu sağlamayı amaçlamış sonra sırasıyla iç piyasa ve dış piyasa düzenelmelerini geliştirmiş ve buna bağlı olarak da fiyat kriterleri geliştirilmiştir. Birlik bütün bu konuları bir bütün olarak işler bir sistem haline getirmeyi başarmıştır.

6.3 İtalya, Yunanistan ve İspanya'nın Avrupa Birliği Mekanizmalarından Yararlanma Olanakları

İtalya kuruluşundan bu yana AB'ne üyedir. Bu nedenle birliğe daha sonra katılan, Yunanistan ve İspanya'nın birlik olanaklarından zeytincilikte nasıl yararlandığını incelenmiştir.

Avrupa Birliğine "ortak üye" olmak üzere Türkiye'den önce başvuran Yunanistan Ortaklık Anlaşmasını 9 Temmuz 1961'de imzalamış ve 1 Kasım 1962'de de anlaşma yürürlüğe konulmuştur. Yunanistan'ın Birliğe tam üye olmasını sağlayan Katılma Anlaşmasını ise 28 Mayıs 1970'de imzalamış, 1.1.1981'den itibaren ise bu anlaşma yürürlüğe girmiştir (1).

Yunanistan'ın Birliğe katılımı ile birlikte Akdeniz ikliminin tüm geleneksel ürünlerinde olduğu gibi zeytin ve zeytinyağı üretimine de hız verilmiştir. Öncelikle hızlı bir şekilde fidan dikimi yapılmıştır (2). Daha sonra zeytinyağında ortak piyasa düzeninin olanaklarından yararlanmaya başlamıştır. Ortak tarım politikası sonucu oluşan dünya fiyatlarına göre oldukça yüksek fiyat ve destekleme mekanizmalarının uygulanması sonucu zeytin ve ürünleri üretimi artmıştır. Birlik özellikle de zeytinyağı açısından Yunanistan'ın katılımı ile kendi kendine yeterli duruma gelmiştir. Yapılan

- (1) Anonymous "Yunanistan'ın AET'ye katılması ihracatımızı sanayi üzerinde % 57.8 ve tarım ürünlerinde % 50 oranında etkileyecek" İKV, Yıl:1, Sayı:2, 1981, s.20.
 (2) Hatta bu nedenle birlik 1 Ocak 1987'den geçerli olmak üzere ağaç dikimine sınırlama getirmiştir.

teşviklerle Yunanistan zeytinyağı ihracatında katılımın ilk yıllarında büyük atılımlar yapılmıştır. Fakat 1985 yılından sonra zeytinyağında görülen bu atılımlar istikrarını kaybetmiş, zeytinyağı bilançosunda arz ve talepte dengesizlikler görülmüştür (1).

Anlaşılan o dur ki, Yunanistan'ın katılımın ilk yıllarında sofralık zeytin ve zeytinyağına çok ağırlık vermesi ile her iki ürün ihracatında da adeta patlamalara neden olmuştur. Fakat ihracatın daha çok AB'ne üye ülkelere yapılması özellikle İspanya'nın katılımından sonra son yıllarda birtakım kısıtlamaları zorunlu kılmıştır. Nitekim 1970-1980'li yıllarda AB'nden fazla miktarda sübvansiyon almak amacıyla ağaç diken üreticiler, son yıllarda, AB'nin bu dikimi önlemesi ve dikimi yapılanların bakımına yardımcı olmak amacıyla bölgesel kalkınma programları çerçevesinde verdiği kredi ve sübvansiyonları yetersiz bulmaktadırlar.

Diğer yandan, Yunanistan zeytinyağı sanayinin yenilenmesi ve sofralık zeytin sanayinin AB Bölgesel Kalkınma Fonundan 1981'den bu yana aldığı yardımlar, genellikle yeni teknoloji cihazları ve üretim kalitesini yükseltici yöntemlere yapılan yatırımlara yönelik olmuştur. Nitekim, sofralık zeytinde Yunanistan'ın en büyük pazarı yine AB'dir (2).

(1) Halen üretimi kısıtlayıcı, tüketimin son yıllarındaki durumunu koruyucu fakat toplam ihracatın ve 5 kg'na kadar paketli ihracatın teşviki bu dengesizliğin giderilmesi için zorunlu görülmektedir. Ayrıca zeytinyağı sektörünü ıslah edici düzenlemelere topluluk tarafından ağırlık verilmesi gerektiği belirtilmektedir.

(2) U.Z.K., "Yemeklik.....", a.g.e., s.72.

AB'ne üyeliği ile birlikte Yunanistan rafine zeytinyağında Ortak Gümrük Tarifesi ve Prelevman unsur muafiyetinden yararlanırken, rafine edilmemiş zeytinyağında iç fiyatlar ile birlik eşik fiyatı arasındaki farkı prelevman olarak ödeme kolaylığına sahip olmuştur. Bu ürünün ithalatında ise Birlik Yunanistan'ı tam olarak kayırmıştır (1).

İspanya ise AB'ne 12.8.1985 tarihinde katılmıştır. İspanya'nın Birliğin zeytinyağı sektöründeki ortak piyasa düzeninden yararlanabilmesi için, önce kendi farklılıklarının Birliğe uyum gösterebilmesi için özel hükümlü on yıllık bir geçiş periyodunun konulması gerekmiştir. İlk beş (1 Mart 1986-31 Aralık 1990) yılda kendi ulusal politikasını muhafaza eden İspanya, katılım sonunda zeytinyağı fiyatlarının artması ve tüketiminde düşme görülmesi ile bitkisel yağlar dış ticaretinde serbestleşmeye gidilmesi hususunda sorunları olabileceğini kabul etmiştir.

Böylece ilk beş yılda İspanya'da daha düşük olan zeytinyağı fiyatları, her yıl % 5 oranında değiştirilerek fark sıfırlanacak, böylece 10. yılda (31 Aralık 1995'de) müdahale fiyatında ortak fiyata ulaşılabilenecektir.

Üretim yardımı Birliğe katılımından itibaren 8,31 ECU/100 kg olarak belirlenmiş ve her yıl aynı oranda artarak devam etmektedir. Bu nedenle Birliğin üretim yardımı sabit kalmıştır.

(1) Anonymous, İKV, a.g.e., s.23.

Temsili piyasa fiyatı ve tüketim yardımı ise ilk kez 1990/91 (1 Aralık 1990) döneminde uygulanarak, 5 yıl içinde eşit oranlarla Birlik 10'lu fiyat düzeyine getirilecektir (1).

Zeytinyağı için Gümrük Vergisi uygulaması ne Birlikte ne de İspanya'da olmadığı için, tarife tahmini de bulunmamaktadır. İspanya 1984'de Konseyin 2262/1984 sayılı (AT) mevzuatına dayalı olarak AT/22/1987 sayılı kanun ile 1987 yılında zeytinyağı için otonom örgüt görevini yüklenen Ajansını kurmuştur.

İspanya'nın zeytinyağı fiyat ve yardımlarında ortak piyasa düzenine uyum yukarıdaki gibi uygulanmakta iken, yetiştiricilik ve sofralık zeytin konusunda AB'nin olanaklarından yararlanmasında ise uygulamalar yine aynı paralelde gerçekleştirilmiştir.

Gerçi İspanya zeytinciliğini yenilemeye, 1970'li yıllarda Kral Franko'nun önderliğinde; yeni plantasyonların oluşturmaları, verimden düşmüş ağaçların gençleştirilmesi ve verimin yükseltilmesine yönelik çalışmalarla başlamıştır. Birliğe girişinden önceki hazırlık döneminde ise (özellikle 1981-1986 yıllarında) zeytinliklerin ıslahı için bölgeler bazında Birlik tarafından yardımlar yapılmıştır. Bu yardımlarla 372 adet yeni plantasyon oluşturulmuş, 2507 adet bahçe de gençleştirilmiştir. İspanya bu söz konusu yıllar arasında Birliğin otomasyonu içerisinde yer alarak, kredi ve sübvansiyon uygulamaları ile gerçekleştirilmiştir (2).

(1) Yani yardımın başlamasından itibaren 4 yıl içinde yürürlüğe giren 43,00 ECU/100 kg'lık yardım 1994/95 yılı başlangıcından itibaren tamamen uygulanmaya başlayacaktır.

(1): Anonymous, "Distribucion del Cultivo" La Olivicultura En El MUNDO, 1987, s.3

Büyük bir zeytinyağı üreticisi olmasının yanı sıra, sofralık zeytin üreticisi de olan İspanya'ya, özellikle üyelik sonrası sofralık zeytin sanayinde ayrıcalıklar tanınmıştır. Birlik bazı bölgelere ve kooperatiflere işletme masrafları için 5 yıla kadar vadeli sübvansiyonlardan yararlanma olanağı sağlamıştır. Bu sübvansiyonlar kooperatif birliklerinin kurulması için uygulandığı gibi (1) iç tüketimde de devletin özellikle reklamlar için % 50'ye varan düzeyde destek vermesi ile sağlanmıştır. Sofralık zeytin ihracatında ise AB'ne giriş öncesi vergi iadesinden yararlandırılırken 15 Mart 1988'den itibaren AB ülkelerine yapılacak ihracatta ithal verginin kaldırıldığı görülmektedir (2).

6.4 Türkiye'nin UZK Üyeliği ve AB'ne Muhtemel Üyeliği Durumunda Zeytinciliğindeki Beklentiler

Bu bölümde, daha önce yer alan açıklamalar ışığında, gerek halazırdaki UZK, gerekse muhtemel AB üyeliği ile Türkiye zeytinciliğinin beklentileri tartışılmaya çalışılmıştır.

Türkiye'nin UZK'na üyeliğinden bu yana UZK'nın katkılarıyla zeytinyağı laboratuvarları kurulmuş, teknik komite toplantıları, mesleki eğitimle ilgili, kurs ve seminerlerden birçok teknik eleman yararlandırılmıştır. Zeytinyağı, sofralık zeytin ve Pirina yağı ile ilgili standartların geliştirilerek kalitede ortak bir karara ulaşılmada, zeytincilikle ilgili sorunların çözümlenmesinde Türkiye daima UZK'nın desteğini görmüştür.

-
- (1) Örneğin, bu uygulamalar kooperatif birliklerinin genel işletme masraflarının karşılanmasında yıllara göre toplam satış cirolarının % 5, % 5, % 4, % 5 ve % 2'si oranında yardım biçimiyle yapılmaktadır.
- (2) Renan Tunalıoğlu, Emin Işıklı, "....." a.g.e., s.43.

Halen süregelen bilgi alışverişi ile teknik konudaki eksiklikler tamamlanırken, özellikle UZK'nın zeytinyağına yönelik dış pazar reklam faaliyetlerinden Türkiye'nin de yararlanmaya çalıştığı görülmektedir. Uluslararası Zeytinyağı Konseyi ile ilişkilerin düzenlenmesinde Türkiye'nin gayretinin payı olduğu ifade edilebilirse de bunun yeterliliği hususu tartışılabilir.

Halen Türkiye dünyanın 4 büyük zeytin üreticisi ülkesinden biridir. Konseyin olanaklarından yararlanmaktadır. Fakat bu diğer üç ülkenin-Konsey yanında AB üyesi olmaları nedeniyle - yararlandığı biçimde olamamaktadır. Çünkü, Konsey AB'nin düzenlemelerine sıkı sıkıya bağlı hareket etmektedir. Bu bağlılığı, AB'nin zeytinyağı başta olmak üzere sofralık zeytin ve pirinada üretim ve teknoloji yatırımları, pazar ve fiyat organizasyonlarında etkinliğinin olmasıyla açıklamak mümkündür. Konseyin bünyesindeki İspanya, İtalya, Yunanistan gibi büyük zeytin üreticisi ülkelerin, ayrıca AB üyesi olmaları teknik ve ekonomik bakımdan bu ülkeleri güçlü kılmaktadır. Üyeliklerden Konsey ve Avrupa Birliği de kendilerine düşen payı almaktadırlar.

Türkiye ise mevcut potansiyeli, zeytinci ülkeler arasındaki konumu ve konsey üyesi olmasına rağmen Avrupa Birliğine üye olmadığı için zeytinciliğinde muhtemel gelişmeleri yaşayamamaktadır. Ayrıca da son olarak İspanya'nın AB'ne katılımından sonra zeytinyağında, kendine yeterli duruma gelen Birlik ile ticari ilişkilerinde bazı engellemeler olabilmektedir.

Türkiye ilk kez 8 Haziran 1959'da AB ile ortaklık kurmak için başvuruda bulunmuş, bu başvuru 12 Eylül 1963'de Ankara'da AB ile Türkiye arasında Ankara

Anlaşması ile sonuçlanmıştır (1). Aradan geçen zaman içerisinde Türkiye 14.4.1987'de tam üyelik için müracaat yapılmıştır (2). AB ile imzalanan ortaklık anlaşmasına göre 22 yıllık sürenin 1.1.1995 yılında sonuçlanması ile Türk tarımı birlik ortak tarım politikasına uyum çabasına girmek zorundadır. Bunun anlamı birlikteki tarımsal destekleme politikalarının Türkiye'de aynen uygulanması yolunda mekanizmaların kurulmasıdır.

Türkiye'nin AB ile zeytincilik konusundaki bağlantısı daha çok zeytinyağı ile ilgilidir. Türkiye ile AB arasındaki katma protokolün VI sayılı eki gereğince, Türkiye'de üretilen ve doğrudan birliğe ihraç edilen işlem görmemiş zeytinyağı için, Türkiye'nin bu maddenin ihracatına özel, bir vergi ve resim uygulanması kaydı ile Birliğe ithal sırasında alınan "Prelevman" dan Türkiye lehine indirim uygulanacaktır. Bu pratikte uygulama bulamamıştır. Nitekim, Gümrük Birliğine geçişle önemli olan dış satım ve alımın işlerliğidir ve Türkiye gümrük birliği ile zeytinyağının Birliğe ithalatında uyguladığı "Prelevman" sistemini kaldıracağı anlamını çıkarmamalıdır. Gümrük Birliğinin gerçekleşmesi durumunda bile Türk zeytinyağlarının Birlik piyasalarında fazla şansı bulunmamaktadır (3).

Türkiye'nin Birliğe üye olması durumunda zeytinciliğinde gelişmeler kaydedeceği muhakkaktır. Çünkü AB'nin Konseye en göre büyük farkı zeytincilikte köklü değişiklikler yapabilecek nitelikte ekonomik yardımları sağlayabilmesidir. Diğer yandan diğer üç

-
- (1) Daha sonra 1 Aralık 1964'de yürürlüğe giren Ankara Anlaşmasında tam üyelik için hazırlık, Geçiş, Son Dönem Çalışmalarının geçirilmesini kararlaştırılmıştır. Hazırlık döneminden sonra Geçiş dönemi için imzalanan katma protokol 23 Kasım 1970'de imzalanmış ise de, ancak 1 Ocak 1973'de yürürlüğe konulmuş ve 22 yıllık sürenin 1995'de sonuçlandırılmasına karar verilmiştir.
 - (2) Ali Kemal Bedestenci, "Türkiye'de" a.g.e., çeşitli sayfalar.
 - (3) Hazine Dış Ticaret Müsteşarlığının 20.10.1993 tarihli faxları.

ülkenin bu şansı daha önce elde etmiş olmaları, Türkiye'nin bu şansı yeni yakalayacağı ve özellikle en önemli ürün olan zeytinyağı dış satımında belirgin bir avantaj elde edemeyeceği şeklinde yorumlanabilir. Ne var ki; bu şansı geç de olsa yakalamak Türkiye Zeytinciliğinin geleceği için gerekli görülmektedir. Ayrıca Türkiye'nin dünya zeytinciliğinde yaşadığı haksız rekabetin ancak böyle önlenebileceği düşünülmektedir.

III BÖLÜM

ÜLKELERİN ZEYTİNCİLİKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI İLE TESPİT
EDİLEN FARKLILIKLAR VE BAZI SORUNLAR VE ÖNERİLER1. ÖNEMLİ ZEYTİN ÜRETİCİSİ ÜLKELERİN ZEYTİNCİLİĞİ İLE TÜRKİYE
ZEYTİNCİLİĞİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

1.1 Zeytinciliğin Genel Durumunun Karşılaştırılması

Bu bölümde ülkelerin zeytinciliklerinin genel durumu ile kurumsal yapıları incelenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla 'Çizelge 56 oluşturulmuştur.'

Ülkelerin zeytincilikle ilgili bazı genel kriterleri incelendiğinde, en fazla toplam nüfus ve tarım nüfusuna karşın, kişi başına düşen en az milli gelire Türkiye'nin sahip olduğu görülmektedir. Yine, toplam tarım alanı varlığında ilk sırada yer alan Türkiye'nin, tarım alanı içinde zeytinlik alanların oranı açısından İtalya'dan sonra dördüncü sırada yer aldığı anlaşılmaktadır. Ülkeler arasında en fazla zeytin işletmesi olan ülke İtalya iken, mevcut coğrafi bölgelerinin hemen hepsinde zeytincilik yapılabilen ülkenin ise Yunanistan olduğu görülmektedir. Türkiye'nin mevcut zeytin alanı açısından üçüncü sırada yer aldığı ve ağaç sayısı bakımından dördüncü sırada bulunduğu görülmektedir. Diğer yandan tüm ülkelerin zeytinliklerinin çoğunun ovada ve hafif meyilli arazide bulunduğu, Türkiye zeytinliklerinin ise daha çok dağlık arazide olduğu tespit edilmektedir. Ülkelerde görülen belirgin bir benzerlik ise, zeytinlik alanların büyüklüğüdür. Tüm ülkelerde zeytinliklerin % 60 ve daha fazlası 10 hektardan küçük alanlarda tesis edilmiştir. Diğer yandan, üretimle ilgili verilere bakıldığında en fazla dane üretimi ve ağaç başına verimin İtalya'da, en düşük üretimin ise Türkiye'de olduğu görülmektedir. Ağaç başına

Çizelge 56: Türkiye ile Önemli Zeytin Üreticisi Ülkelerin Zeytinçilikle İlgili Bazı Kriterlerinin Karşılaştırılması
(1981/1982 - 1992/1993)

GENEL KRİTERLER	Ü L K E L E R			
	TÜRKİYE	İSPANYA	İTALYA	YUNANİSTAN
1-Genel nüfus (Milyon kişi) (*)	56.9	38.9	57.5	10.2
2-Kişi başına düşen milli gelir (Dolar (**))	1934.0	7419.0	13 216.0	6700.0
3-Tarım nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı (%) (**)	50.0	14.4	9.9	26.6
4-Mevcut Tarım Alanı (Ha) (***)	27 466 000	20 367 800	14 588 859	4 471 176
5-Mevcut Tarım Alanı içindeki Zeytinçiliğin payı (%)	3.1	10.3	7.5	17.0
6-Zeytinçilik yapılan bölgelerin coğrafi bölgeler içindeki payı (%)	71.4	50.0	90.0	100.0
7-Zeytin alanı (Ha) (***)	871 000	2 086 907	1 100 000	760 000
8-Zeytin ağaç sayısı (000 Adet) (***)	87 088	218 000	189 000	123 000
9-Birim alandaki ağaç sayısı (Adet/ha)	100.0	104.0	172.0	162.0
10-Ağaç başına zeytin verimi (kg/ağaç) (****)	9.6	10,2	14,8	9,5
11-Toplam zeytin üretimi (Ton)	770 000	2 223 667	2 800 000	1 543 554
12-Zeytinçilik yapılan işletme sayısı (Adet)	324 000	460 909	952 605	495 600
13-İşletme başına üretim (Ton/işletme/yıl)	2.5	4.8	2.9	3.1
14-Kişi başına üretim (kg/kişi)	14.4	57.1	48.6	151.9
15-Zeytin işletme büyüklükleri Oranları (%)				
< 1 ha	10.0	1.7	29.8	27.8
< 10 ha	76.5	70.8	61.6	65.9
> 10 ha	13.5	27.5	8.6	6.3

* : Nüfus verileri 1985-1990 yılları ortalaması olarak alınmıştır.

** : 1990 yılına aittir.

*** : Türkiye verileri 1992 yılına aittir.

**** : Araştırma sonuçlarına göre verilmiştir.

KAYNAK: DİE, ilgili ülke istatistikleri, ÜZE, DPT.

verim karşılaştırılmasında Yunanistan'la hemen hemen aynı verime sahip olan Türkiye'nin birim alandaki ağac sayısı, işletme başına ve fert başına üretim bakımından ise son sırada yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu bilgiler ışığında Türkiye'nin birkaç kriter dışında hep son sıralarda yer aldığı görülmektedir.

Ülkelerin zeytinciliklerinin, kurumsal yapısı ve işleyişi konusuna da değinilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir (1). Ülkeler arasında kurumsal organizasyon açısından en büyük benzerlik zeytinciliğin Tarım Bakanlığı ile doğrudan ilişkili olduğudur (Şekil 3 ve 8). Bu husus farklı amaçlı kooperatifler için de sözkonusu olmakla beraber, kooperatiflerin sayısı, görev alanları ve etkinliği açısından konuya bakıldığında Türkiye'nin daha zayıf olduğu görülmektedir. Diğer yandan dört ülkede de Zeytincilik Araştırma Enstitülerinin olduğu, bunların bazıları diğer Tarımsal Araştırma Enstitüleri bünyesinde Bölüm olarak yer alırken, bazılarının konu müessesesi olarak varlıklarını devam ettirdikleri görülmektedir. Ayrıca bu Enstitülerin Tarım Bakanlığına bağlı olarak çalıştıkları veya sadece, işbirliği yaptıkları anlaşılmaktadır. Yine, Türkiye ve İtalya'dan elde edilen verilerde Üniversitelerle - Araştırma Enstitülerinin bilgi alış verişinde bulundukları belirlenmiştir. Her ne kadar, İspanya'dan elde edilen bilgilerde Üniversitelere yer verilmemiş ise de, İspanya gibi zeytinciliğin her aşamasında bilimsel metodların uygulandığı bir ülkede, üniversitelerin katkı payının olmaması mümkün görülmemektedir. Ayrıca, özellikle İtalya'

(1) Türkiye zeytinciliğinin kurumsal yapısının detaylı olarak incelemek mümkün olmuştaki da diğer ülkeler için edinilen bilgiler ancak ilgili ülkelerin Ekonomi ve Ticaret Müşavirliklerinden alınan bilgilerle sınırlı kalmıştır.

da Üniversitelerin Zeytincilik Sektörü ve Tarım Bakanlığı ile sıkı işbirliği halinde çalıştığı yerinde yapılan gözlemlerle tespit edilmiştir.

Organizasyonda Türkiye ile diğer ülkeler arasında görülen en büyük farkın, bu ülkelerin Avrupa Birliğine üye olmaları nedeniyle, birliğin çalışma düzenine uyum göstermek üzere farklı birimlerin oluşturulmuş olmasıdır. Bu düzenleme İtalya ve İspanya'da belirgin olarak yer alırken, Yunanistan'ın AB ile ilgili direktifleri Tarım Bakanlığı vasıtasıyla aldığı belirtilmektedir (1). Yine kooperatiflerin her üç ülkede de üretimden tüketime dek olan zincir içerisinde etkin olduğu; örneğin kooperatiflerin İtalya'da (zeytinyağı kooperatifleri) ve İspanya'da (sofralık zeytin kooperatifleri) birleşerek daha üst birlikleri, konsorsiyumları oluşturduğu dikkati çekmektedir. Ayrıca, kooperatiflerin Avrupa Birliği direktiflerine uygun çalışmaları da ürünün pazarlanması açısından gerekli görülmektedir. Kısaca özetlenirse, diğer üç ülkede AB'ne üyeliğin zeytincilik organizasyonuna getirdiği düzenlemeler ve korumacılık şemsiyesi, özel sektör, kamu kuruluşları ve üretici birliklerinin ilintilerini güçlendirmiştir denilebilir. Türkiye zeytinciliğinde ise, organizasyonda bir çok özel ve kamu kuruluşları ile birliklerin yer almasına karşın ilişkilerin çoğu zaman personelin kişisel gayretiyle yürütüldüğü ifade edilebilir.

(1) T.C. Atina Büyükelçiliği, Ekonomi ve Ticaret Müşavirliği".....", a.g.e., .

1.2 Yağlık Zeytin ve Zeytinyağı Sektörünün Karşılaştırılması

Bu bölümde ülkelerin yağlık zeytin ve zeytinyağının üretim, değerlendirme-pazarlama ve tüketim kriterleri, Çizelge 57'nin oluşturulmasıyla, incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca, bu ürünlerdeki pazarlama organizasyonları, fiyatlar ve sorunlar üzerinde de durulmuştur.

Ülkeler içerisinde; İtalya, toplam zeytin ağaçları içerisinde yağlık üretim yapan ağaçların oranı, dolayısıyla yağlık üretimi (% 95) ile ilk sırada, Türkiye ise aynı verilerdeki (% 70) oranı ile son sırada yer almaktadır. Zeytinyağı randımanı % 20,6 olan İspanya'nın dünya üretiminde de % 31'lik payı ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bir başka ifade ile İspanya'da 1 hektardaki zeytinyağı verimi 281,5 kg, İtalya'da 230 kg, Yunanistan'da 267 kg, Türkiye'de ise 100 kg dır. Diğer yandan, Türkiye'de kişi başına zeytinyağı üretimi 1,36 kg, İspanya'da 13,46 kg, İtalya'da 8,46 kg, Yunanistan'da ise 26,20 kg düzeyindedir.

Türkiye'ye ait üretim verilerinin diğer ülkelere göre geriliği, üretimde özellikle son beş-altı yıldır mevcut duraganlığın da korunamayarak, düşen bir eğilim sergilediğini kanıtlamaktadır (1).

Ülkeler içerisinde İtalya 10 258 adet zeytini yağa işleyen tesis ile ilk sırada yer alırken, İspanya ve Türkiye'nin birbirini izledikleri görülmektedir. Modern işleme tesisi olan kontinü sistemlerin İtalya üretimindeki

(1) Oysa, Türkiye'nin 1983 yılı öncesinde Tunus ile başabaş giden bir üretiminin olduğu bilinmekteyken, Tunus'un üretimi bugün dahi Türkiye üretimini geçmiştir.

Çizelge 57: Türkiye ile Ö.K.Ü. Ülkelerinin Yağlık Zeytin Ve Zeytinyağı Üretimi, Değerlendirme-Pazarlama, Tüketim ve Fiyat Durumunun Karşılaştırılması (1981/82 - 1992/93)

KURUL KRİTERLERİ	Ü L K E L E R			
	TÜRKİYE	İSPANYA	İTALYA	TUNANİSYAN
ZEYTİN KRİTERLERİ				
1- Yağlık Zeytin yapılan ağaç sayıları- nın toplam ağaç sayısına oranı (%)	70.0	92.0	95.0	81.0
2- Toplam Zeytinin ne kadarının yağlık Zeytine ayrıldığı (%)	73.3	91.0	95.0	94.0
3- Zeytinyağı randımanı (%) (**) (H)	19.2	20.6	19.7	20.0
4- Zeytinyağı Zeytinli (Ton)	77 500	523 941	486 600	267 300
INDEX	100	676	628	345
5- Zeytinyağı Zeytininde dünyadaki payı (%) ve sırası	4.5/1	31.0/1	28.8/2	17.0/3
6- Birim alandaki zeytinyağı verimi (kg/ha) (**)	100.0	281.5	272	267
7- Üretilen zeytinyağından stoğa ayırma oranı (%)	26.6	47.0	23.5	33.6
8- Kişi başına zeytinyağı tüketimi (kg/yıl)	1.36	13.46	8.46	26.6
DEĞERLENDİRME-PAZARLAMA KRİTERLERİ				
9- Zeytinyağı işletmelerinin sayısı (adet)	1141	2202	10 250	Bilgi edinilemedi.
10-Kontrollü işletmelerin toplam Zeytindeki payı (%)	16	65	85	60
11-Zeytinyağı işletmelerinin örgütlenme Durumu (%) (**)				
Yek kişilik işletme	51.1	5.9	Bilgi edinilemedi	
Şirket	23.2	60.1		
Kooperatif	25.6	34.0	45.0	
12-Zeytinyağının tiplerine göre Zeytinin dağılımı (%) (***)				
Ekstra (Sızma)	3.0	62.0	30.0	28.0
Ekstra-Ekstra	12.0	22.0	15.0	18.0
Yemeklik	15.0	12.0	35.0	32.0
Rafine/lik	70.0	4.0	30.0	22.0
13-Rafine fabrika sayısı (adet)	18	150	30	Bilgi edinilemedi
14-İhracatçı-paketleyici firma sayısı (adet)	58	45-30	650	Özel sek. 1 80 Kooperatif 1 20
15-Zeytinyağı ihracatının tiplerine göre dağılımı (%) (1984/85-1985/86)(**)				
Natürel Yemeklik	13.8	57.2	23.4	Bilgi edinilemedi
Lampant	0.2	21.6	0.5	
Rafine	26.3	7.6	75.9	
Tip	59.5	13.6	-	
16-Dış satımda dünyadaki payı (%) ve sırası	5.2/5	35.3/1	18.6/2	16.9/3
17-Dış alımda dünyadaki payı (%) ve sırası	0.7/12	2.0/8	23.9/1	0.8/11
18-Standartlar	TS 341, TS 342 kulla- nılıyor ve AB, UK ve Codex'e uygun gösteril- meye çalışılıyor.		Her ülkede kendi ulusal zeytinyağı standardı bulunmak- tadır. Fakat ülkeler özellikle AB'ne üyelikten sonra birliğin standartlarını kullanmaktadırlar.	
TÜRKİYE-KRİTERLERİ				
19-Toplam zeytinyağı tüketimi (Ton)	59 600	354 400	582 100	199 100
INDEX	100	594	976	334
20-Kişi başına diğer bitkisel yağların Tüketimi (kg/kişi) (xxxx)	15.2	44.0	11.0	Bilgi edinilemedi
21-Kişi başına zeytinyağı tüketimi (kg/kişi) (xxxx)	0.8	14.0	12.1	20.0
22-Tükentin tiplere göre dağılımı (%) (***)				
Natürel yemeklik	10.0	0.5	59.0	Bilgi edinilemedi
Tip	90.0	94.3	31.0	
Rafine	-	5.0	10.0	
23-Üretimin ne kadarını tükettiği (%)	76.9	67.6	119.6	74.4
24-Zeytinyağı tüketiminde dünyadaki Payı (%) ve sırası	3.4/6	20.4/2	33.6/1	11.5/3
25- Üretici eline geçen fiyatlar (TL/kg) (1986/1993 Ort.)				
1° Asit	10 700	10 010	13 390	10 734
İndeks	100.0	93.5	125	100.3
1.5° Asit	9 744	9 969	11 420	9 871
İndeks	100.0	90.0	117	101
3.3°-5° Asit	7 025	9 362	9 695	8 989
İndeks	100.0	133	138	126
26-Üretim değeri (TL/hekt) (xxxxx)	702 500	2 635 403	2 637 040	2 378 703
INDEX	100	375	375	338

(*) : Veriler araştırma sonuçlarına dayanılarak hesaplanmıştır.
 (**) : Türkiye verileri 89 Bölgesinde yapılan bir çalışmadan alınmıştır.
 (***) : Sabahattin, Güzener 8.9.91, 1991.
 (xxxx) : Araştırma sonuçlarına dayalıdır.
 (xxxxx) : 3.3° ile 5° asit zeytinyağları alınmıştır.
 x- Zeytinyağı Randımanı= 100kg yağlık zeytin
 x kg zeytinyağı

payının % 85, İspanya'da % 65, Yunanistan'da ise % 60 olduğu, Türkiye üretiminde ise bu oranın son yıllarda kontinü sistemlerin artması, fakat ancak ve ancak rantabl kullanılabilmesi halinde % 16'ya ulaşabileceği tahmin edilmektedir.

Bu işletmelerin örgütlenmelerinde ise en fazla kooperatiflerin İtalya'da (% 45), şirketlerin İspanya'da (% 60), tek kişilik şirketlerin ise Türkiye'de (% 51) yer aldığı anlaşılmaktadır. Öte yandan, en çok rafine tesisinin İspanya'da (150 adet), en çok paketleyici firmanın ise İtalya'da (650 adet) olduğu tespit edilmiştir.

Zeytinyağı ihracatı kalite tiplerine göre değerlendirildiğinde, en fazla rafine ihracatını İtalya'nın (% 75,9), tip (1) ihracatını Türkiye'nin (% 59,5), naturel yemeklik ihracatını ise İspanya'nın (% 57) yaptığı anlaşılmaktadır.

İncelenen dönemde dış satımda İspanya'nın ilk, İtalya'nın ikinci, Yunanistan'ın üçüncü, Türkiye'nin ise beşinci sırada ve % 5,2 gibi düşük bir oranla yer aldığı görülmektedir.

Türkiye'nin üretimde olduğu gibi dış satımda da beşinci sırada yer almasını son yıllarda uyguladığı yetersiz politikalara bağlamak hiç de yanlış olmayacaktır. Özellikle İspanya ve Portekiz'in AB'ne girişinden önce dış satımında zeytinyağına özel bir önem veren Tunus hükümeti ve Milli Yağ Ofisinin bu önemi dikkate alarak, 5 yıl süre ile AB'den 46 bin tonluk kotayı garantilemesi (2), Türkiye'nin ise bu konuda yeterli çabayı göstermemesi

(1) Tip zeytinyağı = Naturel zeytinyağı + Rafine zeytinyağı

(2) Tunus'da üretilen ve bu ülkeden direkt topluluğa nakledilen 15, 09, 10, 10 ve 15, 09, 10, 90 kod numaralı işlenmemiş 46 bin tonluk zeytinyağı limiti için 31 Aralık 1990 tarihine kadar imzalanan protokol 25 Şubat 1991 tarihinde imzalanan karşılıklı nota ile 31 Aralık 1993 tarihine dek uzatılmıştır.

UZK yetkililerinin de dikkatini çekmiştir (1). AB'nin önemli zeytinyağı üreticisi ülkeleri bünyesine almasıyla Türkiye'nin şansı giderek azalmış, bu da dış satım miktarının 35 bin tondan 6 bin tonlara düşmesiyle kendini göstermiştir.

Standartlar konusunda ise, UZK üyesi ülkeler 1966 yılından bu yana UZK ve ilgili komite (2) (CCFO)'ın belirlediği standartları benimsemiştir. Bu standart 1970, 1981, 1989 yıllarında tekrar düzenlenmiştir. CCFO'nun zeytinyağı, naturel ve rafine zeytinyağı ve rafine pirina yağı için geçerli revise düzenlemeleri Haziran 1993'de UZK'nın ticari standartlarında yer almıştır. Yeni düzenleme ilgili ülkelerin hükümetleri tarafından da kabul edilmiştir. Bu standartta sağlık, gıda güvenliği, tüketicinin korunması, pestisidlerin sınırı, hilesiz ticaret ve hilenin kontrolü yer almakta, ayrıca satın alma ve dış satımlarda hükümetlerin beraber hareket etmesi sağlanmaktadır (3). Dolayısı ile, Türkiye'nin de içinde bulunduğu UZK üyesi ülkeler için bu standart geçerliliğini korumaktadır. Ayrıca, Türkiye'de TS 341 yemeklik zeytinyağı

(1) Fausto Luchetti, "AF Zeytin ve Zeytinyağı Konusundaki Rejim ve Yönetmelikler" İzm.İh.Bir. 24.10.1986, Basılmamış Bildiri.

(2) CCFO: Codex Committee on Fats and Oils

(3) Anonymous, "Codex Standard for Olive Oils Comes Under Revision" Olivae No:50, Madrid 1994, s.60.

standartının mecburi uygulamada olduğu ve yemeklik zeytinyağının ambalajsız açık satışının bu standartla yasaklandığı bilinmektedir. Ö.Z.Ü. Ülkelerin UZK standartlarına AB üyesi ülkeler olarak da uyum gösterdikleri bilinmektedir (1).

İncelenen dönemde dış alımda, İtalya'nın % 23,9'luk payı ile ilk sırada yer aldığı, diğer ülkelerin ise önemli bir dış alımcı olmadıkları görülmektedir.

Ülkelerin zeytinyağı pazarlama organizasyonları karşılaştırıldığında ise, ortak noktaların işleme tesislerinin çoğunun özel tesis ve kooperatiflerden oluştuğu, iç piyasaya ürünü kooperatiflerin doğrudan, özel tesislerin ise toptancı ve perakendeciler yoluyla verdikleri ifade edilebilir. Yalnız İspanya'ya ait veriler bulunabildiği için İspanya'da üretilen yağlık zeytinin % 60'ının, Türkiye'de ise % 25'nin yağa işlenmek üzere kooperatiflere gönderilebilmesi önemli bir farklılığı ifade etmektedir (2). Bu oranın İtalya'da daha da fazla olduğu

(1) : Zeytinyağında UZK, AB, Codex standartları harmonize olmaya çalışılmaktadır. Türkiye, TS 341 standardını buna uyuma çalışmaktadır. Çünkü bu dış ticaret için zorunluluk arzetymekte ve her ülkenin kendi içinde standardı olmamasına rağmen dış pazarda bunu uygulamaktadır (Ör.Türkiye'de 2.naturel zeytinyağı sınıfı mevcuttur. Fakat iç standartlarda geçerli olan bu sınıfın dış pazarda önemi yoktur). Bunda amaç A.B.D gibi büyük alıcıların kendine buyruk standart belirlemesinde engel olmaktadır.

(2) : T.C. DPT, "7.Kalkınma Planı, Zeytinyağı", A.g.e., s.56.

düşünülmektedir. Diğer yandan, İtalya'nın önemli miktarda zeytinyağı ithalatı olduğu ve bu ithalatın daha çok lampant ve dökme zeytinyağından oluşması nedeniyle, bu yağların rafine edilip ambalajlanmak suretiyle iç piyasaya veya dış satıma kanalize olması diğer ülkelere göre önemli bir farklılığı göstermektedir.

Tüketim kriterleri incelendiğinde; toplam tüketimde sırasıyla, İtalya, İspanya, Yunanistan ve Türkiye'nin birbirini izlediği, naturel zeytinyağında en fazla tüketime İtalya'nın (% 59) sahip olduğu, tip zeytinyağlarında ise İspanya (% 94,5) ile Türkiye'nin (% 90) birbirini izledikleri görülmektedir. Yine, ülkeler içerisinde İtalya ürettiğinin % 119,6'sını tüketerek dünya tüketiminde % 33,6 ile ilk sırayı alabilirken, Türkiye'nin ise bu yönden de en son sırada yer aldığı görülmektedir.

Kişi başına toplam bitkisel yağ tüketiminde İspanya ilk sırada yer alırken, zeytinyağı tüketiminde Yunanistan ilk sırada bulunmaktadır. Kişi başına tüketimde toplam bitkisel yağ tüketimi içinde zeytinyağı tüketiminin payı İspanya'da % 36.2, İtalya'da % 52.3, Türkiye'de ise % 5.4'dür. Bir başka ifade de İtalya'nın kişi başına hem toplam bitkisel yağ tüketimi hem de zeytinyağı tüketimi düşüktür. En fazla zeytinyağı tüketimine ise İtalya sahiptir. Nitekim İtalya dünya zeytinyağı tüketiminde % 33.6 oranı ile ilk sırada yer almaktadır.

Fiyat kriterlerinin incelenmesinde ise, her dört ülkede de ortak bir fikir vermesi açısından üretici eline geçen fiyatların alınması uygun görülmüştür. Farklı üç asitlik derecelerin esas alındığı bu incelemenin sonunda 1° ve 1,5° asitli yemeklik zeytinyağlarında Türkiye ve Yunanistan fiyatlarının aynı düzeyde olduğu, İspanya fiyatlarının düşük, İtalya fiyatlarının ise daha yüksek

olduğu görülmektedir. Ö.Z.Ü. ülkelerde destekleme kapsamına 3° asit zeytinyağları, Türkiye'de ise 5° asit zeytinyağları alınmaktadır. Destekleme kapsamına alınan bu zeytinyağlarının fiyatları karşılaştırıldığında ise Türkiye'nin % 26 ile % 38 oranında değişen düşük fiyatlara sahip olduğu görülmektedir.

Farklı asitlik derecelerinin yıllara ve ülkelere göre farklılıklarının incelendiği Çizelge 58'de yukarıdaki incelemeyi doğrular bir şekilde Türkiye'nin 1° ve 1.5° asitli yağlar da fiyatın 5° asit zeytinyağlarına göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Grafik 45 ile destekleme kapsamında olan zeytinyağlarının ülkelerdeki gelişimi gösterilmekte ve Türkiye'de desteklemeye baz teşkil eden 5° asitli yağın diğer ülkelere göre daha az fiyat bulduğunu daha açık bir biçimde ifade etmektedir. Aynı şekilde hektara düşen üretim değeri karşılaştırılmasında Türkiye'nin diğer ülkelere göre % 238 ile % 275 oranında daha düşük bir düzeyde olduğu izlenmektedir.

Diğer yandan Türkiye'de belirli bir fiyat politikasının olmayışı önümüzdeki yıllarda tersine bir durumun, yani iklim koşullarıyla birlikte zeytinyağı fiyatlarında olumlu bir durumun gelişmeyeceğini garantileyememektedir. Çünkü halen birçok zeytin çeşidi hem yağlık hem sofralık işlenebilmektedir. Son yıllarda da sofralık zeytine ayrılma oranının artışı biçiminde gelişen bu durumun, zeytinyağı ve pirina sanayini zorladığı, atıl kapasiteyi daha da arttırdığı, hatta hem zeytinyağı ve hem de pirina yağı fabrikalarının kapanmasına neden olduğunu göstermektedir (1). Bu bağlamda da zeytinyağı fiyatlarının

(1) Nitekim Türkiye'de son dört yılda 6 tane pirina fabrikası kapatılmıştır.

Çizelge 58: Ö.Z.Ü. Ülkeler İle Türkiye'nin Farklı Üç Kalite Tipindeki Zeytinyağlarından Üretici Eline Geçen Fiyatlarının Karşılaştırılması (Dolar/kg)

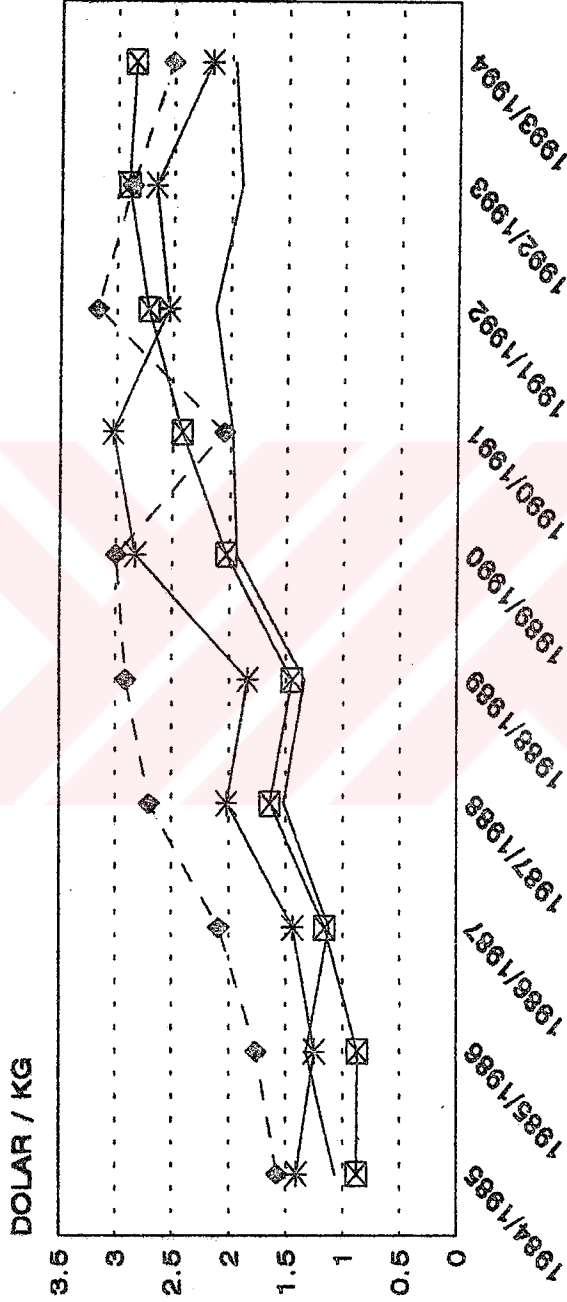
	İSPANYA			İTALYA			YUNANİSTAN			TÜRKİYE																				
	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	İSP- TÜR FARKI (A)	İNDİKS	İTAL- TÜR FARKI (A)	İNDİKS	YUN- TÜR FARKI (A)	İNDİKS	İSP- TÜR FARKI (B)	İNDİKS	İTAL- TÜR FARKI (B)	İNDİKS	YUN- TÜR FARKI (B)	İNDİKS	İSP- TÜR FARKI (C)	İNDİKS	İTAL- TÜR FARKI (C)	İNDİKS	YUN- TÜR FARKI (C)	İNDİKS
1988	2.00	1.87	1.45	3.79	3.13	2.91	2.25	2.17	1.84	1.44	1.42	1.34	0.56	100.0	2.35	100.0	0.81	100.0	0.45	100.0	1.71	100.0	0.75	100.0	0.11	100.0	1.57	100.0	0.50	100.0
1989	2.18	2.15	2.03	4.02	3.10	3.00	3.49	3.15	2.83	2.43	2.38	1.94	-0.25	xx	1.59	67.6	1.06	130.8	-0.23	xx	0.72	42.1	0.77	102.6	0.09	81.8	1.06	67.5	0.89	178.0
1990	2.59	2.58	2.42	4.58	2.77	2.05	4.87	3.78	3.03	3.63	3.32	1.98	-1.04	xx	0.95	40.4	1.24	153.0	-0.74	xx	-0.55	xx	0.46	61.3	0.44	40.0	0.07	4.4	1.05	190.0
1991	2.88	2.77	2.72	4.03	3.47	3.17	3.26	2.98	2.54	3.39	2.94	2.13	0.51	91.0	0.64	27.2	-0.13	xx	-0.17	xx	0.53	30.8	0.04	5.3	0.59	53.6	1.04	66.2	0.41	82.0
1992	3.05	2.86	2.90	3.48	3.09	2.87	2.79	2.80	2.66	2.80	2.52	1.91	0.25	440.3	0.68	28.9	-0.01	xx	0.34	75.5	0.57	33.3	0.28	37.3	0.99	90.0	0.96	61.1	0.75	151.0
1993	3.07	2.93	2.84	3.03	2.83	2.50	2.51	2.45	2.17	3.10	2.84	1.97	-0.03	xx	-0.07	xx	-0.59	xx	0.09	20.0	-0.01	xx	-0.38	xx	0.87	790.9	1.26	80.2	0.20	40.0

x : A:1 Asit Z.Y., B: 1.5 Asit Z.Y, C: 3 Asit Z.Y.

xx : Fark negatif bulunduğu için indeksle ifade edilememiştir.

KAYNAK :Tariş, UZK (Feuille D'information), T.C. Merkez Bankası Kayıtları.

GRAFİK 45 :TÜRKİYE İLE Ö.Z.Ü. ÜLKELERDE LAMPANT ZEYTİNYAĞI FİYATLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

* : Fiyatlar Türkiye'de 5 asit diğer ülkelerde 3.3 asit zeytinyağına aittir.
KAYNAK: Taris, UZK(Feuille D'Information) T.C Merkez Bankası Kambiyo kayıtları

iç piyasada artarak diğer bitkisel yağlarla rekabet gücünün kaybolmasına ve bu arada üretim düşüklüğü hem de teşviklerin yetersizliğinin de etkisiyle ihracatın azalmasına sebep olduğu ifade edilebilir.

Sorunlar karşılaştırıldığında ise, ortak olan ilk sorunun Türkiye, İspanya ve İtalya'nın üretimde periyodisiteye bağlı olarak zeytinyağı fabrikalarında kapasite kullanım oranında yaşanan olumsuzluklar olduğu söylenebilir. Diğer yandan, İspanya'da ihracata yönelme, iç pazar fiyatlarının artışı Yunanistan'da ihracata yönelme, nüfusun durağanlığı ve Türkiye'de de üretimdeki azalış, nüfus artışının hızlı olması, iç pazar fiyatlarının yüksekliği nedeniyle zeytinyağı tüketiminin düşmesi ortak sorunlar arasında yer almaktadır. Ayrıca Türkiye'nin düzenli stok müessesesi ve fiyat istikrarının olmayışından, İtalya'nın işletmelerin çok küçük ve parçalı olması nedeniyle AB'nin yardımlarından tam yararlanamaması dolayısı ile ihracat için yeterince teşvik alamamasından, Yunanistan'ın ihracatta teşviki yetersiz bulmasından zeytinyağı ihracatının geleceği için ciddi endişeler taşıdığı bildirilmektedir. Bu durum, ülkelerin benzer sorunları yanında kendine özgü bazı sorunlarının olduğunu da göstermektedir. Benzer sorunların çözümünde, Ö.Z.Ü. Ülkeler AB'nin politikaları paralelinde AB'nin desteğini ararken, Türkiye için böyle bir olanağın henüz yarattılmamış oluşu bir eksiklik olarak görülmektedir.

1.3 Sofralık Zeytin Sektörünün Karşılaştırılması

Bu bölümde Çizelge 59 yardımıyla, Türkiye ile Ö.Z.Ü. Ülkelerin sofralık zeytin sektörleri ele alınan kriterlerle karşılaştırılmaya çalışılmıştır.

Çizelge 59: Türkiye ile Ö.Z.Ü. Ülkelerinin Sofralık Zeytin Üretim, Değerlendirme-Pazarlama, Tüketim ve Fiyat Durumunun Karşılaştırılması (1981/82 - 1992/93 Ort.)

GENEL KRİTERLER	Ü L K E L E R			
	TÜRKİYE	İSPANYA	İTALYA	TUNANİSTAN
ÜRETİM KRİTERLERİ				
1- Sofralık Zeytin yapılan alanın toplam zeytinlik alanlar içindeki payı (%)	30	7.3	3.6	17
1- Sofralık zeytin Üretimi (Ton)	110 800	210 400	73 800	77 700
INDEX	100	189	66	70
3- Zeytin Üretiminin sofralık Zeytine ayrılma oranı (%)	13.3	8.0	2.8	9.3
4- Birim alanda sofralık zeytin verimi (kg/ha) (*)	550	1 435	1 757	599
5- Üretilen sofralığın stoğa ayrılma oranı (%)	25.0	23.8	43.0	40.0
6- Sofralık Zeytinin dünyadaki payı (%) ve sırası	12.9/2.	24.6/1.	8.6/4.	9.0/3
7- Kişi başına sofralık zeytin Üretimi (kg)	1.9	5.4	1.2	7.6
DEĞERLENDİRME-PAZARLAMA KRİTERLERİ				
8- Sofralık zeytin işletmelerinin sayısı (adet)	3393	428	100	78
9- İşletmelerin örgütlenme durumu (%)				
Tek kişilik	80	70	Bilgi edinilemedi	14
Özel şirket	10	15		51
Kooperatif	10	15		35
10- Kapasite kullanım aralığı (Ton/gün)	25-100	1000-2000	200-1000	2000
	tondan daha fazla yıl	ton/yıl	tondan daha fazla yıl	tondan daha fazla yıl
11- Kapasite Kullanım Oranı (%)	50	90 dan daha fazla	50 den az	50
12- Sofralık tiplerine göre Zeytin dağılımı (%) (1985/86 - 1992/93)				
Siyah	81.6	4.0	73.0	65.0
Yeşil	11.6	70.0	22.0	27.0
Renği döndük	6.8	26.0	5.0	8.0
13- İhracatçı firma sayısı (adet)(xx)	160	152 firmayı içeren bir işleyici firma, 4000 üniterit, 13 birlikten oluşan Birlik kooperatifi bir de federasyon ihracat yapar.	5 büyük firma pazarın % 60'ını kapsar. Geri kalanını üretici olarak kooperatifler ihraç eder.	Kooperatif ağırlıklı organize firmalar vardır.
14- Dış satında dünyadaki payı (%)	2.9	45.0	0.4	16.6
15- Dış alında dünyadaki payı (%)	-	-	16.2	-
16- Standartlar	TS. 774 sofralık zeytin standardı var, ihtiyarsen kullanılıyor ve bu kullanıma biçimi Kasım 1996 tarihine dek uzatıldı.	İç pazarda geçerli olan standardı ben Farn Bakanlığa ben de Genel Cıda mevzuatı içinde yer alıyor. Dış pazarda AB'de aynı titizliği gösteriyor. AB ve ÜİK Standardına uyuma çalışıyor.	İtalya henüz bölgesel standartlar dışında sofralık zeytinde standart yok. Yalnız son yıllarda ÜİK'ın standardına kullanmaya çalışılıyor.	İç pazarda standarda fazla önem veriliyor. Yalnız dış pazarda AB ve ÜİK standartlarına uyuma gösteriyor.
TÜKETİM KRİTERLERİ				
17- Toplam sofralık zeytin tüketimi (Ton)	88 580	82 300	115 500	29 708
INDEX	100	93	130	33
18- Kişi başına sofralık zeytin tüketimi (kg/kişi)	1.9	3.3	2.7	2.5
19- Tüketime tiplere göre dağılımı (%) (1985/86-1992/93)				
Siyah	81	6	51	71
Yeşil	11.5	66	42	17
Renği döndük	7.5	28	7	12
20- Sofralık Zeytinin ne kadarının tüketildiği (%)	80	39	156	138
21- Sofralık zeytin tüketiminde dünyadaki payı (%)	10.5	9.8	13.8	3.5
22- Sofralık zeytinde Üretici eline geçen fiyatlar (TL/Kg) (Yeşil-Siyah karışık)	484.4	213.3	540.9	357.0
23- Zeytin değeri (TL/hekt) (1984/85-1987/88)	266 420.0	306 085.5	950 361.3	213 869.6

(*) : Ö.Z.Ü. verileri araştırma sonuçlarına dayanmaktadır.

Türkiye zeytincilik yapılan alanlar içinde sofralığa en fazla pay (% 30) ayıran ve dolayısıyla sofralık üretime (% 13,3) fazla yer veren bir ülke olmasına rağmen, dünya üretiminde İspanya'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Birim alandaki sofralık zeytin veriminde son sırada, kişi başına üretimde ise 1,9 kg ile üçüncü sırada yer alan Türkiye'nin üretim bakımından diğer ülkelerden önde geldiği anlaşılmaktadır.

Diğer yandan; değerlendirme-pazarlama durumu incelendiğinde, en çok sofralık zeytin işletmesi (3393 adet) ve en az 100 ton/yıl olan kapasite kullanım düzeyi ile Türkiye'nin başta geldiği, fakat yine Türkiye'de küçük işletmelerin bulunduğu da kaydedilmektedir. Dolayısıyla, bu durumun teknolojideki gelişmelerden en geç Türkiye'nin yararlandığı sonucunu verdiği de ifade edilebilir. Sofralık zeytin işletmelerinin örgütlenmesi irdelendiğinde ise, tüm ülkelerde tek kişilik işletme oranlarının yüksek olduğu, kooperatifleşme ve özel şirketlerin zeytinyağındaki gibi, önemli bir oranı oluşturmadığı görülmektedir.

Genellikle İspanya dışındaki ülkelerde siyah zeytinde sofralığa yönelik işlemenin ilk sıralarda yer aldığı, bu nedenle bu ülkelerin ihracatında siyah sofralık zeytinin önemli olduğu belirtilebilir.

Türkiye'nin üretimde yer aldığı konuma karşın ihracattaki başarısızlığını, üretimdeki kalite düşüklüğünün sonucu olarak görmek mümkündür. Çünkü, yürürlükte olan TS 774 sofralık zeytin standardının halen ihtiyari kullanıldığı bilinmektedir. Oysa dünya üretiminde Türkiye ve ihracatında da İspanya ve Yunanistan kadar bile etkili

olmayan italya'nın UZK'nın standartlarına uyum göstermeye çalıştığı bilinmektedir (1).

Ülkelerin pazarlama organizasyonları incelendiğinde, italya hariç ülkeler arasında pek farklılık olmadığı görülmektedir. italya önemli bir ihracatçı olmamasına rağmen, aynen zeytinyağında olduğu gibi diğer ülkelerden ham veya işlenmiş sofralık zeytin ithal edip paketleyerek ihraç etmektedir. Bu arada, bunların bir kısmını da iç piyasada tüketime sunmaktadır.

İtalya gibi, İspanya ve Yunanistan da da ihracatı işin uzmanı firmalar tarafından işleme-ambalajlama-satış biçimi ile gerçekleştirilirken, bu işlem Türkiye'de çok sayıda ve farklı ticari konularda uzmanlaşmış firmalar tarafından yapılmaktadır.

Ürettiği sofralık zeytinin % 80'ninin siyah olarak tüketildiği Türkiye'de toplam tüketimin fazla değişmediği ve nüfusun giderek artması nedeniyle kişi başına tüketimin azaldığı izlenmektedir. Görüldüğü gibi 1,9 kg ile ülkeler içerisinde en düşük kişi başına tüketim Türkiye'de görülmektedir.

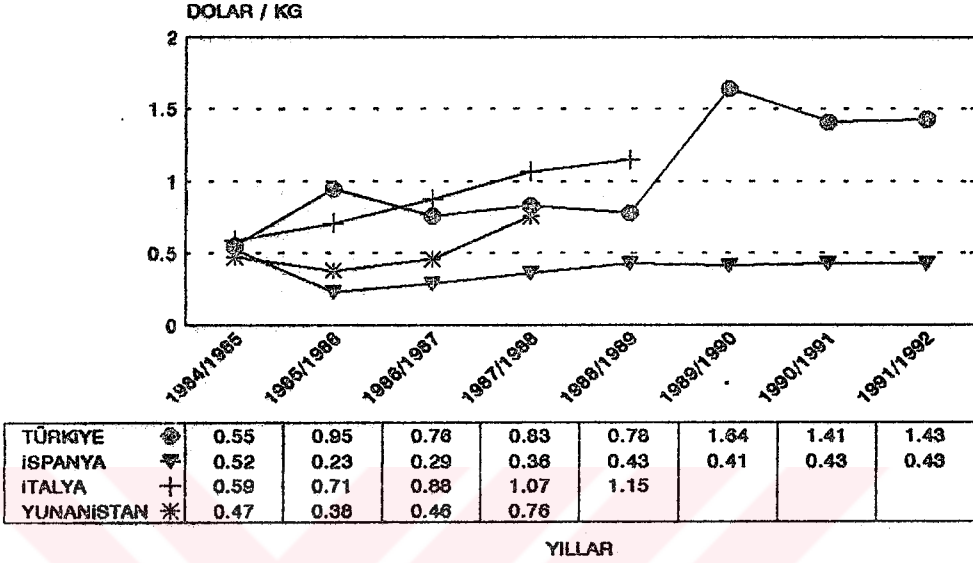
(1) Vincenzo Marsilio, "Table Olive Production, Proccessing and Standarts in Italy" OLIVAE, No: 50, s.7-8, 1994.

Fiyatlar; üretici eline geçen ve ihraç fiyatları (yeşil ve siyah sofralık ortalaması) ele alındığında, 1 kg için üreticiye İtalya ve Türkiye'de en çok fiyat verildiği, en düşük fiyatın İspanya'da olduğu görülmektedir. Bu farklılık ülkelerdeki üretim maliyeti farklılığı ile açıklanmaktadır. Bu durumu Grafik 46 ile incelemek mümkündür. Bu veriler ışığında üretici fiyatları farkının incelendiği Çizelge 60'da Türkiye-İtalya farkının İtalya, Türkiye-İspanya ve Türkiye-Yunanistan farkının Türkiye lehine geliştiği ifade edilebilir. Hektar başına üretim değeri hesaplamalarında ise, Türkiye'nin İtalya ve İspanya'dan sonra 3. sırada yer aldığı görülmektedir (Çizelge 59). Öte yandan, Türkiye ile Ö.Z.Ü. ülkelerin sofralık zeytin ihracat fiyatlarının incelendiği Grafik 47'de, üretici eline geçen fiyatların ihraç fiyatlarına da yansıdığı, birkaç ekstrem yıl dışında İspanya ve Yunanistan'ın ihraç fiyatlarının Türkiye ve İtalya'ya göre daha düşük olduğu görülmektedir. Türkiye-İtalya karşılaştırmasında ise İtalya fiyatlarının daha önde olduğu, bunda İtalya'nın kendi zeytinini yüksek maliyetle elde etmesi yanında ithalatının da ihraç edilmesinin etkili olduğu belirtilebilir.

Sorunların karşılaştırılmasında ise, tüm ülkelerin üretimde kendilerine göre önemli sayılabilecek sorunlarının olduğu görülmektedir. Örneğin, Ö.Z.Ü. ülkeler bir yandan sofralık dane üretiminde verimi arttırabilen sulamanın önemi üzerinde, bir yandan da elle hasatın maliyeti arttırıcı etkisi üzerinde önemle durmaktadırlar. Oysa Türkiye'de de her ikisi de sorun olarak görülmekle beraber, işleme teknolojisinin yavaş gelişmesi daha ön planda yer alan bir sorun olarak görülmektedir.

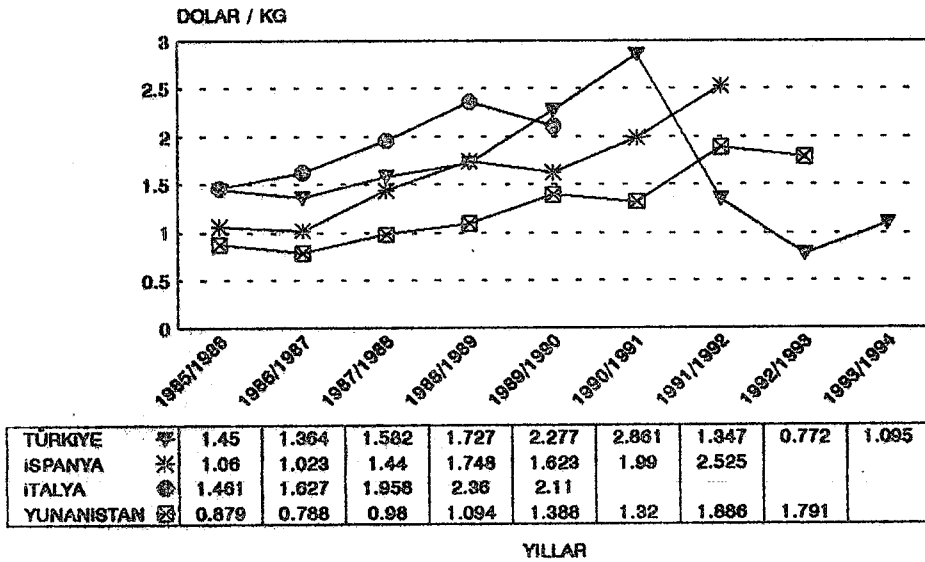
Bununla beraber, dört ülkenin de ortak bir sorunu, dünya ihracatında yer almaları veya yer alsalar bile rekabette üstünlük sağlayabilme istekleridir. Farklılık ise, bu konudaki sorunların çözümlenmesinde diğer ülkeler AB'nin himayesini ararken, Türkiye'nin kendi içinde çözüme yönelme gayretindedir.

GRAFİK 46: SOFRALIK ZEYTİNDE ÜRETİCİ ELİNE GEÇEN FİYATLARIN KARŞILAŞTIRILMASI

* : FİYATLAR YESİL VE SIYAH SOFRALIK ZEYTİNİN ORTALAMASI OLARAK ALINMIŞTIR.
KAYNAK: TARİS, MARMARABİRLİK, UZK (FEUILLE D'INFORMATION), T.C MERKEZ BANKASI

GRAFİK 47: TÜRKİYE İLE Ö.Z.Ü. ÜLKELERDE SOFRALIK ZEYTİN İHRAÇ FİYATLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

* : FİYATLAR YESİL VE SIYAH ZEYTİNİN ORTALAMASI OLARAK ALINMIŞTIR.
KAYNAK: MARMARABİRLİK, UZK (FEUILLE D'INFORMATION), T.C MERKEZ BANKASI KAYITLARI

Çizelge 60: Türkiye ile Ö.Z.Ü. Ülkelerde Sofralık Zeytin için Üreticiye Ödenen Fiyatlar Arasındaki Farklar (Dolar/kg)

	TÜRKİYE	İSPANYA	İTALYA	YUNANİSTAN	TÜR-İSP		TÜR-İTAL		TÜR-YUN	
					FARKI	İNDEKS	FARKI	İNDEKS	FARKI	İNDEKS
1984/85	0.55	0.52	0.59	0.47	0.03	100	0.04	*	0.08	100
1985/86	0.95	0.23	0.71	0.38	0.72	2400	0.24	*	0.57	712.5
1986/87	0.76	0.29	0.88	0.46	0.47	1566	-0.12	*	0.30	375
1987/88	0.83	0.36	1.07	0.74	0.47	1566	-0.24	*	0.09	112.5
1988/89	0.78	0.43	1.15	**	0.35	1166	-0.37	*	**	**

* : Farklar negatif olduğu için indekslerde değerlendirmeye alınmamıştır.

** : Yunanistan'a ait verilere ulaşılamamıştır.

KAYNAK: UZK., Ülkelerin Ekonomi ve Ticaret Müşavirlikleri, Tar Marmarabirlik, T.C.Merkez Bankası Kambiyo Kayıtları

1.4 Pirina ve Pirina Yağı Sektörünün Karşılaştırılması

Bu bölümde de, ülkelerin pirina ve pirina yağı sektörleri karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Üretim ve tüketim karşılaştırılmasında endüstriyel ve yemeklik pirina yağı, toplam pirina yağı olarak ele alınmıştır. Çünkü, diğer ülkelerin pirina yağı üretimi içerisinde yemeklik üretiminin belli bir oranda bulunmasına karşın, Türkiye yemeklik üretiminin çok düşük oranda olduğu görülmektedir (Çizelge 61).

Cizelge 61: Türkiye ile B.K.T.Ü. Ülkelerinin Pirina-Pirina Yağı Üretim, Değerlendirme-Pazarlama, Tüketim-Kullanım ve Fiyat Durumlarının Karşılaştırılması (1991/92 - 1992/93 Ort.)

GENEL KRİTERLER	Ü L K E L E R			
	TÜRKİYE	İSPANYA	İTALYA	TURANİSTAN
ÜRETİM KRİTERLERİ				
1- Pirina Üretimi (ton)	205 000	900 000	1 000 000	500 000
2- İNDEKS	100	439	487	244
3- Dünya pirina üretimindeki payı (%)	6.2	27.2	30.3	19.1
4- Pirina da kalan yağ oranı (%) (1)	6-8	4-5	3.5-4	6-7
5- Pirina yağı Üretimi (Ton)	11 750	42 300	39 200	32 200
- İNDEKS	100	360	333	274
6- Dünya pirina yağı üretimindeki (%) payı	7.7	28.0	26.0	21.3
7- Pirina yağı Üretiminin ne kadarının yeneklik vasfında olduğu (%)	1.2	66.0	91	60
8- Pirina yağı Üretiminin zeytinyağı üretimine ne kadarı kadar olduğu (%)	15.1	8.0	8.0	12.0
9- Kişi başına Pirina yağı Üretimi (kg/kişi)	0.2	1.0	0.6	3.1
DEĞERLENDİRME - PAZARLAMA KRİTERLERİ				
10-Pirina fabrika sayısı (adet) (2)	21	136 (45'i diğer bit.yağlar)	141	35
11-Kapasite kullanımı aralığı (Ton/gün)	40-200 ton/gün	Bilgi edinilenecektir.	50-800 ton/gün	50-150 ton/gün
12- Fabrikaların çalışma durumu	Yılda 3-4 ay	Yılda 6-7 ay	Yılda 6-7 ay	Yılda 3-4 ay
13- Pirina fabrika sistemleri	1 8 kontinü		1 100 kontinü	
14- Pirina fabrikalarının örgütlenme durumu				
Özel şirket	8.0	36.0	Bilgi edinilenecektir	Bilgi edinilenecektir
Tek kişilik şirket	92.0	33.9		
Kooperatif	-	30.1		
15- Dünya ihracatındaki payı (%)	5.8	38.3	42.1	55.2
16- Standart	TS 5269 var, fakat yeneklik üretim olmadığı için kullanılmıyor	Var, kullanılıyor	Var, kullanılıyor	Var, kullanılıyor
KULLANIM-TÜKETİM KRİTERLERİ				
17-Poplar pirina kullanımı (Yeneklik+endüstriyel) (Ton)	9 925	35 700	56 200	7 500
- İNDEKS	100	359	566	75
18-Üretilen pirina yağının ne kadarını kullandığı (%)	84.4	84.3	138.2	23.2
19-Kişi başına pirina yağı kullanımı (kg/kişi)	0.17	0.91	0.94	0.73
20-Dünya pirina yağı kullanımındaki payı (%)	6.5	23.5	35.7	4.9
21-Pirina yağı fiyatı (TL/kg) (3) (1983/84-1992/93)	1436 (Ham)	2773 (Ham) 3460 (Rafine)	3866 (Rafine)	Bilgi edinilenecektir
22-1 kg zeytinyağı ile kaç (kg) pirina yağı alınabileceği (3)	2.4	1.5 (Ham) 1.4 (Rafine)	1.6 (Rafine)	-

(1) Araştırma sonuçları kullanılmıştır.

(2) Türkiye verileri 1993 yılına aittir.

(3) -Türkiye için ham pirina ham zeytinyağı fiyatları
-İspanya için ham pirina ham zeytinyağı ve rafine pirina yağı, rafine zeytin yağı
-İtalya için rafine pirina yağı, rafine zeytin yağı fiyatları kullanılmıştır.

KAYNAK: EBSO, AB İstatistikleri, UZK., "Feuille D'information".
T.C. Merkez Bankası Kambiyo Kayıtları

Dünya pirina üretiminde 1 milyon ton olan üretimi ve % 30,3'lük payı ile İtalya ilk sırada yer alırken, pirina yağı üretiminde 42 000 ton olan üretimi, % 28 oranındaki payı ile İspanya'nın ilk sırada yer aldığı izlenmektedir. Bunu, İtalya'da kontinü sistemlerin yoğunluğu sebebiyle pirina da kalan yağ oranının daha düşük olmasına bağlamak mümkündür. Aynı şekilde pirina da kalan yağ oranı İtalya'da % 3,5-4 arasındayken bu oran Türkiye'de % 6-8 düzeyindedir. Üretimle ilgili diğer kriterlerde olduğu gibi, pirina yağının en az yemeklik vasıfta üretilebildiği ve kişi başına pirina yağı üretiminin en az olduğu ülkenin de yine Türkiye olduğunu ifade etmek mümkündür. Sadece pirina yağının üretilen zeytinyağına oranı incelendiğinde, % 15 ile Türkiye'nin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bu ise, Türkiye'de pirinada kalan yağ oranının fazlalığı hakkında ikinci bir gösterge olmaktadır.

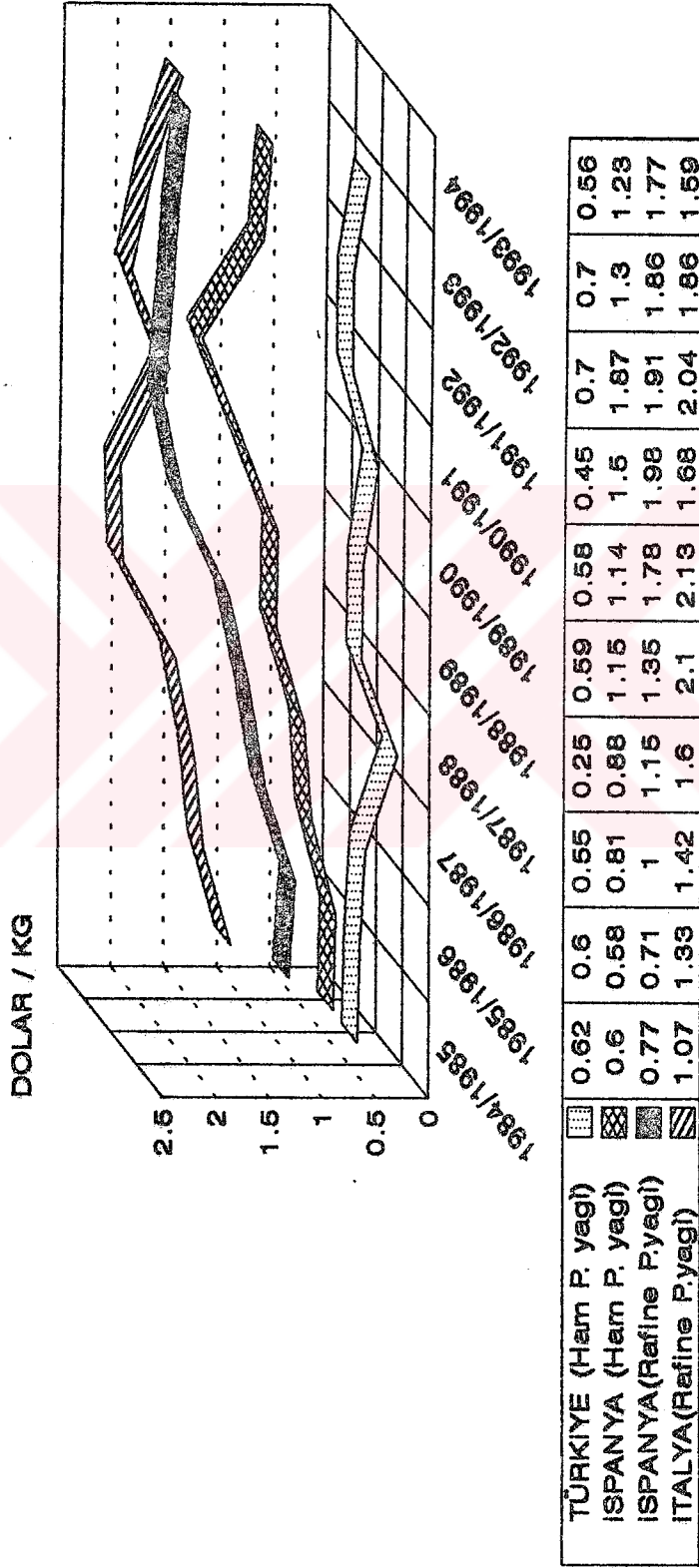
Değerlendirme-pazarlama durumuna gelince, giderek kapanan pirina fabrikaları da dikkate alındığında, en az pirina fabrikasına Türkiye'nin sahip olduğu ve bunların da ancak % 8'nin kontinü sistemle çalıştığı görülmektedir. Oysa, Ö.Z.Ü. Ülkelerden edinilen bilgilerde, fabrikaların % 100'nün kontinü olduğu öğrenilmiştir. Diğer yandan, bu fabrikaların Türkiye'de % 92'sinin, İspanya'da % 33,9'unun tek kişilik işletme olduğu, Türkiye'de kooperatif hiç bulunmaz iken, İspanya'da kooperatifleşme oranının % 30 olduğu, İtalya'da ise Pirina fabrikalarının tek kişilik işletme ve kooperatif olarak örgütlendikleri dikkati çekmektedir. Türkiye ve Yunanistan'da fiilen yılda 3-4 ay çalışan bu fabrikaların İspanya ve İtalya'da yılda 6-7 ay çalıştıkları bildirilmektedir. Bunun nedenleri arasında, ise bu ülkelerde pirina fabrikalarının rafinasyon tesisleri ile iç içe olmaları, pirina yağının yanında diğer bitkisel yağlarda rafine etmeleri gösterilebilir.

Dünya ihracatı ve ithalatında İtalya ağırlıklı olarak söz sahibi olurken, Yunanistan'ın ihracatı da olmasına rağmen, ithalatının Türkiye gibi önemsiz olduğu görülmektedir. Bu ülkelerin ihracatlarında yemeklik pirina yağı payının ise üretimleri nisbetinde olduğunu belirtmek gerekmektedir. Ö.Z.Ü. ülkelerde pirina standartları özellikle zeytinyağı standardı kadar önem taşımakta ve söz konusu standartlar AB, UZK ve Codex standartlarının içerisinde zeytinyağı ile birlikte revize edilerek değerlendirilmektedir. Fakat, Türkiye'de TS 5269 yemeklik rafine pirina yağı standardı olmasına rağmen, yemeklik üretimin çok az olması nedeniyle, bu standardın hem iç ve hem de dış piyasada kullanılabilirliği bulunmamaktadır.

Tüketim bakımından, gerek dünya içindeki payları gerekse toplam kullanım ele alındığında, İtalya'yı İspanya'nın, onu da Türkiye'nin izlediği, Yunanistan'ın en son sırada yer aldığı görülmektedir. Türkiye için endüstriyel vasfın diğer ülkeler için yemeklik vasfın dikkate alınması durumunda, kişi başına pirina yağı tüketiminin 0,1 ile en az Türkiye'de, en fazla 1 kg'ma yaklaşan miktar ile de İtalya'da olduğu görülmektedir.

Pirina yağında üretici eline geçen fiyatlar incelendiğinde 1 kg ham pirina yağının Türkiye'de 1436 TL ve İspanya'da 2 773 TL iken, rafine pirina yağının 1 kg'ının İspanya'da 3460 TL, İtalya'da 3866 TL olduğu görülmektedir (Grafik 48). Diğer yandan fiyatlar, ülkelerarası farklılık olarak ele alınıp indekslendiğinde, ham pirina yağında İspanya-Türkiye farkının Türkiye aleyhine, rafine pirina yağında İtalya-İspanya farkının İtalya aleyhine değiştiği anlaşılmaktadır (Çizelge 62). Ayrıca, Türkiye'de 1 kg ham zeytinyağı ile 2,4 kg ham pirina yağı, İspanya'da 1,5 kg ham pirina yağı alınabildiği, rafinede ise 1 kg rafine zeytinyağı ile İspanya'da 1,4 kg, İtalya'da 1,6 kg rafine pirina yağı alınabileceği

GRAFİK 48:TÜRKİYE İLE Ö.Z.Ü. ÜLKELERDE PİRİNA YAGI FİYATLARININ KARSILAŞTIRILMASI

* : Türkiye'de pirina yagı serbest piyasada işlem gördüğü için borsa fiyatları alınmış,
Ö.Z.Ü. Ü için UEG fiyatları alınmıştır. 1993-1994 fiyatları ilk 6 aya aittir.

KAYNAK:İZMİR TİCARET BORSASI,ÜZK(FEUILLE D'INFORMATION) T.C. MERKEZ BANKASI

Çizelge 62: Ülkelerin Pirina Yağı Fiyatları Farklarının Seyri (Dolar/kg)

YILLAR	Ham Pirina Yağı				Rafine Pirina Yağı			
	İspanya -Türkiye Fiyat				İtalya-İspanya Fiyat			
	Farkı (Dolar/kg)(1)				Farkı (Dolar/kg)(2)			
	İSPANYA	TÜRKİYE	FARK	İNDEKS	İTALYA	İSPANYA	FARK	İNDEKS
1988/89	1.15	0.59	0.56	100	2.10	1.35	0.75	100
1989/90	1.47	0.58	0.89	159	2.13	1.78	0.35	46
1990/91	1.50	0.45	1.05	187	1.68	1.98	-0.30	*
1991/92	1.87	0.70	1.17	208	2.04	1.91	0.13	17
1992/93	1.30	0.70	0.60	107	1.86	1.86	0.00	0
1993/94	1.23	0.56	0.67	119	1.59	1.77	-0.18	*

(*) : Fark negatif olduğu için indekste yer alınmıştır.

(1) : Serbest piyasa fiyatı.

(2) : Üretici eline geçen fiyat

KAYNAK : UZK., "Feuille D'information", İZMİR Ticaret Borsası, T.C. Merkez Bankası Kambiyo Kayıtları

görülmektedir (Çizelge 63). Her üç ülkede de pirina yağı fiyatları zeytinyağı fiyatlarının altında seyretmektedir (1).

Pirina ve pirina yağı konusunda İtalya ve İspanya ortak birtakım sorunları paylaşıırken, Türkiye ve Yunanistan'ın daha farklı sorunlara sahip oldukları anlaşılmaktadır. Türkiye mevcut pirina ve pirina yağı üretimini tam olarak değerlendirememekte, özellikle de pirina yağının üretiminin yemeklik vasıfta olmaması nedeniyle, giderek artan bitkisel yağ açığının kapatılabilmesinde etkili olamamaktadır. Yunanistan AB'ine katılımla birlikte, zeytinyağı sektöründe olduğu gibi, pirina sektöründe de birtakım teknolojik yenilikleri benimsemektedir. Bu nedenle önemli sorunu teknolojisinin geliştirilmesidir. İtalya ve İspanya'da ise kuru pirinanın kısıtlı olması, yemeklik pirina yağının zeytinyağı ile hileli karışımı ve bazen fiyat makası nedeniyle zeytinyağına tercih edilebilir olması en büyük sorunlar arasında yer almaktadır.

(1) Yunanistan'ın pirina yağı fiyatları bulunamadığı için, değerlendirilmeye alınamamıştır.

Çizelge 63: Ö.Z.Ü. Ülkeler ile Türkiye'nin Pirina Yağı ve Zeytinyağı Fiyatlarının Karşılaştırılması

	TÜRKİYE		İSPANYA				İTALYA	
	İç Pazar Fiyatı(TL/kg)		İç Pazar Fiyatı(Peseta/kg)				(Ö.Z.Ü.P.)(Liret/kg)	
	Ham Pirina Yağı	Ham Zeytin Yağı	Ham Pirina Yağı	Ham Zeytin Yağı	Rafine Pirina Yağı	Rafine Zeytin Yağı	Ham Pirina Yağı	Ham Zeytin Yağı
1980/81	70.0	114.0	105	122	121	138	1730	2650
1981/82	78.1	149.0	92	141	116	161	1927	2800
1982/83	100.8	160.0	79	153	98	166	2150	3180
1983/84	1500.0	347.0	144	158	185	197	2245	3350
1984/85	233.0	487.0	118	174	151	189	1971	3500
1985/86	309.7	645.0	127	188	154	197	2424	3700
1986/87	368.5	755.0	137	196.5	168	215	2148	3800
1987/88	1104.1	1875.0	108	202.0	141	211	1968	3890
1988/89	847.4	2175.0	150	189.7	-177	260	2598	3993
1989/90	1200.0	3939.0	182	252.2	221	275	2707	4129
1990/91	1200.0	3500.0	162	262.0	214	289	308	4377
1991/92	2800.0	9299.0	185	268.3	189	295	2313	3944
1992/93	4800.0	11648.0	140	111.7	200	341	2446	4367
1993/94	5150.0	13288.0	146.7	337.7	210.2	336.7	2395	4400
ORTALAMA	1392.2	3455.0	134.0	211.1	167.5	233.6	2293	3720
Z.Y./P.Y Fiyat Paritesi	2.4		1.5		1.4		1,6	

KAYNAK: ÜZK., "Feuille D'information", İzmir Ticaret Borsası.

2. KARŞILAŞTIRMA SONUNDA TESPİT EDİLEN SORUNLAR ve BAZI ÖNERİLER

Daha öncede ifade edildiği gibi, araştırmmanın asıl amacı, Türkiye'de zeytincilik sektörünün Ö.Z.Ü.ülkelere göre farklılık gösteren yönlerini, uygulamalarını ve sorunlarını saptamak, bu ülkelerdeki başarılı uygulamaların Türkiye'de uygulanabilirliğine ilişkin bazı önerilerin getirilmesine çalışmaktır.

Türkiye'nin zeytinyağı-sofralık zeytin ve pirina yağı sektörlerindeki mevcut sorunlarına Türkiye ile ilgili bölümünde değinilmiştir. Karşılaştırma bölümünde ise bazı parametrelerle Türkiye ve Ö.Z.Ü. ülkelerin zeytincilikle ilgili alt sektörleri arasındaki benzer ve farklılık gösteren yönler incelenmiştir. Zeytinciliğin alt sektörleri ve özellikle de teknolojileri itibarıyla ülkelerin ortak veya kendine özgü bazı sorunlarının olduğu ifade edilmiştir.

Bu açıklamalar ışığında, genel olarak veya alt sektörler bazında Türkiye zeytinciliği ele alındığında, öncelikle Türkiye'ye özgü sorunların temel nitelikli olduğu ifade edilmelidir. Bu bağlamda, Türkiye'de zeytinciliğin sorunlarını tarımın sorunlarından ayrı düşünmek de olası görülmemektedir. Halen zeytincilik Türkiye'de hem tarıma özgü sorunları hem de kendine özgü sorunları birlikte yaşamaktadır.

Zeytincilik ele alınan kriterler ile Türkiye tarımında önemli bir konuma sahip olmakla birlikte, Ö.Z.Ü. ülkeler zeytinciliğinin tarımındaki konumuna ve yerine henüz sahip bulunmamaktadır. Sorunların agronomik, teknolojik, ekonomik boyutlar taşıdığı bilinmesi ve çözümüne yönelik bazı önerilerin de getirilmesine karşın, Türkiye zeytinciliğinde halen beklenen hedeflere ulaşılamamıştır (1).

Hemen beliritilmelidir ki; ilk sorun diğer ülkelerde iyi bir iletişim ağı ile belirlendiği saptanan, kurumsal yapının Türkiye'deki işlerlik ve etkinliğindeki yetersizliklerdir. Diğer bir ifadeyle; Türkiye'de zeytinciliğin tümünden sorumlu yetkili ve etken bir sahibi bulunmamaktadır.

Üretici, Kamu ve Özel sektörün yer aldığı geniş bir halkada, sadece kurumsal yapıda görülen bu olumsuzlukların, halkanın diğer parçalarını da etkileyeceği açıktır. Nitekim Üretimden-tüketime dek olan aşamaları kapsayan bir örgütlenme modelinden bahsetmek mümkün görülmemektedir. Halen mevcut örgütlenme yapısında sadece üretici yer almakta, sanayici, ihracatçı, parakendeci ve tüketici bu yapının dışında bulunmaktadır. Öte yandan Kamu sektöründe istihdam edilen yayımcı ve araştırmacıların üreticinin sorunlarına yönelik olarak yaptıkları çalışmalarda yine bu iletişimsizlik nedeniyle yetersiz kalmaktadır. Türkiye'deki üretici örgütlerinin yeterliliği ayrı bir sorunu oluştururken, bunların Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bünyesinde bulunmalarına karşın, Tarım Bakanlığına ait bir ürünle ilgilenmeleri özellikle fiyat politikalarında büyük aksaklıklara neden olmaktadır. Oysa daha öncede incelendiği gibi, İtalya'da zeytinyağı, İspanya'da ise sofralık zeytin örgütleri üretim-tüketim zincirini tamamlamakta, gerek birbirleri içinde gerekse birbirleri arasında entegre olmaktadırlar (2).

-
- (1) Oysa Ö.Z.Ü. ülkelerde temel sorunların birçoğu geçerliliğini kaybederek, yerini sektör bazında spesifik sorunlara bırakmıştır.
 - (2) Bu örgütler üretici kooperatifleri, ihracat kooperatifleri niteliğinde olduğu gibi kendi aralarında birlik ve konsorsiyumları oluşturmaktadırlar. Ayrıca da, İspanya örneğinde görüldüğü gibi, sofralık zeytin ihracatçı kooperatifleri özellikle fiyat konusunda rekabet etmemek için dış pazarda daima fikir birliği içindedirler.

Diğer yandan, Türkiye'de kurumsal yapıdaki bu iletişimsizlik yapılmakta olan araştırma ve yayım çalışmalarının üreticiye yada özel sektöre yansımalarını da önlemektedir. Ayrıca da çoğu kere çalışmalar yakın ve özverili çabalar olmadığı takdirde adeta yürütülemez duruma gelmektedir, denilebilir. Bunun yanında Uluslararası Zeytinyağı Konseyine üyeliği, dolayısıyla her türlü işbirliği içerisinde bulunulmasına karşın, Türkiye içindeki iletişimsizlik nedeniyle Konsey bazında da bazı sorunlar yaşanılmaktadır.

Bu bağlamda; kurumsal yapıya ilişkin sorunlar, zeytinciliğin henüz düzenli bir madde politikasından yoksun oluşu ile desteklenmektedir. Bu tip politikaların belirlenmesinde bir araç olan zeytincilikle ilgili verilerin ve istatistiklerin Türkiye'deki yetersizliği ikinci bir sorunu oluşturmaktadır. Zeytin alanlarından-ağaç sayısına, üretimden-tüketime ve stoğa, işleme tesislerinin sayısından ihracata dek birçok konuda istatistiklerin birbirine ters düştüğü yada çok farklılıklar gösterdiği kolaylıkla saptanmaktadır. Resmi istatistiklerin doğruluğu hususunda yaşanan bu karmaşa, özellikle de mevcut ağaç sayısı ile ilgili bilgiler hakkında bazı kuşkular doğurmaktadır. Bu çalışmada diğer ülkelerin istatistiklerinde de bu tür farklılıklara rastlanılmıştır. Ancak bunların hiçbir zaman büyük boyutlarda olmadığı, ayrıca da ülkelerin AB'ne üye olmalarıyla birlikte bunun bir sorun olmaktan çıktığı izlenimi edinilmiştir.

Halen Türkiye'de; ağaç sayısı hektarda 100 ağacın bulunduğu varsayımı ile, alt sektördeki üretim, tüketim miktarı ve bilanço birtakım denkleştirici yöntemlerle belirlenmektedir, denilebilir. Özgün bir envanter çalışması yapılamaması durumunda gerçekçi olmayan istatistiklere göre hareket edileceği ve bu nedenle de oluşturulacak politikaların sağlıklı olmasının mümkün

olamayacağı düşünülmektedir. Bununla beraber, 1993/94 döneminde ürün rekolte tahmin çalışmalarında ilgili kurum ve kuruluşlardaki uzman kişilerin biraraya gelip, yeni bir çalışma başlatmalarıyla ilk kez güvenilir nitelikte bir veriye ulaşıldığı görülmektedir. Bu durum bu alanda güvenilir verilere bu tip çalışmalar ile ulaşılabileceği hususunda umut verici bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca da zeytincilik bütünlük gösteren bir sektör olup, ürün bazında alt sektörleri ile yakından ilintilidir. Örneğin zeytinyağına işlenen zeytin miktarı o yıla ait ihracat ve ithalatı ilgilendirdiği gibi, ona doğrudan bağlı pirina yağı sektörünü ve hatta sofralığa ayrılan miktar ile sofralık zeytin sektörünü de ilgilendirmektedir.

Öte yandan Türkiye'de bahçe tesisi, çeşit seçimi, kültürel işlemler (sulama, gübreleme, budama vb.) ve zeytinciliğe uygun alanların tespiti gibi agronomik kökenli sorunlar verim ve kaliteyi olduğu kadar üretim miktarını da olumsuz etkilemektedir. Örneğin halen üretim miktarını yakından ilgilendiren periyodisite konusunda kalıcı çözümler getirilememiştir. Gerçi bu sorunlar diğer ülkelerde de, Türkiye kadar belirgin olmamakla birlikte yaşanmaktadır. Fakat Türkiye'de çözüme yönelik çalışmalar yavaş ve ideal öneriler kapsamında yer alabilirken, Ö.Z.Ü. ülkelerde özellikle fizyolojik araştırmalar ve kültürel işlemlerle periyodisiteyi dengeleyici, verimi arttırıcı çalışmaların daha iyi düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer yandan halen Türkiye'de zeytin yayılış alanlarını bölgeler, eğimler, ekolojik ve klimatolojik koşulları ile gösterebilen bir zeytincilik haritası bulunmamaktadır. Hatta hangi gelirle nerede rantabl zeytincilik yapılabileceği sorularına yanıt verebilecek araştırmalara henüz başlanılmamıştır. Oysa Uluslararası platform'da yarışabilecek bir zeytin işletmeciliğini Ö.Z.Ü. ülkeler

örneğinden ve zeytincilik haritasında hareketle başarmak hiç de güç olmayacaktır. Böylece belli bir hedefe ulaşılabilen gerçek önerilere yer verilerek uygulanabilirlik desteklenebilecektir.

Yine, zeytin ve zeytinyağı madde politikası içerisinde özel bir yer alması gereken fiyat politikasının, Türkiye'deki kısa vadeli politikalar ve bunlara bağlantılı yetersiz organizasyonlar içinde kalarak, sektörlerin yapısal durumunu etkiler hale geldiği görülmektedir. Oysa, Ö.Z.Ü., ülkeler, zeytinciliğe kendi tarım politikaları içinde yer verdikleri gibi, AB politikalarına da uyum göstermek durumundadırlar. Daha açık bir ifade ile, özellikle; zeytinyağındaki destekleme politikaları belibir fondan, belirli esaslar dahilinde, belirli zamanlarda ve küçük-büyük üreticilerin farklı oranlarda korumasına yönelik olarak gerçekleşmektedir. Türkiye'nin birliğe tam üyeliği halinde Birliğin uyguladığı destekleme yöntemleri Türkiye için de geçerli olacaktır. Bu açıdan, birliğin düzenli ve gelişmiş sistemine uyumda, İspanya ve Portekiz örneğindeki gibi ayrıcalıklı bir fiyat sisteminin belirlenmesinin istenilebilmesi açısından buna ilişkin çalışmalara daha önceden başlanması gerekmektedir (1).

Diğer yandan sofralık zeytin ve pirina yağı ile ilgili kararlar da Ö.Z.Ü ülkelerde AB'nin etkisini görmek mümkündür. Kaldı ki; adı geçen ülkelerde üretimden- teknolojiye ve tüketime dek organizasyonu sağlayıcı tüm önlemlerin her zaman sektörü ilgilendiren bütün verileri dikkate alarak düzenlendiği görülmektedir.

(1) Zeynep AKAY, ".....", A.g.e., s.147-154.

Madde politikası içerisinde yer alması gereken diğer bir husus ise, kuşkusuz sektörler bazında ileriye yönelik hedeflerin henüz net olarak belirlenmemiş olmasıdır. Örneğin, Türkiye’de zeytinyağı tüketimi mi, dışatımı mı yoksa her ikisini de dikkate alacak öncelikteki üretim hedeflerinin çizilmesi gerektiği net olarak bilinmemektedir. Aynı durum, sofralık zeytin ve pirina sektörleri için de geçerlidir. Sofralık zeytin dışsatımında olduğu gibi pirina yağı üretimkalitesinin iyileştirilmesinde de bir amaç belirlenmemiştir. Her üç sektörde de mevcut durumunun ortaya konulduğu, bunun geleceğe dönük projeksiyonların yapılabilmesinde yeterli olacağı düşünülmektedir.

Oysa önemli olan husus hedeflerin doğruluklarının belirlenmesi olmalıdır. Ö.Z.Ü. ülkeler incelendiğinde İspanya’nın sofralık zeytine ve özellikle de yeşil sofralık zeytin, İtalya’nın zeytinyağı, Yunanistan’ın ise hem zeytinyağı, hem de siyah sofralık zeytin konusunda uzmanlaşmaya çalıştığı görülmektedir. Bu ülkeler, ürün bazında belirledikleri bu hedeflere ulaşmakla kalmayıp adeta dünya pazarlarındaki konumlarına da bunu aksettirmişlerdir. O halde Türkiye’nin neden zeytinyağında öncelikle tüketimi ve dışatımı, sofralık zeytinde dışsatım, pirina yağında yemeklik vasıfta üretiminden yola çıkacak, toplam dane üretiminde istikrarı sağlayacak bir hedefi neden olmamaktadır. Üstelik de dünya pazarındaki ürün paylaşımı bilindiği için bunun uygulanabilirliği de mümkündür (1).

(1) Nitekim kısa ve uzun vade de dökme zeytinyağı dışsatımının sanayi ve genel ekonomi açısından tartışılmasının veya sofralık ihracatında siyah sofralık da ısrarcı olmak yerine yeşil sofralığa da yönelmenin zamanı gelmiştir.

Türkiye zeytinciliğinde Üretimden - tüketime dek yaşanan tüm bu sorunlara çeşitli toplantılarda ve sektörü yönlendireceği düşünülen raporlarda yer verilmesine karşın, bu konuda kalıcı politikaların henüz belirlenmediği görülmektedir. Kurumsal yapının işlerliğinde etkinliğin sağlanması, sektörü bir bütün olarak ortaya çıkarabilecek envanter çalışmalarının yapılabilmesi, hatta zeytinlik alanların tespitine yönelik bir zeytin haritasının oluşturulabilmesi ile uluslararası normlarda bir zeytin işletmeciliğine başlanması herşeyden önemliside zeytinciliğe ve sorunlarına bir bütünlük içinde bakabilecek madde politikalarının oluşturulması bu politikaları uygulayacak etkin kurum ve kuruluşların tespiti kanımızca olası görülmektedir.

Zeytincilikle ilgili tüm birimlerin bu konuda sorumluluklarının olduğu unutulmadan, gerçekçi davranmanın ve çözüme yönelik yapılabilir önerilerin gerekliliğini bir kez daha vurgulamak zorunluluğu vardır. Gerçekçi araştırmaların ve incelenmelerin sonuçlarından yararlanarak karar alıcılara ışık tutabilecek, potansiyelin daha doğru değerlendirilebileceği yaklaşımlara şiddetle ihtiyaç hissedilmektedir. İlgili ülkelerdeki uygulamalar örneğinden hareketle bunu başarmanın çok da zor olmadığı, yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olan Türkiye zeytinciliğinin sadece bu konuya gereken önemi vermesi ile çözüme ulaşabileceği düşünülmektedir. Kaldı ki Türkiye zeytinciliği bunun en güzel örneğini otuz yıl önce göstermişdir. O yıllardaki başarısında devletin kararlılığı, meslek mensuplarının yardımları, üreticinin gayreti ve sanayici nin desteğinin büyük payı olmuştur. 2000'li yıllarda bu başarının tekrarlanması için kanımızca hiç bir şey mazeret olmamalıdır.

ÖZET

Türkiye zeytinciliği mevcut potansiyeli ile dünya zeytinciliğinde söz sahibi ülkeler içerisinde yer almaktadır. Fakat bulunduğu konum, potansiyelini ortaya koyabilecek nitelikte olamamaktadır. Bu durum, zeytinciliğin tüm sektörleri (zeytinyağı, sofralık zeytin, pirina) için geçerli olunca, yeni bir çalışma ile bunun nedenlerinin araştırılması düşünülmüştür. Böylece hem Türkiye zeytinciliğini sektörler bazında bir bütün olarak incelemek, hem de dünya'da söz sahibi zeytinci ülkelere göre benzerlik ve farklılıkların belirlenmesi mümkün olabilmıştır.

Çalışmada genel zeytincilik, zeytinyağı, sofralık zeytin ve pirina konuları, Türkiye ile önemli zeytin üreticisi ülkeler olarak ele alınan İspanya, İtalya ve Yunanistan için ayrı ayrı incelenmiş, daha sonra da sektörler bazında karşılaştırmalar yapılmaya gayret edilmiştir. Karşılaştırma sonunda saptanabilen sorunlara yönelik bazı öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

Karşılaştırmalar sonunda Türkiye ve Ö.Z.Ü. ülkelerde sektörler itibariyle bazı benzerlikler yanında önemli farklılıkların olduğu da tespit edilmiştir.

Ülkelerin genel zeytincilikleri incelendiğinde, belirgin benzerliklerin, mevcut coğrafi bölgelerinin yarısından çoğunda zeytincilik tarımı yapıldığı, zeytinliklerin çoğunun ovada veya hafif meyilli arazilerde bulunduğu ve alan büyüklüklerinin 10 hektardan küçük olduğu anlaşılmıştır. En fazla dane üretimi ve ağaç başına verimin İtalya'da, birim alandaki ağaç sayısı, işletme başına ve fert başına üretim ile en düşük üretimin Türkiye'de olduğu saptanmıştır. Bunun yanında diğer üç

Ülkede sistemli bir Şekilde organize olan kurumsal yapının, Türkiye'de görüntü olarak var olduğu, fakat işlerlik ve etkinliğin olmadığı da belirlenmiştir. Ayrıca bu durumun, sektörler bazında yer alan örgütlenme modeli aÇısından da olumsuzluğa neden olduğu kolayca ifade edilebilmektedir.

Yağlık zeytin ve zeytinyağı karŐılaŐtırmalarında üretim ve verim incelemelerinde, Türkiye'nin .Z.. lkelerinden sonra son sırada yer aldığı görülmüştür. Diğer yandan teknoloji aÇısından Türkiye'de özellikle son 10 yılda olumlu gelişmelerin yaŐandığı, fakat bu haliyle bile .Z.. lkelerle aynı düzeye gelemediği, sonuÇta bu durumun zeytinyağı kalitesini ve dış satımını olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır. İlgili lkelerle Türkiye'nin yaşamakta olduğu ortak bir sorun ise, periyodisite nedeniyle zeytinyağı fabrikalarındaki kapasite kullanım oranındaki olumsuzluklardır. Yine bu sorun, Türkiye'de söz konusu ülkelerden daha büyük boyutlarda yaşanmaktadır.

Sofralık zeytin sektöründe ise üretimde ikinci sırada yer alan Türkiye'nin dış satımda aynı başarıyı gösteremediği bilinmektedir. Bu baŐarısızlıĐı işleme teknolojisindeki olumsuzluklar ile ham dane maliyetindeki yüksekliklere olarak ifade etmek doğru olacaktır. Türkiye'de daha çok kŐk aile işletmeciliği yapısında olan sofralık zeytin işletmelerinin son 5 yılda kaydettiği gelişme ile modern işletmeler kurulduğu, fakat bunun kaliteli üretim ve dış satımdaki payımızı ne zaman arttırabileceği hususunda tahminde bulunmak ise oldukÇa gŐtr.

Pirina sektöründeki karşılaştırmalarda en belirgin farklılığın Türkiye'de gerek zeytinyağı teknolojisi, gerekse pirina teknolojisinden kaynaklanan nedenlerle

pirina yağının yemeklik vasıfta üretilememesidir. Diğer bir farklılık ve belki de yemeklik pirina yağı üretilmemesi arasında yer alabilecek hususun ise Ö.Z.Ü ülkelerde pirina fabrikaları ve rafineler ile entegre tesis edilmesine karşın, Türkiye'de bunun sadece bir örneğinin olduğu, onun da çalışmadığının bilinmesidir.

Tüm bu incelemeler ve karşılaştırmalardan sonra, Türkiye zeytinciliğinin özellikle 1980 yılı sonrası adeta plansız bir dönem yaşamakta olduğu, zeytinciliğin temel sorunlarının daha çok yapısal kökenli olduğu, ciddi olarak belirlenemeyen politikalarla sektörler arası ve sektörler içi ilişkilerde devamlılığın sağlanamadığı anlaşılmaktadır.

Oysa Ö.Z.Ü. ülkeler zeytinciliğe kendi tarım politikaları içerisinde yer vermekle kalmamış, ayrıca da AB'ne üyelikle birlikte zeytinciliği düzenli işleyen bu sisteme dahil etmişlerdir.

Türkiye zeytinciliğinin mevcut durumu ve sorunları bu araştırmayla farklı bir bakış açısı getirilerek değerlendirilmiş, sonuçta AB'ğine üyeliğin gerçekleşmemesi durumunda bile, sadece konunun öneminin ciddiye alınmasının yeterli olabileceği kanısına varılmıştır.

SUMMARY

The olive growing of Türkiye with its present potential has been taking its place in the world of olive growing among other main producer countries. But its position is not qualified enough in order to put forth its potential. Since this situation is valid for all of the sectors of olive growing (olive oil, table olive, olive pomace), it has been considered to search for the reason for the causes with a new study. By means of this it has become possible not only to examine the olive growing of Türkiye on the basis of sectors as a whole but also to determine the similarities and distinctions according to the olive growing countries which have the authority in the world.

In this study, the subjects of general olive growing, olive oil, table olive and olive pomace have been examined separately for Türkiye and other countries Spain, Italy and Greece taken in hand as important olive growing countries and then some comparisons have been made on the basis of sectors. Some suggestions have been made for the problems determined in the end of comparison.

As a result of comparison, beside some similarities, significant distinctions regarding the sectors in Türkiye and the important olive growing countries have been determined.

When examined the general olive growing of the countries, it has been observed in the distinctive similarities that the agriculture depending on olive

growing is being performed in more than their present geographical regions; the majority of their olive areas are on plains and slightly slope area and their areas dimensions are less than 10 hectare. It has been determined that Italy has the utmost olive-fruit production and the yield for each tree while Turkiye has the least number of olive tree for a unit of area and production forr each olive growing farm and for per person production. Besides this, it has been determined that the institutional construction, organized systematically in other three countries, exists in apparent but does not have the practicability and effectiveness in Turkiye. In addition, it can be easily said that this situation causes negativeness as far as the model for becoming organized on the basis of sectors is concerned.

It has been observed that Turkiye has the last place in order after the important olive growing countries in comparison with olive for oil and olive oil, in the examination of production and yield. On the other hand, it is evident that Turkiye has been under going some positive developments since last decade as far as the technology is concerned, but even with its present state it hasn't been able to come up to the same level with the other important olive growing countries and as a result this situation has an effect on the quality of olive oil and its exportation. As for another common problem Turkiye has been experiencing with the other countries in question is the negations in the rate of the usage of the capacity of the olive oil factories due to periodicity. This problem, once more, is being experienced by Turkiye with enormous dimensions more than the other countries in question.

As for the sector of table olive, it is known that although Turkiye has the second place in order in production, it can't show the same success in exportation. It would be just to depend this unsuccessfulness on the negations in processing technology and the highness of the cost of the raw olive-fruit. The farms for table olive that have mainly a characteristic of small family farm in Turkiye have founded modern plants with the developments in last five years but it is hard to make a guess about the time when they will make qualified productions and increase our rate of exportation.

In the comparisons in the sector of olive pomace the most distinctive difference is that olive pomace oil cannot be produced as qualified as to be used for edible, because of the causes derived from both the technology of olive oil and the technology of olive pomace in Turkiye. Another distinction that may be the reason for not producing olive pomace for edible is that although the factories of olive pomace refineries and integrated foundations were set up in the important olive growing countries, in Turkiye there is only one sample of this but it doesn't functioning.

After these examinations and comparisons it has been comprehended that Turkish olive growing has been living a period without any plan especially since 1980, the main problems of olive growing are originated from constitutional problems, the continuity of relationship of inner sectors and intersectors can't be realized with the policy that can't be determined seriously.

However, the important olive growing countries not only a place to olive growing in their agricultural policy but also add olive growing to this system functioning properly while getting into the membership of the European Community.

With this research the present state and problems of the Turkish olive growing have been evaluated with a different kind of view and as a consequence we have come to an opinion that it will be enough to take the importance of the matter seriously even though the membership to the European Community cannot be realized.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. Anonymous, 1972. "El Olivar Espanol" Ministerio de Agricultera, Madrid.
2. Anonymous, 1981. "Yunanistan'ın AET'ye katılması ihra-
catımızı sanayii ürünlerinde % 57.8 ve tarım
ürünlerinde % 50 oranında etkileyecek" IKV Yıl:1,
Sayı:2, İstanbul.
3. Anonymous, 1983. "Greek olive oil and table olives" TUBİTAK
Katalog No:TGA-82, Jan.-May.
4. Anonymous, 1987. "Distribucion del Cultiva" La Olivacultura
En El MUNDO Madrid.
5. Anonymous, 1993. "The Spanish Agro Food Sector:"Some Figure
1993", Ministerio de Agricultura Pesca Alimentacion"
Madrid.
6. Anonymous, 1994. "Codex Standard for Olive Oils Comes Unde:
Revision" OLİVAE No: 50, February Madrid.
7. ACAR, H., 1992. "Türkiye'de Zeytin İşleme Teknolojisi"
Standart Dergisi, Sayı:372, Aralık, Ankara.
8. AKAY, Z., 1991. "Türkiye'de ve Avrupa Topluluğunda
Zeytinyağı İçin Uygulanan Destekleme Politikala-
rının Çeşitli Yönlerden Karşılaştırılması" Basıl-
mamış Yüksek Lisans Tezi, E.Ü.Fen Bil.Ens.Tarım
Ekonomisi Anabilim Dalı, Bornova, İzmir.
9. AKAY, Z. ve R.TUNALIOĞLU, 1993. "Rakamlarla Türkiye
Zeytinciliği" Zeytincilik Araştırma Enstitüsü,
Yayın No:57, İzmir.
10. AKSU, S., 1984. "Akdeniz Zeytinciliğinin Tanımı" Türkiye'
de Zeytincilik Nasıl Canlandırılır? TURYAĞ Yayın
No:2, İzmir.
11. AKSU, S., 1992. "Zeytin ve Zeytinyağının Türkiye
Ekonomisindeki Yeri" Standart Dergisi, Aralık,
Ankara.
12. ALBA, M., 1989. "The Marketing of Oils and Fats in
Spain" OLİVAE VI. Year No: 26, Madrid.

13. ALIBES, X. ve P.H., BERGE, 1983. "Valorization of Olive by products 15 Ruminant Feed in Spain" Olive by products Valorization Technical Committee Meeting, November, Madrid.
14. ANGELA, C., 1990. "Olio D'Oliva E Oliva da Tavola Tecnologia e Qualita" Istituto Sperimentale Perla Elaiotecnica Pescara Seminario Internazionale, 25-28 Aprile, Pescara.
15. APOSTOLOS, K., 1989. "Special Topics in Olive Productions" Course Hos: 754, March, Thessaloniki.
16. ARIKBAY, C. ve YILDIRIM, 1990. "Zeytin Değerlendirilmesinde Kayıplar ve Önlenme Yolları" MPM Yayın No: 410, Ankara.
17. AVAREZ, M., 1991. "Table Olive Consumption in Spain, 1989" Olivae No: 35, Madrid.
18. BAUER, A., 1992. "Wirhaben nichts mehr zu verlieren" Die Tages Zeitung, 16.10.1992, Hamburg.
19. BAGORDO, F., 1988. " A Superlative market for Italian Production" OLIVAE No:24, December, Madrid.
20. BEDESTENÇİ, A.K., 1987. "Türkiye'de Tarım Politikası, Prensibleri, Hedefleri, Mekanizmaları" Türk Tarımının AT'na Entegrasyonu Semineri, Ekim, İzmir.
21. BERTOLAMI, A., 1988. "Catalogo Generale Olivi" Vivai Pianta, Roma.
22. BURGELATA, Jose L.G.; 1988. "Commercialization of Fats and Oils in Spain" OLIVAE V. Year No:21, Madrid.
23. CABALLERO, J.M. ve J. EGUREN; 1985. "Agronomic Characteristics of a World Collection of Olive Cultivaes" VI. Meeting of Eucorpia, in Production" Cordoba.
24. CANÖZER, Ö., 1991. "Standart Zeytin Çeşitleri Kataloğu" T.C. TKB, No:334/16, Ankara.
25. CILENTI, G., 1993. "The Olive Oil Sector in Italy:How it Looks" OLIVAE, No:47, July, Madrid.
26. CILLOV, H., 1993. "Yunanistan'da İktisadi Durum" Ticaret Gazetesi, 18.8.1993, İzmir.

- 27.CITTAS, A., 1990. "Olio D'Oлива, Oliva da Tavallo
Technologia e Qualita" Instuto Sperimentale Perla
Elaiotecnica Pescara Seminario Internazionale, ITALYA
- 28.C.KOPSİDAS, G., 1992. "The Olive Oil Balance in GREECE"
OLIVAE, No:45, October, Madrid.
- 29.C.KOPSİDAS, G., 1993. The Situation of the Table Olive
Sector in Greece" OLIVAE No:46, Madrid.
- 30.Commission of the European Communities,1991. "The
Agricultural Situation in the Community, 1990
Report" Brussels Luxembourg.
- 31.Commission of the European Communities, 1992. "The
Agricultural Stuation in the Community, 1991
Report" Brussels Luxembourg.
- 32.Consejo Oleicola International,1991."Políticas Oleicolas
Nacionales" E.108/DOC No:4, Actualizacion 23, 13
de Mayo Madrid.
- 33.ÇAĞLAYAN, L. ve BİRKAN, 1987. AET'de Zeytinyağı
Piyasası" İzmir Ticaret Odası Dergisi, Yı:60,
Ekim, İzmir.
- 34.ÇOLAKOĞLU, A., 1992. Zeytinyağlarının Depolanması"
Standart Dergisi, Aralık, Ankara.
- 35.DEL POZO, M., 1988. "Substantial increase in overall
sales of Oils on the home market" OLIVAE V. Year,
No:23, Madrid.
- 36.DEL POZO, M., 1988. "Firms dominate the foreign olive
oil market" OLIVAE V.Year, No:23, Madrid.
- 37.DEL POZO, M., 1989. "Spanish Olive Oil Drives Further
Into Foreign Markets" ARAL, Nisan, Madrid.
- 38.DEMİRCİ, M. ve M.ALPASLAN, 1991."Türkiye'de Bitkisel Yağ
Sanayinin Durumu" AGRO-TEKNİK, Aralık-Ocak, Ankara.
- 39.D.İ.E., 1982-1992 Türkiye İstatistik Cep Yıllığı,
Ankara.
- 40.D.İ.E., "1980 Genel Tarım Sayımı, Hane Halk. Anket
Sonuçları" Yayın No:1028, Ankara.
- 41.D.İ.E., "1990 Genel Tarım Sayımı, Hane Halk. Anket
Sonuçları" Basılmamış Yayın, Ankara.

- 42.D.i.E., 1991 "Genel Tarım Sayımı, Köy Birliği Anketi Sonuçları" Ankara.
- 43.D.i.E.,1991. Tarım İstatistikleri Özeti, Ankara.
- 44.D.i.E., Tarımsal Yapı ve Üretim,İlgili Yıllar, Ankara.
- 45.D.i.E., Dış Ticaret İstatistikleri, İlgili Yıllar, Ankara.
- 46.DI GREGORIO, Pasquale, 1985. "Marketing of olive oil in the Mediterranean Area and Indise and Outside of the ECC" OLIVAE, II. Yıl, No:8, Madrid.
- 47.DOUSTİAS, G.T., 1988. "The production of table olives as an alternative to the production of olive oil" OLIVAE V. Year, No:20, Madrid.
- 48.D.P.T.,1991. "Başlıca Ekonomik Göstergeler-Türkiye AT-EFTA ve Önemli Projeler" Ekim, Ankara.
- 49.D.P.T.,1993. 7.5 Yıllık Kalkınma Planı "Zeytinyağı Özel İhtisas Komisyon Raporu" Ankara.
- 50.D.P.T.,1993. 7.5 Yıllık Kalkınma Planı "Zeytin Özel İhtisas Komisyon Raporu" Ankara.
- 51.D.P.T.,1993. 7.5 Yıllık Kalkınma Planı "Sofralık Zeytin Özel İhtisas Komisyon Raporu" Ankara.
- 52.EGE İhracatçılar Birliği Kayıtları, İlgili Yıllar.
- 53.ERAKTAN, G., 1986. Topluluk ve Türkiye'de Ürün Bazında Genel Çizgiler ve Uygulanan Politikalar" Basılmamış Seminer Notları, Ankara.
- 54.EROL, A. ve S.AKSU, 1992."TS 774 Sofralık Zeytin Standartı" Standart Dergisi, Sayı:372, Aralık.
- 55.ESCRIBANO, A. Terol, 1992. "Olive Oil in Andalusra:its Significance in Spanish and World Olive Farming" OLIVAE No:44, Madrid.
- 56.European C., 1987. "Survey on Farming Structures, Main Data For 1987" Luxembourg.
- 57.Eurostat, "Agricultural Prices" İlgili Yıllar.
- 58.FAO Production Year Book , İlgili Yıllar.
- 59.FIORINO, P., 1990. "Notes on Olive Growing in Italy" Italian Society for Horticulture, XXIII. International Horticultural Congress, Firenze.

- 60.GAZANFER, S., 1991. "Türkiye Zeytinyağlarında Kalitenin Ticari Önemi" UZK, Bildiri Metni, 9-13 Aralık, İzmir.
- 61.GAZANFER, S., 1992. "Zeytinyağında Kalitenin Ticari Önemi ve Üretici Ülkelerin Uyguladığı Politikalar" Standart Dergisi, Aralık, Ankara.
- 62.G.LEONE, F., 1990. "The Dynamics of Demand and the structure of Supply:The Italian Olive Oil Market" OLIVAE, No:34, December, Madrid.
- 63.G.LEONE, F., 1992. "Small and Medium Size a Enterpires (Sme) in the Italian Olive Oil Sector" OLIVAE, No:41, April, Madrid.
- 64.G.LEONE, F., 1993. "Economic Appraisal of Technological Innovation Enviromental Problems in the Italian Olive Oil Sector" OLIVAE, No:47, June, Madrid.
- 65.LOMBARDO, N., 1993. "Olive Farming in Italy; Conditions, Problems and Out look" OLIVAE No:47, June, Madrid.
- 66.International Olive Oil Council, 1989"Thirty Year at the Service of World Olive Cultivation, Madrid.
- 67.ISMEA, İtalya İstatistikleri, ilgili Yıllar.
- 68.İSTAT, İtalya Devlet İstatistik Kurumu, ilgili Yıllar.
- 69.İŞIKLI, E., 1985. "Türkiye'de İzlenmekte Olan Tarım Politikası ve Bunun Serbest Piyasa Ekonomisiyle Uyum Derecesi" Türkiye'de Piyasa Ekonomisine Geçişin Tarım Sektörü Üzerindeki Etkileri Sempozyumu, E.Ü.Zir.Fak.Tarım Ekonomisi Bölümü ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği, İzmir.
- 70.İŞIKLI, T., 1989. "Türkiye'de Pirina Sanayii ve Pirina Yağının Yemeklik Olarak Değerlendirilme Olanakları Üzerinde Bir Araştırma" TOKB, ZAE Yayınları, No:46, İzmir.
- 71.İŞIKLI, T., 1989. "Farklı Teknoloji Uygulayan Zeytinyağı Fabrikalarından Elde Edilen Karasuyun Analitik Özelliklerinin Tespiti Üzerine Bir Araştırma" TOKB, ZAE, Proje Sonuç Raporu, İzmir.

- 72.KAYAHAN, M. 1984. "Türkiye Zeytinciliğinin Ekonomik Durumu" Türkiye'de Zeytincilik Nasıl Canlandırılır? TURYAĞ No:2,İzmir.
- 73.KAYAHAN, M., 1992. "Zeytinyağında Standardizasyon ve Gerekliliği" Standart Dergisi, Aralık, Ankara.
- 74.Komili: "Diyet ve Yağlar" Zeytinyağı Broşürü 1992.
- 75.LOMBORDO, N., 1993. "Olive Forming in Italy, Conditions, Problems and Outlook" OLIVAE No:47,June, Madrid.
- 76.Luchetti, F.,1986."AT'de Zeytin ve Zeytinyağı Konusundaki Rejim ve Yönetmelikler" Ege İhr. Bir. Basılmamış Bildiri, İzmir.
- 77.LUMA, Y., 1992. "TYUAP İtalya İnceleme Gezisi"" Basılmamış Rapor FAO, İzmir.
- 78.MALORGIO, G.A. ve M.GENGHİNİ, 1990. "Trade Policies and International Trade on Olive Oil Market, The Role of the Italian Olive Industry" Acta Horticultural.
- 79.MAPA, "Anuarico de Estadisticas Agrarias" İspanya Devlet İstatistikleri, İlgili Yıllar.
- 80.Marmarabirlik 31.03.1993 tarih ve 4/4379 sayılı fax.
- 81.MARSİLIO, V., 1994. "Table Olive Production, Processing and Standards in Italy" OLİVE, No: 49, February, Madrid.
- 82.MARTİLOTTİ, F., 1983. "Use of Olive by production Animal Feeding in Italy" Olive by-products valorization, Technical committee Meeting, Nov, Madrid.
- 83.MATTARRUBİA, J.C.,1990. Vegatable Oils in Spain" ARAL No:1050, Madrid.
84. MARTİ, O.J.T.,1988. "El Olivo Situaciony, Perpectivasen" Taragona.
- 85.MİCHELAKİS, N., 1992. "Olive Oil Quality Improvement in Greece. Past, Present and Future" OLIVAE No:42, June, Madrid.
- 86.MİLİ, S. and J.B., ESCRIBANO, 1991. "The Behaviour of Olive Oil Demand and Prices in Spain:An Econometric Approach" Unpublished Master Thesis, June, Madrid.

- 87.Nachrichten für Aussenhandel (Eschborn) : 23.9.1988
"Griechenland behindert Handel mit Olivenöl"
Hamburg.
- 88.Official Journal of the Communitie: 1966 "Regulation
No:136/66, EEC of the Council", OJ 119 September,
Luxemburg.
- 89.OKTAR, A. ve ark.1983. "Zeytinyağı ve Teknolojisi" TOKB
ZAE Yayın No:27, İzmir.
- 90.Olgun, A., 1988. "Uygulanmakta Olan Destekleme
Politikasının Türkiye'de ve Özellikle Ege
Bölgesinde Zeytin ve Zeytinyağı Ekonomisindeki
Çeşitli Etkileri Üzerine Bir Araştırma" Basılmamış
Doktora Tezi, E.Ü. Fen Bil. Ens. Tarım Ekonomisi
Anabilim Dalı, İzmir.
- 91.ÖRNEK, Ü., 1990. "Ülkemiz Zeytinciliği ve Zeytin
İşletmelerinin Sorunları" Çiftçi ve Köy Dünyası,
Sayı: 7, Ankara.
- 92.ÖZCAN, C., 1990. "İtalya, Ülke Profili" İGEME NO: 6,
Ankara.
- 93.ÖZCAN, N., 1993. "AT'da Bitkisel Yağlar ve Yağlı
Tohumlar", TOK Dergisi, Sayı 87, Mayıs, Ankara,
- 94.PAPAGEORGIO, C.L., 1987. "The Role of the Olive Tree in
Greece" OLIVAE II.Year No:19, December, Madrid.
- 95.PATIS, P.C., 1988. "Publicity and prices of Olive Oil
and its substitutes" Olivae F. Year, No:21, Madrid.
- 96.PONTIKIS, D., 1988. Situazinoe Attuale E Prospettive
Delle Olive Da Tavola in Grecia" Academia
Nazionale Dell' Olivo Spoletto Convegno Sulle
Olive Da Tavallo Ascoli Piceno"Spoletto.
- 97.ŞAFAK, A., 1988. "Marmara-Trakya Bölgesinde Sofralık
Zeytin, Zeytinyağı ve Ayçiçeği Pazarlama Düzeni ve
Bu Ürünlerde Destekleme Alımı Yapmakla Görevli
Tarım Satış Kooperatiflerinin Etki ve Başarı
Dereceleri Üzerinde Bir Araştırma" Basılmamış
Doktora Tezi, Yalova, İstanbul.
- 98.TARİŞ "Zeytinyağı Ekonomik Değerlendirme Raporları"1984,
1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990,1991,1992,1993.

- 99.TAŞPINAR, A., 1990."İspanya, Ürün Profili" İGEME, Sayı:3, Ankara.
- 100.T.C. Atina Büyükelçiliği: Ekonomi ve Ticaret Müşavirliği 24.5.1993 tarih, 695-5/A sayılı yazı.
- 101.T.C.DPT., 1991. "Başlıca Ekonomik Göstergeler-Türkiye-AT EFTA ve Önemli Projeler" Ankara.
- 102.T.C.Dünya Ekonomi ve Politika Gazetesi, 23 Kasım 1990 "Yağ Sanayiinde Sorunlar ve Çözüm Yolları Margarin ve Bitkisel Yağlar".
- 103.T.C.Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Kayıtları, ilgili Yıllar.
- 104.T.C.Dünya Ekonomi ve Politika Gazetesi, 25 Mart 1991. "Margarin ve Sıvı Yağ Hız Kesecek", İzmir.
- 105.T.C. Madrid Büyükelçiliği: Ekonomi ve Ticaret Müşavirliği, 12.3.1993 tarih ve 322.262/310 sayılı yazı.
- 106.T.C.Merkez Bankası Kambiyo Kayıtları.
- 107.T.C.Ticaret Gazetesi, 9 Haziran 1993.
- 108.T.C.Ticaret Gazetesi, 24 Ekim 1992, "1992 Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği".
- 109.T.C.Resmi Gazete,2 Mayıs 1988, Sayı:19802, Ankara.
- 110.T.C.Roma Büyükelçiliği: Ekonomi ve Ticaret Müşavirliği 24.5.1993 tarih, 695-5/A sayılı yazı.
- 111.T.C.Türkiye İş Bankası, Aylık Bültenleri, ilgili yıllar.
- 112.The Financial Times 17.7.1992:"Crop recovery spreads gloom among greece's olive groves"Sayı:31812,London.
- 113.TSE; TS 341 Zeytinyağı, TS 774 Sofralık Zeytin, TS 5269 Yemeklik Rafine Pirina Yağı Standart Katalogları, ilgili Yıllar.
- 114.TETİK, D.1992. "Sofralık Zeytin İşleme Tekniklerinde Yeni Gelişmeler" Standart Dergisi, Sayı:373, Ankara.
- 115.TUNALIOĞLU, R. ve E.İŞIKLI, 1993. "Türkiye ile Önemli Zeytin Üreticisi Ülkelerin Sofralık Zeytin Ekonomilerinin Karşılaştırılması" T.K.B., ZAEM Yayın No: 59, İzmir.

- 116.TUNALIOĞLU, R.,1994. "A General Outlook on table Olive Economy in Turkey" OLIVAE, No: 51, April, Madrid.
- 117.U.Z.K., 1993. Zeytinyağı Konseyi Bilgi Tanıtım Broşürü, Türkçe Basım.
- 118.U.Z.K.,Feuille D' Information, ilgili Yıllar.
- 119.U.Z.K., İstatistikleri, ilgili Yıllar.
- 120.U.Z.K., 1989."Yemeklik Zeytin Sektörünün Dünya Durumu Hakkında Araştırma" Cilt1, Cilt II A, Cilt II B, Madrid.
- 121.U.Z.K., 25 Ekim 1989. "Olive Pomace and Olive Pomace Oils" III. World Olive Year CE/R, 31 Doc No:3, Madrid.
- 122.U.Z.K., 1991 "Políticas Ol Rícolas Nacionales, E 108/DOC, No:4,Actualizacion, No:23, Madrid.
- 123.VILLALTA, LCL, 1990. "Regulating the Olive Marketing Years", OLIVAE, No:33, October, Madrid.
- 124.ZOROPOULOS, P.E., 1983. "Production and Utilization of Olive by Products as Feedstuffs for Livestock in Greece" Committee Meeting, Nov Madrid.
- 125.Özel Görüşmeler
 - Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsü Teknik Elemanları
 - Mehmet Tuncer, Tunçyağ Pirina Fabrikaları Sahibi.
- 126.Kayıtlarda Yararlanılan Kuruluşlar.
 - Ege İhracatçıBirlikleri Kayıtları,
 - İzmir Ticaret Borsası Kayıtları,
 - Tarım İl Müdürlükleri,
 - Ege Bölgesi Sanayi Odası Kayıtları
 - Unaprol (İtalya Zeytinyağı Üreticiler Birliği) Kayıtları

BOOKER

EK ÇİZELGE

Ek Çizelge 1: AB Ülkelerinin Zeytin Plantasyon Alanları

	Alan (Hektar)	Dünyadaki Payı (%)	AB'deki Payı (%)
İspanya	2 086 907	23.3	46.5
İtalya	1 100 000	12.4	24.6
Yunanistan	760 100	8.6	16.9
Portekiz	500 000	5.5	11.2
Fransa	40 000	0.4	0.8
AB Toplamı	4 487 007	49.8	100
Dünya Toplamı	9 000 000	100	

KAYNAK: UZK verilerinden hazırlanmıştır.

Ek Çizelge 2: Önemli Zeytin Üreticisi Ülkelerin Zeytinyağı Üretimleri (1000 Ton) ve Üretimdeki Payları

ÜLKELER	1981/82	1982/83	1983/84	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	Ortalama	Pay (%)
AB	754.4	694.6	1013.3	542.1	1 347.3	1 106.7	1 729.2	1 080.1	1 464.6	1 008.5	1 774.0	1 263.5	1 148.2	67.5
İSPANYA	297.3	666.0	266.5	702.7	397.2	489.8	733.7	399.4	550.8	639.4	593.0	551.5	523.9	31.0
İTALYA	561.0	368.0	780.0	322.0	607.4	354.5	670.0	361.1	578.0	163.3	674.5	400.0	486.6	28.5
YUNANİSTAN	195.0	324.5	231.0	218.0	309.6	220.0	287.0	295.6	292.9	170.0	385.0	280.0	267.3	15.5
TUNUS	80.0	60.0	155.0	95.0	105.0	120.0	95.0	60.5	35.0	175.0	250.0	120.0	112.5	6.0
TÜRKİYE	55.0	160.0	40.0	80.0	70.0	120.0	55.0	90.0	35.0	80.0	60.0	85.0	77.5	4.0
DÜNYA TOPLAMI	1 333.9	1843.7	1 589.5	1 616.4	1 663.0	1 532.9	2 010.7	1 434.6	1 796.1	1 469.0	2 260.5	1 705.0	1 688.6	100

(*) : 1992/93 yılı verileri tahminidir.

KAYNAK : Uluslararası Zeytinyağı Konseyi

Ek Çizelge 3: Önemli Zeytin Üreticisi Ülkelerin Sofralık Zeytin Üretimleri (1000 Ton) ve Üretimdeki Payları

ÜLKELER	1981/82	1982/83	1983/84	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	Ortalama	Pay (%)
AB	319.3	361.6	332.3	372.7	332.3	391.4	388.5	361.8	494.2	370.0	474.0	377.8	381.3	44.5
İSPANYA	160.0	180.0	165.0	200.0	160.0	224.4	231.7	180.0	280.0	250.3	268.3	234.3	211.1	24.6
YUNANİSTAN	76.0	97.0	70.0	95.0	90.0	80.0	60.0	85.0	70.0	70.0	80.0	64.0	77.7	7.0
İTALYA	61.3	62.0	75.0	55.2	60.0	64.5	75.0	79.5	122.1	80.0	100.0	70.0	75.3	8.8
TÜRKİYE	90.0	160.0	85.0	95.0	120.0	115.0	95.0	110.0	80.0	150.0	110.00	120.0	110.8	12.9
FAS	43.7	56.3	40.0	48.0	60.0	70.0	70.0	70.0	80.0	80.0	85.0	80.0	65.2	7.6
DÜNYA	653.5	848.9	689.8	760.6	792.8	908.9	828.5	851.8	974.6	950.0	967.5	1 035.3	855.1	100
TOPLAMI														

(*) : 1992/93 yılı verileri tahminidir.

KAYNAK : Uluslararası Zeytinyağı Konseyi

Ek Çizelge 4: Önemli Zeytin Üreticisi Ülkelerin Pirina Yağı (Yemeklik +Endüstriyel) Üretimleri (1000 Ton)

ÜLKELER	1981/82	1982/83	1983/84	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	Ortalama	Pay (%)
AB	106.9	140.8	113.9	122.0	118.7	98.0	135.6	90.8	119.2	85	150.5	107.5	115.7	71.0
İSPANYA	23.8	53.3	20.3	56.2	31.6	39.2	50.3	28.8	44.1	51.2	47.4	44.1	40.9	25.1
YUNANİSTAN	23.6	43.7	27.6	30.0	36.0	26.4	34.4	30.0	25.6	17.0	38.5	26.0	29.9	18.3
İTALYA	50.5	31.4	62.0	25.8	48.6	28.4	47.2	30.4	46.2	13.1	53.9	32.0	39.1	24.0
TÜRKİYE	8.0	32.0	6.0	11.0	11.0	18.0	8.0	21.0	4.0	15.0	12.0	9.5	12.2	7.4
TUNUS	8.0	5.8	10.5	4.8	9.7	7.5	7.0	6.5	7.0	14.0	14.0	13.0	8.9	5.4
DÜNYA	133.0	186.1	138.1	149.1	149.0	137.5	159.1	155.8	283.5	129.0	193.5	142.0	162.9	100
TOPLAMI														

(*) : 1992/93 yılı verileri tahminidir.

Ek Çizelge 5: Türkiye Zeytinciliğinde Son Yıllardaki Genel Durum

YILLAR	Alan (Hektar)	İndeks 1980=100	Ağaç Sayısı (000 Adet)	İndeks 1980=100	Toplam Däne (000 Ton)	İndeks 1980=100	Yağlık Däne (000 Ton)	Ayrılan Oran (%)	Sofalık Däne (000 Ton)	Ayrılan Oran (%)	Zeytin Üretimi (000 Tm X ¹⁰⁰)	İndeks 1980=100
1980/81	82 275	100	82 275	100	875.0	100	672.5	76.8	202.5	23.2	139.0	100
1981/82												
1982/83	81 242	98.7	81 243	98.7	860.0	98.2	644.5	74.9	215.5	25.1	122.5	88.1
1983/84												
1984/85	81 830	99.7	81 830	99.4	700.0	80.0	502.5	71.7	197.5	28.3	92.5	66.5
1985/86												
1986/87	84 542	102.7	84 543	102.7	805.0	92.0	617.0	76.0	188.0	23.4	118.9	85.5
1987/88												
1988/89	85 678	104.1	85 678	104.1	800.0	91.4	610.0	76.2	190.0	23.8	109.5	78.7
1989/90												
1990/91	97 132	105.9	87 132	105.9	875.0	100	611.0	69.8	269.0	30.2	82.5	59.3
1990/92												
1992/93	87 100	105.3	87 088	105.3	600.0	68.5	430.0	71.6	170	28.4	66	47.9
1993/94												

(*) : DİE'nün hesaplamalarından yararlanılmıştır.

KAYNAK :-DİE Tarımsal Yapı ve Üretim, İlgili Yıllar, Ankara

-DİE Tarım İstatistikleri Özeti, 1991, Ankara

Ek Çizelge 6: Türkiye'de Mevcut Zeytinyağı Fabrikalarının Bölgelere Göre Dağılımındaki Değişimler (1983/1993)

BÖLGELER	Toplam Fabrika Sayısı			Hidrolik Pres Sayısı			Süper Pres Sayısı			Kontinü Sistem Sayısı		
	1983	1993	% Değişme	1983	1993	% Değişme	1983	1993	% Değişme	1983	1993	% Değişme
EGE	713	739	+ 3.0	960	763	- 20.5	157	325	+ 107	-	68	+ 6 800
AKDENİZ	61	100	+ 63.0	64	73	+ 14.0	8	35	+ 337	-	11	+ 1 100
MARMARA	160	159	- 1.0	167	135	- 19.0	27	57	+ 111	-	4	+ 400
GÜNEY DOĞU ANADOLU	52	143	+ 175	42	129	+ 30.7	21	50	+ 138	1	1	-
TOPLAM	986	1 141	+ 15	1 329	1 100	- 11.2	217	465	+ 114	1		+ 8 400

KAYNAK: Zeytincilik Araştırma Enstitüsü

**Ek Çizelge 7: Türkiye'de Zeytinyağı Gıda Mevzuatının
Tarihsel Gelişimi**

-11.8.1942 tarih ve 2/18542 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konan "Gıda Maddeleri Nizamnamesi"

-4.8.1952 tarih ve 3/15481 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile "Gıda Maddelerinin ve Umumi Sağlığı ilgilendiren Eşya ve Levazımın Hususi Vasıflarını Gösteren Tüzük", yürürlüğe girmiş ve Yemeklik Nebati Yağlara ait Dördüncü Bölümün Doğal Nebati Yağlar, Zeytinyağı şeklinde yer alan Birinci kısımdaki Zeytinyağına ait hükümler 112-117'nci maddeleri arasında yer alan 6 madde ve Beşinci kısımdaki 133-136. maddeler arasında yer alan 4 madde kapsamında yeniden düzenlenme ve TS -72 sayılı Yemeklik Zeytinyağı standardı

-6 Ocak 1966 tarihinde TS-72'nin yürürlükten kaldırılarak yerine 11.10.1967 tarihinde TS- 341 sayılı standardın konulması

-30.3.1967 tarihinde 1952 tarihli Gıda Maddeleri Tüzüğü'nün zeytinyağına ilişkin hükümleri ile TS 341 sayılı standart arasında çelişki ortaya çıktığından tüzüğün çelişen 113,114,117,133,134 ve 135. maddeleri revize edilerek yürürlüğe konulmuş ve bu tarihten sonra günümüze dek başka bir değişiklik yapılmamıştır.

-TS 341 Yemeklik Zeytinyağı standardı ise; 21 Mart 1973 ve 21.12.1982 tarihlerinde iki kez revize edilmiştir ve 11.11.1984 tarihli resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe konabilmiştir.

1984 tarihli Yemeklik Zeytinyağı standardının yürürlüğe girişinden bu yana en son 25.9 1991 tarihinde olmak üzere beş kez çeşitli hükümleri yenilenmiştir. Bu yenilemelerin daha çok sanayicilerle iç ve dış piyasada ticaretini yapan kesimin istekleri doğrultusunda olduğuudur.

-22.4.1994 tarihinde Ankara'da Özel Sektör, Zeytincilik Araştırma Enstitüsü ve TSE elemanlarının katıldığı toplantıda AB standartlarına uygun çakışmalarına başlanılmıştır. Buna göre Türk standartlarından bazı sınıflandırmalarının kaldırılması bazı sınıflandırmaların asitlik derecelerinin değiştirilmesi için ön hazırlıklar başlamıştır.

KAYNAK: -Muammer KAYAHAN, "Zeytinyağında Standardizasyon ve Gerekliliği", Standart Dergisi, Aralık 1992, s.87-88.
-T.S.341 Ocak 1966, s.6, Haziran 1973, s.8, Şubat 1983, s.19.

**Ek Çizelge 8: Zeytinyağının Uluslararası Ticarete
Sınıflandırılma Sistemi**

BTN No	Armonize Sistem No	Ürün Adı	Serbest Yağ Asit (%)
15.07.11	15.09.10.10	Ekstra Virgin Olive Oil	≤1.0
	15.09.10.21	Fine Virgin Olive Oil	≤1.5
15.07.12	15.09.10.22	Semi-Fine Virgin Olive Oil	≤3.3
17.07.13	15.09.10.10	Lampante Virgin Olive Oil	>3.3
15.07.20	15.09.10.23	Rafined Olive Oil	≤0.3
15.07.30	15.09.10.24	Olive Oil (Tip Zeytinyağı)	≤1.5
15.07.40	15.09.10.21	Refined Olive Pomace Oil	≤0.3
		Olive Pomace Oil	≤1.5

KAYNAK: U.Z.K. Zeytincilik Araştırma Enstitüsü.

EK Çizelge 9: Türkiye'de Zeytinyağı ihracat Mevzuatının

Değişimi

Zeytinyağı ihracatında alınan kararlar kısa zaman aralıkları içinde ve oldukça sık olarak değişmektedir. Bu durumda haliyle pazarlama ile uğraşan kurum-kuruluş ve şahısları güç durumlara koymaktadır.

-17.1.1983 tarih ve 106 sayılı Hazine ve Dış Ticaret Müş.'nin teleksel ile lampant ve rafine dökme zeytinyağı ihracatı yasaklanmıştır.

-Daha önce zeytinyağı vergi iade sistemi var iken, 10 Şubat 1984 tarihdeki tebliğ ile zeytinyağı ihracatı "0" vergi iadesi listesi kapsamına alınmıştır.

-29 Eylül 1985 tarihli Resmi Gazetede ki D.P.T.Müsteşarlığı Teşvik ve Uygulama Müdürlüğü'nün 85189 no'lu ihracat Teşvik Tebliği ile 1 kg'lık ambalajlarda zeytinyağı ihracat "0" vergi iadesi listesinden çıkarılmıştır.

-3 Aarlık 1986'da Para Kredi Kurulu tarafından azami 5 kg'lık kutuda zeytinyağı ihracatına Destekleme Fiyat İstikrar Fonu'ndan ton başına 75 \$ ödeme yapılması kararı alınmıştır.

-1.1.1987 tarihli D.P.T. kararı ile 1 kg'lık ambalajlardaki zeytinyağı ihracatı tekrar "0" vergi iade kapsamına alınmıştır.

-21.10.1987 tarih ve 4579 Sayılı Başbakanlık Hazine Dış Ticaret Müsteşarlığının talimatı, 17.10.1987 tarih ve 19607 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan ihracat (87/16) sayılı tebliğ ile ihracatçı Birliklerine kayıt ettirilmesi zorunlu mallar listesine alınan zeytinyağı'nın ancak ikinci bir talimata kadar kayıt ettirilmesi durdurulmuştur.

-16.1.1988 tarih ve 88/1 Sıra No'lu Para ve Kredi Kurulu tebliği ile extra naturel zeytinyağı ihracatında (azami 5 kg'lık ambalajlarda) Destekleme Fiyat İstikrar Fonundan yapılan ödeme 200 \$/Ton olarak değiştirilmiştir. Ancak işlem görmemiş zeytinyağı 1985 tarihinden beri ihracatı yasaklanmış olup, müsteşarlık müsaadesine bağlı olduğundan bu kararın uygulanırılığı bulunmamaktadır.

-8.11.1988 tarihli Para ve Kredi Kurulu tebliği ile azami 5 kg'lık ambalajlarda extra naturel, ince naturel, rafine, karma (rafine+natural) zeytinyağı ihracatında Destekleme Fiyat İstikrar (DFİF) Fonundan 75 \$/Ton karşılığı TL ödemesi kararın alınmıştır.

-29.12.1988 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Para ve Kredi Kurulu 88/32 no'lu karar ile de aynı tip zeytinyağları için aynı ödeme miktarının devamı kararlaştırılmış uygulama 1.1.1989'da başlamıştır.

-26.1.1994 tarihli Para ve Kredi Kurulu tebliği ile Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonundan azami 5 kg'lık ambalajlarda yapılan zeytinyağı ihracatına yönelik ödenmekte olan 75 \$/Ton'luk prim korunmuştur.

-4.11.1990 tarihli 38 sayılı Başbakanlık Hazine Dış Ticaret Müsteşarlığının talimatı ile Rusya'ya dökme ve varilli rafine ve daha ileri işlem görmüş zeytinyağı ihracatı talepleri karşılamaya başlanmıştır.

-28.1.1991'de AT dışında ülkelere yapılacak zeytinyağı ihracatında prelevman (fark giderici ön kesinti) indirimi karşılığı Türk Lirası prim kesilmesi kararlaştırılmıştır.

-11.2.1991 tarih ve 91/2 sayılı Para ve Kredi Kurulunca alına karar ile extra naturel, ince naturel, rafine, karma (rafine+natural) azami 1 kg'lık ambalajlarda yapılacak

zeytinyağı ihracatına Destekleme Fiyat İstikrar Fonundan yapılan ödemenin ise % 10 olarak belirlendiği ve azami ödeme oranının ise % 10 olacağı belirtilmiştir.

-15.5.1991 tarihli Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının 1325 sayılı talimatı ile naturel ikinci yemeklik zeytinyağı ihracatı durdurulmuştur.

-24.2.1992 tarih ve 692 sayılı Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının talimatları ile işlenmemiş zeytinyağı ile işlem görmüş zeytinyağının dökme veya varilli zeytinyağının ihracatının kayda bağlandığı, ihracat teleplerinin Ege ihracatçıları Birliği görüşü ile birlikte Müsteşarlıklara gönderilmesi gerektiği bildirilmiştir.

-15.8.1992 tarih ve 21316 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan İhracat Yönetmeliği'nin kayda bağlı ihracat listesinde (Ek ve Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ile Kayda Bağlı İhracat "listesinin beşinci bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"İşlem görmemiş zeytinyağı ve işlem görmüş dökme veya varilli zeytinyağı"

Diğer zeytinyağı ihracatı ise TS 341 yemeklik zeytinyağı standardına uygun olarak yapılmaktadır.

-7.12.1992 tarih, 59810 sayılı Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Dış Ticarettte Standardizasyon Genel Müdürlüğü yazıları ile, yemeklik zeytinyağı ve diğer bitkisel yağlar ihracatında 5000 ml'ye kadar olan küçük tüketici ambalajları üzerinde

2-iç piyasada ise hâlen, mevcut olan uygulamada olduğu gibi, hem "dolum hacminin" hem de "net ağırlığın" belirlenmesine devam olunması kararlaştırılmıştır.

-15.8.1993 tarih ve 21316 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan İhracat Yönetmeliği'nin "Kayda Bağlı İhracat Listesinde değişiklik yapılmasına Dair Yönetmelik ile 24.12.1992 tarih ve 692 sayılı Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının kararlarının devamına ve işlem görmemiş zeytinyağı ve işlem görmüş dökme veya varilli zeytinyağı ihracat taleplerinin Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının incelenmesine tabi tutulması gerekmektedir. Bunun dışında kalan zeytinyağı ihracatı ise serbest bırakılmıştır.

-5.10.1993 tarih ihracat 2/3441 sayılı yazı ile Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Batı Anadolu Bölge Müdürlüğü İzmir İhracat Müdürlüğünden alınan bilgiye göre,

TS 341 yemeklik zeytinyağı standardına uygun yemeklik zeytinyağı ihracatında ithalatçı ülkelerin isteği doğrultusunda ambalajların değil de kolilerin üzerine imalat, son tüketim tarihlerinin yazılması Müsteşarlığın Dış Ticarettte Standardizasyon Genel Müdürlüğünün yazıları ile 1 Ekim 1993 tarihine kadar geçerli olacaktır. Bu mecburiyete TS/34 yemeklik zeytinyağı standardının yeni şekli ile yürürlüğe girmesine dek devam edilmesi uygun bulunmuştur.

Öte yandan zeytinyağı ihracatında Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu Kesintisi ve AT'ye Yönelik İhracatta "Prelevman İndirimi Uygulanmasının Gelişimi" aşağıda incelendiği gibidir.

1- İhracatta, "net ağırlığın" g ve kg olarak gösterilmesinin ihtiyari olması,

Türkiye ile Avrupa Birliği Katma Protokolün VI. Sayı Ek:1 gereğince, Türkiye'de üretilen ve doğrudan doğruya birliğe bu maddelerin ihracatına özel bir vergi veya resim uygulaması kaydı ile birlik ithal sırasında alınan "Prelevman"dan Türkiye lehine indirim uygulanacaktır.

Söz konusu fonun kaynağını, işlem görmemiş zeytinyağının Topluluğa ihracı halinde birliğin Türkiye lehine yaptığı ECU cinsinden indirim tutarının Türk lirası karşılığı kadar alınan primler oluşturacak ve primler T.C.Merkez Bankası nezdinde açılan "Prelevman Fonu"na aktarılacaktır. Öte yandan birlik üyesi bazı ülkelerin Prelevman indirimi uygulamamak için, ülkemiz menşeli işlem görmemiş zeytinyağlarını üçüncü ülkelere ithal etme yoluna gitmeleri üzerine, bunun önlenmesini teminin Para ve Kredi Kurulu'nun 23 sıra no'lu tebliği ile Avrupa Birliği dışında kalan ülkelere yapılacak rafine edilmemiş zeytinyağı ihracatında (kutu olanlar hariç) prelevman indirim tutarı karşılığı Türk lirası "Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu"na kesinti yapılması uygun görülerek zeytinyağı için AB dışı ülkelere Prelevman indirimi kadar DFIF fonuna kesinti yapılacağı hükme bağlanmıştır.

Fakat dökme veya varilli zeytinyağı ihracatının kayda bağlı olması, ihracat izninin alıcı ülke durumu, üretim, fiyatlar gibi kriterler dikkate alınarak verilmesi sonucu gerek AB'ne gerekse diğer ülkelere alınan maddelerin ihracatı bulunmadığından "Prelevman Fonu"nda bir meblağ oluşmadığı gibi, bu ürünlerden DFIF fonuna da her hangi bir nakit akışı olmamaktadır. Başka bir ifade ile DFIF kesintisinin pratikte hiç bir önemi bulunmamaktadır.

Eylül 1994'de dökme zeytinyağı ihracatı serbest bırakılmıştır.

KAYNAK:-T.C.Başb.Haz. ve Dış Tic.Müs. Kayıtları, Ankara.
-Ege İhracatçıları Birliği Kayıtları, İzmir.
-Türkiye İş Bankası Aylık Bültenleri, Çeşitli Sayılar.

Ek Çizelge 10: Türkiye Zeytinyağı İhracatının Önemli Ülkeler İtibariyle Dağılımı (Miktar-Ton/Değer 1000 \$)

YILLAR	1983		1984		1985		1986		1987		1988		1989		1990		1991		1992		1993(1)	
	Ton	1000 \$	Ton	1000 \$	Ton	1000 \$	Ton	1000 \$	Ton	1000 \$	Ton	1000 \$	Ton	1000 \$	Ton	1000 \$	Ton	1000 \$	Ton	1000 \$	Ton	1000 \$
ABD	335	338	209	230	96	108	13	16	55	71	69	153	1056	365	32	66	2793	5168	2896	5505	801	1
İTALYA	21204	23683	-	-	-	-	228	283	4254	4565	-	-	-	-	-	-	440	588	92	185	-	-
KUVEYT	979	919	1012	991	1078	1961	922	916	879	1349	1790	1662	490	522	334	399	266	287	600	813	266	-
LİBYA	36413	30218	12778	17351	15226	17117	17213	19381	19363	28993	12981	20472	1474	2303	9922	992	2891	4723	23	28	1	-
LİBNAN	-	-	1899	2119	-	-	1494	1807	22	16	3401	3317	192	177	40	48	251	242	205	230	17	-
SURİYE	287	262	346	329	715	519	115	123	125	126	-	-	63	65	1246	556	4502	1616	2785	1368	572	-
SARAKİSTAN	48	485	171	180	140	136	97	105	238	249	289	263	275	287	216	264	608	731	658	948	331	-
İRAN	485	257	69	103	4033	2632	30	40	31	49	21	29	26	36	-	-	-	-	71	49	195	-
SSCB	-	-	791	1000	3950	4510	1731	2104	4208	5116	2650	4188	11457	16052	830	1629	2690	4424	-	-	-	-
RUSYA	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2995	6335	1839	41
AZERİJYAN	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	186	450	3	-
İYUNYAN	11	14	34	45	208	247	820	1107	18	21	361	528	252	457	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	63746	80441	20788	26244	28482	29805	21628	28469	30301	41380	18157	27620	29024	42671	1661	4686	16419	21208	12182	18365	4181	80

(1) : 1993 Verileri Ocak-Temmuz ayma aittir.

KAYNAK: T.C.Başb. Hazine Dış Ticaret Müsteşarlığı Kayıtları, İlgili Yıllar

Ek Çizelge 11: Türkiye Zeytinyağı İthalat Mevzuatının Değişimi

- Zeytinyağı ithalatının başladığı ilk yıllarda ton başına bir ABD doları fon uygulaması ayrıca % 1 harç, % 2 fiyat istikrar fonu kesinti uygulaması karara bağlanmıştır (1983/84).

-1985 yılına dek ihracatı izne tabi olan zeytinyağı bu yıldan sonra dış ticaretin serbestleştirilmesi politikalarının uygulanmasıyla serbestce ithal edilmeye bağlanmıştır.

-5 Ocak 1988 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile, extra naturel, ince naturel, lampant (dökme), naturel zeytinyağı ithalatında 120 \$/ton, rafine ve karma zeytinyağı ithalatında 200 \$/ton karşılığının Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'na ödenmesi kararlaştırılmıştır.

-24 Mayıs 1989 tarihli Resmi Gazetede ise bu karar, Naturel Rafine ve karma zeytinyağının fon ödenmek suretiyle ithal edilerek maddeler listesinden çıkarılması şeklinde tekrar değiştirilerek karara bağlanmıştır.

-17 Ocak 1990 tarihli Resmi Gazete de ise zeytinyağı ithalinde gümrük vergisi muafiyeti uygulanacağı, yalnız dökme rafine zeytinyağı ithalatında 200 \$/ton karşılığı TL'sinin Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'na ödenmesi kararı yayınlanmıştır.

Gümrük Tarife İstatistik Pozisyon numaraları itibariyle bu uygulama incelenirse;

G	TİP	Madde İsmi	GV (%)	Fona Ödenecek ABD Dolar (Karşılığı, TL)
15	09	Zeytinyağı ve Frak siyonları (Rafine edilmiş olsun olmasın, fakat kimyasal olarak değiştirilmemiş)	10	-
15	09.10.10	Yalnız Dökme Saf	Muaf	-
15	09.10.21	Lampant Zeytinyağı	Muaf	-
15	09.10.22	Yalnız Dökme Ekstra	Muaf	-
15	09.10.23	Naturel Zeytinyağı	Muaf	-
15	09.10.23	Yalnız Dökme İnce	Muaf	-
15	09.10.23	Naturel Zeytinyağı	Muaf	200 \$/Ton
15	09.10.23	Rafine Zeytinyağı	Muaf	200 \$/Ton

-Zeytinyağı ithalatında halen % 5 Gümrük vergisi ve CİF bedelinin % 32'si kadar Toplu Konut Kesintisi yapılmakta olup, koruma oranı %37'dir.

-Zeytinyağında herhangi bir lisans sistemi bulunmamaktadır.

KAYNAK: -Ege İhracatçıları Birliği Kayıtları, 1983/1992.
-T.C.Başb. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı
Tarım ve Hayvancılık Dairesi Başkanlığı,
20.10.1993 tarih 4/12701301 sayılı faxları.

EK Çizelge 12: Türkiye'de Sofralık Zeytin Gıda Mevzuatının Tarihsel Gelişimi

-1967 yılında Uluslararası Zeytinyağı Konseyi bünyesi içinde kurulmuş bulunan "Yemeklik (Sofralık) Zeytin Hükümet Ekspertleri Teknik Komitesi" Uluslararası Sofralık Zeytin Standardı hazırlama çalışmalarına başlamıştır.

-1974 yılında, bu yıl 7 yıl süren ayrıntılı çalışma Kodeks Alimentaris Komisyonu (FHO-WHO) tarafından kabul edilerek (CAC/RS 1974) hükümetlere uygulanmak üzere tavsiye edilmiştir.

Türk standardlar Enstitüsü ise aynı yıllarda milli nitelikte bir sofralık zeytin standardı hazırlama çalışmalarına başlamış, milli sofralık zeytin standardımız 1969 yılında tamamlanarak, TS-774 "Yemeklik Zeytinler" başlığı altında yayınlanmıştır.

Uluslararası Sofralık Zeytin Standardının 1974 yılında hükümetlere uygulanmak üzere tavsiye edilmesinden sonra Türk Standardları Enstitüsü, Uluslararası Standardın tavsiye ve kapsamı içinde milli standardımızın revize çalışmalarına başlamış fakat bu çalışmalar sona erdirilmeden Uluslararası Zeytinyağı Konseyi 1974 yılında yayınlanan Kodeks sofralık zeytin standardını yenileme ihtiyacı duymuş ve "Dış Ticarete uygulanacak sofralık zeytin standardı" başlığı altında yeni bir standard hazırlama çalışmasına başlamıştır.

-1980 yılında sona eren bu çalışma ile Uluslararası Zeytinyağı Konseyi belirlenen standardın uygulamaya konması ile ilgili hükümetlere tavsiyelerde bulunmuştur.

-Bu kez Türk standardlar Enstitüsünde Sofralık Zeytin Standardı revize çalışmaları tekrar başlamış ve ancak 1992 yılında "TS-774 Sofralık Zeytin Standardı" olarak tamamlanmıştır.

-Fakat 1969 yılında hazırlanan listesinde kaldığı ve mecburi uygulanan standardlar listesine alınmadığı için sofralık zeytin etkili bir kontrole tabi tutulmamıştır. "TS-774 Sofralık Zeytin" standardı olarak revize edilen son standardta henüz mecburi uygulamaya geçmemiştir.

-26 Mayıs 1994 Tarih ve 21941 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dış Ticarete Standardizasyon 94/2 no'lu Tebliğ ile ihracatta zorunlu uygulamaya konulan TS/774 sofralık zeytin standardının zorunlu uygulamaya girme tarihi 31 Ağustos 1994 tarih 22037 Sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Dış Ticarete Standardizasyon 94/4 no'lu Tebliğ ile 2 yıl uzatılmış ve 1 Kasım 1996 olarak değiştirilmiştir.

KAYNAK: -Ahsen EROL, Süleyman AKSUU, "TS-774 Sofralık Zeytin Standardı", STANDARD, Sayı:372, Aralık 1992, s.84-85.
-Ege ihracatçı Birlikleri

EK Çizelge 13: Türkiye'de Sofralık Zeytin için Uygulama Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonları ve İthalatta Uygulanan Gümrük Vergileri

G Tip	Madde ismi	Gümrük Vergisi (%)	Fon Kesin. Dolar/Ton
20.05.70	Zeytin Konserveleri Dondurulmamış (Sirkersiz, Asetik Asitsiz)	15	500
20.05.70.12	Siyah Zeytin Konserveleri (Dondurulmamış Asitsiz)	-	-
20.05.70.11	Yeşil Zeytin Konserveleri (Dondurulmamış Asitsiz)	-	-
7.11.20.10	Zeytinler-Zeytinyağı için Olmayan, Geçici Konserveler Edilmiş	5	50
7.09.90.31	Zeytinler-Zeytinyağı imalinde Kullanılmayan	1	-

KAYNAK: Ege ihracatçı Birlikleri Kayıtları, 1993 Yılı İthalat Mevzuatı.

Ek Çizelge 14: Önemli Zeytin Üreticisi Ülkelerin Sofralık Zeytin İhracatları (1000 Ton)

ÜLKELER	1981/82	1982/83	1983/84	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	Ortalama	Pay (%)
İSPANYA	89.3	101.1	105.8	110.0	106.5	134.8	145.0	130.0	127.3	136.1	134.5	135.0	121.2	47.6
YUNANİSTAN	53.0	40.0	38.0	47.5	55.0	52.0	45.0	50.0	45.0	47.0	35.0	35.0	45.2	17.8
FAS	29.1	33.3	25.0	35.0	40.0	44.0	33.0	41.0	43.5	47.5	50.0	50.0	39.2	15.4
TÜRKİYE	5.5	12.0	6.0	5.0	5.0	9.0	8.0	6.0	2.0	8.0	12.0	10.0	7.3	2.9
İTALYA	1.2	1.4	1.2	1.2	1.5	0.9	1.2	1.0	1.0	1.2	1.1	2.0	1.2	0.4
DİĞERLERİ	35.8	32.5	21.3	38.0	39.2	33.4	37.7	51.5	52.2	46.2	47.6	50.5	40.7	15.9
DÜNYA	213.9	220.3	197.3	236.7	247.2	274.1	269.9	279.5	271.0	286.0	280.2	282.5	254.8	100
TOPLAMI														

(*) : 1992/93 yılı verileri tahminidir.

KAYNAK: Uluslararası Zeytinyağı Konseyi, ilgili yıllar.

**EK Çizelge 15: Sofralık Zeytinde İlk Kez 1991 Yılında
Yürürlüğe Konulan Destekleme Alımı Hakkındaki
Tebliğ**

1991 yılı Ürünü sofralık zeytinin destekleme alım fiyatı ve alımlarla ilgili diğer esaslar, 3186 sayılı kanunun 27. ve 20.3.1985 tarih ve 85/9282 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilen Tarım Satış Kooperatifleri Birliği Anasözleşmesi'nin 50. maddeleri uyarınca aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir.

Yüksek Planlama Kurulu tarafından:

1- 1991 yılı ürünü sofralık zeytinin Devlet adına satın alınmasına.

a-Üreticilerden alımda bulunmak üzere Marmara Zeytin Tarım Satış Kooperatifleri Birliğinin (MARMARABİRLİK) görevlendirilmesine, alımların bu Birliğe bağlı kooperatifler eliyle Birlik adına yapılmasına,

b-1991 yılı ürünü Gemlik tipi 220 kalıbrajlı sofralık zeytin baş fiyatının 11.500 TL/Kg olarak tespitine, diğer kalitelerdeki zeytin kalıbraj ve fiyatlarının belirlenmesinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığının yetkili kılınmasına,

c-Zeytin alımı ile alımdan satışa kadar yapılacak masraflar ve ürünün işlenmesi amacıyla gerekli finansmanın, Birliğin kendi imkanları ile T.C.Ziraat Bankası tarafından açılacak kredilerden karşılanmasına ve Birliğe satın alınan ürün değerinin % 15'inin stoklarının tamamı eritilinceye kadar işletme kredisi olarak tahsis edilmesine, gerektiğinde, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın izni ile diğer Bankalardan da kredi kullanılabilmesine,

d-Üreticilere ürün bedellerinin Birliğin imkanlarının elverdiği ölçüde peşin ödenmesinin esas alınmasına,

2-Ortak Üreticilerden ürün teslimi sırasında sermaye paylarına mansuben ürün bedeli üzerinden % 4, ortak olmayan üreticilerden ürün teslimi sırasında ve hizmet karşılığı olarak % 6 kesinti yapılmasına,

Ayrıca, ortak üreticilerden ürün bedelinin % 2'si, ortak olmayan üreticilerden de % 3 oranında mali yapıyı güçlendirmek amacıyla kesinti yapılmasına,

Ortak olmayan üreticilerden hizmet karşılığı olarak ve ortaklar ile ortak olmayan üreticilerden mali yapıyı güçlendirmek amacıyla yapılacak kesintilerin T.C.Ziraat Bankasında bir fonda toplanmasına,

3-Birliğe alım görevi sebebiyle, alım değerinin % 3'ü oranında hizmet komisyonu ödenmesine,

4.Diğer hususlarda, Tarım Satış Kooperatifleri Birliği Anasözleşmesinin "VII. Destekleme Alımları" başlıklı bölümünde yer alan hükümlerin uygulanmasına karar verilmiştir.

Ek Çizelge 16: Türkiye Pirina Yağında Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonları ve İthalatta Uygulanan Gümrük Vergisi Oranları

G Tip	Madde İsmi	Gümrük Vergi Oranı (%)
15 09	Zeytinyağı ve fraksiyonları (rafine edilmiş olsun olmasın, fakat kimyasal olarak değiştirilmemiş)	
15.09.40.29	Pirina Yağı	Muaf
15 09.90.21	Pirina	10

KAYNAK: Ege İhracatçı Birlikleri Dökümanları, 1993

EKÇizelge 17: Ö.Z.Ü.Ülkelerde Zeytin Üreten İşletmelerin Ortalama İşletme Sayıları ve İşletme Büyüklüklerine Göre Payları

	İTALYA(Adet)	Pay %	YUNANİSTAN(Adet)	Pay %	İSPANYA (Adet)	Pay (%)	AB (12) (Adet)	Pay %
< 1ha	283 560	29.8	133 970	27.0	8 055	1.7	478 323	22.7
1 <2 ha	235 211	24.7	104 330	21.0	83 264	18.1	465 077	22.1
2-<5 ha	251 777	26.4	152 830	30.8	150 676	32.7	604 297	28.7
5-<10 ha	100 385	10.5	69 910	14.1	92 284	20.0	285 951	13.6
10-<20 ha	48 367	5.1	23 940	4.8	57 611	12.5	144 230	6.9
20-<30 ha	12 644	1.3	5 300	1.1	22 549	4.9	45 410	2.2
30-<50 ha	10 342	1.1	3 270	0.7	19 855	4.3	36 778	1.7
50-<100 ha	6 720	0.7	1 530	0.3	15 975	3.5	26 333	1.3
≥100 ha	3 603	0.4	550	0.1	10 640	2.3	17 067	0.8
Toplam	952 609	100.0	495 630	100.0	460 909	100.0	103 463	100.0

KAYNAK: Eürepean Community:" Survey on Farming Structures. Main Data for 1987"

UZK'den 4 Nisan 1991 tarih ve E/Stat 2-H.1/OT. 1/37/686-91 sayılı yazı ile alınmıştır.

Ek Çizelge 18: İspanya Zeytinyağı Dış Satımının Ülkelere Göre Dağılımı (1.11/31.8 Dönemi)

ÜLKELER	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91	Ortalama	Pay (%)
Almanya	575.5	562.8	793.0	913.5	711.2	0.4
Fransa	12 733.0	14 531.0	18 374.7	25 153.7	17 698.1	11.8
Yunanistan	2 000.0	-	1 491.0	24 183.1	6 918.5	4.6
İtalya	95 420.0	45 285.0	69 401.8	233 426.0	110 883.7	74.4
Portekiz	261.3	15 746.0	6 719.5	12 771.0	8 874.4	5.9
AB	113 288.1	79 101.1	100 804.5	302 770.5	148 991.0	100
Rusya	4 000.0	1 000.0	7 000.1	1 049.2	3 262.3	1.6
Libya	17 596.0	-	-	-	4 399.0	2.2
Kanada	1 536.6	1 920.4	1 273.0	2 147.0	1 561.7	0.8
ABD	8 273.0	9 422.4	10 237.3	12 361.6	10 073.5	5.1
S.Arabistan	2 071.0	2 241.0	2 792.0	3 873.0	2 744.2	1.4
Japonya	1 088.7	1 250.0	1 1192.6	1 390.8	1 219.6	0.6
Avusturalya	3 860.2	4 821.2	5 402.9	16 643.9	7 682.0	3.9
TOPLAM	158 978.6	110 986.9	148 698.0	356 970.6	193 808.5	100

KAYNAK: UZK, "Feuille D'information", İlgili Yıllar.

Ek Çizelge 19 : İspanya Zeytinyağı İthalatının Ülkelere Göre Dağılım Durumu
(Ton) (1987/88-1990/91) (1.11/31.8 Dönemi)

ÜLKELER	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91	Ortalama	Pay (%)
Fransa	23.0	4 980.0	52.0	2 732.0	1 946.7	21.7
Yunanistan	-	8 561.0	-	5 687.0	3 562.0	39.7
İtalya	391.1	4 920.0	170.4	4 400.1	2 470.4	27.5
Portekiz	-	48.0	3 131.0	232.0	852.7	6.4
AB	438.2	18 525.0	3 777.6	13 073.1	8 953.0	100 68.0
Tunus	-	-	-	15 742.0	3 935.5	29.9
Türkiye	-	-	-	185.0	46.2	0.3
TOPLAM	442.4	18 535.9	4 319.5	29 334.1	13 157.9	100

KAYNAK: UZK,(Feuille D'information), İlgili Yıllar.

Ek Çizelge 20: İspanya'da Zeytinyağı Ev Tüketiminin
Bölgelere Göre Dağılımı

BÖLGELER	Zeytinyağı Tüketimi (%)	Nüfus (%)
Galicia	8.9	7.3
Princ.Asturias	2.1	3.0
Cantabria	1.5	1.4
Pais Vasco	5.5	5.7
Navarra	1.2	1.3
La Rioja	1.0	0.7
Aragon	3.6	3.2
Cataluna	15.7	15.8
Baleares	1.7	1.8
Castillay Leon	5.8	6.8
Madrid	11.6	12.6
Castilla La Mancha	5.0	4.3
Comunidad Valecia	8.1	9.7
Region de Murcia	3.4	2.5
Extremadura	2.7	2.8
Andalucia	20.6	17.1
Canarias	1.4	3.8
Ceutay Melilla	0.2	0.3
İSPANYA	100	100

KAYNAK: Manuel Alba, "The Marketing.....", a.g.e, s.8.

Ek Çizelge 21: İspanya Zeytinyağında Tüketici Fiyatlarının (P.F.) Durumu (Peseta)

YILLAR	Tip Zeytinyağı (*) 1 litrelik plastik kutuda	İNDEKS 1986=100	Naturel Yemeklik Zeytinyağı 1 litrelik plastikte (1° veya 1.5° Ağırlık olarak)	İNDEKS 1986=100
1986	272	100,0	262,5	100,0
1987	274,0	100,7	287,5	109,5
1988	279,0	102,5	308,0	117,3
1989	348,0	127,9	372,5	141,9
1990	356,0	130,8	367,0	139,8
1991	351,0	129,0	389,0	148,1
1992	318,0	116,9	387,0	147,4
1993	351,0	129,0	370,0	140,9
Ort. Yıllık Artış (%)	3,7		5,0	

(*) :Tip Zeytinyağı ile İfade Edilen, Rafine ile Naturel Zeytinyağı Karışımıdır.

(**) :1986 Yılında 1 Peseta=4,41 TL

:1993 Yılında 1 Peseta=84,20 TL'dir.

KAYNAK: UZK,"Feuille D'information, İlgili Yıllar.

Ek Çizelge 22: İspanya'da Zeytinyağında Ortalama Farklı Parekende Satış
Dükkanlarına Göre Değişimi

Parekendeci Tipi	Naturel Zeytinyağı Fiyatı (Peseta/Kg) (1986 Yılı)
Köy Dükkanları	273
Klasik Satış Dükkanları	277
Self Servis	273
Supermarket	253
Hypermarket	265
Ortalama	268

(*) : 1986 yılında 1 Peseta=4,41 TL'dir.

KAYNAK : Manuel Alba"The Marketing of" a.g.e, s.16.

Ek Çizelge 23: İspanya'da Sofralık Zeytin Üretiminin (Ton) ve Alanının (Ha) Bölgeler İtibariyle Dağılımı

BÖLGELER	ÜRETİM							Alan 1988	Pay (%)
	1985	1986	1987	1988	1989	Ortalama	Pay(%)		
ARAGON	500	2 200	2 400	600	2 600	1 660	0.74	994	0.55
CATALONİA	100	400	400	700	3 300	980	0.44	2 768	1.55
CASTİLLAYLEON	2 100	600	900	200	700	900	0.40	1 510	0.84
CASTİLLA LA MANCHA	400	100	100	-	100	175	0.07	425	0.23
C.VALENCİANA	1 300	1800	1 700	2 600	2 400	1 960	0.88	2 780	1.56
R.D.MURCİA	600	800	800	600	100	580	0.26	767	0.43
EXTREMADURA	49 700	53 500	55 000	46 000	61 000	53 040	23.92	69 083	38.8
ANDALUSİA	59 600	199 300	167 900	168 300	213 800	161 780	72.98	99 226	55.8
DİĞERLERİ	200	700	900	200	1 100	600	0.27	150	0.08
İSPANYA	114 500	259 400	230 100	219 200	285 100	221 660	100.0	177 703	100.0

KAYNAK : MAPA, Madrid Ekonomi ve Ticaret Müsteşarlığı,
: UZK., "Yemeklik Zeytin", a.g.e, s.54.

Ek Çizelge 24: İspanya Sofralık Zeytin İhracatının Ülkelere Göre Dağılım Durumu (Ton)
(1.9/31.8) (12 Aylık Dönem)

ÜLKELER	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91	Ortalama	Pay (%)
ALMANYA	4 826.9	3 314.3	4 657.0	5 257.0	4 513.8	3.6
FRANSA	8 069.5	6 838.0	7 175.0	7 412.0	7 373.6	5.9
İTALYA	20 557.0	20 027.0	19 598.0	26 812.0	21 748.5	17.5
İNGİLTERE	1 532.1	1 290.0	1 892.0	2 032.0	1 686.5	2.3
AB TOPLAMI	36 635.3	34 525.9	36 548.9	47 774.4	38 871.1	31.4
RUSYA	2 045.0	1 639.0	2 911.0	102.0	1 674.2	1.3
BREZİLYA	1 462.0	638.2	1 893.4	2 458.8	1 613.1	1.3
KANADA	6 827.0	4 668.0	6 356.0	5 854.0	5 926.2	4.7
ABD	61 116.7	51 837.9	59 357.0	55 104.0	56 853.9	45.9
SUUDİ ARABİSTAN	5 719.1	7 658.0	3 929.0	8 320.0	6 406.5	5.1
AVUSTURALYA	2 460.6	2 548.0	2 385.0	2 901.0	2 573.6	2.0
TOPLAM	125 601.2	112 809.2	123 11.0	133 050.0	123 642.8	100.0

KAYNAK: UZK., (Feuille D'information), İlgili Yıllar.

EK Çizelge 25: Önemli Zeytin Üreticisi Ülkelerin Sofralık Zeytinde AB'ine İthalat ve İhracatları (1000 Ton)

ÜLKELER	İSPANYA				YUNANİSTAN				İTALYA			
	AB DIŞI		AB İÇİ		AB DIŞI		AB İÇİ		AB DIŞI		AB İÇİ	
YILLAR	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
1986/87	105.0	0.0	30.0	0.0	26	0.0	26.5	0.0	1.0	4.0	1.0	45.0
1987/88	112.0	0.0	33.0	0.0	23	0.0	22	0.0	0.5	2.0	0.1	37.0
1988/88	95.0	0.0	35	0.0	20	0.0	30	0.0	0.4	3.1	0.6	44.4
1989/89	90.5	0.0	39.0	0.0	23.5	0.0	25.5	0.0	1.0	2.6	0.6	45.7
1990/90	85	0.0	50.5	0.0	23.0	0.0	19.5	0.0	1.0	3.0	1.5	47.0
1991/91	89.5	0.4	45.0	0.2	13.0	0.0	22.0	0.0	0.5	3.7	0.6	48.0
1992/93	85.0	0.0	50.0	0.0	13.0	0.0	22.0	0.0	1.0	3.5	1.0	41.5

KAYNAK: Uluslararası Zeytinyağı Konseyi.

Ek Çizelge 26: İspanya'da Sofralık Zeytin Fiyatlarının Son Oniki Yıl İçindeki Gelişim Durumu

	Üretici Eline Geçen Fiyatlar Ptas/kg	İNDEKS 1980/81=100	İhracat Fiyatları Ptas/kg	İNDEKS 1980/81=100
1980	54.63	100.0	135.0	100.0
1981	50.77	92.9	174.0	128.8
1982	91.89	168.2	174.0	128.8
1983	60.75	111.2	224.0	165.9
1984	102.50	187.6	199.0	147.4
1985	50.06	91.6	229.0	169.6
1986	49.14	89.9	172.0	127.4
1987	45.07	82.5	202.0	149.6
1988	56.78	103.9	228.0	168.8
1989	51.38	94.0	201.0	148.8
1990	47.50	86.9	215.0	159.2
1991	42.40	77.6	249.0	184.4
Ort. Yıllık Artış (%)	-2.2		5.7	

(*) : 1983/84 yılında 1 peseta = 1,7 TL, 1991/92 yılında 41,0 TL'dir.

KAYNAK : Uluslararası Zeytinyağı Konseyi

Ek Çizelge 27: İspanya'da Pirina Yağı Ekstrakte Eden Fabrikaların Sayılarına Göre Bölgesel Dağılımı

BÖLGELER	Pirina Ekstrakte Eden Fabrikalar		Pirina Yanında Diğer Bitkisel Yağlarda Ekstrakte Eden Fabrikalar		Toplam Fabrika Sayısı	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
LaRioja	1	1.1	-	-	1	0.7
Aragon	4	4.4	-	-	4	2.9
Catolonia	10	11.0	1	2.2	11	8.1
Castilla-Leon	1	1.1	-	-	1	0.7
Castilla-La Mancha	12	13.2	4	8.9	16	11.8
Valencia	2	2.2	-	-	2	1.5
Extremadura	3	3.3	-	-	3	2.2
Andalusia	58	63.7	40	88.9	98	72.1
TOPLAM	91	100.0	45	100.0	136	100

KAYNAK: UZK, "Olive Pomace", a.g.e., s.25.

**Ek Çizelge 28 : İspanya Yağı İhracatının Ülkeler İtibariyle Durumu (Ton)
(1.11/31.8) (10 Aylık Dönem)**

ÜLKELER	1986/87	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91	1991/92	Ort.	Pay (%)	
Almanya	138.0	34.0	-	6.0	19.0	3.0	33.4	0.3	0.2
Danimarka	2.0	5.0	-5.0	7.0	-	-	3.2	0.1	0.1
Fransa	20.0	21.0	6.0	49.5	43.0	20.0	26.6	0.2	0.2
İtalya	11 500.0	21 595.0	3 067.0	11 266.0	16 376.0	3 137.0	11 156.8	94.1	71.6
Portekiz	-	-	-	156.0	106.0	128.0	65.0	0.5	0.4
İngiltere	2 348.0	59.0	0.2	-	253.0	287.0	491.2	4.1	3.2
Belçika-Lüksemburg	122.0	171.0	103.0	85.0	35.0	0.4	86.2	0.7	0.5
AB Toplamı	14 130.0	21 885.0	3 181.2	11 569.5	16 832.0	3575.4	11 862.4	100	76.2
Andorre	33.0	75.0	83.0	163.0	80.7	85.0	86.6		0.6
Moritanya	214.0	97.0	-	82.0	-	93.0	81.0		0.5
Brezilya	4 359.0	1 131.0	1 665.0	-	-	-	1 192.5		7.6
Kanada	49.0	163.0	-	36.0	-	-	41.3		0.3
AB	3 436.0	3 527.0	1 552.0	327.0	694.0	600.0	1 689.3		10.8
Suudi Arabistan	100.0	827.0	532.0	31.0	8.0	178.0	279.3		1.8
Kuveyt	215.0	830.0	414.0	-	-	106.0	260.8		1.7
Pakistan	155.0	81.0	34.0	64.0	63.0	25.0	70.3		0.5
TOPLAM	22 691.0	28 616.0	7 461.2	12 272.5	17 677.7	4 662.4	15 563.5		100

KAYNAK: UZK, (Feuille D'information), İlgili Yıllar.

Ek Çizelge 29: İtalya'da Zeytinyağı İşletmelerinin Bölgesel Dağılımı ve Üretimleri

BÖLGELER	Zeytini Yağa İşleyen İşletme Sayısı (Adet)	Fabrika Başına Düşen Zeytinyağı Üretimi (100 Kental/Yıl)
Puglia	2 029	6 605
Calabria	2 203	2 411
Sicilya	998	2 742
Campania	961	1 577
Lazio	702	2 622
Abruzzi	790	1 614
Tuscany	764	1 534
Liguria	350	1 115
Basilicata	301	2 364
Sardinia	262	1 729
Umbria	369	1 249
Molise	179	1 484
Marche	251	906
Others	99	1 150
TOPLAM	10 258	2 880

(*) : 1 Kental 100 kg'na eşittir.

KAYNAK: Francesco G.Leone "The Dynamics", a.g.e., 1990. s.11.

Ek Çizelge 30: İtalya'nın Zeytinyağı İhraç Ettiği Önemli Ülkeler (Ton)
(1.11-31.10 Dönemi)

ÜLKELER	1986/87	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91	1991/92	Ort.	Pay (%)
Almanya	5 439.5	3 544.8	4 562.1	6 427.5	7 753.5	8 532.2	6 043.3	20.3 6.9
İspanya	84.2	717.1	3 638.5	2 672.6	13 794.8	16 324.0	6 205.2	20.9 7.1
Fransa	7 308.5	7 542.4	8 153.5	5 986.6	5 820.9	11 392.4	7 700.7	26.0 8.8
Yunanistan	10 433.1	2 318.0	1 825.7	2 741.6	15 824.2	8 236.7	6 896.5	23.2 7.9
İngiltere	1 381.8	1 851.7	3 262.0	2 612.0	3 061.0	4 906.6	2 845.8	9.6 3.3
AB	24 647.1	15 974	21 441.8	20 440.3	46 254.4	49 391.9	29 691.5	100 34.0
İsviçre	616.4	833.5	852.7	963.7	1 088.1	1 325.0	946.6	1.1
Rusya	5 205.4	5 651.2	1 985.3	1 879.7	386.0	58.1	2 527.6	2.9
Kanada	2 643.5	3 425.2	4 004.2	4 313.1	4 428.0	7 082.7	4 316.2	4.9
ABD	26 989.6	31 028.8	41 633.7	51 771.5	47 204.3	58 438.0	42 844.3	49.0
Suudi Arabistan	1 330.4	1 228.9	1 570.8	1 256.0	1 018.0	1 234.0	1 273	1.5
Japonya	830.0	1 1183.5	1 454.7	1 810.1	1 640.5	2 423.5	3 223.7	3.7
Avustralya	1 218.4	1 943.6	2 821.8	3 056.9	2 477.2	3 487.3	2 500.9	2.1
TOPLAM	63 480.8	71 268.7	75 765.0	85 491.3	104 496.5	123 440.5	87 323.8	100

KAYNAK: UZK, (Feuille D'information), No. 729/16.3.1993, s.13.

**Ek Çizelge 31 : İtalya'nın Zeytinyağı İthal Ettiği Önemli Ülkeler (Ton)
(1.11-31.10 Dönemi)**

ÜLKELER	1986/87	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91	1991/92	Ort.	Pay %
İspanya	38 999.8	110 625.3	54 947.2	100 863.8	270 313.9	54 683.3	105 072.2	42.9
Fransa	26 606.9	8 668.9	3 452.8	14 893.8	18 799.0	20 256.2	15 446.2	6.3
Yunanistan	100 124.5	16 755.8	91 406.9	75 324.7	27 533.3	125 761.8	72 817.8	29.8
Portekiz	4 667.8	8 592.7	109.0	1 287.1	2 276.2	109.8	2 840.4	1.2
AB	170 399	14 464.7	149 915.9	192 369.4	318 922.4	200 811.1	196 176.7	80.2
Fas	-	20.2	-	7 675.9	2 543.1	1 582.6	1 970.3	0.8
Tunus	12 100.4	45 579.5	35 990.2	47 280.9	81 577.6	49 736.9	45 377.6	18.6
Türkiye	4 441.3	203.9	56.0	45.0	228.5	1 001.8	996.1	0.4
TOPLAM	186 940.7	190 446.3	185 962.1	247 371.2	403 271.0	253 132.4	244 520.6	100

KAYNAK: UZK, (Feuille D'information), No. 729/16.3.1993, s.13.

Ek Çizelge 32: İtalya'da Sofralık Zeytin Üretimi ve Alanının Bölgelere Göre Dağılımı

BÖLGELER	Sofralık Zeytin Üretimi (1000 Ton)	Üretimdeki Payı (%)	Sofralık Zeytin Alanları İçindeki Oranları (%)
Puglia	23.3	27.0	31.7
Calabria	4.1	4.8	15.7
Sicilia	44.8	52.0	14.6
Lazio	1.2	1.4	7.5
Campania	4.8	5.7	6.8
Abruzzi	1.0	1.2	4.0
Toscana	0.1	0.2	6.8
Sardunya	3.8	4.4	3.3
Basilicata	1.5	1.8	3.2
Diğerleri	1.1	1.7	6.4
TOPLAM	85.1	100.0	100.0

KAYNAK: Vincenzo Marsilio, "Table Olive Production....." a.g.e., s.6.

Ek Çizelge 33 : İtalya'nın Ülkelere Göre Sofralık Zeytin İthalat ve İhracatı (Ton)

ÜLKELER	1985		1986		1987		1988		1989	
	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat
Belçika	11	3	22	6	-	22	-	10	-	-
Lüksemburg	-	7	-	13	-	3	-	-	-	-
Danimarka	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Fransa	824	268	487	213	656	67	424	88	506	-
Almanya	-	42	15	105	7	63	9	65	53	10
Yunanistan	29 377	99	22 063	142	23 306	218	17 490	49	23 792	10
İrlanda	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Hollanda	-	17	-	10	-	10	-	2	-	-
İngiltere	14	4	-	2	-	2	-	-	-	-
İspanya	17 360	-	13 293	-	22 731	21	21 860	50	21 698	18
Portekiz	-	-	48	-	219	-	38	-	102	-
AT	47 586	442	35 928	491	46 919	406	39 821	264	46 142	50
Fas	2 571	-	3 187	-	2 663	-	1 459	-	2 670	-
A.B.D.	-	180	-	124	-	82	-	64	-	8
Kanada	-	65	-	12	-	80	-	61	-	6
Diğerleri	18	162	45	192	7	101	44	130	74	10
TOPLAM	50 175	849	39 160	819	49 589	669	41 324	519	48 886	82

KAYNAK : T.C. Roma Büyükelçiliği, a.g.y., ISMEA ve ISTAT verileri, s.29.

Ek Çizelge 34 : İtalya'da Son On Yıl İçinde Yemeklik Pirina Yağı İthalat ve İhracatı (Ton)

YILLAR	İTHALAT (1)	İHRACAT (2)	FARK (1-2)	ENDEKS
1981/82	10 400	7 338	3 062	100
1982/83	31 810	4 773	27 077	884
1983/84	30 186	26 546	3 640	118
1984/85	29 505	14 152	15 353	501
1985/86	48 333	15 220	35 113	1 146
1985/87	37 992	13 721	24 271	792
1987/88	37 691	23 711	13 980	456
1988/89	37 037	32 271	4 766	155
1989/90	40 894	13 410	27 484	897
1990/91	41 237	16 089	25 148	821

KAYNAK: Nicola Lambardo, "....." a.g.e., s.12.

Ek Çizelge 35 : İtalya'nın Ülkeler İtibariyle Pirina Yağı İthalatı (Ton)
(1.1.- 31.12 Aylık Dönem)

ÜLKELER	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91	1991/92	Ort.	Pay %
Almanya	-	-	22.9	-	-	18.4	-	5.9	0.02
Fransa	0.7	1 517.6	23.0	0.7	0.5	285.8	-	261.2	0.68
Yunanistan	41 838.6	17 902.3	18 490.5	33 932.2	26 464.7	11 924.3	23 615.5	24 881.2	65.0
İspanya	4 330.1	12 468.9	17 836.8	3 101.5	8 732.5	23 326.2	270.0	10 009.4	26.1
Portekiz	1 638.6	5 982.0	1 295.4	-	2 975.1	806.9	-	1 814.0	4.7
AB	47 808.0	37 870.8	37 668.6	37 034.4	38 172.8	36 361.6	23 885.5	36 987.0	96.5
Tunus	-	-	-	-	-	2 299.9	1 245.2	506.4	1.3
Türkiye	524.9	-	-	-	-	600.4	-	160.7	0.4
Fas	-	-	-	-	2 717.9	1 975.3	-	670.5	1.8
TOPLAM	48 332.9	37 870.8	37 668.6	37 034.4	40 890.7	41 237.2	25 130.7	38 309.3	100

KAYNAK: UZK, Feuille D'information, Çeşitli Yıllar

Ek Çizelge 36 : İtalya'nın Ülkeler İtibariyle Pirina Yağı İhracatı (Ton)

ÜLKELER	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91	1991/92	Ort.	Pay (%)
Almanya	739.8	537.1	279.0	210.4	308.6	156.9	270.3	417.0	9.9 1.9
Danimarka	47.2	73.9	80.5	64.8	64.4	95.3	115.5	90.3	2.1 0.4
İspanya	1 612.5	-	24.4	13 509.1	536.4	724.2	1 566.8	2 995.6	71.4 13.7
Fransa	240.0	211.0	146.7	135.4	136.5	210.4	148.3	204.7	4.9 0.9
Yunanistan	-	-	-	326.4	25.9	300.8	654.9	218.0	5.2 1.0
İngiltere	346.3	204.1	140.4	179.1	143.6	218.5	402.0	272.3	6.5 1.3
AB	2 985.8	1 026.1	671.0	14 425.2	1 215.4	1 706.1	3 157.8	4 197.9	100 19.2
Rusya	0.2	24.0	-	-	3.5	0.2	20.4	8.1	0.1
Yugoslavya	1 058.2	111.2	17.7	10.0	37.5	2.7	18.0	209.0	1.0
Tunus	-	-	5 433.1	3 131.8	5.0	1 575.0	0.9	1 690.0	7.8
Kanada	0.2	76.9	365.6	285.6	286.7	146.5	1 031.6	365.5	1.7
ABD	6 949.4	9 947.0	15 958.8	12 510.5	10 804.4	10 707.8	18 353.7	14 205.4	65.2
İsrail	-	-	29.2	288.5	183.7	1 204.3	1 074.7	463.4	2.1
Türkiye	1 036.6	-	-	-	-	-	-	172.8	0.8
Avusturalya	138.2	152.5	157.7	328.8	340.5	317.2	1 365.6	466.8	2.1
TOPLAM	12 168ç6	11 337.7	22 633.1	30 980.4	12 876.7	15 659.8	25 022.7	21 779.8	100

KAYNAK: UZK, (Feuille D'information), Çeşitli Yıllar.

Ek Çizelge 37: Yunanistan'da Zeytinyağı Paketlemesinde Özel Sektör ve Kooperatiflerin Payı

YILLAR	Toplam Zeytinyağı Üretiminin Paketlenme Oranı (%)	İNDEKS	Paketlemeye Kooperatiflerin Payı (%)	Özel Sektörün Payı (%)
1981/82	16	100.0	28	72
1982/83	18	112.5	36	64
1983/84	19	118.7	34	66
1984/85	32	200.0	38	52
1985/86	21	131.2	46	54
1986/87	37	231.2	30	70
1987/88	40	250.0	29	71
1988/89	42	262.5	28	72
1989/90	38	237.5	21	80

KAYNAK: Nicola Michelakis, "Olive Oil Quality Improvement in Greece. Past, Present and Future"
Olivae No: 42, June 1992, s.23.

Ek Çizelge 38: Yunanistan'ın Zeytinyağında Ülkelere Göre İhracat Durumu (Ton)

ÜLKELER	1986/87	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91	1991/92
Almanya	172.5	155.9	203.1	297.5	260.7	417.0
Belçika	15.5	11.5	13.2	27.5	19.2	62.1
Danimarka	23.7	15.1	30.0	43.2	34.2	91.3
İspanya	-	-	1 603.5	0.1	0.1	8 021.4
Fransa	184.6	11.4	4 288.9	7 357.2	402.1	129.6
İtalya	49 080.3	31 595.2	95 199.2	75 240.7	45 466.2	90 079.3
Hollanda	14.2	17.5	10.2	112.5	-	14.4
Portekiz	-	-	-	-	20.3	-
İngiltere	632.3	-	2 640.3	510.0	497.8	900.8
AB Toplam	50 123.1	32 176.2	103 988.2	83 589.1	46 700.6	99 715.9
Avusturya	73.7	39.4	929.0	406.1	91.2	82.3
İsviçre	143.7	67.3	64.6	118.4	158.5	167.9
İsviçre	20.2	22.2	13.8	17.3	50.9	19.5
Rusya	8 154.5	937.1	2.0	27.3	202.8	232.0
Mısır	120.3	55.0	32.0	113.5	63.5	3 585.6
Brezilya	35.3	13.2	26.6	20.1	71.3	4.4
Kanada	420.9	366.4	181.9	344.8	742.1	353.6
ABD	1 229.4	372.3	857.6	1 487.4	1 817.4	2 149.8
Suudi Arabistan	35.0	-	433.6	163.2	15.4	14.9
Kıbrıs	528.7	610.2	162.4	49.9	35.9	375.4
Ürdün	18.2	-	-	-	-	198.4
Kuveyt	318.0	150.6	641.0	1 021.9	475.1	516.7
Lübnan	-	14.7	0.4	207.8	510.1	2 363.3
Avusturalya	-	13.0	1 127.1	1 370.8	2 057.5	1 621.4
Diğerleri	140.1	185.1	294.4	595.8	325.4	1 122.4
TOPLAM	62 285.4	35 884.9	107 462.5	89 579.3	53 297.3	112 523.6

KAYNAK: UZK, (Feuille D'information), İlgili Yıllar.

Ek Çizelge 39: Yunanistan'ın Zeytinyağında, Ülkelere Göre İthalat Durumu (Ton)

ÜLKELER	1986/87	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91	1991/92	Ort.	Pay (%)
Almanya	20.3	1.7	2.4	0.8	20.3	2.6	8.0	0.05
İspanya	21 423.0	3 491.4	998.1	2 470.9	21 423.0	857.0	8 443.9	48.0
Fransa	122.9	5 558.4	3.5	-	122.9	25.5	972.2	5.5
İtalya	15 012.0	11 392.7	242.2	3 048.8	15 012.0	4 151.1	8 143.1	46.3
İngiltere	-	-	-	18.4	-	-	3.1	0.02
AB Toplam	36 578.2	20 444.2	1 246.2	5 538.9	36 578.2	5 036.2	17 570.3	99.8
Türkiye	-	21.0	-	-	-	-	3.5	0.02
Japonya	-	-	1.1	-	-	112.9	19.0	0.11
*TOPLAM	36 578.2	20 465.2	1 247.3	5 538.9	36 578.2	5 149.1	17 592.8	100

(*) : Veriler 1.11/31.10 (12 Aylık süreyi) kapsamaktadır.

KAYNAK: UZK, (Feuille D'information), İlgili Yıllar.

Ek Çizelge 40: Avrupa Birliği Fiyatları ve Yardımlar (ECU/ 100 Kg)

	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91	1991/92
Üretici Hedef Fiyatı	322.56	322.56	322.56	222.56	322.56	322.56	322.01
Temsili Piyasa Fiyatı	198.58	166.67	174.61	190.61	190.61	190.61	197.28
Müdahale Fiyatı AB 10'lu İspanya	227.62 129.71	216.24 134.61	216.24 144.81	216.24 155.01	216.24 165.21	216.24 171.42	185.31 209.65
Eşik Fiyatı	198.68	163.05	177.15	189.43	189.43	189.43	194.20
Üretim Yardımı AB 10'lu İspanya	70.95 8.31	70.95 14.57	70.95 20.83	70.95 27.10	70.85 33.36	70.95 39.62	70.83 45.85

(*) : 1988/89 yılında 1 ECU= 1,1712 Dolar

(**) : 1991/1992 yılında 1 ECU= 1 222 Dolar

KAYNAK: Official Journal of the Communities, İlgili Yıllar.

: T.C.Merkez Bankası Kambiyo Kayıtları

Ek Çizelge 41: Yunanistan'ın Sofralık Zeytin İhrac Ettiği Ülkeler (Ton)

	1986/87	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91	1991/92
Almanya	2 253.1	2 302.4	2 520.2	2 918.3	2 366.2	2 519.7
Danimarka	126.7	139.2	46.4	77.5	39.7	47.6
Fransa	234.5	389.7	296.9	342.1	245.5	142.5
İrlanda	12.3	12.5	-	1.8	-	-
İtalya	23 944.8	16 633.6	17 817.3	23 822.3	33 684.2	18 509.9
Hollanda	217.5	244.7	230.5	377.2	260.5	336.9
Pondus	806.7	393.2	-	-	-	-
İngiltere	368.5	341.5	564.7	596.2	445.7	445.4
Belçika-Lüksemburg	78.0	-	272.9	494.5	452.6	308.7
AB Toplam	28 042.1	20 456.8	21 749.0	28 629.9	37 494.5	22 310.7
Austurya	175.8	194.7	232.0	221.4	262.4	289.1
Bulgaristan	2 615.6	4 461.7	2 843.4	4 648.9	689.6	860.1
Romanya	7 925.1	2 331.3	428.3	6 091.5	7 013.3	3 462.7
İsviçre	267.3	224.6	277.5	436.6	224.7	205.8
İspanya	134.9	170.4	125.9	135.5	155.9	127.4
Yugoslavya	923.7	1 605.0	2 219.4	3 232.2	1 155.9	430.4
Rusya	-	-	-	336.2	122.4	-
Mısır	1 306.1	45.0	87.9	245.1	13.8	55.3
Kanada	737.5	1 182.8	763.4	1 309.3	953.9	1 052.8
ABD	2 757.2	2 994.0	2 966.5	3 769.9	3 086.6	2 964.2
Venezuela	64.7	288.5	230.2	43.1	109.1	71.4
Suudi Arabistan	2 393.7	2 662.5	2 672.3	2 411.1	2 441.9	1 914.2
Kuveyt	227.4	145.0	129.3	53.3	145.0	60.3
İsrail	649.5	417.7	348.4	668.6	452.1	468.4
Kuveyt	959.9	631.9	1 205.2	724.5	125.6	505.7
Litva	6.2	122.5	0.1	0.1	40.3	13.2
Austurya	1 174.8	1 494.0	1 551.4	1 768.2	1 750.7	1 468.7
Diğerleri	1 358.3	1 465.5	746.5	655.3	695.8	511.7
TOPLAM	51 719.8	40 893.9	38 574.7	54 901.0	57 014.6	36 835.8

* : 1986/87-1987/88 yılı rakamları 12 aya, diğer rakamlar 10 aya aittir. (1.9/1.8 veya 1.9/1.6)

KAYNAK : UZK, (Feuille D'information) (1.10.1992)

Ek Çizelge 42: Yunanistan'ın Pirina Yağı İhracatında Ülkeler İtibariyle Durumu (Ton)

ÜLKELER	1986/87	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91	1991/92
Almanya	66.0	-	-	-	-	0.1
Danimarka	-	-	-	-	-	13 906.9
İspanya	-	-	1 944.4	-	-	-
Fransa	-	-	1 087.8	-	-	23 089.5
İtalya	20 092.2	12 400.7	34 349.7	22 609.9	19 978.5	326.3
Belçika-Lüksemburg	8.7	-	4.1	641.0	4.9	2.7
İngiltere	-	-	0.2	-	0.1	-
AB Toplam	20 166.9	12 400.7	37 386.2	23 251.0	19 983.5	37 325.6
ABD	-	-	-	23.7	236.3	803.6
Kanada	-	-	26.4	3.3	3.6	11.7
Kuveyt	209.8	420.0	0.9	0.5	-	192.7
Irak	-	-	103.3	-	-	-
Ürdün	-	-	-	-	-	-
Pakistan	8.4	25.3	16.5	17.1	33.8	34.2
Suudi Arabistan	120.0	-	-	-	-	-
Diğerleri	6.5	7.1	1.3	4.6	16.2	185.7
TOPLAM	20 511.6	12 853.1	37 534.3	23 300.2	20 273.4	33 529.1

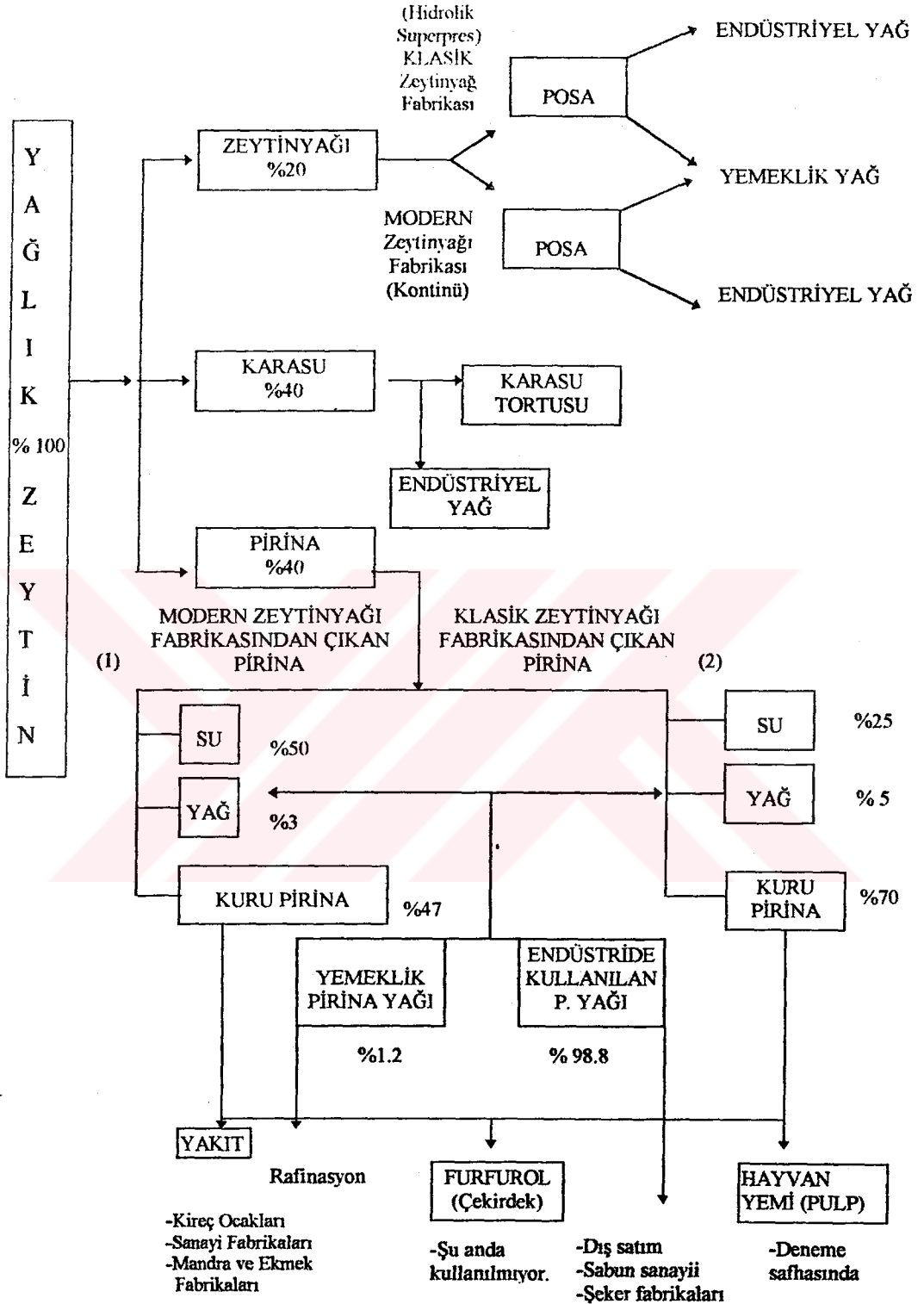
(*) : Veriler (1.11- 3.10) 12 aylık dönemi kapsamaktadır.

KAYNAK : UZK, Feuille D'information , No.726, 1.2.1993, s.10.

SEKIL

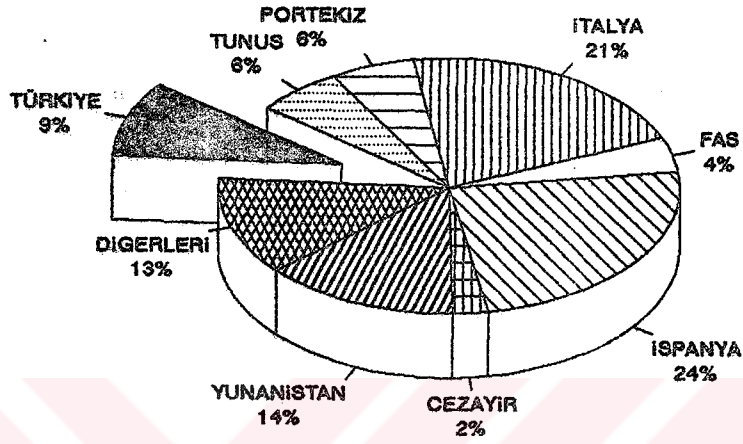
EK

Ek Şekil 1: Türkiye’de Pirina’nın Üretilme ve Kullanılma Aşamaları.

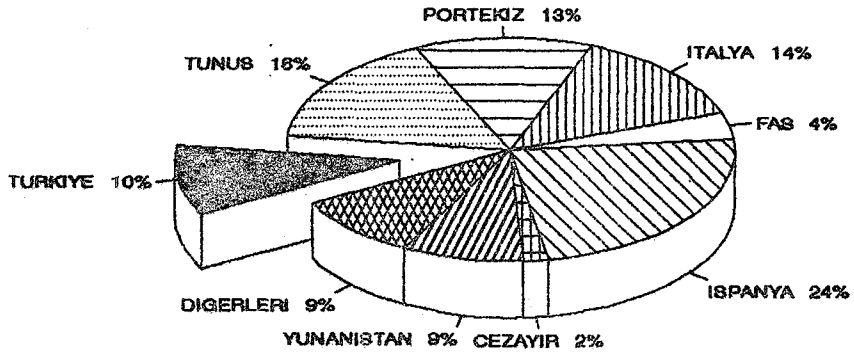

Kaynak: Zeytincilik Araştırma Enstitüsü.

EK GRAFIKLER

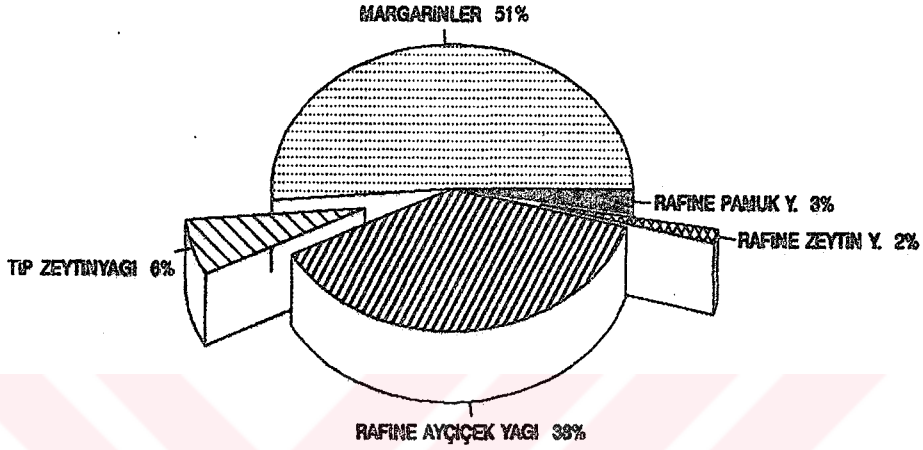
EK GRAFIK 1:DÜNYA ZEYTİN AĞAÇ VARLIĞININ DAĞILIMI

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAĞI KONSEYİ

EK GRAFIK 2:DÜNYA ZEYTİN ALAN VARLIĞININ DAĞILIMI

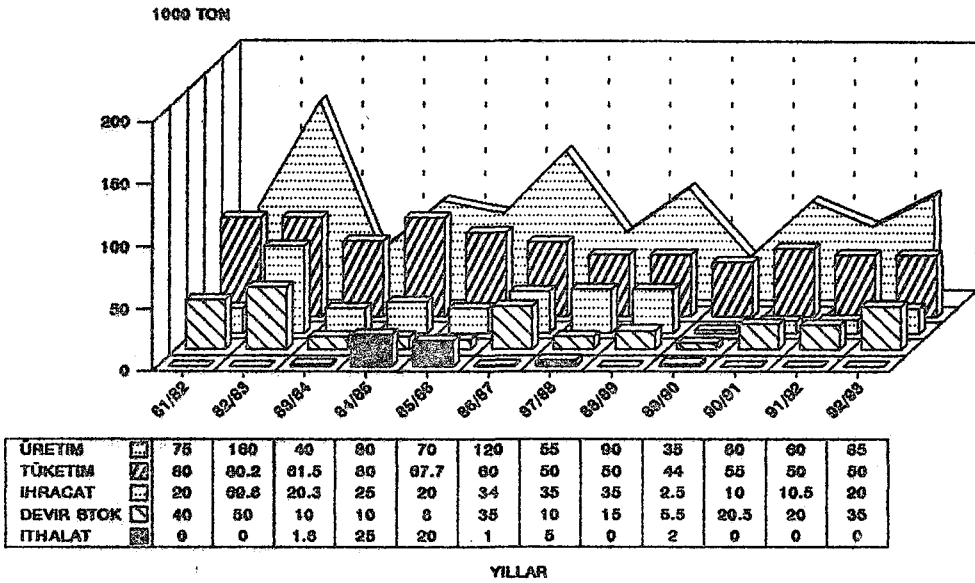
KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAĞI KONSEYİ

EK GRAFİK 3:TÜRKİYE'DE BİTKİSEL YAG ÜRETİMİ (1989/1992 ORT.)

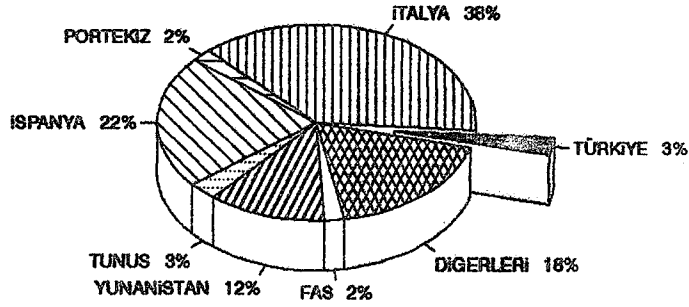
KAYNAK:T.C. DÜNYA EKONOMİ VE POLİTİKA GAZETESİ, 23/11/1993

EK GRAFİK 4: TÜRKİYE ZEYTİNYAĞI BİLANÇOSU

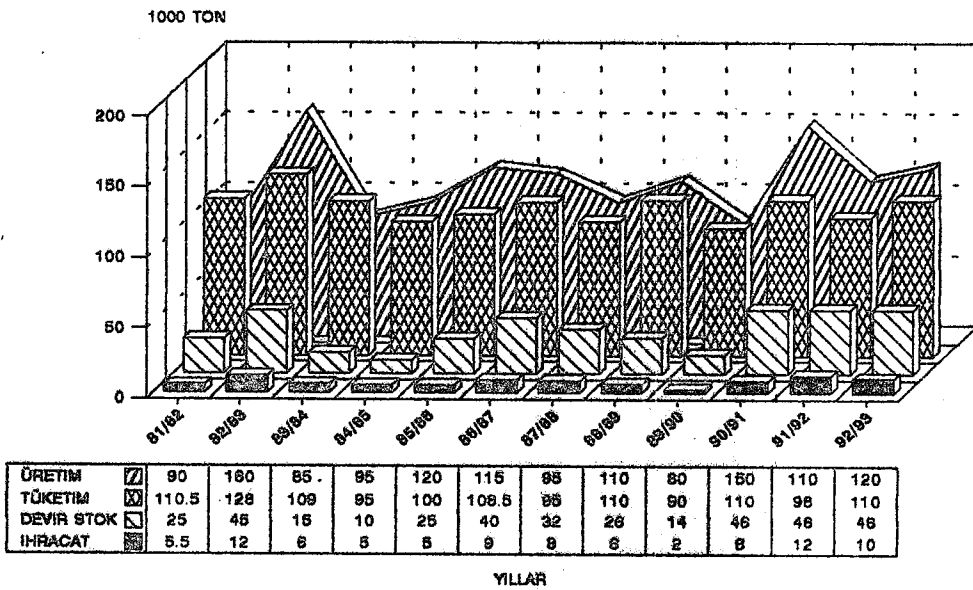
KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAĞI KONSEYİ

EK GRAFİK 5:ÖNEMLİ ZEYTİNYAGI ÜRETİCİSİ ÜLKELERİN ZEYTİNYAGI TÜKETİMLERİ (1980/1992 ORT.)

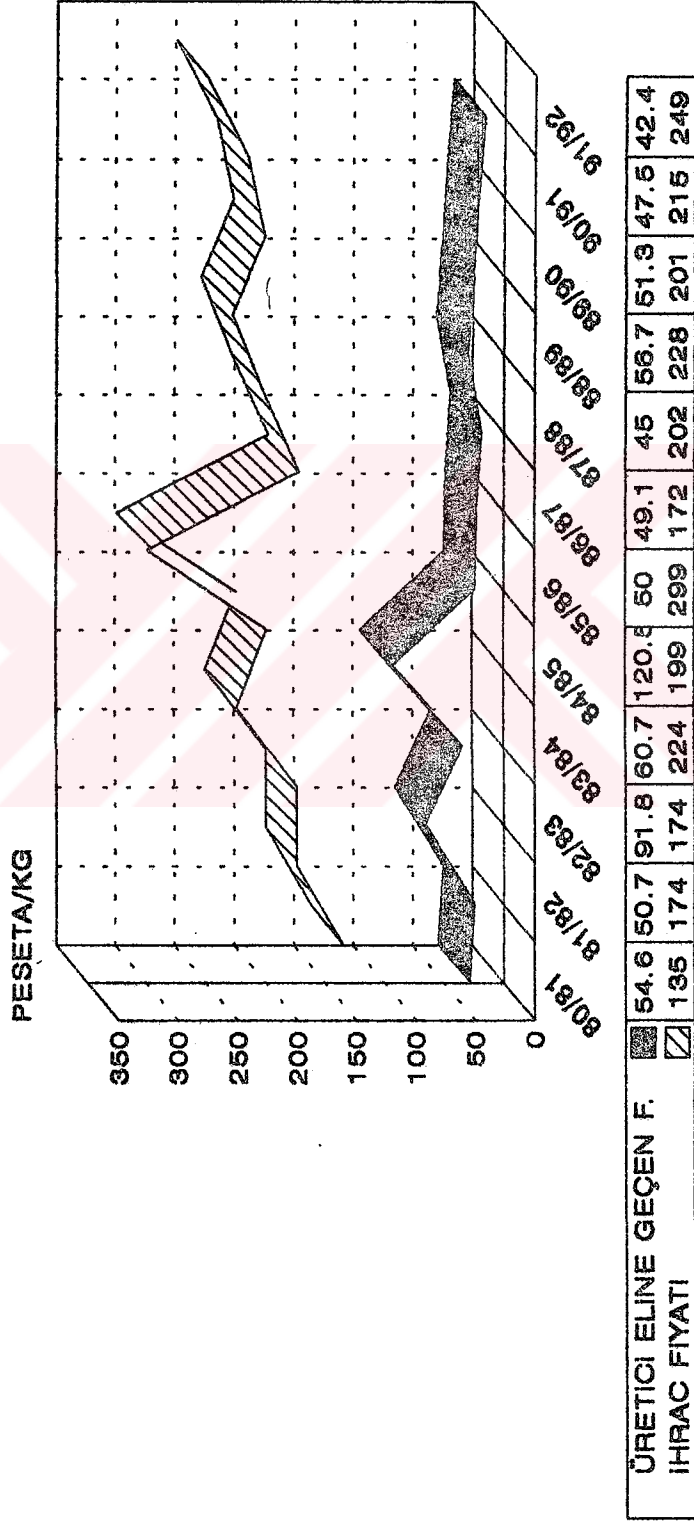
KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

EK GRAFİK 6 :TÜRKİYE SOFRALIK ZEYTİN BİLANÇOSU

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

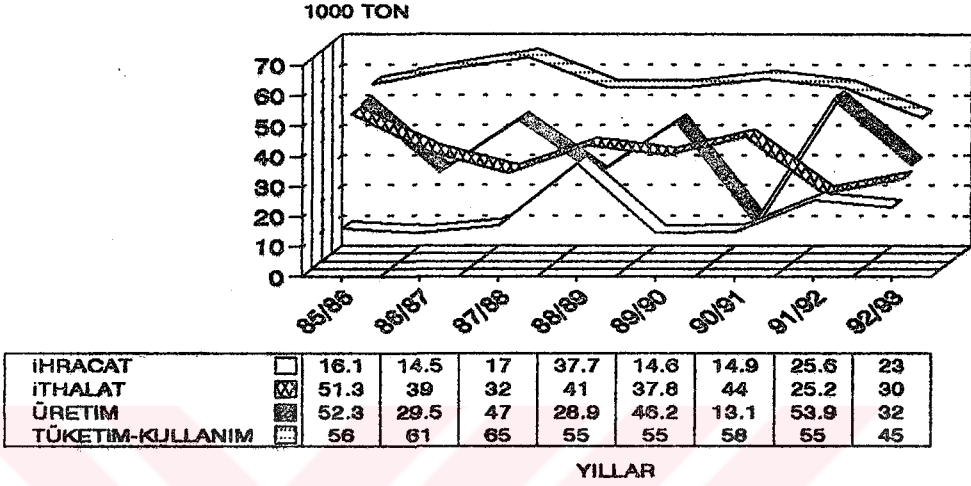
EK GRAFIK 7:İSPANYA SOFRALIK ZEYTİNDE ÜRETİCİ ELİNE GEÇEN FİYATLAR VE İHRACAT FİYATLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

KAYNAK:(1)UZK(FEUILLE D'INFORMATION)

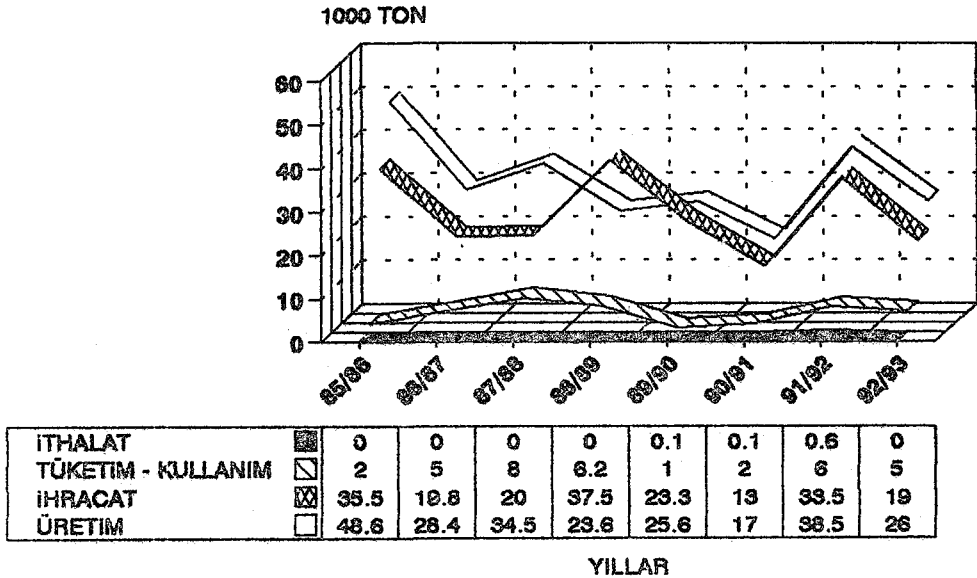
(2)T.C MADRİT BÜYÜKELÇİLİĞİ EKONOMİ-TİCARET MÜSAVİRLİĞİ

EK GRAFİK 8 :İTALYA PIRINA YAGI BİLANÇOSU

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ

EK GRAFİK 9 :YUNANİSTAN PIRINA YAGI BİLANÇOSU

KAYNAK:ULUSLARARASI ZEYTİNYAGI KONSEYİ